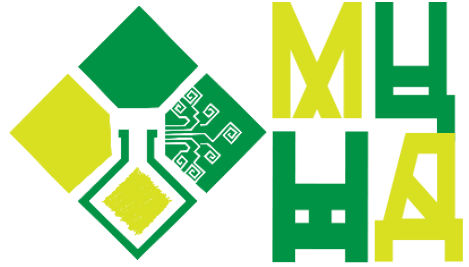

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

| 2 ЛИСТОПАДА 2022 РІК
м. Івано-Франківськ, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2022

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 370 від 26.08.2022).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Н 34 **Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації:**
матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Івано-Франківськ, 2 грудня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — 268 с.

ISBN 978-617-8126-04-9

DOI 10.36074/mcnd-02.12.2022

Викладено матеріали учасників IV Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації», яка відбулася 2 грудня 2022 року у місті Івано-Франківськ.

УДК 001 (08)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

АВТОМАТИЧНЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ (АРМ) ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Запісоцький А.І. 12

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА
ОПЕРАЦІЯМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗЕД) У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Заїка О.О. 15

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ: НОВІ ФОРМИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗМІНА
ФІЛОСОФІЇ ВІДПОЧИНКУ

Сиванич А.В. 18

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗА НАЯВНОСТІ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ КРИЗИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ

Ємельянов О.Ю. 21

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДОЛОГІЙ
ВИБОРУ ТЕРИТОРІЇ

Кулик О.М. 24

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Колганова М.М., Литвиненко К.Г. 26

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Науково-дослідна група:

Одарченко Д.М., Скриннік В.І., Клементьєва А.В., Шевченко В.А. 29

СЕКЦІЯ ІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ОВЕРСАЙТ ПЛАТІЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ФОРМА РЕГУЛЮВАННЯ
ПЛАТІЖНОГО РИНКУ

Пшик Р.М. 32

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ АМОРТИЗАЦІЇ
НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ

Сук П.Л. 35

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ НБУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВІДОБРАЖЕННІ
ПРОЦЕСІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВІЙНОЮ В УКРАЇНІ

Ременяк А.В. 39

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Ситник Н.С., Біда М.С.	43
--	----

ЩО ТАКЕ БАНКРУСТВО, ЙОГО ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ Корохова М.С.	46
---	----

СЕКЦІЯ ІІІ. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ Дьомкіна В.В.	48
---	----

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ Рябуха А.А.	50
--	----

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ПРОЄКТОМ» Геращенко І.І.	53
---	----

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ Павлов Д.М., Остренко С.А.	55
--	----

СЕКЦІЯ ІV. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Сем'янчук П.М.	58
--	----

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ Гавлюк Є.І.	61
---	----

СЕКЦІЯ V. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АГНАТИЧНА СІМ'Я У РИМСЬКОМУ ПРАВІ Солоха В.С.	65
---	----

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВІД УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО ПРИЗВЕЛО ДО СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО Кулик А.І.	67
--	----

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ Колінько С.Ю.	69
--	----

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЯК НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЄСПЛ Ігнатенко Є.О.	73
МОВНИЙ ЕТИКЕТ. МОВНІ ФОРМУЛИ. СТАНДАРТНІ ЕТИКЕТНІ СИТУАЦІЇ Шаповалова О.І., Майборода А.С.	75
ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В СЕКРЕТАРІАТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ Барвіцька Д.В.	78
ЩОДО ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЬЯНКИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОЇ ОЗНАКИ ОСОБИСТОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА Шуляк С.О.	81

СЕКЦІЯ VI. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ Горінечко С.Р.	83
--	----

СЕКЦІЯ VII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА В РОСІЙСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ В ПЕРІОД ЧЕТВЕРТОГО ПРЕЗИДЕНСТВА ВОЛОДИМИРА ПУТІНА НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ Дмитрук Л.Г.	85
--	----

СЕКЦІЯ VIII. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ВИМОГ СТАНДАРТІВ FSC У ДП «ЛЮБЕШІВСЬКЕ ЛІСОМИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО» Котюга С.В.	87
---	----

СЕКЦІЯ IX. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ЗЕЛЕНА ЛОГІСТИКА У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ Божко Д.О.	89
--	----

СЕКЦІЯ X. АТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У МАШИНОБУДУВАННІ Ткаченко А.М.	92
---	----

СЕКЦІЯ XI. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ Чернихівська А.В., Бебко А.В.	94
--	----

СЕКЦІЯ XII. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ASPECTS OF A SMART HOME Almakadma M.I., Pershyna A.A.	97
---	----

ГРАФ ЗНАНЬ ЯК ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗРОБКИ ЧАТ-БОТІВ Жуков Є.В.	99
--	----

ПРОТОКОЛИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРНИХ СИСТЕМ ЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ Шморгай К.О., Варченко Д.Ю.	105
--	-----

РОЗРОБКА АДАПТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДБОРУ МЕТОДУ ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОДАЖІВ Сікорська М.О., Романюк О.В.	109
---	-----

СЕКЦІЯ XIII. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

СИСТЕМНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МАТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ»: МОРФОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ Стаднікова Г.В.	112
---	-----

СЕКЦІЯ XIV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ГЕЙМИФІКАЦІЯ ТА ВЕБ-КВЕСТИ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ФАХІВЦІВ ІТ ГАЛУЗІ Шенкевич В.А.	114
--	-----

МЕТОД КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ WEB-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ ДАНИХ Храпа Д.С., Романюк О.В.	117
МОНІТОРИНГ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТА ПРОКЛАДАННЯ МАРШРУТУ Літвінчук Д.О.	120
РОЗРОБКА МОДУЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ОСОБИСТИХ ВИТРАТ КОРИСТУВАЧА В ДОДАТКУ ДЛЯ ОБЛІКУ БЮДЖЕТУ Роїк І.А. , Романюк О.В.	123
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ Янкович О.В., Дубініна С.Д.	126

СЕКЦІЯ XV. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ВПЛИВ ПОШКОДЖЕНЬ ОБМОТКИ СТАТОРА АСИНХРОННИХ ДВИГУНІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ Губаревич О.В.	128
ОСОБЛИВОСТІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ Кучер А.В., Ярецький А.Р.	131
ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ Євпак В.В., Красилівський Є.В.	133

СЕКЦІЯ XVI. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

USING HIGHER MATHEMATICS IN THE REAL WORLD Yudenko V.V., Lystopadova V.V.	135
---	-----

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ЯК ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ФРАНКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ СИНТАКСИСІ Крук З.М.	138
LES ÉTAPES ESSENTIELLES DE LA LEÇON DE FLE Lashkiv T.	140
ВИКОРИСТАННЯ ІНТРЕАКТИВНИХ ОНЛАЙН-ДОШОК ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ Жданюк О.С.	141

ВИКОРИСТАННЯ ПОЕЗІЇ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Миголь В.М.	143
ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТА СУГЕСТИВНИХ ПРИЙОМІВ У РЕКЛАМІ Дорошина А.М., Дорошина К.М.	146
ЛЕКСИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ РБ ООН Гольцева М.І.	150
МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ТЕМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ Штинда А.В.	152
ПОНЯТТЯ ПОРІВНЯННЯ ТА ЙОГО ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ Кобчук Є.Є	154
СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ АБРЕВІАТУР В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ Яхненко О.О.	156
СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ	
ІЛЮЗОРНІСТЬ ВИБОРУ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОЛІ Рубцов Д.О.	158
ЧИННИКИ КОНФЛІКТИЗАЦІЇ ТА ДЕКОНФЛІКТИЗАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С.	160
СЕКЦІЯ XIX. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА	
INTERNATIONAL STUDENTS STUDYING ENGLISH IN UKRAINIAN UNIVERSITIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES Chugai O.	166
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ Рій М.С.	169
ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ Шищенко І.В.	172

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ Грохольська М.Ю.	174
ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ МАЙБУТНІХ ТЬЮТОРІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО Олійник О.І., Фатальчук С.Д., Гуцал А.П.	177
ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ Смалиус Л.Н.	179
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЛЕКЦІЇ-ВІЗУАЛІЗАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ Лехіцький Т.В.	181
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВІРШОВАНИМИ ТВОРАМИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Слинько І.І.	183
ПОЕЗІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ Сливко В.О., Ганченко А.О.	185
ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІРТУАЛЬНОЇ НАОЧНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ Мулеса П.П.	188
РОЛЬ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ Рогак М.	191
ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Гришкун А.В., Козлюк О.А.	193
ЦИФРОВІЗАЦІЯ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ Тарасенко В.М.	197
ЯК ДОПОМОГТИ УЧНЯМ ЗНАЙТИ ТЕМУ, ВИКОНАТИ ТА ПРЕДСТАВИТИ НА КОНКУРС ВЛАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ Захарченко О.М.	199
СЕКЦІЯ ХХ.	
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ	
METHODS OF PROTECTION AGAINST MANIPULATIVE INFLUENCE Naumcheva S.A., Korobkina T.V.	202

PERSONALITY IN A SITUATION OF UNCERTAINTY. THE CURRENT STATE OF THE PROBLEM Lyzen D.I.	205
ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ «Я» ТА САМООЦІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ Герасимова Ю.С.	208
ЕФЕКТИВНИЙ КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ Пирог Т.С.	211
СЕКЦІЯ XXI.	
МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я	
PREVENTION OF INFECTION WITH HEMOCONTACT INFECTIONS FOR DOCTORS Pashkevych K.	213
ЗАСТОСУВАННЯ ЕРГОТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ХРОНІЧНОЮ СЕРЦЕВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ, ЩО МАЮТЬ ДЕПРЕСІЮ Балаж М.С.	216
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РИТМІЧНОГО ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ОХОЛОДЖЕННЯ (-120°C) НА СТАН ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВНОЇ І СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМ У МОЛОДИХ ЩУРІВ З АЛІМЕНТАРНИМ ОЖИРІННЯМ Науково-дослідна група: Бондаренко О.О., Бабійчук Г.О., Мамонтов В.В., Бабійчук В.Г.	218
ОСОБЛИВОСТІ ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ТА ПАТОМОРФОЛОГІЇ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ А Грищенко В.Г.	225
ПРОБЛЕМИ ХАРЧУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ Платонова Д.О., Мареніч Г.Г.	227
СТРУКТУРА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ТА АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ЛАБОРАТОРНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЗА УМОВ ВОЄННИХ ДІЙ Науково-дослідна група: Остапенко А.О., Воронцова Л.Л., Коваленко В.А., Міхеєв О.О.	229
ФЕНІЛКЕТОНУРІЯ. ОСОБЛИВОСТІ ЛІКУВАННЯ Негода Ю.С.	233
СЕКЦІЯ XXII.	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ	
ВПЛИВ СПРЯМОВАНOSTІ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ЗАХВОРЮВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТОМ Коноваленко О.К., Оршацька Н.В.	235

ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ У ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ОЗДОРОВЧОЮ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА СПОРТОМ Коноваленко О.К., Танянський С.Ф.	237
---	-----

РЕАБІЛІТАЦІЯ СПОРТСМЕНІВ ПІСЛЯ ПОШКОДЖЕНЬ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ Коноваленко О.К., Коновалов Д.О.	240
--	-----

СЕКЦІЯ XXIII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ВИСВІТЛЕННЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ Шелепова Д.Д.	242
--	-----

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТРИЧНИХ КНИГ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІУМУ (НА ПРИКЛАДІ ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Я. ДАШКЕВИЧА) Сопельняк А.	247
--	-----

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В СВІТОВІЙ ІСТОРІЇ Соколова Н.Д., Медвідь Д.М.	250
---	-----

СУДОВО-ПРАВОВА СИСТЕМА СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ Григорець Л.М.	252
--	-----

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ГАЛИЧИНИ У 20–30-Х РОКАХ ХХ СТ. Руда О.В.	255
--	-----

СЕКЦІЯ XXIV. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

МАЙСТЕР-РІЗЬБЯР ЛЮБОМИР ДМИТРОВИЧ ГАВРИШ Молинь В.Д., Молинь І.Р.	257
---	-----

РЕПЕРТУАР ХОРУ ІМЕНІ ВЕРЬОВКИ: ЖАНРОВА І СТИЛЬОВА ЕВОЛЮЦІЯ Бондаренко А.І.	260
--	-----

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ФОРМОЮ І ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СПРЯМУВАННЯМИ (АНАЛІТИЧНО-ДИСКУРСИВНИЙ ЗРІЗ) Миронова Г.А.	263
--	-----

СЕКЦІЯ І. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

АВТОМАТИЧНЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ (АРМ) ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Запісоцький Андрій Ігорович

аспірант кафедри туризму

Львівський державний університет фізичної культури

ім. Івана Боберського, Україна

Науковий керівник: Графська Орислава Іванівна

д-р. екон. наук, доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Львівський державний університет фізичної культури

ім. Івана Боберського, Україна

Зазначмо, що вже впродовж певного часу, а саме понад дев'ять місяців, Україна перебуває у стані війни. Відповідно, не існує жодного пріоритету протягом цього часу щодо стабілізації та розвитку економіки нашої держави та всіх складових галузей, які її формують. Туристична галузь до початку війни вважалася однією з найбільш прибуткових галузей ринкової економіки. Відомо, що туристична галузь об'єднує в собі більше, ніж триста видів туристичної діяльності. Серед багатьох важливих напрямків можемо виокремити промисловий туризм.

Промисловий туризм – це не класичний вид та напрямок туризму, до якого всі звикли. Це – пошук, вивчення та дослідження територій, будівель та інженерних споруд виробничого або спеціального призначення, зокрема, фабрик, заводів, закинутих промислових об'єктів та інших виробничих площ [1].

Головною метою промислового туризму є пошук нових вражень як задля розвитку, так і для відпочинку. З кожним роком такий вид туризму в Україні набирає неабиякої популярності, хоча є одним з наймолодших напрямків туризму, але варто зазначити, що через війну на даному проміжку часу його інтенсивний розвиток неможливий. Однак у післявоєнний період прогнозуємо, що промисловий туризм буде одним з домінуючих напрямків туристичної діяльності, який дозволить не лише розвивати і поглиблювати пізнавально-розважальний аспект, але і матиме практичну складову, яка дасть можливість залучати на наші території різні інвестиційні капіталовкладення, фінансову допомогу, гранти та інші альтернативні методи фінансування. Але варто зазначити, що для просування в післявоєнний період тематики розвитку промислового туризму важливим буде створення саме автоматичного робочого місця (АРМ), в якому буде акумулюватися вся необхідна інформація як для продавця послуг, так і для споживача.

Розгляньмо детальніше суть та значення АРМу для промислового туризму, всі його переваги та недоліки.

Автоматизоване робоче місце (АРМ) – це індивідуальний комплекс технічних і програмних засобів, призначений для автоматизації професійної роботи фахівця і забезпечує підготовку, редагування, пошук і видачу на екран і друк необхідних йому документів і даних, а також можливість доступу до певного зацікавленого об'єкта [2]. Автоматизоване робоче місце облаштоване всіма необхідними засобами для виконання працівником певних функцій.

АРМ об'єднує програмно-апаратні засоби, що забезпечують взаємодію людини з комп'ютером, надає можливість введення інформації (через клавіатуру, комп'ютерну мишку, сканер тощо) та її виведення на екран монітора, принтер, плотер, звукову плату, динаміки або інші пристрої виведення.

АРМ оператора входить до складу автоматизованої системи керування.

АРМ у системі управління – це проблемно-орієнтований комплекс технічних, програмних, лінгвістичних засобів, встановлений безпосередньо на робочому місці користувача, що використовується для автоматизації операцій взаємодії користувача з комп'ютером у процесі проектування та реалізації завдань.

При використанні АРМу в промисловому туризмі важливо виокремити основні його завдання, а саме:

- ✓ головне завдання АРМу спрямоване на вирішення завдань, об'єднаних загальною технологією обробки та доступу до інформації, єдністю режимів роботи й експлуатації, що характерно для фахівців економічних служб, ТОП-менеджменту підприємств та організацій;

- ✓ формалізація професійних знань, тобто можливість за допомогою АРМ самостійно автоматизувати сучасні функції і вирішувати нові завдання в процесі накопичення досвіду роботи зі системою;

- ✓ модульна побудова, що забезпечує сполучення АРМ з іншими елементами системи обробки інформації, а також модифікацію і нарощування можливостей АРМ без переривання його функціонування;

- ✓ ергономічність, тобто створення для користувача комфортних умов праці і дружнього інтерфейсу спілкування зі системою [2];

- ✓ АРМ за рівнем управління повинен бути розроблений для технічних виконавців (бригадирів, майстрів, секретарів) та споживачів.

За рівнем використання пропонується АРМ середнього рівня, за рівнем підготовленості споживача – це користувачі, котрі не здобули спеціальних знань, але мають певні навички роботи на ПК, з мобільними засобами зв'язку.

За видами вирішуваних завдань – для вирішення інформаційно-довідкових задач, за класифікацією АРМ – режим експлуатації груповий.

Основні ознаки АРМу – доступність користувача до сукупності технічних, програмних інформаційних засобів.

Отже, вивчаючи та аналізуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що АРМ є одним з перспективних рішень для розвитку промислового туризму в післякризовий період, оскільки багато промислових підприємств на даний час мають проблему із забезпеченням відповідного кадрового потенціалу, тому що більшість із них вирішили для себе оптимізувати витрати за рахунок скорочення штатних працівників, які виконували певні обов'язки та забезпечували ефективну роботу підприємств. Із запровадженням АРМу на підприємствах стане значно простіше працювати, тому що функції працівників, яких скоротили, будуть автоматично виконуватися одним або декількома фахівцями ІТ-сфери залежно від масштабів підприємства. Інформація буде максимально доступна як для управлінської компанії зокрема, так і для майбутнього туриста, який вирішить відвідати дане підприємство

з метою ознайомлення та вивчення історії його становлення. Також варто зазначити, що з допомогою АРМ інформація буде загальнодоступною, нею зможе скористатися також і потенційний інвестор, попередньо вивчивши для себе всі перспективи даного підприємства та зробивши розрахунок щодо можливих капіталовкладень та перспектив його розвитку. Отож, у післякризовий період АРМ буде одним з ефективних методів розвитку промислового туризму.

Список використаних джерел:

1. Промисловий туризм в Україні: 6 унікальних об'єктів, які варто побачити. URL: <https://tamtour.com.ua/1596>
2. Автоматизоване робоче місце (АРМ)// Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://www.wikipedia.com.ua>

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗЕД) У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Заїка Олексій Олександрович

аспірант

*Державної установи «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України», Україна*

директор з питань експорту

ДП ДГЗП «Спецтехноекспорт», м. Київ, Україна

Наша держава Україна перебуває в стані повномасштабної війни, яка почалася 24 лютого і триває до сьогодні. Варто зазначити, що кожна сфера ринкової економіки змушена була адаптуватися до форс-мажорних ситуацій існування в період війни. Це надзвичайно важко і спричиняє низку незручностей. Щодо сфери зовнішньоекономічної діяльності, то зміни в системі проведення операцій та розрахунків почалися в перший день повномасштабної війни, а багато запроваджених обмежень НБУ тривають і досі. Операції стосовно ЗЕД-діяльності регламентуються Постановою НБУ № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 року» зі змінами та доповненнями [1]. В цій же постанові є низка обмежень щодо здійснення діяльності в сфері ЗЕД.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) в Україні – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2]. До початку повномасштабної війни в Україні ЗЕД-діяльність розглядалася не тільки як складова частина господарської діяльності підприємства, але і як важливий фактор економічного зростання економіки держави та створення передумов для більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на мікрорівні.

Якщо проаналізувати історію розвитку ЗЕД-діяльності, то варто зазначити, що основна її частка зосереджувалася на Сході України. Так, у 2000-х роках більше, ніж 1000 підприємств східних областей (Донецька, Луганська області) здійснювали зовнішньоекономічну торгівлю зі 108 країнами світу. Основний експортний потенціал області був сконцентрований на підприємствах металургійної промисловості (69% усіх експортних поставок). Вузи Донецької області і загалом України готували спеціалістів високої кваліфікації безпосередньо для сфери ЗЕД. На даний час ситуація кардинально змінилася. Діяльність у сфері ЗЕД, яка провадиться в Україні, не є наскільки прибутковою, як у 2000-х роках, а з початком повномасштабної війни фінансові показники суттєво знизилися, а діючі обмеження щодо розрахунків не дають можливості швидко та ефективно виконувати зобов'язання за умовами чинних договорів. Відтак, існують значні затримки по платежах на даний час.

Повномасштабне Росії в Україну завдало величезної шкоди економіці, що призвело до великих змін у роботі підприємств, організацій, які займаються зовнішньою торгівлею, незважаючи на те, чи перебувають вони в Україні, чи релокувалися в країни ЄС, чи просто мають бізнес із партнерами в Україні.

На державному рівні з початком масштабної війни проти України було прийнято рішення щодо ухвалення низки законів, постанов та інших нормативно-правових документів, які на даний час регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні. Серед них можна виокремити наступні:

- Постанови, які стосуються експортно-імпортних операцій:
  - ✓ Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту»;
  - ✓ Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 289 «Деякі питання товарів критичного імпорту»;
  - ✓ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2022 № 184-р «Про тимчасове зупинення експорту препаратів крові»;
  - ✓ Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 № 236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану»;
  - ✓ Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 186 «Деякі питання маркування харчових продуктів в умовах воєнного стану».
- Постанови, які стосуються фінансових установ та банків:
  - ✓ Постанова Національного банку України від 24.02.2022 № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»;
  - ✓ Постанова Національного банку України від 24.02.2022 № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану»;
  - ✓ Постанова Національного банку України від 25.02.2022 № 23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [3].

Посилаючись на вищевказані постанови, юридичним особам дозволено купувати та продавати валюту для здійснення розрахунків за умовами ЗЕД-діяльності виключно за операціями, переліченими у п. 14 Постанови № 18. Зокрема, це:

- імпортні операції резидентів з купівлі товарів критичного імпорту за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, при умові, якщо постачання товарів, згідно з такими операціями, здійснено після 23.02.2021 р. Ухвалено Постановою КМУ № 153 від 24.02.2022 р., № 153;
- операції з повернення нерезиденту попередньої оплати, отриманої резидентом на його поточний рахунок у банку в Україні після 23.02.2022 р. за укладеним з нерезидентом договором з купівлі-продажу товару у зв'язку з невиконанням резидентом зобов'язань за цим договором;
- валютні операції резидентами та нерезидентами для проведення мобілізаційних та інших заходів, які є визначеними законами України, що регулюють відносини у сферах гарантування національної безпеки та оборони;
- перекази на користь дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном для їх утримання та виконання представницьких функцій, а також переказів на користь працівників апаратів військових аташе та апаратів представників Міністерства оборони України при закордонних дипломатичних установах України;
- перекази на користь представництв і філій за кордоном юридичних осіб, у статутному капіталі яких державі прямо або опосередковано належить частка в розмірі 100%, згідно з кошторисом на утримання або робочою програмою та бюджетом з урахуванням обмежень, установлених у п. 17 цієї постанови [4], а також інші, які не є значно суттєвими.

З вищенаведеного бачимо, що лінійка послуг недостатньо масштабна, тому потребує пошуку інших варіантів для проведення розрахунків та зменшення свої боргових зобов'язань з метою втримання своєї позиції на ринку товарів та послуг, а саме:

- шукають варіант анулювання боргових зобов'язань, тобто, його ліквідацію;
- варіант відтермінування основного платежу;
- проведення взаємозаліку між покупцем та продавцем;
- проведення взаємозаліку заборгованостей за наявними заборгованостями;
- взаємозалік заборгованостей після відступлення права вимоги;
- взаємозалік заборгованостей, які виникли під час воєнного стану.

Також багато суб'єктів господарювання укладають договори посередництва з прописаним варіантом, де між посередником-резидентом та нерезидентом наявна кредиторська заборгованість. Далі резидент-посередник та нерезидент проводять взаємозалік зустрічних заборгованостей. Отже, проаналізувавши нормативно-правове забезпечення щодо здійснення ЗЕД-діяльності в період війни, можемо підсумувати: держава максимально убезпечує себе від сумнівних операцій, які можуть завдати фінансових збитків, пов'язаних із проведенням цих операцій. Адже нестабільна політична ситуація, війна, інші форс-мажорні обставини – все це впливає на ринок курсу валют, який на даний час є нестабільним, і, відповідно, створює ризики для збитків від діяльності як на рівні уповноваженого підприємства, так і на державному рівні.

Список використаних джерел:

1. ПОСТАНОВА від 24 лютого 2022 року N 18. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Із змінами і доповненнями, внесеними постановами. Правління Національного банку України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document>
2. ЗЕД України: суть, мета і принципи державного регулювання. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19399/>
3. Постанови, які регулюють ЗЕД в Україні. URL: <https://ukraine.ahk>.
4. ЗЕД-розрахунки під час війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/211512_zed-rozrakhunki-pd-chas-vyni

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ: НОВІ ФОРМИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗМІНА ФІЛОСОФІЇ ВІДПОЧИНКУ

Сиванич Андрій Володимирович

аспірант кафедри туризму

Львівський державний університет фізичної культури

ім. Івана Боберського, Україна

Відпочинок, дозвілля, розваги, як і праця, є невід'ємними складовими життєдіяльності людини. Розважаючись, людина чи група людей задовольняють свої духовні потреби, оцінюють свої можливості. Відпочивати та розважатись можна як у природному, так і штучному середовищі. Створення відповідних умов для цього і є завданням індустрії розваг. Індустрія розваг – це молода галузь, яка формує і розвиває особистість, впливає на виховання, формування оптимістичного настрою, відпочинок, культурний розвиток людини тощо. Головною метою туристичного дозвілля є вдосконалення обслуговування людини у вільний час, залучення її до різноманітних дозвіллевих заходів, що здійснюються туристичними комплексами (готелями, санаторіями, пансіонатами, туристичними базами та таборами, туристичними клубами); організація ефективного відпочинку людини; створення оптимістичного настрою, відновлення духовних та фізичних сил.

Дозвілля – це сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, здебільшого, відновлювального характеру. На відміну від природного відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил. До дозвілля можна зарахувати такі види занять, як читання, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, спілкування з друзями, заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри, пасивний відпочинок та інше [1].

Дозвілля можна поділити на такі групи:

- дозвілля як рекреація – коли воно сприймається виключно як діяльність, що допомагає людині врівноважувати організм;
- дозвілля як задоволення – коли основною мотивацією дозвіллевої діяльності є отримання щастя і радості;
- дозвілля як відновлення сил – коли дозвілля вважається засобом відновлення здоров'я людини, її духовних та фізичних сил; засіб лікування та реабілітації;
- дозвілля як стан буття – сфера життєдіяльності людини, в якій вона може самореалізуватися та розвинути свої здібності;
- дозвілля як соціальна стратифікація – дозвілля залежить від того, виразником якого соціального класу є дана особа;
- дозвілля як вільний час, що залишається після виконання людиною своїх обов'язків.

Найпростіший вид дозвілля – відпочинок. Він призначений для відновлення витрачених під час роботи сил і поділяється на активний і пасивний. Пасивний відпочинок характеризується станом спокою, що знімає втому і відновлює сили. Чим ти зайнятий – не має значення, аби можна було звільнитися від напруження, отримати емоційну розрядку. Звична, проста діяльність спричинює настрій спокою. Такий відпочинок – невід'ємний елемент життя людини. Він є підготовчим ступенем до більш складної і творчої діяльності. Активний відпочинок, навпаки, відтворює сили людини з перевищенням вихідного рівня. Він надає роботу м'язам і психічним

функціям, які не знайшли застосування в праці. Людина насолоджується рухом, швидкою зміною емоційних впливів, спілкуванням із друзями. Активний відпочинок, на відміну від пасивного, потребує деякого мінімуму свіжих сил, вольових зусиль і підготовки. До нього можна зарахувати фізкультуру, спорт, фізичні й психічні вправи, туризм, ігри, перегляд кінофільмів, відвідування виставок, театрів, музеїв, прослуховування музики, читання, дружнє спілкування [1].

Організація процесу розваг будується за певними принципами:

- добровільний вибір розваг;
- попередня підготовленість до споживання розваг;
- необмежений перелік видів розваг;
- зміна видів розваг;
- дотримання періодичності споживання розваг;
- комбінування розваг з іншими заняттями.

Як правило, анімаційну службу туристичного комплексу очолює менеджер-аніматор, у підпорядкуванні якого перебувають методисти-аніматори, організатори-аніматори та аніматори-виконавці. Суть і рівень діяльності анімаційної служби, робота її різноманітних відділів залежать від завдань та можливостей туристичного комплексу.

Доцільним є створення:

- ♦ спортивного відділу для організації рекреаційних, фізкультурно-оздоровчих заходів, дозвілля на пляжах, спортивних майданчиках, у басейнах;
- ♦ міні-клубу для організації дитячого дозвілля;
- ♦ шоу-відділу для проведення розважальних та видовищних заходів;
- ♦ культурно-мистецького відділу для організації творчих акцій, гуртків декоративно-прикладного мистецтва, художніх проєктів;
- ♦ туристично-екскурсійного відділу для організації екскурсій, подорожей до історичних пам'яток.

Менеджер-аніматор несе відповідальність за:

- ♦ розробку та реалізацію соціально орієнтованих дозвіллевих програм і проєктів;
- ♦ вивчення інноваційних дозвіллевих технологій та їх використання у роботі з клієнтом;
- ♦ прогнозування подальшого використання дозвіллевого потенціалу в туристичній галузі;
- ♦ ефективне управління анімаційною службою закладу;
- ♦ впровадження педагогічних методик для забезпечення культурної, декоративно-прикладної, естетичної творчості людини, розкриття її рекреаційного потенціалу;
- ♦ роботу з колективом та з людьми різного вікового, освітнього, культурного, соціального, статевого, професійного статусу.

Дозвіллеві програми в туристичних комплексах можна умовно класифікувати за такими ознаками:

- місцем проведення: паркові, клубні, готельні;
- віком учасників: дитячі, юнацькі, молодіжні, для дорослих, пенсіонерів;
- радіусом дії: районні, місцеві, муніципальні, міжнародні.

Загально визнаною вважається класифікація дозвіллевих програм за напрямками діяльності:

- рекреаційно-оздоровчі (дискотеки, танцювальні вечори, розважальні програми та вечірні шоу, карнавали, рибальство, ігрові конкурси, спортивні змагання);

- спортивні (мандрівки, змагання, велоспорт, плавання, екскурсії, подорожі);
- культурно-мистецькі (спектаклі, виставки, концерти, вернісажі, фольклорні акції, художні програми, відвідування музеїв, виставок, галерей);
- просвітні (лекції, заняття за інтересами, зустрічі, інтелектуальні ігри, вікторини, фестивалі).

Популярним сьогодні є створення курортних клубів. Курортний клуб – це дозвіллевий клуб, члени якого можуть використовувати для свого відпочинку та розваг будь-які послуги, що надаються курортом. Дозвіллеві клуби можуть створюватися за підтримки курорту або з ініціативи місцевої громади, яка орендує помешкання, земельні ділянки, спортивні майданчики на території курортної зони. На ефективність клубної роботи впливає детальний аналіз ринку та груп громадськості, на які буде орієнтуватися клуб. Так, основними клієнтами клубу можуть бути відпочивальники, місцеве населення, туристи, співвласники курорту [2].

В програму активного проведення дозвілля організатори готельної анімації часто включають відвідання музеїв. Музей – це культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для збереження та використання пам'яток природи, матеріальної та духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини [3].

Розвиток нових форм дозвіллевої діяльності, зміна ринку дозвілля та туристичних послуг наприкінці ХХ ст. зумовили зміну філософії відпочинку. Крім комфортабельних готельних комплексів, гарного краєвиду, якісного харчування, турист повинен мати можливість задовольняти свої рекреаційні, просвітні, культурні потреби.

Головною метою туристичного дозвілля є вдосконалення якості обслуговування людини у вільний час; залучення її до різноманітних дозвіллевих заходів у туристичних комплексах – готелях, санаторіях, пансіонатах, туристичних базах і таборах, туристичних клубах, а також – організація ефективного відпочинку, сприяння оптимістичному настрою, відновлення духовних та фізичних сил людини. Основними принципами дозвіллевого обслуговування в туристичних комплексах є: індивідуальний підхід, комплексність у організації дозвіллевих заходів, систематичність проведення дозвіллевих заходів та їх цілеспрямованість, свобода вибору та добровільність участі, театралізація, синтез усіх видів мистецтв.

Список використаних джерел:

1. Головка О. М. Організація готельного господарства. Розділ 11. Організація відпочинку, дозвілля і розваг. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/604-organizatsiya-gotel'nogo-gospodarstva-golovko-om.html>
2. Ключко Ю. Проблеми праці та відпочинку у цивілізованих країнах Заходу // Посвіт. – 2000. – № 1. URL: http://e-pidruchniki.com/content/502_24-Dozvillya_v_turistichnih_kompleksah_ta_gotelyah.html
3. Головка О. М. Організація готельного господарства – 11.6. Музей як дозвіллевий центр. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/604-organizatsiya-gotel'nogo-gospodarstva-golovko-om.html>

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗА НАЯВНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ КРИЗИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ

Ємельянов Олександр Юрійович

*д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна*

Важливою властивістю господарської діяльності підприємств є її ризикованість [1]. Це зумовлює необхідність вимірювання рівня економічного ризику функціонування підприємств [2] та розроблення організаційно-економічних заходів, спрямованих на управління цим ризиком [3, 4]. Особливо високим є рівень ризикованості інвестиційної діяльності компаній [5], що необхідно враховувати, зокрема, і при оцінюванні їхніх інвестиційних [6–10] та інноваційних можливостей [11, 12].

Управління ризиком діяльності фірм потребує, серед іншого, покращення використання наявних у підприємств обсягів економічних ресурсів, до яких належать матеріальні [13, 14], технічні [15], фінансові [16] та інші ресурси. Таке покращення, своєю чергою, дає можливість підвищити ступінь реалізації виробничих та збутових можливостей підприємств [17–19], а також їхнього фінансового потенціалу [20–23]. Зокрема, важливим напрямом зниження ризику діяльності підприємств є раціоналізація обсягів та структури їх фінансових ресурсів, що є запорукою покращення фінансової стійкості компаній [24–26]. Особливо це стосується тих підприємств, які перебувають у кризі ліквідності та платоспроможності.

Як показує досвід господарювання, суб'єкти підприємництва, які знаходяться у фінансовій кризі або наближаються до неї, повинні розробити та впровадити науково обґрунтовану стратегію антикризового управління своєю діяльністю. При цьому процес розроблення та впровадження зазначеної стратегії передбачатиме здійснення таких основних етапів дій: встановлення мети антикризового управління; аналізування та оцінювання наявного фінансового стану компанії, зокрема її схильності до банкрутства; визначення головних чинників, які зумовлюють недостатній рівень фінансового стану компанії, та прогнозування майбутніх змін у механізмах впливу цих чинників; розроблення комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на недопущення настання на підприємстві фінансової кризи, а якщо вона вже трапилася, то усунення кризового фінансового стану; реалізація заходів з антикризового фінансового управління; контролювання та регулювання програми сформованих заходів; оцінювання наслідків впровадження у діяльності фірми розробленої програми антикризових заходів і у разі, якщо ця програма виявилася достатньо успішною, створення умов, необхідних для недопущення повторного погіршення фінансового стану суб'єкта господарювання.

Стосовно кризи ліквідності та платоспроможності, то розроблення стратегії її подолання повинно враховувати специфіку цієї кризи. Зокрема, необхідно брати до уваги ту обставину, що зазначена криза утворюється переважно внаслідок неефективної структури та нераціональних обсягів наявних у підприємств обігових коштів. При цьому структура оборотних активів суб'єктів господарювання повинна розглядатися за двома ознаками, а саме: за складом цих активів та за джерелами їх утворення. За таких умов криза ліквідності та платоспроможності виникає, як правило, якщо у структурі обігових засобів економічних суб'єктів занадто малу

частку займають їх найбільш ліквідні види, а серед джерел формування оборотного капіталу підприємств завеликою є частка позикових джерел, зокрема позик із короткими термінами їхнього повернення. Тому головною метою антикризового управління підприємствами у разі наявності на них кризи ліквідності та платоспроможності повинно виступати вдосконалення структури та оптимізації обсягів обігових коштів, наявних у тих суб'єктів підприємництва, які перебувають у зазначеній кризі. Своєю чергою, критерієм успішної реалізації стратегії антикризового управління підприємствами у цьому випадку виступатиме нормалізація тих індикаторів фінансового стану компаній, які характеризують платоспроможність та ліквідність активів підприємств.

При цьому головними напрямками антикризового управління на підприємствах за наявності на них кризи ліквідності та платоспроможності є такі: скорочення обсягів існуючих на підприємствах оборотних активів завдяки пришвидшенню оборотності кожного різновиду таких активів; зменшення величини поточних зобов'язань підприємств перед кредиторами, зокрема зобов'язань із короткими термінами їх погашення, збільшення величини власного капіталу підприємств та, як наслідок, зростання обсягів наявного у них власного оборотного капіталу.

Список використаних джерел:

1. Вербицька, Г. Л. (2004). Оцінка економічного ризику. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 129–136.
2. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
3. Клименко, С. М. (2013). Формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризиків. *Бізнес Інформ*, (8), 343–347.
4. Попова, Г. Ю. (2016). Формування стратегії ризикозахисту інжинірингової фірми. *Вісник економічної науки України*, (2), 157–161.
5. Дашко, І. М., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2011). Сутність інвестиційного ризику та його врахування при обґрунтуванні напрямів інвестиційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (698), 28–34.
6. Detemple, J. & Kitapbayev, Y. (2018). Optimal Investment under Cost Uncertainty. *Risks*, (6 (1)), 5.
7. Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал*, (7(107)), 18–21.
8. Ємельянов, О. Ю. & Гришко, В. А. (2009). Управління якістю продукції машинобудівного підприємства в процесі формування його інноваційного потенціалу. *Збірник наукових праць «Економіка: проблеми теорії та практики»* (253 (VII)), 185–191.
9. Родіонова, І. В. (2013). Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Економіка розвитку*, (4 (68)), 96–99.
10. Тищенко, Т. І. (2015). Оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ*, (2 (2)), 65–71.
11. Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2010). Оцінювання поточного та стратегічного рівня інвестиційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (683), 210–215.
12. Ємельянов, О. Ю., Крет, І. З. & Сегедій, О. М. (2003). Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційного потенціалу галузей економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (484), 66–71.
13. Безбородова, Т. В. & Даншина, Т. В. (2017). Управління оборотними коштами підприємств. *Інвестиції: практика та довід*, (1), 59–62.
14. Насібова, О. В. & Придатченко, Б. Ю. (2018). Теоретичні аспекти оптимізації оборотних коштів підприємства. *Економіка і суспільство*, (18), 794–802.
15. Шарманська, В. М. & Вітюк, В. В. (2018). Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами та ефективності їх використання. *Молодий вчений*, (1(53)), 550–552.

16. Редько, Л. І. (2007). Використання фінансових ресурсів як джерел фінансування інноваційної діяльності та проблема їх застосування. *Держава і регіони*, (2), 214–217.
17. Висоцький, А. Л. (2014). Види, чинники та об'єкти управління збутовим потенціалом машинобудівного підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*, (24.7), 315–323.
18. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л., Симак, А. В. & Петрушка, Т. О. (2017). Методичні засади оцінювання попиту на продукцію машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), 198–212.
19. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Висоцький, А. Л. (2015). Теоретичні засади формування та оцінювання виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств. *Бізнес Інформ*, (1), 124–130.
20. Кунцевич, В. О. (2005). Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (1(43)), 68–75.
21. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та довід*, (2), 114–117.
22. Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20.1), 105–108.
23. Турчак, В. В. (2014). Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*, (8(11)), 49–52.
24. Гапак, Н. М. & Капштан, С. А. (2014). Особливості визначення фінансової стійкості підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*, (42), 191–196.
25. Ємельянов, О. Ю. (2020). Діагностування рівня фінансової стійкості підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (21), 3–9.
26. Чепка, В. В. & Матяш, О. К. (2017). Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. *Економіка і суспільство*, (12), 649–655.

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДОЛОГІЙ ВИБОРУ ТЕРИТОРІЇ

Кулик Оксана Михайлівна

викладачка кафедри туризму,
стейкхолдерка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
*Львівський державний університет фізичної культури
ім. Івана Боберського, Україна*

У сучасних умовах в усіх сферах діяльності потрібно максимально фокусувати свою увагу та ставитися з якнайбільшою відповідальністю до розвитку певних інвестиційних проєктів у ринковій економіці, що унеможливить похибку в реалізації того чи іншого завдання. Упродовж дев'яти місяців Україна живе в стані війни. Але, попри все, намагається не зупиняти розвиток, а навпаки – шукає альтернативні методи та підходи до раціональної їх реалізації. Туристична галузь – не виняток. Варто зазначити, що туристична галузь переживає кризу ще з початку 2020 року, коли весь світ спіткала пандемія Covid-19, а з 24-го лютого 2022 року Україна перебуває в стані війни. Отож, робити будь-які прогнози стосовно того, коли стабілізується ситуація, досить складно. Відтак, необхідно максимально пристосовуватися та шукати раціональні підходи до успішної реалізації інвестиційних проєктів.

Варто зазначити, що не припинявся розвиток туристичної галузі в даний період на територіях та в регіонах нашої держави, де безпекова ситуація є сприятливою та дозволяє продовжувати реалізацію певних проєктів. Хоча потенційний інвестор з максимальною уважністю та перестрашуванням усіх можливих ризиків ставиться сьогодні до кожного проєкту. Також варто зауважити, що саме в туристичній галузі вибір дестинації для реалізації певного задуму чи втілення проєкту набирає дедалі більшої популярності.

Дестинація (лат. *destino* – «призначення», «місцезрештування») – це географічна територія, яка є привабливою для туристів завдяки наявності унікальних або специфічних туристсько-рекреаційних ресурсів і відповідної інфраструктури, доведених до споживачів у вигляді готового туристичного продукту з метою задоволення їхніх найрізноманітніших потреб. Іншими словами, це фізичний простір, де турист має реалізувати мету своєї подорожі [1].

Дестинації вважаються основною зоною для концентрації туристичних потоків. Типізація дестинацій є основою для розробки ефективної системи управління ними. В сучасних умовах існує багато підходів до визначення типів дестинацій за різними ознаками. Здебільшого, їх класифікують за двома показниками:

✓ зони, які можуть прийняти значну кількість туристів, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу;

✓ зони, які можуть прийняти обмежену кількість туристів, не вище від допустимого рівня для екологічного та естетичного стану довкілля (гірські курорти, морські узбережжя та ін.).

Але, зважаючи на багатоаспектність функціонування сфери туризму в межах конкретної території та значення її соціально-економічних результатів, виникає проблема здійснення відбору території, придатної для організації туристичної діяльності, тобто визначення туристичної дестинації. Тому, вибираючи дестинацію для реалізації певних проєктів, важливим буде застосування певних методів та підходів, ефективність яких є науково підтверджена та показала результативність на практиці. Базою формування туристичних дестинацій є декілька методів, а зокрема:

➤ діалектичний метод дослідження;

(важливим елементом цього процесу є системно-структурний аналіз, єдність історичного і логічного, принцип суперечності, аналіз і синтез, а також – метод абстракції).

Розгляньмо детальніше основні методи для вибору туристичної дестинації, якими, зазвичай, користується потенційний інвестор:

✓ системний підхід – передбачає комплексну характеристику території та визначення можливості створення туристичної дестинації;

✓ логічний підхід – передбачає з'ясування чіткої послідовності основних заходів у спільній діяльності органів місцевого самоврядування, підприємницьких структур, громадських організацій, представників місцевих громад та інших;

✓ метод суперечності – означає, що будь-яка діяльність підприємницьких структур на території туристичної дестинації пов'язана з необхідністю вирішувати суперечливі проблеми, причому, робити це швидко і якісно;

✓ метод аналізу – передбачає розгляд туристичної дестинації як цілого та і розподіл на окремі складові частини комплексу;

✓ метод абстракції – означає відмову від поверхових, несуттєвих, сторонніх явищ [2].

Але варто зазначити, що коли ми розглядаємо туристичні дестинації з точки зору клієнтоорієнтованості та сервісно-технологічного аспекту, а також з орієнтацією на потенційного інвестора, то використовуємо вищеперераховані підходи. Однак зазначимо, що існують також інші підходи до формування туристичних дестинацій, що враховують різні аспекти структурних елементів залежно від еволюції ринку, а саме:

✓ географічний підхід;

✓ економічний підхід;

✓ управлінський підхід;

✓ маркетинговий підхід;

✓ соціальний підхід.

Важливим елементом вибору території для потенційної туристичної дестинації є мотивація для туристів. Складний характер туристичної мотивації може давати про себе знати в різних спеціалізованих видах економічної діяльності. Туристи шукають широкий асортимент об'єктів та послуг, які здебільшого надаються в комплексі, або ж у програмі певного туристичного підприємства передбачена так звана програма «лояльності» на певний спектр послуг.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок, що успішний розвиток туристичних дестинацій передбачає застосування методологічних підходів, які згадані вище. Також при виборі території для формування туристичної дестинації необхідно дослідити мотивацію певного сегмента туристів, який існує в умовах сьогодення, зважаючи на воєнний стан в Україні. Слід опрацювати можливості території та зробити відповідні висновки з метою детальної розробки інвестиційних проектів для інвесторів та пропозицій певних локацій для потенційних туристів з метою вивчення та моніторингу їхньої реакції на певний пропонований суб'єкт господарювання, що, на їхню думку, є основним у виборі локації для здійснення своїх майбутніх турів.

Список використаних джерел:

1. Дестинація // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://www.wikipedia.com.ua>
2. Маркетингові підходи при формуванні конкурентоспроможності регіону: монографія / Кифяк О. В. та ін.; за ред. Буднікевич. І. М.; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2012. 432 с.

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Колганова Марія Михайлівна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Литвиненко Катерина Геннадіївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

У сучасних умовах підприємство в усіх формах власності є найефективнішим способом позбавлення від єдиної власності (держави), роздержавлення та подолання відчуження особи та власності.

В Україні десятиліттями не визнавалася роль підприємства, тому багатьох людей позбавляють можливості реалізувати свої природні нахили та здібності або спонукають до нелегальних дій. У результаті не використовувався з достатньою ефективністю найважливіший з усіх ресурсів – людський потенціал. Країна все більше відставала в своєму розвитку від передових держав Заходу. За останні роки ситуація змінюється з великою швидкістю. Підприємство починає відігравати більшу роль в економіці.

Основним суб'єктом підприємницької діяльності є людина, яка зі своєї ініціативи шукає й реалізує нові можливості для виробництва нових товарів і послуг і діє самостійно на свій страх і ризик. Методологічна база для розвитку підприємства повинна враховувати тимчасові й регіональні особливості середовища, у якій воно розвивається. Також вона має давати рекомендації, що забезпечать найкращі можливості розвитку й використання підприємницького потенціалу особистості. Усі особи, які займаються підприємницькою діяльністю, утворюють одну з великих соціальних груп: підприємницьку верству. До речі, поняття «підприємець» й «бізнесмен» мають однакові значення.[2]

Згідно із Законом України «Про підприємство» розрізняють три види підприємницької діяльності:

— Вільна підприємницька діяльність - підприємець має право без усяких обмежень здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству;

— Ліцензійна підприємницька діяльність — може здійснюватися тільки за спеціальним дозволом (ліцензією). Це такий документ, що видається Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом виконавчої влади, згідно з яким власник ліцензії має право займатися певним видом підприємницької діяльності. Обмеженню (ліцензуванню) підприємницької діяльності підлягають тільки ті види підприємницької діяльності, які безпосередньо впливають на здоров'я людини, навколишнє природне середовище та безпеку держави. Для здійснення підприємницької діяльності, що ліцензується, необхідно отримати відповідну ліцензію та дотримуватися певних умов і правил здійснення даного виду діяльності (ліцензійних умов). Перелік видів діяльності, яка підлягає ліцензуванню, наведено в Законі України «Про підприємство». Ліцензія або відмова має надаватися в 30-денний термін після подання заявки;

— Державна підприємницька діяльність — може здійснюватися лише державними підприємствами. [4]

Ринкові відносини в сучасному державному управлінні та економічній теорії наразі є не стільки процесом, який є повністю незалежним від держави, скільки звичайною діяльністю, у якій держава та її компетентні органи беруть на себе відповідальність за необхідне законодавче поле для підприємницької діяльності та створення ефективних умов для регулювання підприємництва. Загалом, в умовах ринкової економіки будь-яка економічна діяльність в кінцевому результаті спрямована на отримання максимального прибутку. Завдяки підприємству й досягається висока прибутковість.

У ринковій економіці підприємство є товаровиробником, основною виробничою ланкою економіки. Згідно з діючим в Українській державі законодавством, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, який має права юридичної особи і здійснює свою діяльність (виробничу, комерційну, науково-дослідну) з метою одержання прибутку.

В умовах ринкової економіки підприємство не може ефективно працювати, якщо не матиме економічної свободи у виборі видів діяльності та ринків збуту своєї продукції, партнерів, найму працівників і встановленні ціни. Однак, економічна свобода підприємств може бути реалізована повною мірою лише за умови забезпечення економічної свободи людини у виборі сфери своєї діяльності і способу отримання доходу/

Запорукою успішного розвитку підприємництва в ринковій економіці є наявність здорової конкуренції. Це поняття описує суперництво підприємств з метою здобуття переваг над іншими суб'єктами господарювання, коли їх самостійні дії обмежують кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку, і тим самим стимулюють виробництво тих товарів, яких потребує споживач.

Як ми можемо бачити, підприємства конкурують між собою, насамперед, за споживача. Іншими словами за завоювання, розширення й утримання своєї позиції на ринку. Але цього можна досягти лише при повному задоволенні потреб споживачів, в порівнянні зі своїми конкурентами. Таким чином, конкуренцію можна розглядати як важливу умову підвищення життєвого рівня людей, удосконалення виробництва, зростання продуктивності праці та прибутковості підприємств. [3]

Слід зазначити, що конкуренція між підприємствами супроводжується конкуренцією між працівниками, а саме як власниками своєї робочої сили. Вона має достатній вплив на ефективність їх праці.

Ефективність роботи підприємств та інших учасників ринку полягає в забезпеченні відповідної незалежності у діяльності, здійснюваній у власних інтересах. Але слід пам'ятати, що досягти повної самостійності на ринку неможливо. Саме тому відбувається певна інтеграція груп виробників. У цих межах кожному забезпечується автономність і поінформованість про дію своїх партнерів. Важлива наявність належної поінформованості саме всіх економічних суб'єктів, бо без цього ринкова економіка не може бути повноцінною, а отже, ефективною. Важливу роль у формуванні такої ринкової економіки відіграє її інфраструктура – насамперед біржі. [1]

Підприємства і ринкова економіка можуть динамічно розвиватися за умови факторної мобільності. Вона характеризується постійним рухом виробничих ресурсів між підприємствами, галузями, секторами економіки. Цей рух відбувається переважно через акціонерний механізм на принципах саморегуляції – ресурси спрямовуються туди, де можна отримати вищу норму прибутку на їх авансовану вартість.

Роль підприємств в економіці – це здійснення поєднання засобів виробництва з робочою силою. Таким чином, вони забезпечують великий відсоток зайнятості для

переважної частини населення і виробляють необхідні товари й послуги для людей і народного господарства.

Соціальна роль полягає в формуванні трудових навичок людей, підвищенні їх кваліфікації, вихованні організаційної культури (дисциплінованість, відповідальність за доручену справу та ін.), а також у реалізації здібностей працівників.

Підприємства відіграють вирішальну роль у формуванні державного і місцевих бюджетів, оскільки є об'єктом оподаткування. Тому держава, місцеві органи влади зацікавлені в ефективній роботі підприємств, зростанні прибутків, створюючи для цього необхідні умови.

Отже, виходячи з наведеної вище інформації, можна зробити наступні висновки:

Підприємство слугує важелем для зміни структури економіки. Основним спонукальним мотивом підприємців є можливість одержання прибутку.

Розвиток підприємництва створює «поживне середовище» для конкуренції. Забезпечуючи освоєння перспективних видів виробництва, підприємці сприяють швидкому оновленню техніко-технологічної бази і номенклатури продукції фірми. Вони стимулюють господарську активність, підтримуючи конкуренцію й діючий ринок.

Підприємство можна вважати каталізатором економічного розвитку. Цей своєрідний прискорювач істотно впливає на: структурну перебудову в економіці; збільшення обсягів виробництва і надання послуг; стимулювання інвестиційної діяльності; підвищення рівня попиту і пропозиції; прискорення темпів економічного розвитку національної економіки в цілому.

Підприємство сприяє економії і раціональному використанню всіх ресурсів. Діяльність підприємця нерозривно пов'язана з господарським ризиком. Саме ця обставина є потужним стимулом економії ресурсів, вимагає від підприємця детального аналізу рентабельності проектів, відповідального ставлення до інвестицій, раціонального витрачання ресурсів, найму робочої сили.

Підприємство забезпечує сильнодіючі стимули до високоефективної праці. Зазвичай особистості, котрі мають власний бізнес і завдяки цьому сильніші спонукальні мотиви, більше зацікавлені в якісній і продуктивній праці, ніж наймані працівники. Такий психологічний феномен вільної праці для одержання власного прибутку забезпечує ще більший вииграш для економіки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Підприємство: Навчальний посібник / В. М. Колот, І. М. Репіна, О. В. Щербина. Київ, 2009. 463 с.
2. Касьянов Д. В. Формування ідеології та культури українського підприємця в період утвердження ринкових відносин. Автореферат. Київ, 2010.
3. Підприємство: суть, суб'єкти і форми. URL: <https://buklib.net/books/28249/>
4. Поняття про підприємство. Види підприємств. URL: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyky/posibnyk/page15.html

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Одарченко Дмитро Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-4792-3465

д-р.техн.наук, професор,

завідувач кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи

Державний біотехнологічний університет, Україна

Скриннік Вікторія Ігорівна

ORCID ID: 0000-0001-6191-5640

ст. викладач кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи

Державний біотехнологічний університет, Україна

Клементьєва Альона Володимирівна

здобувач вищої освіти

факультету управління торговельно-підприємницькою та митною діяльністю

Державний біотехнологічний університет, Україна

Шевченко Владислав Андрійович

здобувач вищої освіти

факультету управління торговельно-підприємницькою та митною діяльністю

Державний біотехнологічний університет, Україна

Актуальність: В даному дослідженні розглядається питання створення іміджу закладів готельно-ресторанного бізнесу за допомогою сучасного інструменту просування в соціальних мережах «сторітелінг», який з 2019 року став новим трендом у PR. Визначено як «сторітелінг» впливає на комунікацію з потенційними клієнтами (гостями) ЗГРГ. Розглянуто особливості роботи і впливу даного інструменту для підвищення впізнаваності організації. Проаналізовано деякі компанії в яких вже використовувався такий прийом, як «сторітелінг».

Ступінь досліджуваності проблеми. Поняття сторітелінгу розглядають у своїх працях такі автори як Любов Василик, Олександр Градюшко, Андрій Золотухін, Марк Лівін, Аннет Сіммонс, Пол Сміт тощо.

Використання методики сторітелінгу представив широкій аудиторії керівник корпорації Armstrong International - Девід Армстронг. Він використовував сторітелінг для того, щоб покращити показники роботи своєї компанії і швидше навчити новачків. Під час розробки свого методу Девід Армстронг врахував той психологічний фактор, що історії більш виразні, захоплюючі, цікаві і легше асоціюються з особистим досвідом, ніж правила або директиви.

Сутність дослідження. Формування інформації у суспільства і стрімкий розвиток технологій змінили інфо-комунікаційний процес. Поява та поширення Інтернету створила унікальне інформаційне середовище, в якому синтезуються різні види вербальних, візуальних та аудіальних даних. Під впливом цих змін постали нові явища в журналістиці, один з яких – жанровий сторітелінг. Під ним розуміють історію, написану онлайн[1]. Сторітелінг – це мистецтво розповідати історії, найпотужніший

інструмент оратора. Можна розповісти лише одну історію, додати до неї закінчення (висновок), і це буде повноцінна промова[2].

Психологічний вплив на аудиторію набагато сильніший, якщо інформація представлена не в сухому вигляді, а з частиною історії. Звичайно, що цей прийом не міг бути пропущеним і в бізнес-середовищі.

Щоб розуміти хто і де користується цим прийомом треба знати відмінні його риси, які роблять зі звичайної презентації, цікаву, з використанням сторітелінгу:

По-перше, характер – кожна історія повинна мати принаймні одну активну людину, це має бути головний герой, навколо якого відкриваються всі найцікавіші події.

По-друге, інтрига – просто читати про героя ніхто не буде, йому потрібен посил або виклик, щоб розігріти інтерес публіки. Також важливо, щоб всі події були логічно пов'язані і повинні мати свою структуру.

Майданчиків для застосування сторітелінгу багато. Першим і основним є варіант використання історії там, де вона очікується, там, де використання такої історії буде доцільним і у аудиторії не виникне зайвих запитань, тобто в секціях, форумах та зборах, такі заходи мають на увазі більш пильне знайомство з інформацією про підприємство. Коли заклад гостинності подає на своєму сайті таку інформацію: “Наш готель було засновано в 2001 році в Харкові...”, а далі ще на три сторінки символів сухої хронології подій, текст навряд чи буде прочитаний і не викличе жодних емоцій, які є запорукою, по-перше, лояльності, а по-друге, прихильності.

Важливим також є сюжет історії – це та річ, яка має бути продуманою від «А до Я», бо саме сюжет допомагає правильно витримати інтригу, виділити переломні точки та розказати про подолання перешкод. Варто пам'ятати, що сильна історія не тисне на нас розповіддю, як комусь складно [3].

Розповідання історій (сторітелінг) виявилось цінним бізнес-інструментом й для готелів, оскільки він допомагає їм не лише налагоджувати зв'язки з потенційними гостями, але й стимулювати бронювання.

Сторітелінг може мати кілька різних цілей, причому часто – одночасно. Ось як це виглядає у процесі бронювання номерів.

1. Представте ваш готель: перша мета – презентувати ваш об'єкт власності, послуги та бренд, щоб ваші гості знали, з ким вони мають справу.

2. Створіть у гостей бажання прийняти вашу пропозицію: презентуйте свою пропозицію так, щоб вони були залучені та відчували емоційний сплеск.

3. Побудуйте зв'язок та довіру: зв'яжіть себе зі своїми потенційними гостями шляхом демонстрації тих переваг та переживань, які ви їм пропонуєте.

4. Розмістіть заклик до дії: попросіть гостей забронювати ваш номер.

Зверніть увагу, що вам не потрібно застосовувати їх усі кожного разу Натомість виберіть ті з них, які найкраще підходять у конкретному випадку. І завжди пам'ятайте, важливо, щоб ваші пропозиції були короткими та чіткими.

Отже, сторітелінг – один з кращих способів донести інформацію, що запам'ятовується і надихає, не нав'язуючи споживачеві свою точку зору і не викликаючи відторгнення та неприязні. Потрібні висновки люди зроблять самостійно, а отже рівень довіри до них буде максимально високий. Сьогодні вже можна сказати напевно, що сторітелінг - це частина маркетингу майбутнього. Даний інноваційний PR-інструмент при вмілому використанні демонструє перехід від корпоративної монологічності інформування громадськості до формату інтерактивного діалогу в режимі реального часу[4].

Є маса технік, прийомів та правил, як створити цікаву історію, але, на жаль, немає готової 100% працюючої формули для всіх і кожного. Потрібно писати живі тексти, додаючи в них факти та захоплюючі деталі, апелюючи до емоцій, які впливають на всі органи почуттів.

Список використаних джерел:

1. Василик Л. Трансмедійний сторітелінг / Л.Василик // Підручник із крос-медіа / вид. І. Крессу, М. Гузун, Л. Василик. – Bonn / Germany – Sibiu / Romania: Schiller Publishing House, 2015. С 27–35.
2. Сторітеллінг як один з ефективних методів викладання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kumlk.kpi.ua/node/1410>.
3. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух і серця / Марк Лівін. Київ : Наш Формат, 2020. 184 с.
4. Павлова О. В. Сторітеллінг як ефективний засіб нейромаркетингових комунікацій сучасного бізнесу / Павлова О. В., Тertiця О. О. // Зб. тез доп. III Всеукраїн. наук.-практ. конф. студ., аспір. та молодих вчен. з міжнар. Участю. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 252–255.

СЕКЦІЯ II. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ОВЕРСАЙТ ПЛАТІЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ФОРМА РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАТІЖНОГО РИНКУ

Роман Михайлович Пшик

здобувач вищої освіти економічного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Б.М. Вишивана

канд.екон.наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Нині українська економіка характеризується воєнним станом, зростанням невизначеності та мінливістю умов господарювання, вимагаючи від державних інституцій та суб'єктів господарювання швидкої та гнучкої реакції на зміну чинників зовнішнього середовища. Усі ці обставини передбачають впровадження також і ефективних механізмів нагляду (оверсайта) за платіжною інфраструктурою, метою якого є дотримання об'єктами оверсайта законодавства, що регулює діяльність платіжних систем, використання платіжних схем, операції з платіжними інструментами, електронними та цифровими грошима.

Проведення Національним банком України оверсайта – відносно нова функція у сфері нагляду за платіжними системами та системами розрахунків, яка на законодавчому рівні була запроваджена з 18 жовтня 2012 року, з моменту набрання чинності внесеними змінами до деяких нормативно-правових актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків [7]. Зауважимо, що сама Концепція запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні була схвалена ще постановою Правління НБУ від 15 вересня 2010 року № 426 [2].

Відповідно до вимог Закону України “Про платіжні послуги”, введеного в дію в серпні 2022 р., Правління НБУ затвердило Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні [5]. Таким чином, на законодавчому рівні створено базу для застосування міжнародних стандартів оверсайта платіжної інфраструктури.

Під час проведення оверсайту НБУ дотримується таких принципів [4]:

- 1) прозорість – оприлюднення політики оверсайту та загальних вимог до інфраструктур фінансового ринку;
- 2) застосування міжнародних стандартів для інфраструктур фінансового ринку;
- 3) послідовність вимог до всіх інфраструктур фінансового ринку, включно зі створеними Національним банком;
- 4) повноваження та можливості для проведення ефективного оверсайту;

5) співпраця з державними регуляторами та центральними банками інших країн.

Оверсайт інфраструктур фінансового ринку включає [5]:

- моніторинг платіжної інфраструктури;
- оцінювання платіжної інфраструктури на відповідність вимогам законодавства та міжнародним стандартам оверсайту;
- встановлення вимог та обмежень щодо діяльності платіжної інфраструктури;
- надання рекомендацій щодо удосконалення діяльності платіжної інфраструктури та/або застосування заходів впливу.

Відмінності між банківським наглядом і оверсайтом ілюструє табл.1.

Таблиця 1

Відмінності між банківським наглядом та оверсайтом [8, с. 163]

Пруденційний нагляд	Оверсайт
Поширюється на окремі установи та макрорівень	Поширюється на системи (в тому числі інструменти і механізми)
Помірковане управління/Контроль ризиків	Безперебійне функціонування систем, включаючи надійність і безпеку
Усестороннє нормативне регулювання	Поєднання моральних принципів і регулювання
Детальний моніторинг окремих установ	Моніторинг систем і механізмів їхнього функціонування
Проводить центральний банк або окремий орган	Проводить центральний банк

Проте, на думку Ю. Балакіної [1, с. 45], існує тісний зв'язок між банківським наглядом та оверсайтом у частині необхідності злагодженої взаємодії між підрозділами центрального банку, зокрема, систематичного обміну інформацією, узгодженого застосування заходів впливу до операторів платіжних систем/банків, планування проведення перевірок їхньої діяльності. Адже неефективна та недостатня взаємодія підрозділів, відповідальних за виконання перелічених функцій, може спричинити виникнення системного ризику і суттєвих проблем у банківській системі та платіжно-розрахунковій сфері.

Під оверсайтом можна розглядати встановлення центральним банком певних правових вимог, які є обов'язковими для стабільного функціонування платіжної інфраструктури. Дотримання цих вимог забезпечує мінімізацію ризиків, які можуть виникати в процесі надання платіжних послуг їх користувачам. Тому НБУ здійснює оверсайт на основі оцінки ризиків [3, с. 93-96].

Основним суб'єктом оверсайта в Україні є НБУ, який уповноважений здійснювати нагляд, що спрямований на виявлення та запобігання ризиковій діяльності, що загрожує інтересам користувачів інфраструктур фінансового ринку.

Об'єктами оверсайту платіжної інфраструктури згідно з Законом України «Про платіжні послуги» є [6]:

- оператори платіжних систем, розрахункові банки, технологічні оператори платіжних послуг, учасники платіжних систем у частині дотримання ними законодавства, що регулює діяльність платіжних систем, надання послуг технологічними операторами платіжних послуг;

- надавачі платіжних послуг у частині використання ними платіжних інструментів, схем виконання платіжних операцій, електронних та цифрових грошей, взаємодії з іншими учасниками платіжного ринку;

- емітенти електронних грошей у частині випуску та використання електронних грошей.

Також НБУ здійснює оцінювання платіжних систем та платіжних схем важливих надавачів платіжних послуг з метою попередження, виявлення та усунення порушень у діяльності платіжних систем та платіжних схем відповідно до законодавства України та з метою удосконалення діяльності платіжних систем та платіжних схем відповідно до міжнародних стандартів оверсайту.

Національний банк здійснює такі типи оцінювання:

- оцінювання платіжної системи, що планує здійснювати діяльність в Україні (крім платіжної системи, створеної НБУ);
- комплексне оцінювання: значущої платіжної системи та платіжної системи, створеної НБУ;
- комплексне оцінювання платіжної схеми;
- оцінювання окремих аспектів діяльності (тематичне оцінювання): значущої платіжної системи, та платіжної схеми.

За результатами оцінювання Національний банк України може надавати рекомендації оператору платіжної системи або оператору платіжної схеми з метою приведення діяльності платіжної системи або платіжної схеми у відповідність до законодавства та міжнародних стандартів оверсайту [5].

Отже, оверсайт платіжної інфраструктури передбачає спостереження центрального банку за дотриманням об'єктами оверсайта встановлених чинними нормативно-правовими актами норм та правил без втручання в їх поточну оперативно-господарську діяльність та проведення перевірки функціональної орієнтованості діяльності цих об'єктів щодо виконання вимог законодавства, а також при виявленні правопорушень може застосувати заходи впливу з метою забезпечення законності і правопорядку у платіжній сфері.

Список використаних джерел:

1. Балакіна Ю. Оверсайт платіжних систем: сутність і напрями впровадження в Україні / Ю. Балакіна // Вісник НБУ. – 2014. – № 7. – С. 44–50
2. Концепція запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні : Постанова Правління НБУ від 15.09.2010 р. № 426. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0426500-10>
3. Мірошниченко О.А., Сенаторов М.В., Сенаторова О.В. Банківське право в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 340 с.
4. Принципи оверсайта інфраструктур фінансового ринку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/oversite>
5. Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні : Постанова Національного банку України від 24.08.2022 № 187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0187500-22#Text>
6. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
7. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III (втратив чинність з 01.08.2022 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/page>
8. Kokkola T. The payment system. Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem / Editor Tom Kokkola. – ECB, 2010. – 369 p.

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

*д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна*

В діяльності підприємства можуть виникати витрати, які відносяться на фінансові результати у наступних періодах. Це – витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

До ВМП відносяться витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Облік ВМП ведуть на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів". За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх періодів, за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду [1; 2].

ВМП відображаються у статті "Витрати майбутніх періодів" (код рядка 1170) розділу II "Оборотні активи" активу Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) [3; 4].

Відповідно до принципу обачності методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства [3; 5]. Тому ВМП розподіляють між наступними періодами. Для їх розподілу можна використовувати методи амортизації необоротних активів, зокрема обернений метод на основі чистого доходу.

Відповідно до П(С)БО 15 "Дохід" однією із груп доходів є чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [6].

У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) у статті "Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" (код рядка 2000) відображається дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у т.ч. платежі від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) за вирахуванням наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам) тощо, та податків і зборів.

Організації, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, у цій статті відображають вартість, за якою реалізовано цінні папери, та суму винагороди за виконання інших операцій, пов'язаних з розміщенням, купівлею і продажем цінних паперів, з урахуванням відповідних вирахувань.

У додатковій статті "Чисті зароблені страхові премії" страховики наводять суму страхових премій (платежів, внесків) за договорами страхування та за договорами перестраховування з перестраховальниками протягом звітного періоду, яка включає частки страхових премій (платежів, внесків), належних страховику, зменшену на суму резерву незароблених премій на початок звітного періоду (за виключенням частки перестраховика) і збільшену на суму резерву незароблених премій на кінець звітного періоду (за виключенням частки перестраховика) та зменшену на загальну суму

страхових премій (платежів, внесків), повернутих страхувальникам та перестраховальникам протягом звітного періоду. Загальна сума чистих зароблених страхових премій враховується при розрахунку валового прибутку (збитку) [3; 4].

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відображається за кредитом субрахунку 791 “Результат операційної діяльності” рахунку 79 “Фінансові результати”, а також на рахунку 70 “Доходи від реалізації”, що має субрахунки:

701 “Дохід від реалізації готової продукції”;

702 “Дохід від реалізації товарів”;

703 “Дохід від реалізації робіт і послуг”;

704 “Вирахування з доходу”;

705 “Перестраховання” [1; 2].

Обернених методів розподілу ВМП може бути декілька залежно від видів чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а також субрахунків рахунку 70 “Доходи від реалізації” і субрахунку 791 “Результат операційної діяльності”, наприклад: 1) на основі доходу від реалізації готової продукції; 2) на основі доходу від реалізації товарів; 3) на основі доходу від реалізації робіт і послуг і ін.

Розподіл ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу здійснюється через попередній розрахунок методу на основі чистого доходу, а суми переставляються навпаки: останній рік у перший, передостанній рік у другий і т.д.

Річна сума ВМП за методом на основі чистого доходу визначається як добуток суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнта розподілу ВМП, який обчислюється діленням фактичного обсягу чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на плановий обсяг чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Розподіл ВМП за методом на основі чистого доходу здійснюють за формулами:

$$PCPBM\P = CPBM\P \times KPB\P,$$

де *PCPBM\P* – річна сума розподілу ВМП; *CPBM\P* – сума розподілу ВМП; *KPB\P* – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPB\P = \text{ФОЧД} : \text{ПОЧД},$$

де *ФОЧД* – фактичний обсяг чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); *ПОЧД* – плановий обсяг чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Фактичний обсяг чистого доходу враховується за кожен період (місяць, рік) розподілу ВМП, а плановий обсяг чистого доходу береться сумарний за всі періоди.

Можна використовувати два способи для розподілу ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу використаємо приклад.

Приклад. ВМП сумою 130000 грн. потрібно розподілити на 3 роки. За цей період передбачається отримати 380000 грн чистого доходу, в тому числі: за 1-й рік – 140000 грн, за 2-й рік – 130000 грн, за 3-й рік – 110000 грн.

Коефіцієнт розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,3684 (140000 : 380000 = 0,3684), за 2-й рік – 0,3421 (130000 : 380000 = 0,3421), за 3-й рік – 0,2895 (110000 : 380000 = 0,2895).

Розподілимо ВМП за 1-м способом (від початкової суми) за методом на основі чистого доходу (табл. 1) і за оберненим методом на основі чистого доходу (табл. 2).

Таблиця 1

Визначення суми розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу за 1-м способом (від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	130000	140000	0,3684	51576
2	130000	130000	0,3421	44473
3	130000	110000	0,2895	33951
х	Разом	380000	1	130000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Визначення суми розподілу ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу за 1-м способом (від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	130000	110000	0,2895	33951
2	130000	130000	0,3421	44473
3	130000	140000	0,3684	51576
х	Разом	380000	1	130000

[авторська розробка]

Здійснимо розподіл ВМП за 2-м способом (від залишкової суми) за методом на основі чистого доходу (табл. 3) і за оберненим методом на основі чистого доходу (табл. 4).

Таблиця 3

Визначення суми розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу за 2-м способом (від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	130000	140000	0,3684	51576
2	78424	130000	0,3421	26829
3	51595	110000	0,2895	51595
х	Разом	380000	1	130000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Визначення суми розподілу ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу за 2-м способом (від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	51595	110000	0,2895	51595
2	78424	130000	0,3421	26829
3	130000	140000	0,3684	51576
х	Разом	380000	1	130000

[авторська розробка]

Висновки. Розподіл ВМП можна здійснювати за оберненим методом на основі чистого доходу. Можна використовувати різні обернені методи розподілу ВМП на основі чистого доходу відповідно до видів чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а також субрахунку 791 “Результат операційної діяльності” і субрахунків до рахунку 70 “Доходи від реалізації”, наприклад: 1) на основі доходу від

реалізації готової продукції; 2) на основі доходу від реалізації товарів; 3) на основі доходу від реалізації робіт і послуг та ін.

Розподіляти ВМП оберненим методом на основі чистого доходу можна за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні (Закон України). № 996-XIV. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід" (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ НБУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВІДОБРАЖЕННІ ПРОЦЕСІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВІЙНОЮ В УКРАЇНІ

Ременяк Артур Володимирович

Кафедра фінансів, грошового обігу та кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Вишивана Богдана Михайлівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Анотація. Розкрито поняття «система електронних платежів Національного банку України», показано схему її роботи. Досліджено стан системи електронних платежів НБУ у період до початку та після початку ведення повномасштабних військових дій на території України. Проаналізовано основні тенденції розвитку та модернізації Системи електронних платежів у контексті інтеграції України та Європейського Союзу.

Із початком широкомасштабного російського вторгнення в Україну спостерігається складність конкурентних відносин на міжнародному ринку, висока нестабільність політичного та фінансово-економічного середовища в країні, підвищення рівня безробіття, різка девальвація національної валюти. У таких умовах виникає недовіра підприємств та звичайних громадян до державних та недержавних інститутів у сфері грошового обігу, кредитування та фінансування суб'єктів господарювання тощо.

Національний банк України як особливий центральний орган державного управління повинен своїми діями демонструвати стійкість та непохитність, стабілізувати економічну ситуацію в країні, зменшуючи занепокоєння у суспільстві та знижуючи панічні настрої серед населення. Адже саме НБУ є емісійним центром, що проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, та зміцнення грошової одиниці України – гривні, а також регулює та наглядає за діяльністю комерційних банків в Україні.

Одним із наріжних каменів безготівкового грошового обігу в Україні є система електронних платежів (СЕП). Національний банк України є власником і оператором СЕП, забезпечує розроблення, удосконалення та експлуатацію програмно-технічних комплексів системи та засобів захисту інформації, розробляє відповідну нормативну базу. НБУ гарантує надійність і безпеку СЕП, а також відповідає за нагляд над платіжною системою [3].

СЕП забезпечує розрахунки між банківськими установами в національній валюті України, базується на повністю безпаперовій технології і передаванні електронних повідомлень через власну телекомунікаційну систему Національного банку (рис.1). СЕП обслуговує 97 % міжбанківських платежів у державі, тому вона визнана системно важливою платіжною системою України [3].

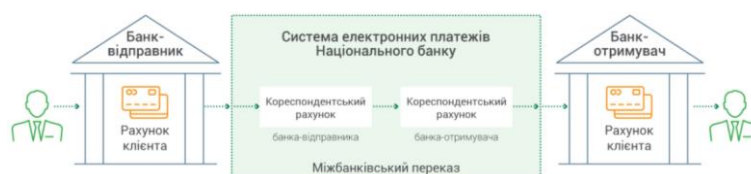

Рис. 1. Схема роботи СЕП НБУ [3]

У зв'язку з оголошенням воєнного стану по всій території України 24 лютого 2022 року Національний банк оперативно ухвалив постанову, яка передбачає введення тимчасових обмежень з початку її дії, а саме [5]:

- призупинити роботу валютного ринку України, крім операцій з продажу іноземної валюти клієнтами;
- зафіксувати офіційний курс на 24 лютого 2022 року;
- обмежити зняття готівки з рахунку клієнта в обсязі 100 тис. грн на день (не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат), крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку без нарахування та зняття комісій;
- заборонити видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку;
- увести мораторій на здійснення транскордонних валютних платежів (крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань) та Уряду, окремих дозволів НБУ);
- зупинити здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України;
- банкам – емітентам електронних грошей призупинити здійснення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, розповсюдження електронних грошей.

Відповідні дії є необхідними для забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни та максимального забезпечення діяльності Збройних Сил України, а також безперебійної роботи об'єктів критичної інфраструктури.

Щоб посилити СЕП під час війни і щоб вона працювала, як у мирний час, цілодобово і без вихідних, НБУ завчасно розгорнув резервні потужності. Від самого початку російського повномасштабного вторгнення і донині усі банки України підключені до СЕП та мають можливість здійснювати платежі клієнтів у штатному режимі. Час проходження платежу від банка-відправника до банка-отримувача через СЕП в файловому режимі в середньому складає не більше 20 хвилин, а режимі реального часу – миттєво. Це дозволяє банкам і платіжним системам цілодобово здійснювати безготівкові розрахунки. Тобто розрахуватися карткою українського банку можна на всій території України, де не точаться бойові дії та є зв'язок, та за кордоном, у цілодобовому режимі [2].

Навіть не зважаючи на масовані обстріли українських територій, у т.ч. 10 жовтня 2022 р., банківська система України працює безперебійно, а НБУ перебуває на постійному зв'язку з банками та вживає всіх необхідних заходів для їхньої нормальної роботи. Система електронних платежів Національного банку працює у звичайному режимі. Банки України підключені до СЕП та здійснюють платежі клієнтів у штатному режимі та без перебоїв. У звичайному режимі працюють міжнародні карткові платіжні системи, НПС «ПРОСТІР», Система BankID НБУ. Безготівкові розрахунки функціонують у штатному режимі, зокрема через POS-термінали або віддалені канали обслуговування (мобільний та інтернет-банкінг). Торговельна мережа – магазини, аптеки, АЗС – безперебійно приймають безготівкову оплату [1].

Крім того, прийняте рішення, що Національний банк України з 01 квітня 2023 року перейде на нове покоління СЕП НБУ – на базі міжнародного стандарту ISO 20022, що забезпечить цілодобовий режим її роботи. Зазначимо, що міжнародний стандарт ISO 20022 – універсальний спосіб взаємодії різних автоматизованих систем учасників

фінансових і торгових ринків у світі, і є основою функціонування європейських платіжних систем [4].

Нове покоління СЕП надасть банкам та бізнесу нові можливості, ще більше підвищить безпеку платежів та посилить конкуренцію на платіжному ринку. Крім того, перехід на ISO 20022 разом із упровадженням IBAN створюють технологічне підґрунтя для приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) та реалізації сервісу миттєвих платежів в Україні [4].

Цей крок пов'язаний із пришвидшенням інтеграції України в ЄС як шлях до гарантування безпеки банківського сектору України, стабільності економічної ситуації в державі, модернізації та покращення системи міжнародних міжбанківських електронних платежів.

За допомогою даних СЕП можна наочно продемонструвати вплив початку повномасштабної війни та введення воєнного стану на території усієї України на кількість, обсяг та структуру електронних платежів, які проходять через СЕП між її учасниками – юридичними особами: комерційними банками, а також Державною казначейською службою України та НБУ. Для порівняння візьмемо дев'ять місяців 2021 та 2022 років (табл.1).

Таблиця 1

Показники роботи СЕП НБУ

	9 місяців 2021 року	9 місяців 2022 року
Учасники системи – юридичні особи	71 банк України Державна казначейська служба НБУ	68 банків України Державна казначейська служба НБУ
Кількість операцій	319 млн платежів	264,7 млн платежів
Сума операцій	39 283 млрд грн	79 836 млрд грн
Середньоденний обсяг операцій	1,7 млн платежів 211 млрд грн	1,4 млн платежів 412 млрд грн
Платежі у файловому режимі	316 млн платежів 18 434 млрд грн	261,8 млн платежів 26 649 млрд грн
Платежі в режимі реального часу	3 млн платежів 20 849 млрд грн	2,9 млн платежів 53 187 млрд грн
Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП	81,01 млрд грн	73 млрд грн
Середньодобовий коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників СЕП	2,61	5,66
Структура платежів (за кількістю)	до 1 тис.грн – 48%	до 1 тис.грн – 46%
	1 тис.–100 тис.грн – 48%	1 тис.–100 тис.грн – 50%
	від 100 тис.грн – 4%	від 100 тис.грн – 4%
Структура платежів (за сумою)	до 1 тис.грн – 1%	до 1 тис.грн – <1%
	1 тис.–100 тис.грн – 5%	1 тис.–100 тис.грн – 2%
	від 100 тис.грн – 94%	від 100 тис.грн – 98%

взято з [3]

Відповідно до наведених даних істотно зменшилася загальна кількість операцій у 2022 році відносно 2021 року – 264,7 млн проти 319 млн платежів за той самий період. У розрізі середньоденного обсягу операцій показник знизився із 1,7 млн до 1,4 млн платежів. Як наслідок, зменшилася й кількість платежів у файловому режимі на майже 55 млн, та незначним чином платежів у режимі реального часу – на 0,1 млн.

У той же час протилежна тенденція спостерігається у показниках суми операцій: 79836 млрд грн у 2022 р. у порівнянні із 39283 млрд грн у 2021 р. (412 млрд грн і 211 млрд грн як середньоденні показники відповідно).

Зміни у структурі платежів у СЕП, згідно з даними НБУ, виглядають так: за кількістю збільшився показник операцій на суму від 1 тис.грн до 100 тис.грн на 2% симетрично до відповідного зниження кількості платежів на суму до 1 тис.грн. Частка великих транзакцій (понад 100 тис.грн) залишилася сталою.

У свою чергу аж на 4% (до 98% від усіх платежів) зріс обсяг операцій, пов'язаних із великими платежами. Це відбулося за рахунок збільшення сум одноразових переказів через СЕП.

Проведений аналіз вказує на зменшення активності банків щодо проведення переказів у системі електронних платежів НБУ та їх кількості. Проте він чітко ілюструє державну та світову інфляцію загалом та девальвацію гривні, які спричинені розгортанням повномасштабної війни на території України росією.

Загалом можна оцінити діяльність системи електронних платежів НБУ в умовах воєнного стану як таку, що намагається стабільно й ефективно виконувати покладені на неї функції. Будучи основоположною системою для проведення міжбанківських розрахунків в Україні, СЕП показує себе надійною системою. Водночас СЕП відображає зміну макроекономічної ситуації в Україні із початком повномасштабного російського вторгнення, інфляційні та девальваційні процеси, які його супроводжують.

Намагання НБУ модернізувати СЕП до європейських стандартів свідчить про потенціал покращення безпеки системи, а також спрощення та інтеграцію української банківської системи із банківською системою Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Банківська система працює попри обстріли – НБУ. (2022). Вилучено з <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/10/692415/>
2. Війна та банки: хто і як підтримує платежі та захищає гроші українців. (2022). Вилучено з <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61179588>
3. Система електронних платежів. Офіційний сайт Національного банку України. Вилучено з <https://bank.gov.ua/ua/payments/sep>
4. Перехід на нове покоління СЕП відбудеться 1 квітня 2023 року. (2022). Вилучено з <https://bank.gov.ua/ua/news/all/perehid-na-nove-pokolinnya-sep-vidbudetsya-1-kvitnya-2023-roku>
5. Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України. (2022). Вилучено з <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pro-robotu-bankivskoyi-sistemi-ta-valyutnogo-rinku-z-24-lyutogo-2022-roku-za-umovi-voyennogo-stanu-po-vsiy-teritoriyi-ukrayini>

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ситник Наталія Степанівна

Доктор економічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Біда Марта Сергіївна

Магістр

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Відкритий воєнний напад росії на Україну початий 24 лютого 2022 року призвів до того, що наша банківська система змушена функціонувати у режимі невизначеності та стресу. Незважаючи на це банки продовжують працювати стабільно, намагаючись виконувати усі свої функції і зобов'язання перед клієнтами, що не просто в умовах воєнного стану. Вимушена міграція, зростання рівня безробіття, зменшення обсягів споживання, екстремальні безпекові загрози негативно впливають на кредитні відносини, зокрема на функціонування системи споживчого кредитування в Україні.

Споживчий кредит – грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [1, с. 89].

Після запровадження воєнного стану законодавець пішов на зустріч споживачам. Змінилося правове регулювання сфери кредитування шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. №2120-ІХ. Цим законом були внесені зміни до Цивільного кодексу України та Закону «Про споживче кредитування» [2]. А Національним банком України прийнято «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», затверджені постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [3].

Зазначеними нормативно-правовими актами запроваджено такі зміни (рис.1):

у разі прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит позичальник звільняється від відповідальності перед кредитором, тобто до позичальника не можуть застосовуватись будь-які санкції за невиконання умов кредитного договору;

якщо позичальником прострочено внесення щомісячних обов'язкових платежів за кредитним договором, він звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) зобов'язань за таким договором

щодо споживчих кредитів — забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором.

Рис. 1. Умови виконання позичальниками зобов'язань за кредитними договорами*

*Джерело: складено авторами на основі даних [4].

Ці умови чинні лише в період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування.

Дані положення не застосовуються, якщо у кредитному договорі визначено змінювану процентну ставку. У такому разі банк самостійно з визначеною у кредитному договорі періодичністю має право збільшувати та зобов'язаний зменшувати процентну ставку відповідно до умов і в порядку, встановлених кредитним договором [4].

Окрему увагу Національний банк приділив підтримці наших захисників та захисниць. Були ініційовані та підтримані зміни до ЗУ «Про споживче кредитування». Зміни передбачають заборону турбувати захисників та їхні сім'ї щодо погашення простроченої заборгованості під час дії воєнного стану та протягом 90 днів з дня його припинення чи скасування. Проте, такі особи мають повідомити про це свого кредитора та надати йому копії відповідних підтвердних документів про свою належність до захищеної категорії.

Окрім цього, новий законопроект передбачає, що позичальник не пізніше ніж протягом 90 днів після припинення або скасування воєнного стану в Україні має право звернутися до кредитора із заявою про прощення (анулювання) заборгованості за договором про споживчий кредит, який відповідає одночасно всім умовам визначеним у законопроекті [5].

Що стосується процентної ставки за кредитами населенню, то протягом червня-серпня вона залишалась пасивною, проте у вересні-жовтні різко піднялась на 15 в.п. до 37,8% річних (рис.2).

З 2016 року ставки споживчого кредитування зберігалися на рівні понад 30% річних і лише в перші місяці війни – знизилися до рівня близько 20% річних.

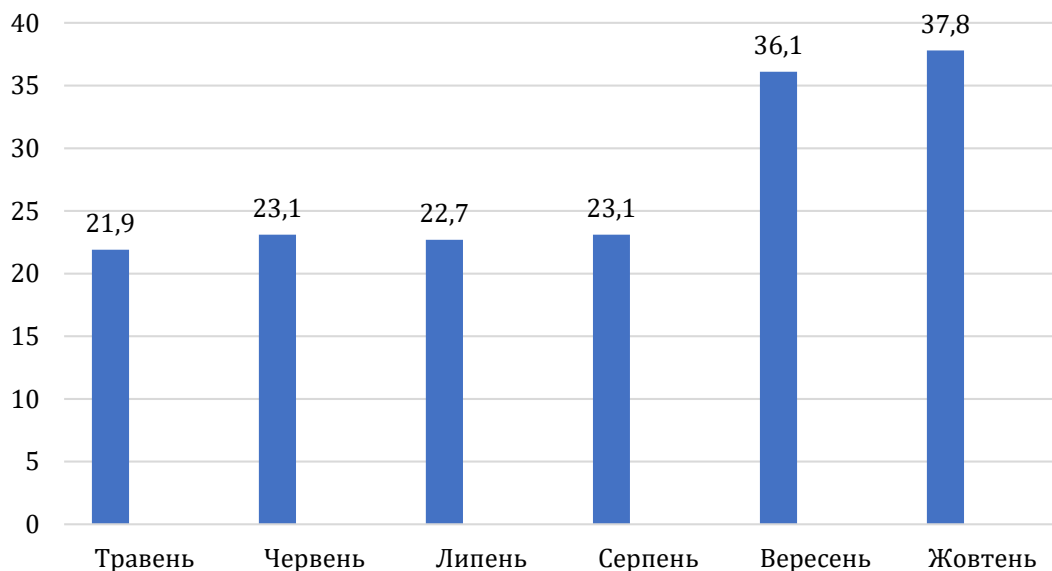

Рис. 2. Ставка за кредитами населенню в національній валюті за травень-жовтень 2022 року*

*Джерело: складено авторами на основі даних [6].

Здорожчання кредитного ресурсу вплинуло на скорочення обсягів споживчого кредитування: всього за червень-жовтень гривневий портфель споживчих кредитів скоротився на 20 млрд.грн (-9%).

В цілому за червень-жовтень скорочення надходження грошової пропозиції в економіку за кредитним каналом оцінюється у 34 млрд.грн. (-4%) [6].

Аби люди могли слідувати за усіма змінами щодо надання фінансових послуг з перших днів війни, НБУ було запроваджено інформаційний ресурс для споживачів. Окрім цього нещодавно стартувала інформаційна кампанія ЗнайСвоїПрава_Кредити [7]. Її мета – захист прав позичальників та поліпшення знань громадян про кредитні послуги, їхні права та обов'язки.

Узагальнюючи, можна сказати, що незважаючи на запровадження воєнного стану, наша банківська система продовжує працювати, пристосовуючись до нових реалій, а держава вносить зміни до низки законів, які регулюють питання у сфері кредитування. Проте, збільшення обсягів споживчого кредитування можливе лише за умови зростання економіки, стабілізації грошової системи та припинення падіння доходів населення.

Список використаних джерел:

1. Банківська система: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Blashchuk_Petyk_13_end.pdf
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 26.11.2022)
3. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп : Постанова. Правління Національного банку України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text> (дата звернення: 26.11.2022)
4. Кредитні канікули під час війни: умови та хитрощі банків. *Юридична газета* : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kreditni-kanikuli-pid-chas-viyni-umovi-ta-hitroshchi-bankiv.html> (дата звернення: 26.11.2022)
5. Захист прав споживачів фінансових послуг: що змінилося за вісім місяців війни. *Interfax-Україна* : веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/871021.html> (дата звернення: 26.11.2022)
6. Підвищення облікової ставки НБУ не спрацювало: інфляція виросла. Як вийти з кризи. *OBOZREVATEL* : веб-сайт. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/pidvischennya-oblikovoi-stavki-nbu-ne-spratsyuvalo-inflyatsiya-viroslo-yak-vijti-z-krizi.htm> (дата звернення: 26.11.2022)
7. ЗнайСвоїПрава_Кредити. *НБУ* : веб-сайт. URL: <https://promo.bank.gov.ua/know-your-rights-loans/#section-22> (дата звернення: 26.11.2022)

ЩО ТАКЕ БАНКРУСТВО, ЙОГО ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ

Корохова Марина Сергіївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Пушкарь Ірина Володимирівна

канд.наук з держ.упр., доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

За законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який введено в дію з 1 липня 1992 року Постановою Верховної Ради України, від 4 червня 2009 року N 1442-VI, банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Тобто, якщо казати простими словами, підприємство не має можливості виконати свої фінансові зобов'язання.

Існує дуже багато причин, завдяки яким підприємства стають банкрутами. А саме:

- 1) ріст інфляції;
- 2) нестабільність внутрішнього і зовнішнього ринку;
- 3) соціально-економічні фактори загального розвитку країни: спад обсягу національного доходу, уповільнення платіжного обороту, нестабільність податкової системи, зниження рівня реальних доходів населення, ріст безробіття;
- 4) нестабільність валютного ринку;
- 5) неефективне управління підприємством (менеджмент);
- 6) неефективний маркетинг;
- 7) відсутність попиту на товари або послуги які пропонує підприємство;
- 8) неефективна стратегія;
- 9) надмірна частка позикового капіталу;
- 10) зростання заборгованостей (банкам, постачальникам та покупцям).

Типовими наслідками впливу названих факторів на фінансово-господарський стан підприємства є:

- утрата клієнтів та покупців готової продукції;
- зменшення кількості замовлень та контрактів з продажу продукції;
- неритмічність виробництва, неповне завантаження потужностей;
- зростання собівартості та різке зниження продуктивності праці;
- збільшення розміру неліквідних оборотних засобів та наявність понаднормових запасів;
- виникнення внутрішньовиробничих конфліктів та збільшення плинності кадрів;
- зростання тиску на ціни та зменшення обсягів реалізації та, як наслідок, недоодержання виручки від реалізації продукції [2].

Аби запобігти банкрутства, пропонується проводити поглиблену діагностику фінансового стану підприємства або коротше – діагностика банкрутства.

Процес діагностики банкрутства підприємства можна умовно поділити на певні послідовні етапи її проведення. Скібіцький О.М. виокремлює наступні загальні етапи проведення діагностики кризового стану підприємства:

1. Створення інформаційної бази дослідження.
2. Діагностика кризового стану і загрози банкрутства.
3. Прогнозування наслідків виникнення ситуації банкрутства.
4. Дослідження й оцінка потенціалу виживання підприємства.
5. Узагальнення результатів діагностики кризи [3, с. 155].

Великою перевагою застосування діагностики є те, що одразу можна побачити можливості та шляхи подолання кризового стану, аби не довести підприємство до банкрутства.

Отже, роблячи висновки з проведеного дослідження, можна сказати, що банкрутство це неможливість підприємства закрити свої фінансові зобов'язання перед кредиторами. Існує багато причин, що сприяють приведенню до банкрутства, і розвиток країни та її економіки суттєво пливає на це. Але також є і способи його запобігання. Один з них – діагностика. Скібіцький О.М. виокремлює 5 етапів, завдяки яким можна виявити кризовий стан підприємства та уникнути банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» введений з 1 липня 1992 року Постановою Верховної Ради України, редакція від 4 червня 2009 року N 1442-VI. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T234300?an=927867&ed=2009_06_04 (дата звернення: 20.11.2022).
2. Рогальська Н.Г. Банкрутство і фінансова санація підприємств. Опорний конспект лекцій. Херсон, 2007.
3. Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент: навчальний посібник / за ред. О.М. Скібіцький. Київ: Центр учбової літератури, 2009. С. 155.

СЕКЦІЯ ІІІ. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Дьомкіна Валерія Валеріївна

здобувач вищої освіти

навчально-наукового інституту публічної служби та управління

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Науковий керівник Васютинська Людмила Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-8413-6268

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

В підприємницькій діяльності можна розглядати значну кількість альтернатив щодо розвитку власного бізнесу. Одним з видів таких альтернатив є диверсифікація.

Дефініція «диверсифікація» в царині підприємницької діяльності має неоднозначне тлумачення в економічній літературі. Це пов'язано з тим, що процес диверсифікації розглядається з різних точок зору. Зокрема, низка дослідників сходиться на тому, що під диверсифікацією варто розуміти диверсифікацію виробництва. Такої думки дотримується Вітковський О.С., який визначає наступні форми диверсифікації [1]:

- розширення асортименту продукції та випуск нових її видів в рамках галузі функціонування бізнесу:

- організація нового бізнесу шляхом створення нових підприємств або через об'єднання (злиття) і виходу за рамки галузі певного функціонування та переходу на багатопрофільне виробництво.

Куденко Н.В. протиставляє диверсифікацію спеціалізації як антиподи, визначаючи особливість першої у тому, що розвиток діяльності здійснюється у різних напрямках, не пов'язаних між собою. На думку автора, на одному підприємстві можуть бути поєднані різні галузі [2].

Юнал Т. і Жигалкевич Ж.М. диверсифікацію розглядають з точки зору стратегічного підходу, тобто як певну конкурентну стратегію підприємства з метою досягнення конкурентних переваг на визначеному сегменті ринку. При цьому автори зазначають, що диверсифікація може здійснюватися у царині різних напрямків підприємницької діяльності, зокрема в інвестиційній, виробничій маркетинговій сферах тощо [3].

Для поглиблення дослідження щодо визначення особливих характеристик диверсифікації є сенс виявити причини необхідності останньої. Вважається за доцільне сфокусувати увагу на причинах реалізації стратегії диверсифікації, якими можуть бути такі:

- зниження прибутків у зв'язку зі зниженням обсягів продажів з причин загострення конкуренції на певному галузевому ринку;

- зниження попиту на товар або послугу, що пропонується у зв'язку з закінченням життєвого циклу продукту, який виробляється;
- організація здійснює підприємницьку діяльність або у висококонкурентному бізнесі, або у безносі, що слабо розвивається.

Мотиви диверсифікації можуть бути викликані впливом різних факторів, проте їх можна розділи на такі групи: техніко-технологічні мотиви, економічні мотиви, фінансові мотиви, стратегічні мотиви, соціальні мотиви.

Техніко-технологічні мотиви пов'язані з впровадженням певних технічних інновацій, змінами технологій, зниженням виробничих втрат з метою збереження або посилення виробничого потенціалу.

Економічні мотиви викликані наявністю надлишкового капіталу і пошук його спрямування в інші сфери діяльності або отримання синергетичного ефекту від економії на масштабах.

Фінансові мотиви виявляються у прагненні до укріплення фінансової стабільності підприємства.

Соціальні мотиви пов'язані зі збереженням трудового потенціалу підприємства, створенням нових робочих місць.

Стратегічні мотиви викликані необхідністю адаптації до швидкоплинних змін зовнішнього середовища.

Висновки. Узагальнюючи підходи підходи щодо тлумачення поняття «диверсифікація» варто зазначити, що відмінність поглядів базується на тому, що диверсифікація має цілеспрямований характер і залежить від конкретної мети, яка висувається в конкретних умовах конкретним суб'єктом підприємництва. Саме тому немає однозначного трактування цього поняття. З зазначеного виходить, що диверсифікація – це багатогранний процес, який спрямований на підвищення ефективності діяльності або виробництва і передбачає певні якісні зміни у будь-якій царині підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вітковський О.С. Ефективність стратегії диверсифікації діяльності в умовах нестабільного зовнішнього середовища / О.С. Вітковський // Економіка та держава. – 2009. – № 8. – С. 30–32.
2. Куденко Н. В. Маркетингові стратегії фірми: Монографія. / Н.В. Куденко. – К.: КНЕУ, 2002. – 245 с.
3. Юнал Т., Жигалкевич Ж.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства на засадах диверсифікації діяльності. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/37714/1/APEU2020-14_2-01.pdf

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Рябуха Анна Андріївна

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Нескородєв С. М.

канд.екон.наук, доцент закладу вищої освіти

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

У сучасних умовах перехідного стану українського суспільства й економічної кризи ефективне управління людськими ресурсами організації набуває особливої актуальності. З одного боку, нині відбувається збагачення змісту праці, посилення вимог до організації праці працівників, підвищення значення самоконтролю результатів трудової діяльності, розвиток науково-технічного прогресу та використання інноваційних технологій, а з іншого боку, соціально-економічна ситуація в Україні протягом останніх десятиліть характеризується високим рівнем соціальної напруги, що зумовлює безліч конфліктних ситуацій у трудових колективах підприємств та організацій.

Кожен керівник у процесі управління організацією щодня стикається з багатьма проблемами і протиріччями, що призводять до конфліктів різної форми. Тому сучасний менеджер повинен приділяти їм увагу, контролювати та керувати ними, адже їхній вплив негативно віддзеркалюється на фінансовому результаті функціонуванні організації, спричиняє втрати робочого часу й позначається насамперед на психологічному стані та здоров'ї сторін, які конфліктують. Тому важливою є наявність дієвої системи управління конфліктними ситуаціями, яка допоможе не тільки уникнути їхнього негативного впливу, але й позитивно вплине на ефективність діяльності організації.

В умовах розвитку організаційних структур особливе місце в будь-якому сучасному колективі посідає конфлікт, адже він є невід'ємним складником життєдіяльності кожного промислового підприємства. Саме тому виникає потреба в поглибленому дослідженні сучасних закономірностей формування конфліктів на підприємстві, шляхів ліквідації та боротьби з їхніми наслідками. Варто зазначити, що ключовим результатом ефективного управління конфліктами на підприємстві стане формування системи заходів завчасного попередження розвитку конфліктних ситуацій та чіткого алгоритму ліквідації конфліктів, які вже виникли [5].

Функціонування та розвиток організацій пов'язані з постійним виникненням і розв'язанням суперечностей у боротьбі різних сил усередині колективу, що здебільшого може спричинити конфлікт. Сучасний менеджмент визнає, що конфлікт є невід'ємною частиною життя організації [4].

Управління конфліктами має тривалий шлях у зміцненні колективних зв'язків між працівниками підприємства. Тому перед реалізацією будь-якої ідеї її слід обговорити на зборах трудового колективу або під час якої іншої наради, адже працівники не повинні відчувати себе проігнорованими чи усуненими від вирішення проблемних ситуацій. За цієї умови кожен працівник почуватиметься значущим для колективу, зокрема таким, що відповідає очікуванням адміністрації підприємства [2].

Управління конфліктами розглядають у двох аспектах: внутрішньому й зовнішньому.

Внутрішній аспект полягає в управлінні власною поведінкою в конфліктній взаємодії і має психологічний характер.

Зовнішній аспект управління конфліктами відображає організаційно-технологічні аспекти цього процесу, у якому суб'єктом управління може бути менеджер, керівник або посередник. Саме цей аспект є найважливішим для майбутніх спеціалістів соціально-виробничої сфери та роботи з персоналом [3].

Управління конфліктом становить цілеспрямований вплив, зумовлений об'єктивними закономірностями на динаміку конфлікту в інтересах розвитку або руйнування соціальної системи, з якою пов'язаний конфлікт.

Основною метою управління конфліктами є попередження негативних сторін конфліктів, а також адекватне вирішення позитивних.

Від ефективності управління конфліктами залежить стабільність діяльності організації, на яку впливають: ймовірність конфліктних зіткнень, масштаби дисфункціональних наслідків, усунення причин протиріч. Водночас керівник організації має фундаментальну перевагу, котра забезпечує йому стратегічне лідерство в конфлікті, насамперед у його вирішенні, а саме: право продукувати цілі, шляхи і методи їхнього досягнення, забезпечувати їх виконання, аналізувати результати [1].

Отже, під конфліктом розуміють найбільш гострий спосіб розв'язання суперечностей або протиріч, що виникли в процесі взаємодії протидіючих сторін. Учасники конфлікту - це особи або групи осіб, які мають розбіжності щодо основного протиріччя, конкретного процесу, явища, події, що є предметом конфлікту.

Усі види конфліктів можуть поєднуватися і мати об'єктно-суб'єктивний характер. Вони визначаються як зовнішніми об'єктивними факторами (економічною, соціально-економічною ситуацією в суспільстві, станом розвитку галузі, матеріальним забезпеченням галузі, особливостями функціонування конкретної організації), так і внутрішніми суб'єктивними факторами (психологічні особливості учасників конфлікту, їх моральні цінності, потреби, погляди, інтереси, ступінь толерантності у спілкуванні в колективі тощо).

Виникнення трудових конфліктів зумовлене як природою людини (конфлікт є фактом існування людини) та психологічними чинниками, так і суто управлінськими. Існують різні думки щодо конфліктів: з одного боку, вчені стверджують, що конфлікт негативно впливає на функціонування підприємства, дестабілізує його, призводить до стану стресу співробітників. Інші експерти вважають, що конфлікти позитивно впливають на діяльність підприємства, оскільки конфлікт дозволяє підприємству розвиватися, виходити на нові межі ринку, що дозволяє працівникам розвиватися професійно і духовно. Цілком справедливо визначити, що конфлікти на підприємстві впливають на нього подвійно: конфлікт може як зруйнувати підприємство, так і згуртувати його. Тому сучасному лідеру слід вміти контролювати й управляти конфліктами.

Отже, управління конфліктами відіграє важливу роль у повсякденній роботі колективу, щоб запобігти виникненню конфліктних ситуацій і сконцентрувати співробітників на повсякденній роботі, а не витратити час і енергію на різні елементи боротьби і протистояння. Як свідчить практика підприємств показує, що сучасним менеджерам потрібні знання та вміння керувати конфліктами з метою їхнього прогнозування, запобігання і розв'язання. Лідер повинен вміти запобігти виникненню конфлікту, а також вміти вивести людей зі стану ворожнечі і вирішити суперечки в колективі.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом : навч. посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2018. 512 с.
2. Біловодська О. А. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств. Економіка та суспільство. 2017. № 10. С. 177-182.
3. Гальчак А. В. Механізм управління конфліктами в організації. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки». Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 134-139.
4. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посібник. Житомир, 2018. С. 345.
5. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту : підручник. Київ: «Академвидав», 2015. С. 416.

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ПРОЄКТОМ»

Геращенко Іраїда Ігорівна

здобувач вищої освіти

навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Науковий керівник Васютинська Людмила Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-8413-6268

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Насьогодні соціальні проекти набувають все більшого розвитку, адже їх реалізація несе певну користь суспільству, а продукт, що отримує суспільство або окрема цільова аудиторія, має інноваційні конотації. Причому мету такої інновації можна звести до створення, удосконалення або підтримки матеріальних чи духовних цінностей в умовах швидко змінюваного середовища та ресурсних обмежень. Реалізація соціального проекту завжди має позитивний вплив, особливо з точки зору соціальної значущості.

Безпалько О. В. соціальний проект розглядає через сукупність технологічних, управлінських та організаційних рішень, спрямованих на вирішення соціальних проблем, поліпшення соціокультурних умов життєдіяльності особистості, проведення необхідних соціальних змін [1]. Як видно, автор визначає особливості соціального проекту, орієнтуючись на його цільову спрямованість.

Мішина С.В. і Мішин О.Ю. у розкритті суті поняття «соціальний проект» фокусують увагу на реалізації проектних дій, які спрямовані на вирішення соціальних проблем й уникнення соціальних ризиків [2, с.137]. У своєму трактуванні, автори вказують на ризиковий характер соціального проекту. І з цим є сенс погодитися, оскільки соціальні проекти мають досить високий ступінь невизначеності.

Проекти соціальної спрямованості реалізуються не на отримання певної вигоди для інвесторів, а на досягнення соціальної цілі, адже метою соціального проекту є досягнення соціальних змін, які принесуть вигоду певній цільовій групі або в цілому суспільству [2, с. 71].

Соціальний проект за своїми проектними ознаками має класичні проектні характеристики, зокрема, ресурсну обмеженість, унікальність, визначеність у часі, цілеспрямованість. Це пояснюється тим, що соціальний проект – це один з видів проектів і саме соціальна складова покладена в основу його видової диференціації.

Досягнення поставлених цілей проекту здійснюється через певні процеси, які тісно пов'язані між собою і реалізуються шляхом планування і виконання проектних дій. Ці процеси базується на певній методології, яка лежить в основі управління проектами.

У підтвердження висунутої тези можна навести думку Гавловської Н. І., Рудніченко Є. М, які зазначають, що управління проектами – це методологія організації, планування, управління, координації трудових, фінансових і матеріально-технічних ресурсів протягом проектного циклу, спрямоване на ефективне досягнення його цілей шляхом застосування сучасних методів, техніки і технології

управління для досягнення визначених у проєкті результатів зі складу і обсягу робіт, вартості, часу, якості і задоволення учасників проєкту [4, с. 17-18]. Автори мають на увазі, що проєкт реалізується через виконання певних процесів, які пов'язані з управлінням часом проєкту, управлінням змістом проєкту, управлінням вартістю проєкту, управлінням трудовими ресурсами проєкту, управлінням якістю проєкту.

Усі елементи системи управління проєктом здійснюється в рамках існуючих обмежень (часових, фінансових, матеріальних) впродовж життєвого циклу проєкту відповідно до його певних фаз, а саме: фази ініціювання, фази виконання і фази завершення. Зазначені особливості управління проєктами мають своє відображення і в соціальних проєктах.

Висновок. Підводячи підсумок проведеному дослідженню можна визначити такі основні його ознаки. По-перше, соціальний проєкт з точки зору своєї ролі – це проєкт, що спрямований на вирішення соціальної проблеми. По-друге, соціальний проєкт з точки зору результату не передбачає отримання прибутку, а відтак його цілепокладання визначається потребою суспільства у досягненні певних соціальних змін. По-третє, управління соціальним проєктом здійснюється на основі взаємопов'язаних процесів, які реалізуються через планування і виконання проєктних дій. По-четверте, соціальний проєкт реалізується у рамках часових і ресурсних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування: навч. посіб. – Київ : Київськ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 128 с.
2. Мішина С.В. і Мішин О.Ю. Технологія аналізу соціальних проєктів. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* 16 квітня 2021 року м. Харків – м. Торунь Дніпро : Середняк Т.К., 2021. С. 135-139.
3. Кулініч Т.В., Пермінова О.С. Успішне управління соціальним проєктом: від ідеї до реалізації. *Л'ОГОΣ. Мистецтво наукової думки.* №1. №12. 2018. с.71-74.
4. Гавловська Н. І., Рудніченко Є. М. Управління інноваційними проєктами : навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2016. 247 с.

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Павлов Дмитро Миколайович

ORCID ID: 0000-0003-4410-9588

д-р.політ.наук, доцент, професор кафедри освітнього менеджменту,
державної політики та економіки
*КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради», Україна*

Остренко Сергій Андрійович

ORCID ID: 0000-0002-7055-9278

канд.філос.наук, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Національний технічний університет "Дніпровська політехніка", Україна

Формування основоположних принципів сучасної теорії людського капіталу відбувалося в період з кінця 50-х років ХХ століття передусім в роботах американських дослідників Т.Шульца і Г.Беккера, які по праву визнані класиками сучасної економіки праці.

До цього періоду економісти оперували більшою мірою поняттям робоча сила, що представлявся спочатку даними, не здатним реагувати на внутрішні зміни і поліпшення. Однак своєрідна антропоморфізація детермінант економічного розвитку, характерна для робіт зазначених авторів, що визначається через зміщення акцентів економічних досліджень з речового капіталу на нематеріальний, з матеріальних факторів виробництва на нематеріальні, що полягають головним чином в самій людині і розкриваються в його здібностях і знаннях, значно змінила всю програму подальших економічних досліджень. Т.Шульц і Г.Беккер вперше провели ґрунтовний аналіз інвестицій в освіту як джерела внутрішніх перетворень в робочій силі, зробили спроби класифікувати елементи людського капіталу і визначити його зв'язок з рівнем доходів індивідуума протягом усього його життя, виявити раціональні передумови для пояснення феноменів дискримінації різного роду на ринку праці.

В цей час закладаються основи економіки освіти, а пізніше і економіки здоров'я, пов'язані з мікроекономічними аспектами поведінкової теорії прийняття рішень. Людський капітал в даному напрямку розглядається спочатку з позицій мікроекономічного аналізу, тобто в рамках індивідуального інвестування в освіту і здоров'я. Відзначимо, що спочатку поняття людського капіталу цілком пов'язувалося з утворенням і характером його впливу на економічну поведінку людини, потім поняття людського капіталу було значно розширено. Як зазначає М. Блауг, жорстким ядром програми досліджень інвестицій в людину або, іншими словами, його концептуальною основою є положення про те, що люди інвестують в себе, відкладаючи поточне споживання і чекаючи перевищення своїх доходів у майбутньому, наприклад, в результаті придбання кар'єрних перспектив на ринку праці [1, р.828-829]. Подібні інвестиції можуть бути здійснені в різні види освіти і виробничої підготовки, сферу охорони здоров'я, соціальний капітал, придбання інформації, зокрема, для забезпечення географічної та інших видів мобільності. Різні параметри інвестування впливають не тільки на якість людського капіталу, але і на людську поведінку в цілому, таким чином, визначаючи процес прийняття рішень про розподіл часу і доходів, як індивідуумів, так і окремих домогосподарств. Дослідницька

програма в галузі людського капіталу не може бути зведена до єдиної теорії, тому захисний пояс концептуального ядра складається з безлічі приватних теорій в галузі освіти, охорони здоров'я та соціальних взаємодій.

Поняття людського капіталу спочатку породило, перш за все, етичні протиріччя в науковому економічному співтоваристві, оскільки сприймалося як обмежене, підкреслює образливе спорідненість інвестицій у фізичний капітал і людини і дозволяє, зрештою, трактувати останнього як машину [2, р.392]. Вільна людина не могла розглядатися з моральних філософських позицій як власність або ринковий актив. З плином часу, однак, з'ясувалося, що методологічна ідентичність підходів до аналізу інвестицій в людину і в фізичний капітал як приватних додатків загальної теорії капіталу створили ілюзію неприйняття гуманності в даній теорії. Розгляд освіти виключно як інструменту соціального і культурного прилучення, елемента ціннісного буття є обмеженим, оскільки не відображає в достатній мірі його економічної природи. Як показав аналіз інвестицій в людину, неприйнятно було і класичне поняття робочої сили, трактуються як здатність займатися фізичною працею, що вимагає обмеженого набору знань і навичок; як зазначає Т. Шульц, робітники стали капіталістами не від придбання акцій компаній, а від придбання знань і навичок, які мають високу економічну цінність [3, р.3].

Уявлення про сутність людського капіталу були розроблені Т. Шульцем у його перших роботах по темі інвестицій в людину [3], класичне визначення свідчить, що людський капітал є запас набутих знань, умінь і навичок людини, зумовлює суттєві зрушення в якості робочої сили, що має потенціал зростання при відповідному інвестуванні і в результаті застосування приносить дохід у майбутньому [4, р.XVIII]. В даному випадку, ми відзначаємо, що дане визначення виходить з традиційного визначення капіталу як самовідтворюваної вартості, як запасу, що має потенціал приносити дохід [5, р. 329]. Досліджуючи наслідки інвестування в людський капітал для економічного зростання, Т.Шульц вперше показав, що освіта є найважливішим інвестиційним ресурсом, оскільки перспективи збільшення майбутніх заробітків мотивують індивідуальне інвестування в освіту, дозволяючи подолати споживчий підхід до його отримання [6, р.5-7]. При аналізі спостережуваних конкурентних переваг молодих працівників на ринку праці, дослідник робить висновок, що соціологічні переваги і міграція існуючої робочої сили не пояснюють значні різниці в заробітках, відмінності відображені головним чином в рівні освіти і капіталі здоров'я. У своїх дослідженнях Т.Шульц виділяв особливі функції освіти у відтворенні людського капіталу, зокрема, до функцій вищої освіти він відносив розкриття талантів, навчання і проведення досліджень [7]. В цілому, згідно моделі Т.Шульца, процес інвестування в освіту складається з двох компонентів – споживання, спрямованого на підтримку добробуту інвестора в сьогоденні і майбутніх заробітків, які в сукупності відображають напрямки інвестиційних потоків. Віддача від здійснених інвестицій відбувається протягом усього життя людини, тому процес інвестування розглядається на тривалих відрізках часу. Ринок фізичного капіталу стимулює інвестиції в людину, а система освіти служить при цьому найважливішим механізмом для трансформації фізичного капіталу в людський. Потреба в структуруванні об'єкта аналізу привела класиків теорії до питання про розробку підходів до класифікації видів людського капіталу, передумовами до якої можна вважати розуміння різної ролі освіти на кінцеву продуктивність працівників і, як наслідок на рівень доходів, одержуваних у майбутньому. Т.Шульц при дослідженні вкладу в економічне зростання зазначав, що освіта, що отримується індивідом можна класифікувати за часом отримання віддачі і цілям його отримання (або цілям інвестування): по-перше це освіта для поточного споживання, по-друге, Освіта, що

приносить дохід протягом тривалого періоду, до нього відноситься фундаментальна підготовка, по-третє, це освіта, яка економічно значуща, тобто може бути застосована в конкретній діловій ситуації в умовах конкуренції на ринку праці [3]. Пізніше Г. Беккер класифікував людський капітал з точки зору впливу характеру одержуваної підготовки на робочому місці на продуктивність працівників, виділивши загальну підготовку, яка може бути універсально використана для роботи в багатьох фірмах і спеціальну, яка використовується виключно в умовах однієї фірми, вона не відбивається на здібностях працівників, що представляють економічну цінність для інших фірм [2]. Крім того при класифікації людського капіталу враховувалася різниця в індивідуальній і соціальній віддачі від освіти.

Найважливішим досягненням в мікроекономічному аналізі людського капіталу слід вважати розробку загальної теорії Г.Беккером, яка привела до осмислення умов рівноваги при інвестуванні і визначення оптимального обсягу інвестування (момент, коли приймається рішення про інвестування, настає після досягнення рівноваги). Г.Беккер розробив узагальнений підхід до інвестування в людський капітал в рамках елітарного (враховує різницю в природних здібностях людей) і егалітарного (елімінуючого відмінності в кривих попиту, обумовлених змінами у вроджених якостях) підходів. Узагальнений похід передбачає, що заробітки та інвестиції розподіляються нерівномірно, залежно від підвищення еластичності кривих попиту, асиметричного їх розподілу і наявності позитивної кореляції між ними [8, с.91-144]. Крива пропозиції для окремого інвестора, що відображає підвищення витрат і має позитивний нахил, схильна до впливу сегментації ринку людського капіталу, це змушує самого інвестора вдаватися до все більш дорогих ресурсів для фінансування вкладень.

На відміну від своїх попередників, Г.Беккер використовував в розрахунках інтегрального показника віддачі від людського капіталу не випадкову норму дисконту, а показник граничної внутрішньої віддачі від інвестицій, згідно з визначенням це ставка дисконту, при якій вартість поточного потоку доходів дорівнює загальному обсягу витрат на освіту різного рівня. Надалі даний підхід дозволив більш ефективно використовувати лонгітюдні методи досліджень, що відображають зміни в досліджуваних параметрах протягом тривалого періоду часу [9, р.530].

Список використаних джерел:

1. Blaug M. (1976). The Empirical Status of Human Capital Theory: A Slightly Jaundiced Survey. *Journal of Economic Literature*. (Vol. 14, No. 3). 827-855.
2. Becker G.S. (1993). *Human Capital: A Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press.
3. Schultz Theodore W. (1961). Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. (Vol. 51, No. 1). 1-17.
4. Fitz-enz J. (2009). *The ROI of human capital: measuring the economic value of employee performance*. New York : AMACOM.
5. Schultz Theodore W. (1968). Resources for Higher Education: An Economist's View. *Journal of Political Economy*. (Vol. 76, No. 3). 327-347.
6. Schultz Theodore W. (1981). *Investing in People: The Economics of Population Quality*. Berkeley, Calif. : University of California Press.
7. Mincer J. (1985). Intercountry Comparisons of Labor Force Trends and of Related Developments: An Overview. *Journal of Labor Economics*. (Vol. 3, No. 1, Part 2: Trends in Women's Work, Education, and Family Building). 1-32.
8. Беккер Г.С. (2003). *Человеческое поведение: экономический подход*. М.: ГУ ВШЭ.
9. Willis R.J. (1987). Wage determinants: A survey and reinterpretation of human capital earnings functions. *O. Ashenfelter & R. Layard (ed.), Handbook of Labor Economics*. (ed. 1, vol. 1, ch. 10.). 525-602.

СЕКЦІЯ ІV. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сем'янчук Петро Михайлович

ORCID ID: 0000-0002-6987-9979

канд.екон.наук,

старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Сфера соціального забезпечення покликана системно розробляти й реалізовувати заходи нормативно-правового, соціально-культурного, фінансово-економічного та організаційного характеру, що розробляється, реалізовується і гарантується державою через відповідні органи публічного управління на усіх рівнях. Соціальний захист покликаний забезпечити гідний рівень життя населення, що передбачає матеріальну забезпеченість на рівні стандартів розвиненого цивілізованого суспільства з вільним розвитком людини. Органи публічного управління у сфері соціального захисту створюють цілісну систему гарантій правового, соціально-економічного та політичного характеру. Система соціального захисту представлена комплексом взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих умов для забезпечення засобів існування. У цьому випадку працездатні громадяни забезпечують свій життєвий рівень за рахунок особистого трудового вкладу, що окреслюється інструментарієм економічної самостійності і підприємництва. Соціально вразливі верстви населення не можуть опиратися на вищесказане й тому соціально інтегруються і досягають необхідного рівня забезпечення, що не може бути нижчим за встановлену законодавством величину прожиткового мінімуму, за рахунок держави. Принципи публічного управління у сфері соціального захисту представлені цілою функціональною системою, себто комплексом напрямків та заходів які допомагають реалізувати соціальну політику повною мірою та у встановлені терміни.

Принципи публічного управління у сфері соціального забезпечення є предметом дослідження багатьох українських теоретиків і практиків. Серед них варто виділити таких як: А. Дегтяр, О. Дегтяр, Х. Калашнікова, М. Гнатенко, В. Лаврухін, Ю. Махортов, Н. Телічко, А. Антонов, І. Драган, Н. Дацій, Є. Карташов, А. Миколаєць, Ю. Ткаченко, О. Ястремська, О. Мажник та інші.

У процесі наукових досліджень А. Дегтяр, О. Дегтяр, Х. Калашнікова і М. Гнатенко дійшли висновку, що принципи публічного управління у сфері соціального забезпечення дозволяють:

а) розробляти рекомендації і створювати проекти для суб'єкта сфери соціального забезпечення щодо визначення стратегічних цілей, завдань та етапів управлінських рішень на основі системного аналізу результатів і показників соціально-економічного, освітнього й культурного стану захищених і незахищених верств населення;

б) визначати технологію управління суб'єктами сфери соціального забезпечення, що є раціональною за ознаками досягнення мети діяльності і ресурсами, що використовуються, з урахуванням особливостей цього суб'єкта;

в) виробити процедури та основний зміст кожного етапу розробки і впровадження управлінського рішення стосовно соціального захисту з визначенням термінів, виконавців і вартості;

г) вживати заходи з запровадження сучасних форм і методів діяльності суб'єкта сфери соціального забезпечення, його структурного підрозділу, оптимізації його функціональної та організаційної структури, виходячи зі змісту сучасних управлінських технологій;

г) застосовувати методи і критерії оцінювання результативності й ефективності здійснення заходів з утвердження та підвищення соціальних стандартів за умов політичних і соціально-економічних змін [1, с. 4].

Виходячи з теоретичних узагальнень, яких у своїх працях дійшов В. Лаврухін, принципи управління у сфері соціального забезпечення дозволять ефективно реалізувати низку таких проблем як:

а) підтримка індивіда в бідності, що вважається класичним підходом;

б) вирішення протиріч між багатством і бідністю, яке полягає в перерозподілі національного доходу від багатих до бідних верств населення, що є неklasичною доктриною;

в) соціальне маневрування доходами шляхом підрівнювання доходів людини впродовж усього її життя, що цілком відповідає кейнсіанській концепції;

г) вирішення протиріч між можливостями ринку і потребами населення;

г) вирішення протиріч між ефективністю суспільного виробництва і соціальною справедливістю, що природно базується на базових атрибутах інституційної теорії;

д) поєднання державно-стандартизованих (законодавчо закріплених і регламентованих) соціальних гарантій із забезпечення соціального самозахисту;

е) розробка державою механізмів локалізації негативних тенденцій, що перешкоджають функціонуванню системи організації соціального захисту населення (податкових, правових, інформаційних, адміністративних, соціально-політичних);

є) сприяння органів місцевого самоврядування суспільним організаціям у розробці та реалізації соціальних програм [2, с. 68].

Ю. Махортов і Н. Телічко вважають, що принципи публічного управління у сфері соціального забезпечення дозволять на державному, регіональному та місцевому рівнях дозволять виконати низку соціальних завдань, а саме:

а) гарантувати кожному громадянину працездатного віку та зайнятому трудовою діяльністю нормальний рівень добробуту завдяки забезпеченню мінімального рівня заробітної плати, її індексації, підтримувати підприємницьку діяльність завдяки встановленню помірних податків та мінімальному втручання;

б) задовольнити так звані пріоритетні потреби суспільства, а саме ті, що держава не в змозі довірити кожному громадянину самотійно – це здобуття загальної освіти та виховання дітей і підлітків, проведення освітньої та культурної роботи, організація охорони здоров'я і розвиток фізичної культури в суспільстві у мінімально достатніх розмірах за рахунок бюджетних коштів шляхом надання безкоштовних послуг;

в) вирівнювати рівень життя окремих груп населення, що мають недостатній рівень забезпеченості, яка пов'язана з причинами, що не залежать від прикладених ними трудових зусиль – стан здоров'я, інвалідність, непрацездатний вік, кризові явища в економіці, втрата роботи, підвищене навантаження утриманців на працездатних тощо [3, с. 26].

О. Ястремська та Л. Мажник характеризують принципи публічного адміністрування у сфері соціального забезпечення як «основні положення управлінської діяльності, що використовують для пояснення сутності й аналізу суспільних процесів, особливостей функціонування публічних органів і суспільства. Головною відмінною рисою принципів публічного адміністрування є їх закріплення на законодавчому рівні, юридичне пояснення принципів більше їх конкретизує та характеризує як стійкі» [6, с. 36]. Це дозволяє спрямовувати діяльність держави, її цілі, завдання, основні форми і методи в русло соціальної стабілізації. Соціальна політика служить формою соціально-економічного узагальнення та вираження соціальних інтересів і волі представників окремих соціальних груп чи населення країни в цілому. Розроблений органами публічного управління національний, регіональний та місцевий соціальний курс або стратегію є ключовим фактором узгодження діяльності суб'єктів управління соціальним захистом населення на всіх рівнях. Сформульовані публічними органами влади у сфері соціального забезпечення економічна, соціальна, культурна й освітня компоненти підвищення соціальних стандартів населення служать основою управління.

Отже, принципи публічного управління у сфері соціального забезпечення є базовими основами та керівними настановами, що окреслюють найважливіші правила, за якими управління сферою соціального забезпечення безперервно здійснюється та організується. Відтак, дотримання принципів публічного управління у сфері соціального забезпечення передбачає вивчення та аналіз реального стану справ на предмет соціальних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Дегтяр А., Дегтяр О., Калашнікова Х., Гнатенко М. Публічне управління та адміністрування: навчальний посібник. Харків: НАУ «ХАІ», 2021. 128 с.
2. Лаврухін В. Державне управління у сфері соціального захисту населення: теоретичні аспекти. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 1-2 (15-16). С. 66-72.
3. Махортов Ю., Телічко Н. Управління системою соціального захисту в Україні в умовах впливу сучасних міжнародних економічних відносин. *Інтелект XXI*. 2017. № 3. С. 23-29.
4. Основи публічного управління та антикорупційна діяльність: навчальний посібник / А.В.Антонов, І.О.Драган, Н.В.Дацій та ін.; за заг. ред. Є.Г.Карташова та А.П.Миколайця. Київ: Освіта України, 2020. 303 с.
5. Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 128-131.
6. Ястремська О.М., Мажник Л.О. Публічне адміністрування: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С.Кузнеця, 2015. 132 с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Гавлюк Єлизавета Ігорівна

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського державного торговельно-економічного університету, Україна

Науковий керівник: Красняк Олена Петрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського державного торговельно-економічного університету, Україна

***Анотація.** У статті проаналізовано поняття «соціальна комунікація», місце і значення її в сучасному інформаційному суспільстві. Розглянуто сутність, структура і види соціальної комунікації. Проаналізовано ідеї дослідження соціальних комунікацій.*

В суспільстві комунікація здійснюється між індивідами, групами, організаціями, державами, культурами тощо. Між людьми комунікація проходить в формі спілкування як обміну цілісними повідомленнями, в яких відображаються знання думки, ідеї, цінності, емоційний стан. Комунікація – необхідна передумова функціонування і розвитку всіх соціальних систем, тому що забезпечує зв'язок між людьми, дозволяє накопичувати і передавати соціальний досвід.

Комунікація являє собою:

- засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу;
- процес спілкування, а саме передачу інформації від однієї людини до іншої;
- передачу та обмін інформацією в суспільстві в цілях взаємодії [7].

Комунікація виділилась в самостійний об'єкт соціальних наук в зв'язку з розвитком технічних засобів передачі інформації, особливо радіо в двадцятих роках минулого століття. Використання вказаних засобів привели до зменшення взаємодії сторін, які спілкуються. Розвитку теорії комунікації сприяло становлення кібернетики, інформатики, ускладнення математичних та інженерних наук, які під терміном «комунікація» мають на увазі технічні канали, засоби зв'язку та електронні системи.

Інтерактивні моделі, представлені М. Бахтіним, Р. Бартом і Г. Шпетом, передбачають активність усіх учасників спілкування, тому обов'язковим елементом комунікації є зворотний зв'язок. Ці моделі зображають комунікацію як низку дискретних (переривчастих) актів, що мають початок і в яких відправник значною мірою детермінує дії адресата. Проте в цих моделях недостатньо диференційовано канали комунікації, не враховано психологічні, соціальні та інші чинники, які впливають на перебіг міжособистісного спілкування. Але такий елемент, як зворотний зв'язок, дає змогу оцінити власне результат комунікації, досягнення / не досягнення мети комунікатора [2, с. 160].

Взагалі існує чотири типи комунікації, тобто опосередкованої і доцільної взаємодії суб'єктів:

- матеріальна (транспортна, енергетична, міграція населення, епідемії);
- генетична (біологічна, видова);
- психічна (внутрішньо особистісна, автокомунікація);
- соціальна (суспільна) [1, с. 7].

Соціальна комунікація займає особливе місце в житті сучасного суспільства та кожної людини. З нею прямо та опосередковано зв'язані практично всі сфери нашого життя і діяльності. Соціальна комунікація робить можливим зв'язок між поколіннями, забезпечує накопичення і передачу соціального досвіду, культуру. Саме за допомогою соціальної комунікації здійснюється управління, тому вона представляє соціальний механізм. Соціальна комунікація дуже впливає на поведінку і діяльність людини і формує комунікативні рівні суспільства у вигляді різних форм комунікативної взаємодії.

Поняття «соціальна комунікація» охоплює три аспекти: соціальний, мовний та власне комунікативний. Перший підхід орієнтований на вивчення комунікативних засобів заради їх застосування (реалізації соціальних функцій комунікації); другий - пов'язаний з проблемами міжособистісної комунікації, під час якого суб'єкти обмінюються інформацією, тобто. спілкуються; третій підхід пов'язаний з проблемами впливу масової комунікації в розвитку суспільних відносин. [5,104].

Що відрізняє соціальну комунікацію від інших процесів? По-перше, це наявність двох суб'єктів, якими можуть виступати дві людини, група людей чи суспільство загалом. По-друге, наявність об'єкта, що передається, який може мати матеріальну форму (наприклад, подарунок, книжка, мова) або носити психо-емоційний характер (наприклад, комунікант може вселяти реципієнту симпатію, довіру, антипатію). По-третє, соціальній комунікації властива доцільність, коли результатом взаємодії суб'єктів є обмін не тільки матеріальними предметами, а й передачею і розумінням інформації, переданої через знаки, символи, тексти.

Соціальний діалог у суспільстві реалізується на різних рівнях: на мікрорівні - індивідуальне спілкування, на макрорівні - комунікативна взаємодія соціальних груп, громадських організацій, політичних рухів та партій, на мегарівні - соціальний діалог загалом як форма динамічної стабілізації суспільної системи. Можна також ще виділити і метамегарівень це соціальний діалог між суспільними системами, діалог культур, цивілізацій.

Соціальна комунікація – це рух сенсів у соціальному просторі і часі, який можливий тільки між суб'єктами, включеними у соціальну сферу. Соціальна комунікація як категорія визначається тим, що вона [1, с. 8]:

- характеризує найважливіший спосіб реалізації соціальних зв'язків між людьми;
- фіксує умови й універсальний соціально-психологічний механізм взаємодії соціальних суб'єктів, ступінь ефективності якого виявляє себе на всіх рівнях соціокультурної організації суспільства;
- означає особливий вид мотивованої і цілеуваженої активності, спрямованої на обмін ідеями, знаннями й досвідом, уявленнями й емоціями, нормативно-ціннісними зразками діяльності й поведінки, що пронизують всі сторони образу життя людей [1, с. 8].

Структура соціальної комунікації розглядається порізно в різних концепціях. Наприклад, за Гарольдом Лассуелом визначено п'ять обов'язкових структурних компонентів:

- «Хто?» – комунікатор (той, хто формує та передає повідомлення);
- «Що?» – повідомлення;
- «Як?» – канал, спосіб передачі повідомлення;
- «Кому?» – аудиторія, якій адресується повідомлення;
- «Навіщо?» – ефективність повідомлення [4, с. 223].

Базова модель соціальної комунікації створена на базі комунікаційної моделі в галузі інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ). Згадана модель, як зазначають дослідники Вашингтонського університету, була настільки корисною, що соціальні психологи «взяли її на озброєння» як стартову модель. Суть моделі полягає в тому, що активність її структурних елементів здійснюється лінійно в такому порядку (рис. 1) [5, с. 166]:

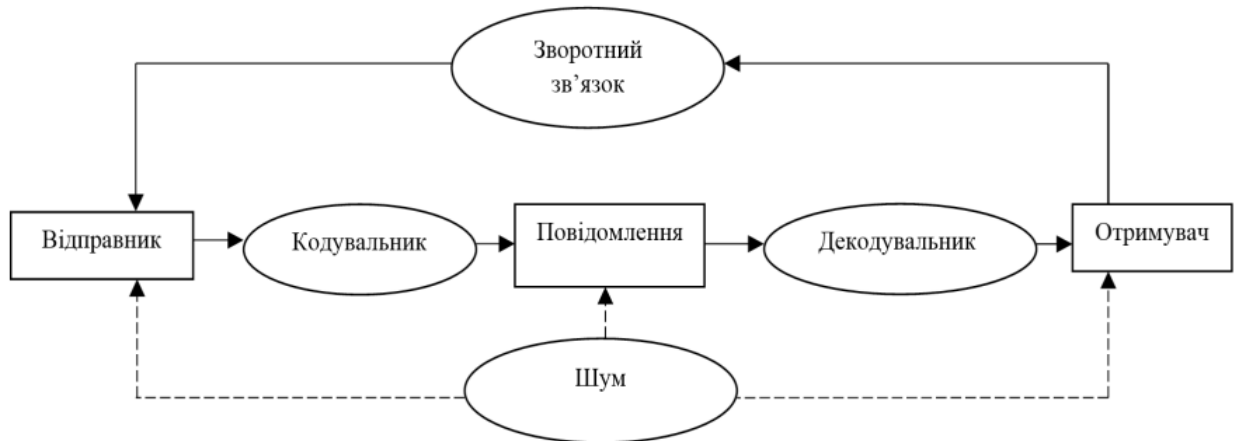

Рис. 1. Базова модель соціальної комунікації

У світі є декілька напрямків (підходів до) вивчення соціальних комунікацій, а саме:

- соціоінжиніринг (соціальне проектування): соціальні комунікації аналізуються як інструменти (засоби) соціального інжинірингу. Апологети напрямку «Соціальний інжиніринг»: В. Корнеєв, Г. Почепцов, В. Різун, О. Холод (Україна); П. Бергер (Австрія, США), Т. Лукман (Німеччина); Дж. Діксон, Дж. Гриндер (США); К. Поппер (Австрія, Велика Британія).

- соціо-комунікаційний (масовокомунікаційний підхід): соціальна комунікація аналізується як соціологія комунікації і є підґрунтям для аналізу соціальних комунікацій (захисники такого підходу: Т. Гобан-Клас, І. Тетеловська, М. Мрозовські (Польща)).

- соціальноінформаційний комунікаційний підхід: «соціальні комунікації є засобом соціального інформування» і «забезпечують функціонування людини як складника суспільного організму» (В. Горовий).

- теоретико-комунікаційний підхід: соціальні комунікації аналізуються як складник теорії комунікації (В. Ільганаєва) [6, с. 91].

Висновки. Можна зробити висновок, що «соціальна комунікація» - це опосередкована і доцільна взаємодія двох суб'єктів. Комунікація у сучасному світі все більше пронизує всі галузі людського існування. Для успішного досягнення цих цілей комунікаційне повідомлення має ґрунтуватися на знанні, вмінні та стимулі.

Список використаних джерел:

1. Богомаз К. Ю. (2016) «Соціальні комунікації в управлінні». *Конспект лекцій*. Дніпродзержинськ. ДДТУ, 2016. 8 с.
2. Кутуза, Н. В. (2020). Теоретичне підґрунтя феноменів комунікації та впливу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*, (1). 160 с.
3. Осіпова Т.Ф. (2021). Дискурсивна динаміка невербальної комунікації. *Scientific paradigm in the context of technologies and society development*, (26). 326 с.

4. Стукалова Т. Г. (2021). Роль соціальної комунікації в сучасному світі. *Scientific paradigm in the context of technologies and society development*. (26). 223 с.
5. Холод, О. М. (2018). Соціальні комунікації: тенденції розвитку. *Навчальний посібник*. Київ: Видавництво «Білий Тигр». 369 с.
6. Холод, О. М. (2018). Думки автора про розвиток соціальних комунікацій. *Соціальні комунікації: теорія і практика*. Том 3. 89 с.
7. Черневич А. (2010). Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. – Львів: Видавництво Львівської політехніки. № 675. 204 с.

СЕКЦІЯ V. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АГНАТИЧНА СІМ'Я У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Солоха Валерія Сергіївна

студентка 1 курсу

Здобувач вищої освіти юридичного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Науковий керівник: Канарик Юлія Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Визначне місце серед римських інститутів належить римській сім'ї та її правовому устрою. Основні риси сімейного ладу відображені в римському праві з винятковою послідовністю й довершеністю. Все що відбувалося в сім'ї, її зміни зображувалися у позитивного права, зумовлювалися змінами в ідеології панівних класів Риму та умовами господарського життя. У римській історії налічується кілька видів сімей та спорідненості.

Найпершою, відповідно до джерел, була сім'я консорціус, яка виникла через розпаду роду на певні групи. Тобто, мається на увазі сімейна община, в якій головним був старійшина. В даному типі сім'ї головне місце займав чоловік, він ще приймає рішення та вирішував долю общини, приймаючи участь у загальних зборах. Іншою була патріархальна сім'я, в якій визначалася влада за головою сім'ї. Також була когнатична сім'я, яка було створена на основі кровної спорідненості[2, с. 15].

З приводу агнатичної сім'ї (*familia communi jure* – сім'я за загальним правом (сім'я усіх агнатів)) дослідник Ульпіан зауважує: «Сім'я, за загальним правилом – це група осіб, які підкоряються єдиній владі або природні чи по праву. Батьком родини (домовласником) визначається той, хто в домі головує, і він правильно так називається цим ім'ям, хоча б він і не мав сина: адже ми показуємо (цим словом) не тільки його особу, але й право: тому і малолітнього називаємо батьком родини (домовласником). Навіть у разі смерті домовласника, в незалежності від кількості осіб в сім'ї, окремі особи отримують звання домовласника[1, с. 155]

У римському праві визначають види родинних зв'язків (спорідненості). До даної групи належить антична спорідненість. Для такого родинного зв'язку характерним є ситуацій, при якій сім'я підпорядковується головному члену сім'ї, за загальним правилом – батьку. Якщо донька, виходить заміж на іншого чоловіка, у неї з'являється нова глава сім'ї, а саме – батько свого чоловіка. Вона ставала агнатичною родичкою нової сім'ї, тобто брати і сестри її чоловіка ставали їй також братами й сестрами[1, с. 157].

В цей же час одружена дівчина перестає бути агнатичною родичкою свого власного батька та колишніх членів родини. Із чого можна зробити висновок, що дівчина після одруження втрачає своїх кровних родичів та сім'ю.

Гай в даному питанні визначає, що агнатами визначають осіб, які мають законну спорідненість – яка визначається за допомогою чоловіка. Тобто, агнатське споріднення визначається виключно по чоловічій лінії.

Агнатична спорідненість могла бути близькою і далекою. Близькими родичами вважались особи, що знаходилися під владою визначеного домовласника. Далекими агнатичними родичами були особи, які колись перебували під його владою. Споріднення агнатів розрізнялося за лініями і ступенями. Агнати, що народилися від одного спільного предка, були родичами по боковій лінії, а ті, що походили один від одного, були родичами по прямій лінії[2, с.10].

Ступінь агнатського споріднення визначався кількістю народжень, що утворювали це споріднення. Ступінь споріднення по боковій лінії також обчислювався кількістю народжень від спільного предка до другого родича..

Отже, підсумовуючи дослідження можна зазначити, що агнатська спорідненість визначалась підкореністю влади домовласника, яка була безмежною і, відповідно, відсутністю прав у підвладних. Впродовж певного проміжку часу права та владні повноваження домовласника зазнавали обмежень. В цей же час підвладні особи почали отримувати деяке визнання у приватному праві. Послаблення влади домовласника стало наслідком зміни суспільних відносин, розпаду патріархальної сім'ї, розвитку торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Г. Козуб, М.І. Боднарук. Основи римського цивільного права, навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с.
2. Уклад. Лубко І. М., Попова Н. О. Римське цивільне право, Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВІД УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО ПРИЗВЕЛО ДО СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО

Кулик Ангеліна Іванівна
студентка III курсу
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Лисько Тетяна Давидівна
доцент кафедри кримінального права
Національний авіаційний університет, Україна

Від правильної кваліфікації вчиненого діяння залежить уся організація розкриття і розслідування кримінального правопорушення, своєчасне вирішення питання підслідності та підсудності кримінальної справи, об'єктивне та справедливе покарання винних. Для правильної оцінки вчиненого необхідно при виявленні ознак, властивих виключно скоєному діянню, відмежувати останнє від усіх інших. Лише в цьому випадку можна дійти єдиної сукупності ознак, яка, з одного боку, характеризуватиме саме це кримінальне правопорушення, а з іншого – відрізнятиме його від усіх інших.

Питання відмежування умисного вбивства від заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого є одним із проблемних питань як у слідчій та судовій практиці так і у наукових дослідженнях, тому варто детальніше виокремити аспекти відмежування даних кримінальних правопорушень.

Відповідно до ПП ВСУ №2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, необхідно ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю. Якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що пройшов з моменту нанесення ушкоджень і до смерті [1].

Усвідомлення суб'єктом суспільно небезпечного характеру свого діяння означає: по-перше, що суб'єкт оцінює всі фактичні обставини вчиненого діяння, які відповідають ознакам складу інкримінованого злочину; по-друге, він розуміє, що вчинене ним діяння є соціально-осуджуваним, шкідливим для суспільства.

У будь-якому випадку вбивство (крім випадків вбивства через необережність) – це нанесення тяжкого тілесного ушкодження. Наносячи тяжке тілесне ушкодження, особа мала припускати що воно може спричинити смерть. Адже будь яке тяжке тілесне ушкодження, будь то втрата органу чи його функцій, або пошкодження

черевної порожнини чи кісткового мозку, – є тяжкою травмою, що ставить під загрозу життя людини. Отже, з суб'єктивної сторони, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження заподіюється навмисно, а смерть заподіюється необережно, тобто винний має передбачати її настання, але розраховує на її відвернення, або не передбачав, хоча і мав її передбачати; іншими словами, має місце злочинна самовпевненість чи злочинна недбалість. Якщо ж винний не усвідомлює можливість настання смерті – має місце вбивство через необережність. Так само злочин не може бути кваліфікований за ч.2 ст. 121 КК, якщо смерть потерпілого сталася в результаті необережного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Обсяг фактичних обставин вчинення злочину, що охоплюються свідомістю суб'єкта при умислі, відповідає ознакам, які характеризують склад кримінального правопорушення. При умисному вчиненні злочинів з матеріальними складами свідомістю винного охоплюється не тільки розуміння суспільно небезпечного характеру свого діяння, але й передбачення настання суспільно небезпечних наслідків [2, с. 41].

Передбачення особою суспільно небезпечних наслідків своєї дії або бездіяльності характерно як для прямого, так і непрямого умислу. Особа передбачає наслідки своєї поведінки, коли достовірно знає про неминучість їх настання і коли передбачає лише можливість їх настання.

В цілому можна констатувати, що проблеми кваліфікації розглядуваних кримінальних правопорушень становлять не лише практичний, але й теоретичний інтерес та безперечно потребують глибокого аналізу. Разом із тим існуючий стан розроблення проблеми кваліфікації досліджуваних злочинів не можна вважати достатнім, оскільки багато рішень щодо застосування даних норм мають неоднозначні оцінки та ускладнюють процес застосування кримінально-правових норм на практиці.

Список використаних джерел:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду №2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
2. Вартилецька І. А., Микитчик О. В., Відмежування умисного вбивства від спричинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого: питання теорії та практики. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка. 22 лист. 2019 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 319 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 04.10.2021 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Колінько Софія Юріївна

здобувач вищої освіти юридичного відділення
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, Україна

Науковий керівник: Руденко Олена Анатоліївна

канд.юрид.наук, викладач юридичних дисциплін
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, Україна

***Анотація.** У статті розглядаються питання, що стосуються врегулювання інституту доказів і доказування у цивільному судочинстві у деяких зарубіжних країнах (США, ФРН, Франція, Англія). Досліджується класифікація доказів за законодавством зарубіжних країн та робиться висновок про те, що у сучасних умовах в науці цивільного судочинства панує неоднозначна оцінка особливостей, змісту та суб'єктного складу судового доказування як в Україні, так й поза її межами.*

Актуальність теми дослідження. Судове доказування, виступаючи важливою складовою правосуддя, займає вагоме місце та відіграє провідну роль у системі цивільного процесу. Від моменту становлення й розвитку науки цивільного процесуального права, зростає й увага до проблем доказів та доказування. Актуальність даної теми зумовлена й відсутністю комплексного наукового дослідження стосовно зарубіжного досвіду законодавчої регламентації інституту доказів і доказування у цивільному судочинстві та шляхів його застосування в Україні.

Таким чином, **метою дослідження** буде виступати науковий аналіз зарубіжного досвіду законодавчої регламентації інституту доказів і доказування у цивільному судочинстві та шляхів його застосування в Україні.

Питаннями доказів та доказування займалися такі видатні процесуалісти як Абрамов С.І., Андрійцьо В.Д., Баулін О.В., Ванєєва Л.А., Вікут М.А., Гурвіч М.А., Курильов С.В., Решетнікова І.В., Треушніков М.К., Фокіна М.А., Фурса С.Я., Цюра Т.В., Шакарян М.С., Штефан М.Й., Щеглов В.Н. та ін.

У будь-якому процесі, в тому числі й цивільному, доказування відіграє важливу роль. Зміни, внесені законотворцем у 2017 році до ряду процесуальних кодексів [1] можна вважати позитивними, оскільки вони є наслідком загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права. Опираючись на елементи континентальної та англо-саксонської систем права, не останню роль тут відіграють модернізаційні процеси та інтернаціоналізація національної систем цивільного судочинства.

З цього приводу, цікавою видається думка Московчука Д., котрий, посилаючись на думки інших науковців, виокремлює етапи доказової діяльності у цивільному процесі США. До них вчений відносить [2]:

1) обмін змагальними процесуальними паперами / pleadings, за допомогою котрих сторони інформують суд та одне одного про ті питання, які потрібно вирішити та намічають перспективи для вирішення спору. Прихильники такого етапу

доказової діяльності схиляються до думки, що це сприяє економному, ефективному та цілеспрямованому здійсненню правосуддя. На сьогоднішній день в Америці виділяють два види такого етапу: фактичний та повідомний;

2) процедура досудового подання й дослідження доказів / *discovery*, суть котрої зводиться до того, що кожна зі сторін подає показання свідків, подає документи та інші докази з метою доведення власної правоти. Здійснюється така процедура в кілька етапів, після закінчення якої суд приступає до розгляду справи по суті, якщо так й не відбулося примирення сторін/мирова угода.

Законодавство США виділяє наступні стадії досудового подання доказів, а саме: покази сторін й підготовка паперів / документів; проведення медичного обстеження потерпілої особи на предмет встановлення ступеня заподіяння шкоди її здоров'ю; вивчення документів та решти доказів, якими розпоряджається інша сторона; додаткове розкриття доказів й надання стосовно них відгуку.

3) примирення сторін через укладення мирової угоди;

4) із метою визначення кола питань, що підлягають дослідженню в ході судового розгляду при складних справах проводиться досудова нарада;

5) власне, самий розгляд судом цивільної справи.

Вбачається, що досліджуючи процедуру досудового подання й дослідження доказів, не слід забувати про значний потенціал самого інституту розкриття доказів. Практика свідчить, що суд виходить на арену тоді, коли сторонам не вдається дійти згоди з будь-якого питання.

Цікавим фактом в американському доказовому праві є наявність «чистих» правил стосовно розкриття доказів, суть яких полягає в наступному: якщо в позовній заяві не згадані важливі факти, то під час розгляду справи судом сторонам забороняється ними оперувати.

На зміст змагальних процесуальних документів в американському законодавстві можна вплинути ще й шляхом виключення мотивувань, аргументів, доказів, котрі суд може визнати такими, що вони є зайвими, необґрунтованими, хибними, тобто такими, що не відповідають дійсності, мають скандальний характер, ганьблять гідність, ділову репутацію та честь певних осіб чи не стосуються справи.

Всі докази в цивільному судочинстві США зазвичай класифікуються на чотири основні типи: речові; документальні; наочні; показання свідків.

Вбачаємо за доречне розглянути цивільне судочинство Англії та їх інститут розкриття доказів. Пучинський В.К. зауважує, що він виник ще в XVIII ст. і на сьогоднішній день виступає одним із напрямів подання доказів [3]. В праві цієї країни виокремлюють:

1) досудове розкриття доказів – зазвичай, із метою інформування другої сторони про присутність достатніх матеріалів, вчиняється адвокатами сторін. Як правило, дії (наприклад, визнання вимог заінтересованої особи/відмови відносно звернення до суду, врегулювання спору шляхом укладення мирової угоди, тощо) поза межами судового процесу, так би мовити в неофіційній обстановці, що відповідно і процесуальним законодавством не регламентується.

Суддя в таку діяльність не втручається;

2) судове розкриття доказів:

- стандартне – полягає в наданні списку документів супротивній стороні, що відповідно в себе включає усі необхідні докази, незалежно від того, чи має намір сторона пред'явити їх у суді чи немає;

- особливе розкриття.

Німецьке доказове право теж містить поділ доказів за наступною класифікацією:

1) за способом представлення доказів:

а) непрямі докази – їх предметом виступають факти-твердження, з котрих неможливо безпосередньо витягнути підтвердження факту, що доказується;

б) прямі докази – їх предметом виступають потрібні для підтвердження наявності фактичного складу правової норми, що застосовується;

2) за метою доказування:

- докази-твердження – вони служать для доказування ймовірного певного факту, основний доказ, контраргумент/протилежний доказ;

- повні докази – в них суд повністю переконаний;

3) у залежності від виду доказування:

- вільні докази – не пов'язуються із відповідною процесуальною формою;

- суворі докази – одержуються наступними засобами доказування: показами свідків, допитом сторін, висновком експерта, оглядом, документальними доказами [4].

У німецькому законодавстві не підлягають доказуванню наступні факти: визнані, безперечні, загальновідомі факти та законні презумпції (§ 292 ЦПУ).

Предметом доказування в ФРН можуть виступати: досвідчені положення / положення, що випливають з життєвого досвіду; факти; правові норми іноземного права.

П'ять категорій фактів не потребують доказування у цивільному процесі країн Латинської Америки, а саме: невизначені факти; загальновідомі факти; презумпції; «передані докази»/«la prueba trasladada»); безперечні факти.

Досить рідко зустрічається в державах романо-германської правової системи пояснення сторін / третіх осіб. Зумовлюється це низьким рівнем якості цього доказу. А все через те, що про кримінальну відповідальність за відмову від надання показань/за дачу завідомо неправдивих показів сторони не повідомляються.

Досить цікавим є проведення допиту за французьким законодавством. Тут він проводиться у присутності один одного, за виключенням обставин, які вимагають того, аби допит проходив порізно. Відповідно до цивільного процесуального законодавства Франції сторони зобов'язані особисто відповідати на поставлені їм запитання, не користуючись при цьому попередніми записами (ст. 191 ЦПК Франції) [5].

Ні за яких обставин, відповідно ЦПК Франції, не можуть бути допитані родичі по вихідній лінії у зв'язку із скаргами, що були заявлені подружжям в позові про встановлення режиму окремого проживання подружжя/розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 205). Цікавим є той факт, що навіть після розлучення, колишне подружжя може відмовитися від дачі показань один проти одного.

Як доказ у французькому праві використовується присяга та виокремлюють наступні її види: вирішальна присяга / le serment décisoire; додаткова присяга / le serment supplétoire; присяга in item [6].

Висновки. У підсумку можна констатувати, що доказування як один із ключових інститутів доктрини цивільної процесуальної науки від 2017 року в результаті реформи у сфері правосуддя зазнало суттєвих змін. Це дало можливість закласти фундамент для появи законодавчого регламентування нових доказів та нових їх ознак, що значно полегшує здійснення правосуддя. У сучасних умовах в науці цивільного судочинства панує неоднозначна оцінка особливостей, змісту та суб'єктного складу судового доказування. Стосовно обраної теми це породжує необхідність ґрунтовного дослідження не лише вітчизняного, але й зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017. № 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2> (дата звернення: 21.11.2022)
2. Московчук Д. Порівняльний аналіз законодавства України та країн англо-саксонської правової системи щодо подання доказів у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 55–59. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/11.pdf>
3. Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран. Москва, 2007.
4. Васильев С. В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. Київ : Алерта, 2015. 352 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9642/1/Vasilyev_PCP_2015.pdf
5. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции / пер. з франц. В. Захватаев; отв. ред. А. Довгерт. Киев : Истина, 2004. 544 с.
6. Гражданский процесс зарубежных стран : [учеб. пособие] / под ред. А.Г. Давтян. Москва : Проспект, 2011. 480 с.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЯК НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЄСПЛ

Ігнатенко Євгеній Олександрович
аспірант I року юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Україна

Науковий керівник: Бережна Катерина Вікторівна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри європейського та міжнародного права юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Україна

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод стала наріжним каменем у захисті прав людини та основоположних свобод, розробивши конкретні механізми судового захисту та гарантування громадських, соціальних, релігійних прав громадян. Таким чином, прийняття Конвенції стало істинно історичною та вагомою подією не тільки для окремої країни, а для всієї тісної Європейської родини. Тож давайте більш детально ознайомимось із Конвенцією. Також відповімо на ключове питання даної роботи, що пов'язане із Європейським судом із прав людини.

Прийняття конвенції було пов'язане саме із Загальною декларацією прав людини з метою додержання країнами-підписантами взятих на себе зобов'язань та забезпечення на території відповідної держави прав та основоположних свобод людини. Таким чином, Загальна декларація прав людини виступила основою та фундаментом для Конвенції, яка в свою чергу була покликана збудувати стіни, стелю та навести лад у домівці.

Конвенція була відкрита для підписання 4 листопада 1950 року, а вже 3 вересня 1953 року набула чинності. Конвенція запровадила судовий механізм захисту соціальних, трудових, економічних, політичних та культурних прав громадян країн-учасниці Ради Європи. В свою чергу дані судові та менторські функції увібрив на себе Європейський суд з прав людини. Громадяни мають право звернутись до ЄСПЛ для захисту прав та основоположних свобод лише у тому випадку, коли всі засоби національного захисту були вичерпані. Крім того, обов'язковою умовою виступає наступна обставина, щоб порушене право, свобода було передбачене Конвенцією. Таким чином, ЄСПЛ компетентний розгляд лише ті порушення прав та основоположних свобод, які визначені Конвенцією.

Скарга до ЄСПЛ подається мовою національного судочинства, до неї обов'язково додаються рішення суддів усіх інстанцій. Як показує практика, середній термін розгляду скарги ЄСПЛ складає декілька років. Також розповсюджена тенденція, що більша частина скарг ЄСПЛ визнається неприйнятними, це більше 90%.

Україна долучилась до Ради Європи 9 листопада 1995 року, взявши на себе зобов'язання дотримуватись норм Конвенції. 23 квітня 1998 Кабінет міністрів України ухвалив постанову «Про уповноваженого у справах дотримання конвенції 1950 р. «Про захист прав і основних свобод людини». Конвенція набула чинності для України 11 вересня 1997 року. МЗС України затвердило офіційний переклад 27 січня 2006 року. Таким чином, Україна визнала норми Конвенції та ЄСПЛ вповноваженою судовою інстанцією для розгляду скарг, передбачених ЄСПЛ.

Конвенція захищає наступні права:

- Право на життя (ст. 2)
- Право на свободу і особисту недоторканість (ст. 5)
- Право на справедливий суд (ст. 6)
- Право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8)
- Право на шлюб (ст. 12)
- Право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13)
- Право на свободу думки, совісті релігії (ст. 9) [1].

В той же час Конвенція забороняє:

• Катування і нелюдське, або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- Смертну кару.
- Рабство і примусову працю.
- Дискримінацію у здійсненні прав і свобод, які викладені у Конвенції.
- Вислання особи з території держави, громадянином якої вона є, або позбавлення особи права в'їзду на територію держави, громадянином якої вона є.
- Покарання без закону [1].

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, Конвенція виконує архіважливу роль, що покликана на виконання, забезпечення додержання прав та основоположних свобод країн-підписантів. Крім того, визначає певну судову процедуру, яка покликана практично забезпечити захист та відновлення прав та основоположних свобод громадян Високих договірних сторін. Таким чином, Конвенція є в край важливою передумовою для утвердження справедливого та прозорого суспільства, в якому кожен є рівним перед законом.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

МОВНИЙ ЕТИКЕТ. МОВНІ ФОРМУЛИ. СТАНДАРТНІ ЕТИКЕТНІ СИТУАЦІЇ

Шаповалова Ольга Ігорівна

Студентка I курсу

Юридичного факультету, гр. ЮД-241

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Майборода Анна Сергіївна

Студентка I курсу

Юридичного факультету, гр. ЮД-241

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Леонова Наталія Валеріївна

Кандидат філологічних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Українська мова належить списку наймилозвучніших мов у світі, та займає третю позицію у цьому рейтингу [1]. Але не дивлячись на таке визнання, питання популяризації мови підіймається дуже давно і з часом лише стає дедалі актуальнішим. В певній мірі цьому сприяють заходи патріотичного виховання, які активно запроваджуються, в тому числі в освітній процес. І як результат ми можемо спостерігати наразі, що все більше й більше людей розмовляють українською. Саме тому дослідження питання базового мовного етикету як засобу для підвищення престижу потребує наукового дослідження.

Етикет від початкового трактування означає манеру поведінки [2]. Під цим поняттям також слід розуміти правила ввічливості та субординації, які негласно прийняті у суспільстві. А мовний етикет об'єднує у собі й поведінку мовця, й культуру мовлення.

Основними вимогами культури мовлення є виявлення ввічливості, стриманості у виразах, пошани, такту, дотримання структури мовлення: вітання, вибачення, поради, співчуття, запрошення. Це робить спілкування приємним, бажаним та культурним.

Для кожної мови є своя система висловів, що називають мовленнєвим етикетом. Вона базується на словесному різнобарв'ї, якнайповніше репрезентуючи етнічну самобутність мови. Тобто - чим більше подібних виразів та їх варіацій - тим унікальніша мова.

Знання й, щонайголовніше, розуміння правил культури мовлення виступає не тільки показником інтелігенції людини, а має безпосередній вплив на її розумовий розвиток, формування високої моралі, та, навіть, на сутність особистості. Особливо для практичної людини, засвоєння національного мовленнєвого етикету й вміння їм користуватися відповідно до ситуації є настійно необхідною навичкою.

Ці сформовані багатовіковою історією норми моральності є результатом процесу становлення взаємин між людьми. Без їх дотримання неможливе існування культурних відносин у побутових ситуаціях, та у політичних й економічних відносинах між країнами.

Простими словами - мовний етикет є комплексом мовних засобів, що визначає еталон мовленнєвої поведінки, що сформувався історично у культурних верствах народу.

Звичайно, це все потрібно для збереження честі й гідності людини у соціумі, наприклад, перед своїм співрозмовником. Варіативність теми й мети бесіди є практично безмежною, й до кожної із цих ситуацій є своя структура, що визначає чи є етикетною дана ситуація. Усі ситуативно-тематичні групи окремо установлюють поведінку щодо адресата мовлення, й різняться саме за семантичними та стилістичними ознаками. Й, звичайно, вибір та побудова етикетної поведінки залежить від таких визначальних факторів як: насамперед вік людини, соціальна роль та статус, культурно освітній рівень співрозмовника та соціальна дистанція між мовцем та адресатом мовлення, певна специфіка відносин у характерній ситуації спілкування [3].

Структура мовного етикету властива усім культурним мовцям хоча б через те, що це закладається з дитинства. І такі елементи комунікативних ситуацій як знайомство, привітання, звертання, запрошення, згода, відмова, прощання, подяка, порада, прохання, вибачення, побажання, поздоровлення, похвала, співчуття, комплімент тощо. Серед цих елементів виділяють такі ситуації, які вживають при встановленні контакту між мовцями: формули звертань і вітань; формули для підтримання контакту - формули прохання, подяки, вибачення і т.д.; формули для припинення контакту - формули прощання, побажання тощо [4].

Вищеперелічені формули покликані репрезентувати культуру та ввічливість співрозмовників. Однак, треба розуміти, що закріпленість за певними ситуаціями висловів етикету покликало за собою установлення стійких формул у спілкуванні, які також можна окреслити як типові, повторювані конструкції, тобто, кліше, що використовують безпосередньо до ситуації.

Далі логічно-послідовним вважаємо за необхідне навести приклади найбільш типових та розповсюджених формул:

1. Етикетні формули, які виражають вітання: “Доброго ранку!”; “Добрий день!”; “Добрий вечір!”; “Вітаю!”.

Також, як і до кожної із формул, до формул вітання є окреслені вимоги, що будуть відповідати етикетним нормам, як, наприклад: якщо Ви молодший, вітайтеся першим; незалежно від віку, статі, соціальної групи першою вітається особа, яка заходить до приміщення; вітаючись, коректно посміхайтесь, тримайте зі співрозмовником зоровий контакт, не тримайте руки у кишенях. З виключень, що належать до статі, належить також те, що у рукавичках собі може дозволити вітатися лише жінка; чоловік, незалежно від віку, статі, соціального статусу, вітає жінку першим (але руку першою подає жінка); згідно з нормами субординації, підлеглий має привітати свого керівника; вітаючись, треба добирати коректну формулу вітання, що доречна до ситуації; у гостях першою вітають господиню, потім господаря, а вже потім гостей тощо.

2. Етикетні одиниці звертання: Мамо, тату, доню, сину, сестро, брате, бабусю, дідусю, пані, пане, панно, паничу, панове, добродію, добродійко, добродії, товаришу, товариство, друже, приятелю, подруго, колего...

3. Етикетні формули, що супроводжують знайомство: “Знайомтесь .... (представлення певної персони)”; “Я хочу представити Вам....(представлення певної персони)”; “Дозвольте познайомити, ...(представлення певної персони)”; “Маю честь відрекомендувати.... (представлення певної персони)” тощо.

4. Етикетні формули вибачення: “Вибачте”; “Пробачте”; “Даруйте”; “Прошу вибачення”; “Перепрошую” тощо.

5. Етикетні формули, що виражають прохання: “Будь ласка”; “Будьте ласкаві”; “Прошу Вас”; “Маю до Вас прохання...(вираження прохання)”; “Чи можу звернутися до Вас із проханням...(вираження прохання)”; тощо.

6. Етикетні формули подяки: “Дякую!”; “Прийміть мою найщирішу подяку”.

7. Конструкції побажання: “Будьте щасливі!”; “Щасливої дороги!”; “Успіхів Вам!”; “Нехай щастить!”.

8. Етикетні формули згоди: “Так”; “Згоден”; “Домовилися”; “Ви маєте рацію”; “Безперечно”; “Безсумнівно”; “Безумовно”; “Ми в цьому переконані”; “Гаразд”; “Із задоволенням”; тощо.

9. Етикетні формули заперечення: “Ні”; “Я не згоден”; “Це не точно”; “Ви не маєте рації”; “Ви помиляєтеся”; “Шкодую, але я мушу відмовитися”; “Про це не може бути й мови”; тощо.

10. Етикетні формули прощання: “Прощайте!”; “До зустрічі!”; “До побачення!”; “Бувай здоровий!” [5;6].

Культура мовлення - це ціле мистецтво, що являє собою не тільки мовленнєвий етикет, а й володіння фонетичними, лексичними, синтаксичними морфологічними й стилістичними засобами у межах кодифікованих літературних норм [7]. Мовлення повинно бути не тільки правильним, а й синтаксично багатим та різноманітним.

Також, не треба забувати й про те, що той хто дійсно володіє культурою мовлення має виділяти тон, що допускається для певної ситуації, вміти доречно себе поводити: вислухати промову співрозмовника, підтримати тему, відповідати пристойно та тримати тон. Сукупність усіх цих факторів являють собою основні вимоги культури усного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред. С.В. Шевчук, відп. за випуск Ю.Б. Виноградова, С.В. Глущик. К.: Вид- во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. 176 с. С.86-87.
2. Сучасний словник іншомовних слів. укл. О. І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2006. 789 с. С.563-566.
3. Афанасьєв І. Діловий етикет. Етика ділового спілкування. К. : Альтерпрес, 2003. 368с. С.127.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 273с. С.197-201.
5. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови : навч. посібн. К. : МАУП, 2002. 208с. С. 36-38.
6. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2003. 480с. С. 360-367
7. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник. К. : Вища школа, 2003. 173с. С.166-167.

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В СЕКРЕТАРІАТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Барвіцька Дар'я Вікторівна

аспірантка 2 курсу юридичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Гудзь Л.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Конституційний Суд України є конституційним органом, статус і повноваження якого визначені статтями 147-153 Конституції України та Законом України «Про Конституційний Суд України» [1].

Основними повноваженнями Конституційного Суду України (далі – Суд) є вирішення питання про відповідність Конституції України законів України та у певних випадках інших актів, здійснення офіційного тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. З зазначених питань Суд колегіально ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази шляхом поіменного голосування суддями Суду на його пленарних засіданнях.

Будь-який державний орган реалізує свої повноваження за допомогою свого апарату. Так, Суд реалізує свої повноваження за допомогою Секретаріату Конституційного Суду України (далі – Секретаріат).

Працівниками Секретаріату є здебільшого державні службовці.

Відповідно до частини другої статті 1 Закону України «Про державну службу» державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [2].

Основне завдання державного службовця: якісне та сумлінне виконання ним професійного призначення. Професійне призначення формує розуміння місця професійної групи у суспільстві, воно є стрижнем для вибудови засад професії та відповідних вимог до професіоналів, масштабом для оцінки їхньої діяльності [5, с. 12].

Згідно з частиною першою статті 1 Закону України «Про державну службу» державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо: 1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів; 2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів; 3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг; 4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства; 5) управління

державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; 6) управління персоналом державних органів; 7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством.

Вочевидь, що не всі органи державної влади здійснюють зазначені функції, окрім «реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством», зокрема Суд.

Відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» Секретаріат Конституційного Суду України здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду.

Секретаріат очолює його керівник. За напрямками забезпечення діяльності Суду в Секретаріаті утворені структурні підрозділи. Виходячи із повноважень Суду, пріоритетним вбачається саме забезпечення аналітичної діяльності Суду. Таку місію в структурі Суду нині виконує Правовий департамент. Основне його завдання – це підготовка: попередніх висновків щодо можливих підстав відкриття конституційних проваджень за конституційними поданнями, зверненнями чи скаргами; правових висновків щодо порушених в зазначених формах звернення до Суду питань; порівняльних досліджень.

По суті зазначена діяльність працівників Правового департаменту Суду є науковою діяльністю. Відповідно до пункту 12 статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII науковою діяльністю є інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [3].

В той же час працівники Правового департаменту є державними службовцями. Як і всім державним службовцям, згідно з пунктом 11 частини першої статті 8 Закону України «Про державну службу», їм належить обов'язок постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності.

Компетентності мають зростати протягом професійної діяльності, що набуваються як за допомогою власного досвіду службовця, так і за обов'язкової умови існування безперервної освіти [4, с. 225].

Обов'язок державного службовця постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності корелюється із необхідністю проходження щорічного оцінювання результатів службової діяльності.

Відповідно до пункту 2 Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 року № 640 метою оцінювання є визначення якості виконання державним службовцем поставлених завдань, а також прийняття рішення щодо його преміювання, планування службової кар'єри [7].

Основним органом, що забезпечує умови для підвищення рівня професійної компетентності, зокрема, державних службовців, та здійснює освітню діяльність щодо підвищення їх кваліфікації, є Українська школа урядування (УШУ) – заклад післядипломної освіти, що належить до сфери управління Національного агентства України з питань державної служби.

Однак наразі практично немає професійних чи короткострокових програм, семінарів, після проходження яких здобуті знання можна було б використати в безпосередній діяльності працівників Правового Департаменту. Постає питання наскільки доцільно обов'язкове щорічне проходження таких програм для цієї категорії державних службовців.

Як і будь-які інші державні службовці, працівники Правового департаменту, крім основної діяльності, можуть займатися науковою, творчою або викладацькою

діяльністю. Втім, зважаючи на сувору необхідність дотримання Правил внутрішнього службового розпорядку, практично така діяльність є можливою не у всіх випадках, що є нелогічним з огляду на характер виконуваної роботи та перспективу підвищення своєї компетентності та професійності куди більше, аніж проходячи запропоновані УШУ програми.

В цьому контексті досить дивним і нелогічним видається існування однакових за обсягом і змістом обмежень, які властиві, наприклад, як суддям чи народним депутатам, так і державним службовцям, діяльність яких мало, або ж взагалі не впливає на прийняття відповідних насамперед владно-управлінських рішень [6, с. 129]. До того ж на працівників патронатної служби суддів, такі обмеження не покладаються. Тож незрозуміло, досягненням якої мети зумовлена потреба в існуванні значного обсягу обмежень для державних службовців Правового департаменту, якщо публічної діяльності вони не здійснюють, і хоча їх висновки та довідки сприяють формуванню позиції у суддів при розгляді тієї чи іншої справи, безпосередньо вони не впливають на викладену в рішенні Суду позицію.

Слід зазначити, що правове регулювання особливостей проходження державної служби здебільшого має відсильний характер. Так, в абзаці першому частини дванадцятої статті 91 Закону України «Про державну службу» встановлено, що особливості вступу, проходження та припинення державної служби в Суді регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством у відповідній сфері.

В той же час, частини дев'ята, десята статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» зазначають, що порядок проходження державної служби, права, обов'язки і відповідальність державних службовців, працівників патронатної служби Судді встановлюються і визначаються у законодавстві про державну службу та про працю з урахуванням особливостей, що містяться в цьому Законі та Регламенті; положення про Секретаріат, його структуру і штатний розпис затверджує Суд за поданням керівника Секретаріату.

Отже, особливості проходження державної служби працівниками Секретаріату переважно врегульовані внутрішніми актами Суду та Секретаріату.

Наведене вище дає підстави для висновку про необхідність більш детального законодавчого врегулювання особливостей проходження державної служби працівниками Секретаріату Суду, зважаючи на особливість як самого державного органу, так і діяльність окремих його працівників-державних службовців.

Список використаних джерел:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 14.11.2022)
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 14.11.2022)
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення 14.11.2022)
4. Державна служба : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України / редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) та ін. Київ, Одеса : НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.
5. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.
6. Солоткий С. А. Концептуальні засади державної служби в Україні: проблемні питання. Філософські та методологічні проблеми права. 2021. № 1 (21). С. 127-134.
7. Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців: постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. № 640. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.11.2022)

ЩОДО ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОЇ ОЗНАКИ ОСОБИСТОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Шуляк Софія Олександрівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Павлюченко Юлія Миколаївна

професор кафедри господарського та
адміністративного права
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Постановка проблеми. Ринкова трансформація відносин власності в сільському господарстві призвела до формування багатосистемної економіки, що характеризується активним розвитком особистих селянських господарств. Враховуючи їх важливу роль у вирішенні соціально-економічних завдань – забезпечення продовольчої і на цій основі економічної безпеки країни, підвищення рівня зайнятості, доходів і якості життя сільського населення, законодавча регламентація їхньої діяльності, використання землі та іншого майна потребує чіткості та визначеності.

На сьогодні яскравого вираження набуває особисте селянське господарство, яке має свої характерні риси, особливості правового регулювання утворення та діяльності, які закріплені у нормативно-правових актах. Виходячи з цього твердження важливим є питання щодо земельної ділянки як визначальної ознаки особистого селянського господарства.

Викладене підтверджує актуальність теми дослідження, присвяченого конкретизації цієї визначальної ознаки особистого селянського господарства

Законодавчі положення щодо ведення особистого селянського господарства закріплено у Законі України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року № 742-IV, земельні питання, крім зазначеного Закону, урегульовані Земельним кодексом України та деякими іншими нормативно-правовими актами.

Згідно ч. 1 ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» для зайняття діяльністю, яка уособлює собою ведення особистого селянського господарства, фізичні особи використовують власні або орендовані земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара [1].

Розгорнутий науково-практичний коментар до Закону України «Про особисте селянське господарство» за редакцією В. В. Носіка [2, с. 52], вказує детальний опис земельних ділянок особистого селянського господарства, де зазначено, що для ведення особистого селянського господарства використовуються земельні ділянки площею не більше 2,0 га, які передаються фізичним особам у власність або в оренду в установленому порядку (п. 1 ст. 5). Зокрема ст. 121 Земельного кодексу України та ст. 5 ЗУ «Про особисте селянське господарство» встановлено норму безоплатної передачі земельних ділянок, які для ведення особистого селянського господарства становлять не більше 2 гектарів [1; 3]. Крім безоплатної передачі земельних ділянок, Земельний кодекс України встановлює також інші підстави набуття права власності на земельну ділянку, наприклад, шляхом придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами, прийняттям спадщини, яка також може бути використана для ведення особистого селянського господарства [4, с. 118].

Крім можливості використання земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства на праві власності Земельним кодексом України та Законом України «Про особисте селянське господарство» встановлено право користування земельними ділянками для ведення особистого селянського господарства на умовах оренди [1; 3].

Варто приділити увагу ч. 4 ст. 5 Закону, де вказується, що земельні ділянки особистого селянського господарства можуть використовуватися для ведення особистого селянського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, тому що це розширення можливостей фактичного використання земель з цільовим призначенням для ведення ОСГ. З урахуванням цього констатуємо наявність законодавчої можливості створити сімейне фермерське господарство.

Необхідно відзначити відмінності особистого селянського господарства від фермерського господарства. Такий аналіз можна використовувати для визначення того, чи є на практиці випадки, які потребують трансформації. Перша і найважливіша відмінність – це оподаткування, про яке зазначав М.Ю. Покальчук. Він дотримується позиції, що податкові пільги мають селяни, оскільки вони мають право реалізовувати надлишки продукції на ринках, а також закупівельним та переробним підприємствам та організаціям, інші юридичним особам та фізичним особам. Це, в свою чергу, не тягне передбачених Законом України «Про особисте селянське господарство» правових наслідків у вигляді обов'язку сплати податку з реалізації сільськогосподарської продукції.

Слід розрізняти випадки, коли проводиться оподаткування, а коли це заборонено законом. Науковець зазначає: «Основним критерієм оподаткування є площа земельної ділянки. Якщо ж до процесу виробництва долучаються ще земельні частки (паї), що є результатом спадкування або виділення в натурі (на місцевості) одного із членів особистого селянського господарства, і загальний обсяг сільськогосподарських угідь у такому разі перевищує 2 га, то дохід від продажу сільськогосподарської продукції особистим селянським господарством підлягає оподаткуванню на загальних підставах» [5, с.131].

Таким чином, виходячи з наведених вище положень, можна констатувати, що наявність земельної ділянки з цільовим призначенням для ведення особистого селянського господарства є підставою для взяття на облік у сільських та селищних радах за місцем розташування земельної ділянки, яка призначена безпосередньо для ведення особистого селянського господарства. А це, в свою чергу, тягне за собою настання правових наслідків, які проявляються у тому, що така особа вважається зайнятою, звільняється від оподаткування доходу, а також претендує на державну підтримку, що прямо передбачено положеннями, що містяться у ст. 10 Закону України «Про особисте селянське господарство».

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 № 742-IV, зі змінами і доповненнями. URL: <http://www.zakon2/rada.gov.ua> (дата звернення: 23.11.2022).
2. Носік В.В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про особисте селянське господарство». К., 2004. 252 с.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768- III (із змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 22.11.2022).
4. Паславська О. Особливості правового режиму земельних ділянок особистих селянських господарств. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 117-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2016_2_24.
5. Покальчук М.Ю. Деякі правові питання ведення особистих селянських господарств. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 129 -133.

СЕКЦІЯ VI. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Горіначко Софія Романівна

здобувач вищої освіти II курсу освітнього рівня «Магістр» Інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Останніми роками в Україні стрімко прогресувала диджиталізація. Не став виключенням й нотаріат, адже не одноразово підіймалось питання про доцільність реорганізації нотаріату в Україні, відмови від паперових реєстрів та створення так званого «електронного нотаріату». Такий підхід міг би суттєво вплинути на розвиток нотаріату, спростувати діяльність осіб які вчиняють нотаріальні дії чи допомагають їх вчиняти. Зокрема, створення електронного реєстру вчинення нотаріальних дій могло б пришвидшити вчинення деяких нотаріальних дій (засвідчення вірності копії, справжності підпису тощо), оскільки на здійснення записів у книжковому реєстрі необхідно більше часу ніж на реєстрацію дії в електронному реєстрі. Наразі не відомо яким чином особа яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, зможе проставити свій підпис за вчинення такої дії, але, цілком ймовірно, що це можливо зробити шляхом використання спеціального сенсорного екрану, на якому особа може створити власноручний підпис за допомогою спеціально призначеного пера (стилуса). Такий підхід є значно зручнішим, бази даних з інформацією про вчинення нотаріальних дій займатимуть значно менше місця ніж велика кількість книжкових реєстрів у архіві. Така ж особливість із книгами нотаріуса (книга реєстрації вхідних документів, книга реєстрації вихідних документів тощо) – відмова від паперових книг нотаріуса позитивно вплине не лише на здійснення ним своїх повноважень, а й на стан екології. Доцільним також була б передача справ і ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. В сукупності це дозволило б швидше та якісніше, без зайвих помилок вчинити нотаріальні дії.

Останнім часом проблеми вдосконалення нотаріального законодавства знову набули надзвичайної актуальності. Неодноразово підіймалось питання про створення «єдиного нотаріату». Реалізація даного завдання дозволить відійти від поділу нотаріусів на державних та приватних та закріпити єдиний статус нотаріуса, як це давно зроблено у провідних європейських країнах. Перехід до єдиного нотаріату передбачатиме поступове припинення діяльності державних нотаріальних контор, а отже, сприятиме економії бюджетних коштів. Одночасно державі необхідно буде забезпечити доступність базових нотаріальних дій для соціально незахищених верств населення. [1]

На сьогодні основними нормативно-правовими актами якими користуються особи які вчиняють нотаріальні дії є Закон України «Про нотаріат», «Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» та «Правила ведення нотаріального діловодства». Наразі створено і подано до Верховної Ради декілька

законопроектів, що мають на меті реформування нотаріату. Зокрема, доцільним було б створення Нотаріального процесуального кодексу, який містив би певні норми «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», однак у вдосконаленому варіанті. Такий підхід міг би позитивно повпливати не тільки на розвиток нотаріату, а й на доступ до нього пересічними громадянами. Підіймалось питання й про вдосконалення Закону України «Про нотаріат», проте доцільнішим було б саме створення кодексу, оскільки аналіз нормативно-правового регулювання організаційної структури інституту нотаріату та процедури вчинення нотаріальних дій дає змогу дійти висновку про необхідність створення Нотаріального кодексу України, а не нового Закону України «Про нотаріат». [2] На сучасному етапі справді необхідно здійснити реформування законодавства про нотаріат з метою його вдосконалення, усунення дублювань, зменшення кількості підзаконних нормативних актів тощо. Отже, при умові прийняття зазначених нормативно-правових актів зникне необхідність накопичення та збереження наявної кількості законодавчих і підзаконних актів, а ґрунтовне узагальнення зменшить їх чисельність, що спростить та вдосконалив ефективність роботи органів що надають нотаріальні послуги в Україні. [3]

Список використаних джерел:

1. Реформа нотаріату / URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-pravata-borotba-z-korupciyeu/reforma-notariatu>
2. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : А.С.К., 2011. – 690 с.
3. І. В. Левченко – заступник начальника Головного управління юстиції у Харківській області / Нотаріат: теорія і практика / URL: file:///C:/Users/User/Downloads/bmju_2015_1_8.pdf.

СЕКЦІЯ VII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА В РОСІЙСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ В ПЕРІОД ЧЕТВЕРТОГО ПРЕЗИДЕНСТВА ВОЛОДИМИРА ПУТІНА НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

Дмитрук Любов Григорівна

Здобувачка вищої освіти

Навчально – наукового інституту міжнародних відносин та національної безпеки
Національний університет «Острозька академія», Україна

У сучасній інформаційній війні Російська Федерація використовує образ України як ворога для консолідації громадян власної країни проти нашої держави для виправдання протиправних дій. Підміна понять, перекручування і спотворення інформації спостерігалися в російських ЗМІ щодо України під час президенства Володимира Путіна, зокрема неправдива інформація навколо окупації Криму та на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Зокрема, російська пропаганда свідомо використовує дезінформацію проти українців, щоб надати їм негативні характеристики виправдовуючи власні насильницькі дії в ході повномасштабної війни в Україні.

Так за даними соціологічного дослідження ставлення росіян до українців проведеного «Левада – центр» показали, що до України у 1998 році негативно ставились 20% росіян, у 2005 році - 30 %, у 2012 році - 40 % та у 2014 році - 70 % [10]. Крім того, опитування показало, що у 2020 році в уявленні росіян про українців почала переважати концентрація таких негативних якостей як лицемірність, заздрісність, скупість, жорстокість, потайливість, зарозумілість. У таких умовах набуває потреба дослідження образу України як «ворога» в російському інформаційному просторі під керівництво політики Володимира Путіна.

Отже, в контексті сучасних подій, які відбилися на сприйнятті росіян в інформаційному просторі щодо взаємовідносин Російської Федерації та України варто дослідити яким чином побудований образ України як ворога в російському інформаційному просторі щодо України? Також, це питання дасть змогу відповісти на головне емпіричне питання дослідження: яким чином Росія формувала образ ворога з України для того, щоб виправдати повномасштабну агресію з боку російського керівництва під час президентства В.Путіна?

Джерельною базою стали роботи таких дослідників як Г.Почепцов [8], С.Олексієнко, О. Андрощук [6], В. Некрасової [5], Г. Козирьов [3], С.Пархоменко [7].

У контексті нашого дослідження формування образу ворога на прикладі України, варто послуговуватись трактуванням відомого дослідників С.Олексієнко, О. Андрощук у статті «Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України», де образ ворога – це сформоване за допомогою пропаганди стереотипне уявлення про будь-кого чи будь-

що, що має реальну або уявну загрозу цілісності та існуванню спільноти, засноване на упередженнях, установках та негативних ідентифікаціях, і насичується виключно негативними характеристиками, виявляється як носій антигуманних властивостей, а відтак легітимізує будь-які вияви насильства стосовно нього [6].

Метою роботи є дослідити формування образу України як ворога в російському інформаційному просторі під впливом політики президента Володимира Путіна до та після повномасштабного вторгнення;

Для досягнення мети потрібно виконати ряд завдань :

1. Зібрати дані з інформаційних сайтів російських газет у ході дослідження основних наративів щодо України;

2. Проаналізувати основні механізми формування образу ворога присутні в російському інформаційному просторі щодо України до та після повномасштабного вторгнення;

3. Порівняти результати зібраних текстових даних між двома російськими газетами

Основою для дослідження буде кількісний контент - аналіз. Було визначено дві російські газети «Коммерсантъ» та «Московский комсомолец» за даними рейтингу Топ – 10 російських ЗМІ у категорії газети у вересні 2022 р [9]. У ході дослідження було обрано вивчати саме заголовки текстів, оскільки вони є першим на що звертає автор при виборі новин. Критерії для відбору текстових повідомлень: кількість, які негативно забарвлені щодо України в назвах новин, негативне чи нейтральне ставлення у відсотковому співвідношенні та перелік основних наративів. Під впливом політичного керівництва варто дослідити заяви очільників держави.

Висновки стосуватимуться підтвердження чи протиставлення гіпотези: Російська Федерація системно і в тривалому часовому проміжку терміном з 2019 до 2022рр. готувалась до повномасштабного вторгнення формуючи образ ворога з України, щоб виправдати терористичні дії в ході повномасштабної війни.

Список використаних джерел:

1. Гудков Л. Идеологема «врага». М. : Новое литературное обозрение, 2004. Режим доступу : <http://psyfactor.org/lib/gudkov1.htm>
2. Дорош М. Образ ворога і мультиплікація. Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/obraz_voroga_i_multiplikatsiya/.
3. Козырев, Г.И. «Враг» и «образ врага» в общественных и политических отношениях». Журнал «СоцИс». 2008. No 01. С. 31–39.
4. Лабунская, В.А. Образ врага в межличностном общении. Социальная психология и общество. 2013. No3. С. 52 – 64
5. Некрасова В. Образ «ворога» та «друга» в ідеологічному протистоянні часів завершення «холодної війни» : міжнародна науковопрактична конференція (Запоріжжя, 2-4 листопада 2011р.) : матеріали доповідей та виступів / ред. І. Я. Тодоров. Запоріжжя : Інтер-М, 2011. С.45
6. Олексієнко С., Андрощук О. Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки. 2020. № 2. С. 182 - 198
7. Пархоменко С. Как Украине победить в информационной войне. К., 2014. Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/08/1/7033646/view_print/
8. Почепцов Г. Г. Пропаганда 2.0. Харків: Фоліо, 2018. 420 с
9. Рейтинги российских СМИ. Медиалогия. 8 сентябрь. 2022. Режим доступа: <https://www.mlg.ru/ratings/media/>
10. Украина і Донбасс.// Левада – центр. 2021. 15 квітня. Режим доступу: <https://www.levada.ru/2021/04/15/ukraina-i-donbass/>. Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/08/1/7033646/view_print/

СЕКЦІЯ VIII. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ВИМОГ СТАНДАРТІВ FSC У ДП «ЛЮБЕШІВСЬКЕ ЛІСОМИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО»

Котюга Станіслав Вікторович

здобувач вищої освіти факультету біології і лісового господарства
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Гетьманчук Анатолій Іванович

канд. с.-г. наук, доцент кафедри лісового і садово-паркового господарства
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Лісова сертифікація це оцінка відповідності системи ведення лісового господарства встановленим міжнародним вимогам щодо управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку. Метою лісової сертифікації є забезпечення економічно, екологічно і соціально збалансованого ведення лісового господарства [1].

В Україні, як і в ДП «Любешівське лісомисливське господарство» сертифікація відбувається за схемою FSC (здебільшого), яка покликана забезпечити екологічно орієнтоване, соціально відповідальне і економічно життєздатне господарювання шляхом виконання відповідних загальноновизнаних і таких, що заслуговують на довіру, стандартів. Міжнародні вимоги представлені 10 принципами, 56 критеріїв та більш ніж 150 індикаторами [2].

Проведення сертифікації здійснюється акредитованими на міжнародному рівні органами сертифікації. Такі процедури сертифікації гарантують незалежність, неупередженість та об'єктивність оцінки ведення лісового господарства у будь-якій країні. Кожний рік на підприємствах відбувається аудит, основний або наглядовий. У разі наявності відхилень від вимог стандарту, вони фіксуються у вигляді суттєвих і несуттєвих невідповідностей, які зазначаються в звітах, доступних для всіх зацікавлених.

В результаті проведеної роботи було узагальнено результати роботи щорічного аудиту за 2021 рік і проаналізовано невідповідності по принципам в ДП «Любешівське лісомисливське господарство» Волинської області Камінь-Каширського району. За результатами аудиту у звіті про невідповідності було зафіксовано 6 незначних невідповідностей. Найбільша частка невідповідностей припадає на принципи 1 та 6 про відповідність законодавству та вплив на довкілля (Рис.1).

Зауваження до Принципу 1 пов'язані з документацією по звітності систематичної оцінки корупційних ризиків у діяльності підприємства (Індикатор 1.7.2.) та антикорупційною політикою, яка повинна бути доступною для громадськості та безкоштовною (Індикатор 1.7.4.). Зауваження до Принципу 6 пов'язані з найкращою доступною інформацією, яка використовується для визначення наявних аборигенних екосистем (Індикатор 6.5.1.) та репрезентативними ділянками (Індикатор 6.5.6.). Зауваження до Принципу 8

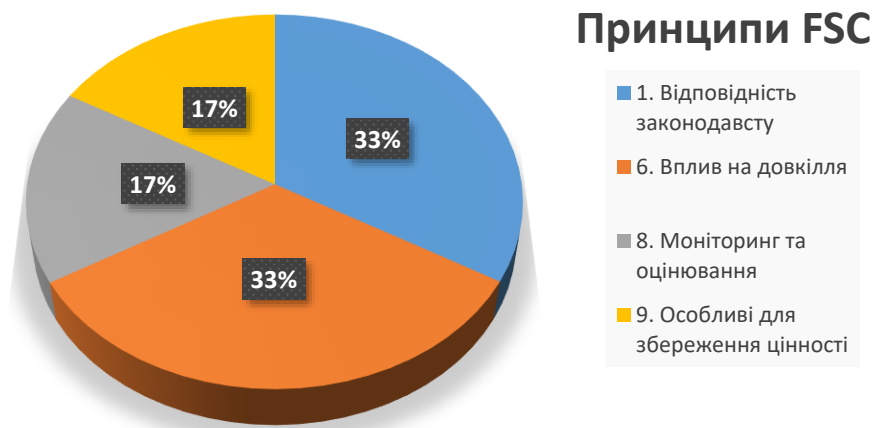

Рис. 1. Розподіл невідповідностей за принципами FSC в ДП «Любешівське ЛМГ» на 2021 р.

пов'язане з видатковими і товаротранспортними накладними (Індикатор 8.5.3.) та у Принципі 9 з програмою періодичного моніторингу ОЦЗ (Індикатор 9.4.1).

Більшість виявлених невідповідностей не є критичними, тобто такими, які призводять до призупинення або ж відкликання сертифікату. Разом із тим, основні зауваження свідчать про незначні прорахунки в системі антикорупційної програми та системі підтримки, збереження та відновлення послуг екосистем та цінностей довкілля в межах території господарювання на що потрібно буде звернути увагу в першу чергу. Також має бути звернута увага на ведення оформлення документації, що вимагає доопрацювання. Таким чином організація повинна застосувати ефективні коригувальні дії, які повинні фокусуватися на усуненні конкретних виявлених невідповідностях, а також їх причин, щоб запобігти повторному прояву невідповідності і щоб продемонструвати відповідність вимогам до наступного щорічного аудиту.

Список використаних джерел:

1. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII / Верховна Рада України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
2. FSC національний стандарт системи ведення лісового господарства для України FSC-STD-UKR-01-2019 / FSC: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://connect.fsc.org/document-centre/documents/resource/428>

СЕКЦІЯ ІХ. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ЗЕЛЕНА ЛОГІСТИКА У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Божко Д.О.

студент спеціальності «Прикладна механіка»
*Навчально-науковий інженерно-технічний інститут ім. акад. І.С.Гулого
Національного університету харчових технологій, Україна*

Науковий керівник: Васильківський К.В.

доцент, кандидат технічних наук
*Навчально-науковий інженерно-технічний інститут ім. акад. І.С.Гулого
Національного університету харчових технологій, Україна*

Сьогодні актуальним є питання екологічної безпеки. Різні інститути, науково-дослідні центри, люди в повсякденному житті впроваджують у свою діяльність нові правила з метою скоротити чи виключити шкідливий вплив на навколишній світ. У процесі життєдіяльності людини щодня утворюється близько одного кілограма сміття, яке перетворюється на тони побутових відходів. Величезні скупчення відходів забруднюють планету.

Зелена логістика – новий науковий напрямок, що передбачає використання прогресивних технологій логістики та сучасного обладнання для зниження до мінімуму забруднень та викидів у навколишнє середовище. З погляду бізнесу, методи зеленої логістики поєднують у собі такі різновиди: управління процесом транспортування, керування процесом пакування, організація «зелених комунікацій» та виробництва, управління складським господарством та відходами. Буде розглянуто метод зеленої логістики, управління процесом упаковки, а саме – використання екологічно чистих пакувальних матеріалів.

Пакувальні матеріали широко поширені серед мешканців всього світу в їхньому повсякденному житті. Більшість продукції загортається в безліч шарів упаковки, яка в результаті виявляється на звалищі. Внаслідок цього у містах збільшуються площі, що відводяться для сміття, та 40% у цих площах припадає на одноразове впакування.

Знищення пакувальних матеріалів здійснюється двома основними способами – похованням та спалюванням. При знищенні відходів способом поховання з корисного використання вилучаються величезні ділянки землі (від 6 до 50 га для кожного звалища). Слід зазначити, що на сміттєзвалища вивозиться багато відходів, які могли б використовуватися як вторинна сировина: скло, макулатура, пластмаса, метали та ін. Спосіб спалювання в більшості випадків нераціональний та неекономічний метод. Це найбільш складний та високотехнологічний варіант поводження з відходами. Спалювання вимагає попередньої обробки твердих побутових відходів. За їхнього поділу намагаються видалити великі об'єкти, метали та додатково подрібнити. При спалюванні багатьох речовин відбувається виділення отруйних продуктів, які можуть потрапляти в атмосферу, ґрунт, воду, а через них та в організм людини. При цьому зола становитиме 30 % від вихідної ваги відходів, і вона не може бути похована на звичайних звалищах. Тому сміттєспалювальні установки повинні бути обладнані

спеціальними фільтрами та газоуловлювачами. Таке обладнання коштує недешево і досить швидко зношується. У зв'язку з цим метод спалювання відходів не набув широкого поширення. Як правило, він виправдовує себе тільки у випадках, коли поділ сміття неможливий і спалювання є єдиним способом знищення.

З погляду економічної доцільності та екологічної безпеки найбільш раціональний підхід до утилізації використаної упаковки – це її переробка для повторного використання, а зрештою – її деградація та розкладання до екологічно безпечних продуктів. З цієї причини виробники продукції стали приділяти більше уваги екологічності упаковки.

Екологічна упаковка – упаковка, яка не завдає шкоди навколишньому середовищі при її знищенні та утилізації. Головна властивість такої упаковки – мінімальний збиток, що завдається екології під час утилізації, у кращому разі – повна його відсутність.

Екологічна упаковка не тільки скорочує кількість вироблених нами відходів, але й сприяє меншому забрудненню в процесі виробництва і розкладається швидше та природніше, ніж традиційні пакувальні матеріали. Споживачі створюють вищий попит на екологічно чисті методи виробництва своїх улюблених брендів.

Різновиди екологічного пакування:

- ✓ паперове впакування (гофрокартон, крафтовий папір);
- ✓ біорозкладні полімери;
- ✓ сумки та пакети зі спанбонду;
- ✓ алюмінієві банки та ін.

У наші дні гофрокартон залишається найвигіднішим пакувальним матеріалом, завдяки його властивостям: легкість, міцність та екологічність, а низька вологостійкість усувається у вигляді додаткового етапу у процесі виробництва.

Щоб виготовити гофротару, виробнику не потрібно витрачати багато коштів на дорогу деревину, тому що найчастіше використовується відносно дешева та доступна сировина (відходи деревообробних підприємств та макулатура), а також не потрібне застосування ручної праці. Гофрокартон може мати дво-, трьох-, п'яти- та семишарову конструкцію. У таких конструкціях плоскі шари чергуються з гофрованими, а сполучним елементом служить крохмальний чи силікатний клей.

Гофрокартон застосовується для виробництва ящиків, транспортної упаковки для меблів, великогабаритних товарів, побутової техніки та обладнання для підприємств, а також для харчових продуктів (ящики для перевезення фруктів та овочів).

Крафтовий папір є не менш поширеним, ніж гофрокартон, а причина поширеності полягає в перевазі, головною з яких є натуральність. Процес виробництва заснований на застосуванні деревини, яка у процесі обробки стає целюлозою, завдяки чому матеріал є придатним для вторинної переробки та використання при виробництві інших виробів. Раніше відмінною рисою крафт-паперу була зайва жорсткість і коричневий колір, але якщо сировину заздалегідь відбілити, то колір упаковки варіюватиметься від жовтого до білого. Така упаковка не пахне, не виділяє отруйних речовин, не входить у хімічні реакції з продукцією, що обертає. Міцні волокна целюлози роблять її стійкою на розрив.

Біорозкладні полімери – полімерні матеріали, мимоволі руйнуються в результаті природних мікробіологічних та хімічних процесів. Основою упаковки з біополімерів служить натуральна сировина (картопля, буряк, бобові, пшениця, кукурудза та ін.). У Європі зараз популярний PLA-полімер з кукурудзи та цукрової тростини, яка повністю розкладається за 45 днів за необхідних умов.

Також широко поширені такі види біополімерів:

✓ біополімери, у яких основною сировиною є нафтопродукти, але застосування різних каталізаторів (крохмаль, полімери на основі ферментації сахарози) прискорює процес розкладання від 150 до 2-5 років;

✓ полімерні матеріали, що виробляються з природної сировини, які можуть зазнавати вторинної переробки або спалюватися (біопластик з метилцелюлози та білкових комплексів або на основі полімолочної кислоти).

На перший погляд, біополімери – найкраще рішення для виробництва екологічної упаковки, але при цьому використовується велика кількість ресурсів, що ставить під сумнів корисність біополімерів.

Альтернативою поліетиленовим пакетам можуть послужити сумки та пакети із спанбонду. На відкритому повітрі під дією ультрафіолету спанбонд розкладається лише за рік. Така упаковка застосовується для різних товарів: упаковка для одягу, взуття, товарів для туризму, а також сумки з логотипом для товарів у супермаркетів.

Заміною пластикових пляшок можуть стати алюмінієві, які переробляються неодноразово, а продукт у яких зберігається якісно.

Такий вид упаковки вигідніший, ніж пластмасові пляшки, оскільки його зберігання та реалізація у 2 рази менше вищезгаданих. Хоча первісна вартість алюмінієвої пляшки вища, але витрати на її транспортування менші.

Таким чином, все частіше виробники використовують екологічну упаковку, так як турбота про навколишнє середовище – це, перш за все, внесок у здоров'я людства. Споживаючи товари з екологічним маркуванням, вибираючи екологічно чисту упаковку, ми покращуємо навколишній світ. Економія ресурсів на сьогоднішній день є найкращим способом допомогти природі. Зелена логістика як науковий напрямок має екологічний та економічний позитивний ефект. Це є приводом для подальшого розвитку положень управління ланцюгами поставок на основі принципів зеленої логістики.

Список використаних джерел:

1. Brdulak H. Zielona logistyka, ekologistyka, zrownowazony rozwoj w logistyce / H. Brdulak, K. Michniewska // Konceptje i strategie logistyczne. – Logistyka. – 2009. – №. 4. – P. 8-1
2. Пакувальні матеріали та їх фізико-хімічні властивості: підручник / А. І. Соколенко, В. С. Костюк, К. В. Васильківський та ін. ; НУХТ. – Київ : Кондор, 2015. – 396 с
3. Опорний конспект лекцій із дисципліни «Пакувальні матеріали та обладнання у харчовій індустрії» [Електронний ресурс] / укладачі Г. В. Дейниченко, Д. В. Горелков, Д. В. Дмитревський. – Електрон. дані. – Х. : ХДУХТ, 2017

СЕКЦІЯ Х. АТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У МАШИНОБУДУВАННІ

Ткаченко Андрій Миколайович
викладач I кваліфікаційної категорії

Лозівська філія

Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу, Україна

Автоматизація проектування – одна з найбільш перспективних галузей науки і техніки, що включає методи і засоби створення проєктів технічних об'єктів за допомогою ЕОМ, починаючи від зародження ідеї і закінчуючи його виготовленням і випробуванням.

У наш час машинобудівні заводи відчують потребу у фахівцях в області САПР, особливо при впровадженні і розробці інтегрованих CAD/CAM–систем (автоматизоване конструювання і технологічне проектування).

Основними вимогами до промислового виробництва є скорочення строку виходу продукції на ринок, зниження її собівартості і підвищення її якості. Виконати ці вимоги неможливо без широкого використання методів і систем автоматизованого проектування, технологічної підготовки виробництва та інженерного аналізу (CAE/CAD/CAM–систем).

Традиційно продукти САПР у машинобудуванні розділені на чотири класи: важкий, середній, легкий і зрілий ринок [1]. Така класифікація склалася історично, і хоча вже давно йдуть розмови про те, що грані між класами от-от зітруться, вони залишаються, тому що системи як і раніше різняться і за ціною, і за функціональними можливостями. У результаті зараз у цій області є кілька потужних систем, свого роду «олігархів» світу САПР, продукти середнього класу, що стабільно розбудовуються і недорогі «легкі» програми, що отримали масове розповсюдження. Є і також спеціалізовані рішення.

Важкий клас. У теперішній час на ринку залишилося лише три САПР верхнього цінового класу – Unigraphics NX компанії EDS, CATIA французької фірми Dassault Systemes (яка просуває її разом з IBM) і Pro/Engineer від PTC (Parametric Technology Corp.). Раніше потужних системи було більше, але після низки злиттів і поглинань компаній, число пакетів скоротилося. Згадані компанії – лідери в області САПР, а їх продукти займають лівову частину ринку в грошовому виразі. Головна особливість «важких» САПР – великі функціональні можливості, висока продуктивність і стабільність роботи – усе це результат тривалого розвитку.

Середній клас. Такі пакети з'явилися у світі САПР недавно – у середині 90-х років. До цього існувало тільки два полюси – на одному потужні системи, що працюють на Unix-Станціях (втім, тоді їх було набагато більше, ніж зараз), а на іншому – прості програми двовимірного креслення для ПК. Важливу роль у становленні середнього класу зіграли два ядра твердотілого параметричного моделювання ACIS і Parasolid, які з'явилися на початку 90-х років і зараз використовуються в багатьох ведучих САПР. У числі лідерів «середнього» сегменту – система Solidworks однойменної

компанії (у цей час – підрозділ Dassault Systemes), пакет Solidedge (розроблений фірмою Intergraph, тепер належить EDS), а також програма Inventor від Autodesk.

Легкі системи. Програми даної категорії служать для двовимірного креслення, тому їх звичайно називають електронною креслярською дошкою. До теперішнього часу вони поповнилися деякими тривимірними можливостями, але не мають засобів параметричного моделювання, якими мають важкі й середні САПР. Піонером у цій області стала компанія Autodesk, яка в 1983 р. випустила САПР для ПК за назвою AutoCad. У 1984 р. фірма Bentley представила програму Microstation, яка стала основним конкурентом AutoCad. Крім них зараз існує безліч інших «легких» САПР, включаючи DataCad однойменної компанії, TurboCad фірми IMSI, Surfcam від Surfware і інші. Ці продукти простіше і дешевше (100 – 4000 дол.) важких і середніх САПР, тому користуються попитом.

Зрілий ринок. По одностайній думці аналітиків, світовий ринок САПР досяг зрілості. Він бурхливо розбудовувався і ріс протягом останнього десятиліття минулого століття. Але до 2000р. усі підприємства, яким були потрібні САПР, обзавелися ними, і знайти нових користувачів стало важко (у нашій країні насичення ще не настало).

Розвиток ринку САПР іде двома шляхами – еволюційним і революційним. У свій час революційний переворот зробили перші САПР для ПК і системи середнього класу. До лютого 2022 р. ринок розбудовувався еволюційно: розширювались функціональні можливості продуктів, підвищувалась продуктивність, спрощувалося використання [2].

Але, можливо, незабаром нас чекає чергова революція. Аналітики з Cambashi вважають, що це відбудеться, коли постачальники САПР почнуть використовувати для зберігання інженерних даних (креслень, тривимірних моделей, списків матеріалів тощо) не файлові структури, а стандартні бази даних Sql-типу. У результаті інженерна інформація стане структурованою, і управляти нею буде набагато простіше, ніж тепер.

Отже, CAD/CAM/CAE-системи пройшли шлях від порівняно простих креслярських додатків до інтегрованих програмних комплексів, які забезпечують єдину підтримку всього циклу розробки, починаючи від ескізного проектування і закінчуючи технологічною підготовкою виробництва, випробуваннями і супроводом.

Список використаних джерел:

1. Автоматизоване проектування і виготовлення виробів із застосуванням CAD/CAM/CAE-систем : монографія / О. Ф. Тарасов, О. В. Алтухов, П. І. Сагайда, Л. В. Васильєва, В. Л. Аносов. – Краматорськ : ЦТРІ «Друкарський дім», 2017. – 239 с.
2. Колодницький М.М., Чайковський С.С. Огляд інтегрованих систем автоматизованого проектування для машинобудування. Частина 1. // Вісник ЖІТІ, 1998.– № 7. – С. 219-229.

СЕКЦІЯ XI. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Чернихівська Анна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри екології та екологічного контролю
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, Україна

Бєбко Антон Вікторович

здобувач вищої освіти спеціальності 101 Екологія
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, Україна

Погіршення екологічної ситуації, зміна клімату, підвищення кількості стихійних явищ та погіршення стану здоров'я населення через інтенсивне застосування екологічно небезпечних технологій виробництва, поступове вичерпання невідновних природних ресурсів та зростання цін на енергоносії – це проблеми сьогодення, що вимагають нагального вирішення.

Подальший економічний розвиток спонукає до кардинальних змін дійсної економічної системи, переходу до нової моделі господарювання та реалізації базової концепції сталого розвитку.

Концепцію сталого розвитку започатковано у Декларації першої Конференції ООН щодо проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.), і визначено у доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку ООН «Наше спільне майбутнє». Основна ідея полягає у забезпеченні певного балансу між поколіннями.

На Саміті Землі ООН 1992 р. у Ріо-де-Жанейро було визначено теоретичне підґрунтя сталого розвитку як такого, що задовольняє потреби сучасного часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Надалі ця концепція була підтримана членами конференції з питань сталого розвитку 2012 р. у Ріо-де-Жанейро ("Ріо+20").

Концепція сталого розвитку базується на раціональному природокористуванні, яке передбачає економічну оцінку, комплексне використання, відтворення та охорону ресурсів, мінімізацію відходів і викидів та здійснюється на засадах стратегічного планування в інтересах усього суспільства виходячи із взаємної обумовленості природної, господарської та соціальної систем, дотримання еколого-соціально-економічного балансу.

Таким чином, *сталий розвиток* передбачає збалансований розвиток, спрямований на задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для майбутнього у соціальній, економічній та екологічній сферах суспільства на загальноцивілізаційному, державному і регіональному рівнях. Звідси маємо три основні складові сталого розвитку – екологічна, економічна та соціальна [3].

Екологічна, що може трактуватись як усунення вразливості навколишнього природного середовища під дією несприятливих змін, техногенної та природної безпеки, відмінностей у підходах до подолання криз окремими людьми й соціальними групами в будь-якому місці країни, регіону, території.

Економічна – процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами за визначених умов протягом тривалого періоду часу, результатом якого є гармонізація факторів виробництва та покращення якості життя нинішнього та майбутніх поколінь за умов збереження та поетапного відновлення цілісності навколишнього середовища.

Соціальна – необхідність покращення в першу чергу рівня життя, соціальної захищеності, що дає змогу в подальшому реалізовувати завдання економічного зростання та екологічної безпеки.

Закладення передумов переходу до сталого розвитку і досягнення екологозбалансованого природокористування повинно базуватися на створенні умов щодо реалізації дієвої державної екологічної політики, яка спрямована на зниження ресурсоемності виробництва, раціоналізацію процесів природокористування, стабілізацію та поліпшення екологічної ситуації.

Екологічна політика – це взаємодія різних економічних, політичних і соціальних структур, що спрямована на реалізацію стратегії у сфері охорони навколишнього середовища і включає наступні напрями: охорону довкілля, раціональне природокористування, екологічну безпеку та адекватне інституціональне середовище [1].

Таким чином, у межах еколого-соціально-економічного балансу може реалізовуватися програма сталого розвитку, яка відображена у державній екологічній політиці, а отже, саме державне управління покликане забезпечувати належні інституційні умови щодо сталого розвитку.

На рис. 1 представлена схема реалізації концепції сталого розвитку на різних рівнях.

Рис. 1. Модель реалізації концепції сталого розвитку як основи формування екологічної політики на глобальному, державному і регіональному рівнях

В Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» метою екологічної політики є досягнення задовільного стану навколишнього середовища шляхом впровадження екосистемного підходу у всі напрями соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на безпечне навколишнє середовище, впровадження збалансованого природокористування, збереження і відтворення природних екосистем [2].

Специфіка сьогоденної ситуації полягає в тому, що накопичувані десятиліттями екологічні проблеми необхідно вирішувати в зовсім інших політичних та економічних умовах. У зв'язку з цим надзвичайно актуальними є екологічні дослідження трансформаційних процесів, наукове обґрунтування стратегії екологічної політики, розробка теоретико-методологічних основ формування територіальних систем екологічної безпеки.

Отже, основними засадами формування державної екологічної політики та її управління виступає концепція сталого розвитку, на основі якої формуються пріоритети соціального, економічного та екологічного розвитку, як на глобальному, так і локальному рівнях. Це передбачає вдосконалення інституційних та організаційних засад господарювання, підвищення суспільної свідомості і актуалізацію екологічних пріоритетів життєдіяльності, створення умов для раціонального використання місцевих ресурсів на всіх рівнях – від глобального до регіонального.

Список використаних джерел:

1. Кравців В.С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації): монографія. Львів, 2007. 336 с.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2697-19>.
3. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року (Проект 2017).URL:https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.

СЕКЦІЯ XII. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ASPECTS OF A SMART HOME

Almakadma Mariam Ibrahimivna

Student of the Faculty of Computer Science
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Pershyna Anastasiia Andriivna

Student of the Faculty of Computer Science
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Recently, more and more artificial intelligence appears in our lives. For example, Siri voice-controlled personal assistant, a self-driving bus, a flying robot-eagle, to repel other birds near the runway. We may not notice it, but AI is really making our lives easier. Therefore, it is not surprising that they created a smart home. A house that will make life easier and help you use your time more efficiently. Is it an achievement of humanity or just a luxury house?

A smart home is a system of sensors and equipment combined into a single system and supports management and settings from a smartphone, tablet, computer or built-in touch panel. It was first used in an official way as long ago as 1984 by the American Association of House Builders, though the first “wired homes” were actually built by hobbyist in the early 1960s [1].

Mandatory element of a smart home is the control center, it maintains communication with other devices, receives information from them, which is then transferred to the owner via a mobile application. As a rule, a lot of devices can be connected to the smart home control center, the limit often reaches three digits.

The main elements of Smart Home are:

- Climate control — management of a warm floor, lighting, heating;
- Security — alarms, motion and opening sensors, video surveillance systems that transmit what is happening to a smartphone;
- Lighting — turning on/off the light, changing the brightness and color of the lighting depending on the user's wishes;
- Multimedia control system — turn off the TV at a given time, switch tracks on the audio player using a voice assistant;
- Intelligent control of household appliances — program washing for a certain time, turn on the coffee maker at 10 a.m., etc.

As a user, you can manage the smart home system through a special mobile application. The equipment connects via Wi-Fi and transmits signals to your smartphone. For example, the presence of a smart outlet in the house will allow you to turn on and off the equipment even if you are just approaching the house. The "Smart Home" system independently monitors the operation of each device, so you do not have to come home in a panic and check whether the iron is turned off, whether the door is closed, etc.

While creating a smart home, it is important to think about the storage of user information and activities in the home. Information is needed to create and track the work

of a smart home, but such access should be limited. Perhaps, create an administrator password or sign in with a specific device. It is important to think about the backup storage of information, in case the cloud falls. Talking about security, encryption should be used so that outsiders cannot connect via the Internet. You should also create a backup copy just in case.

Advantages of this technology:

- Possibility of remote switching on of equipment. Manufacturers of smart equipment create special programs that need to be installed on a smartphone to work with a smart device, wherever you are.
- Voice control. You don't even have to get up from the sofa to turn off the light, make coffee or turn off the multicooker.
- Automatic update. Smart devices have a Wi-Fi module, thanks to which they can be updated automatically, without requiring the intervention of the owners.
- Warning of emergency situations. In the event of a gas, water or fire leak, the system reacts quickly and sends a message to the phone.

However, during unforeseen power outages, it is important to know what is happening with the house. Smart lock is the main security element in the house. Therefore, these devices are battery powered or come with a battery backup so that the locking mechanism works normally even during a power outage. Some smart locks may have a keyhole for added security. Smart garage doors also often have a battery, as does the lock.

Summing up, a smart home can greatly improve a person's life, but it is not easy to design it. This requires a great deal of responsibility for proper data storage, security controls, and working in unforeseen circumstances.

References:

1. Inside the Smart Home: Ideas, Possibilities and Methods/ Richard Harper, – 1p.
2. Sphere. What Happens To Your Smart Home When The Power Goes Out? – Resource access mode: <https://sphereav.com/smart-home-power-outage/>

ГРАФ ЗНАНЬ ЯК ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗРОБКИ ЧАТ-БОТІВ

Жуков Євген Вікторович

студент магістратури

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Фечан Андрій Васильович

доктор технічних наук,

професор кафедри електронних приладів

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

За даними ресурсу Statista обсяг створеної, зафіксованої, скопійованої та вжитої інформації протягом лише одного десятиліття (з 2010 по 2020) зріс з двох до понад шістдесят чотирьох зета-байтів. Більше того, прогнозоване значення зазначеного показника у 2025-му році має сягнути незбагнених 181-го зета-байту [1].

Природньо, що в умовах подібного інформаційного «цунамі», висота якого лише зростає, лишатися на поверхні «хвилі» доволі проблематично. Саме тому, останніми роками набуває широкого вжитку та розвитку поняття графа знань як комплексної категорії, що знаходить своє втілення та застосування не тільки в технічній, але й в гуманітарних сферах.

Історію поняття прийнято асоціювати із однойменною технологією компанії Google – Google Knowledge Graph (база знань, що станом на лише 2020-й рік вмщувала 500 млрд. фактів щодо 5 млрд. сутностей) [2]. Технологія була презентована у грудні 2012 року, що продемонструвала значне збільшення результатів пошукового запиту [3]. Однак, очевидно, «колискою» графа знань виступає теорія графів, запропонована Леонардом Ейлером в 1736 році як розв'язок задачі про сім Кенігсберзьких мостів [4], а вперше термін було запропоновано науковій спільноті у 1980-ті роки нідерландськими університетами Гронінгена та Твенте для формального опису бази знань, що інтегрує дані з різних джерел та представлення природньої мови [5, 6].

В останні роки графи знайшли застосування в під-галузях штучного інтелекту, починаючи від планування до прогнозування [8], в обчисленнях соціальних наук [7], а також в дослідженнях комплексних систем у фізичних науках, де мережі стали важливою моделлю збагачення наукового доробку останніх років [9–13].

Розвиток Інтернету та галопаюче зростання інформації, пов'язане із цим, в першу декаду 21-го століття спричинили виникнення та подальшу генезу багатьох нових явищ та процесів нового «електронного», «віртуального» світу. До рушійної сили яких, зокрема, можна віднести електронну комерцію та соціальні медіа, де графи знань стали важливим засобом представлення, зберігання та пошуку різномірних даних, яким властива наявність внутрішнього зв'язку між окремими їх складовими, а також реальне семантичне навантаження [14].

Визначення графу знань наразі залишається дискусійним питанням, однак, більшість дефініцій збігаються у наступних його характеристиках:

- Структурна: на відміну від баз даних, вміст графу знань побудований як орієнтований граф, де вузли (сутності, що представляють певний інтерес та їх типи), зв'язки між вузлами та їх атрибути однаково важливі. Це полегшує інтеграцію нових наборів даних і форматів та підтримує дослідження шляхом переходу від однієї частини графу до іншої за допомогою посилань;

- Семантична: значення даних кодується для програмного використання в онтології (набір атрибутів сутності вузла). Це означає, що граф є не тільки місцем для організації і зберігання даних, а також пояснення, що це за інформація та від чого породжується її нова версія;

- Динамічна: графи знань є гнучкими щодо типів даних і схем, які вони можуть підтримувати. Останні розвиваються, щоб відобразити зміни в домені, а нові дані додаються до графа, коли вони стають доступними [15].

Виходячи з цього, найбільш близьким та повним до зазначених характеристик буде виглядати наступне визначення графу знань – це орієнтований граф, де і вершини, і ребра мають найменування, позначення [16]. При цьому, будь-який об'єкт, місце, або особа може виступати вузлом. Ребро визначає відносини (зв'язки) між вузлами. Наприклад, вузлом може бути клієнт та компанія. В такому разі ребро кваліфікує такі зв'язки як «відносини між клієнтом та компанією» [17].

З огляду на окреслену дефініцію стає більш зрозумілою практична цінність графів знань, яку, зазвичай представляють такими основними напрямками: представлення даних, обробка природної мови, семантична мережа, машинне навчання та бази даних (видобування даних та виявлення даних у базах даних) та нова парадигма розробки програмного забезпечення (граф-орієнтоване програмування) [16].

Перш, ніж перейти до визначення ролі графів знань у розробці чат-ботів, проведемо огляд основних понять, пов'язаних із цим доменом.

Зокрема, під чат-ботом розуміють програмне забезпечення, що створює симуляцію розмов, у якій людина-користувач щось вводить, чи у інший спосіб взаємодіє із програмою, а чат-бот відповідає. А призначенням останнього є автоматизація розмов із клієнтами [17].

Відповідно, основними сферами застосування чат-ботів є: соціальні мережі, підтримка клієнтів, маркетинг, клієнтський досвід (customer experience – CX), продажі.

До основних типів чат-ботів, з точки зору характеру взаємодії та пропонованого функціоналу, належать чат-боти: на основі меню/кнопок (Menu/Button-based chatbots), на основі розпізнавання ключових слів (Keyword recognition-based chatbots) та контекстні чат-боти (Contextual chatbots).

Чат-боти на основі меню/кнопок це чат-боти, що взаємодіють із користувачем лише на основі кнопок (та/або опцій меню).

Чат-боти на основі розпізнавання ключових слів, це чат-боти, що на додаток до функціоналу «кнопових»-чат-ботів, також можуть розпізнавати ключові слова та фрази, уведені користувачем. Наприклад, які переваги авто моделі «X»? Де фразу буде поділено на комбінацію: «переваги» + модель «X».

Контекстуальні чат-боти, в свою чергу, розширюють можливості чат-ботів на основі розпізнавання ключових слів та є найбільш просунутими продуктами у своїй категорії, для розробки яких залучаються технології машинного навчання та штучного інтелекту.

Контекстні чат-боти запам'ятовують розмови з конкретними користувачами та спроможні суттєво покращувати свої відповіді на основі того, що запитав користувач і як він це задає (контекст запитання). Наприклад, коли користувач хоче замовити піцу, контекстний чат-бот може згадати його останнє замовлення та вже запропонувати йому піцу на основі його попередньої покупки.

Виходячи з природи розмови (як множини можливих запитань та відповідей на них, що мають певну причинно-наслідкову будову) та будови й призначення графів знань, перші можуть бути ефективно представлені засобами останніх.

Так, у випадку із першими двома типами чат-ботів граф знань, що відображає множини всіх можливих реакцій чат-бота на запити користувача, буде статичним, а у випадку із контекстними чат-ботами – динамічним.

Таким чином, граф знань може виступати онтологічною (в загально-науковому значенні) основою для розробки чат-ботів, що окрім переваг ефективного представлення, також має й похідні переваги швидкості розробки, підтримки та продуктивності останніх.

Розглянемо застосування граф-орієнтованого підходу до розробки чат-ботів на прикладі його кнопкового типу.

В якості мови опису графу знань буде обрано GraphML, що має синтаксис XML, а відтак буде легко прочитаний більшістю мов програмування.

В нашому випадку буде використовуватися JavaScript (graphml-js як парсер графу знань), а платформа розробки – React.js та react-chatbot-kit.

В якості підходу розробки буде обрано автоматичну генерацію вихідного коду (ACG – Automatic Code Generation).

Наш граф знань для майбутнього кнопкового чат-боту матиме максимально спрощену структуру у вигляді кореневого вузла «Привітання» та похідних від нього «Про нас» та «Поширені запитання».

На мові GraphML такий граф матиме вигляд, зображений на Рис. 1.

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<graphml xmlns="http://graphml.graphdrawing.org/xmlns"
  xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
  xsi:schemaLocation="http://graphml.graphdrawing.org/xmlns
    http://graphml.graphdrawing.org/xmlns/1.0/graphml.xsd">
  <key id="d0" for="node" attr.name="label" attr.type="string" />
  <key id="d1" for="node" attr.name="widget" attr.type="string" />
  <key id="d2" for="node" attr.name="chatBotMessage" attr.type="string" />
  <key id="d3" for="node" attr.name="chatHeader" attr.type="string" />
  <key id="d4" for="node" attr.name="propsRouter" attr.type="string" />
  <key id="d5" for="node" attr.name="propsRouterName" attr.type="string" />
  <graph id="G" edgedefault="directed">
    <node id="n0">
      <data key="d0">Hello</data>
      <data key="d1">options</data>
      <data key="d2">
        Вас вітає чатбот порталу! Оберіть, будь ласка,
        опцію нижче відповідно до Ваших інтересів
      </data>
      <data key="d3">Чатбот-навігатор</data>
    </node>
    <node id="n1">
      <data key="d0">About</data>
      <data key="d1">aboutPageRouterWidget</data>
      <data key="d4">/about</data>
      <data key="d5">Сторінка "Про портал"</data>
    </node>
    <node id="n2">
      <data key="d0">FAQ</data>
      <data key="d1">faqPageRouterWidget</data>
      <data key="d4">/faq</data>
      <data key="d5">Сторінка "Поширені питання"</data>
    </node>
    <edge id="e0" source="n0" target="n1" />
    <edge id="e1" source="n0" target="n2" />
  </graph>
</graphml>
```

Рис. 1. Граф знань кнопкового чат-боту

А його графічне представлення за допомоги додатку уEd Graph Editor можна спостерігати на Рис. 2.

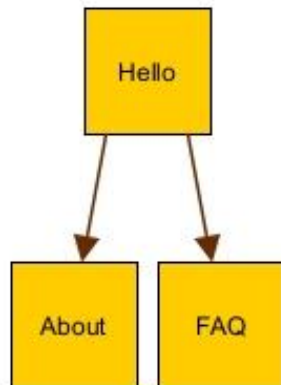

Рис. 2. Графічне представлення графу знань кнопкового чат-боту

Використовуючи визначені в описі графу знань атрибути, згенеруємо конфігураційні файли для react-chatbot-kit (Рис. 3, 4).

```
const config = {
  initialMessages: [
    createChatBotMessage(
      `Вас вітає чатбот порталу! Оберіть,будь ласка, опцію нижче відповідно до Ваших інтересів`, {
        widget: "options",
      })
  ],
  customComponents: {
    header: () =>
      <div className="chatbot-header">Чатбот-навігатор</div>,
  },
  widgets: [
    {
      widgetName: "faqPageRouterWidget",
      widgetFunc: (props) => <Router {...props} />,
      props: {
        router: "/faq",
        routerName: 'Сторінка "Поширені питання"'
      }
    },
    {
      widgetName: "aboutPageRouterWidget",
      widgetFunc: (props) => <Router {...props} />,
      props: {
        router: "/about",
        routerName: 'Сторінка "Про портал"'
      }
    },
    {
      widgetName: "requestSenatorPageRouterWidget",
      widgetFunc: (props) => <Router {...props} />,
      props: {
        router: "/request_senator",
        routerName: 'Сторінка "Звернутися до народного депутата"'
      }
    }
  ]
}
```

Рис. 3. Згенерований файл config.js на основі графу знань описаному у форматі GraphML

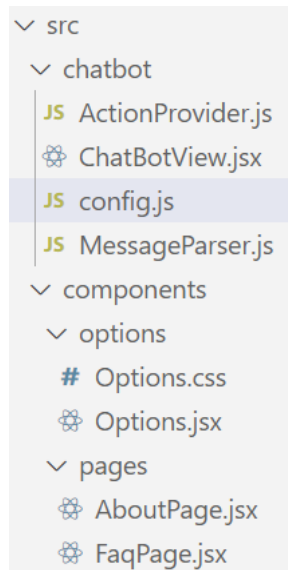

Рис. 4. Загальний перелік згенерованих файлів для react-chatbot-kit

З наведеного поведінкова модель кнопочового чат-боту є наочною для розробника та зрозумілою для користувача у графічному виразі. Крім того, граф знань в даному випадку може бути прийнятий як основа майбутньої нейронної мережі під час міграції до контекстного типу.

У зв'язку із зазначеною природою взаємодії центральних для даної публікації категорій перспективи подальшого дослідження графів знань безпосередньо впливають, в тому числі, на ефективність розробки та якість кінцевого функціоналу чат-ботів.

Якщо у випадку із кнопочовими, чи чат-ботами на основі розпізнавання ключових слів всі ризики точної ідентифікації наміру користувача в цілому можуть успішно охоплюватися логікою самого розробника як потенційного користувача продукту та «носія» природної мови, то у випадку із контекстними чат-ботами ситуація далеко не така однозначна, оскільки останні розробляються на основі штучного інтелекту.

Так, на думку окремих дослідників, визначення загального сенсу запиту користувача є недостатньо дослідженим, не дивлячись на існування таких провідних у цьому напрямку графів знань як ConceptNet та Сус, здобутки яких лишаються досі недооціненими широкою спільнотою [16].

Список використаних джерел:

1. Volume of data/information created, captured, copied, and consumed worldwide from 2010 to 2020, with forecasts from 2021 to 2025. Access mode: <https://www.statista.com/statistics/871513/worldwide-data-created/#main-content>.
2. What Is Google's Knowledge Graph? Access mode: <https://iloveseo.com/seo/googles-knowledge-graph-and-how-it-impacts-seo/>.
3. Introducing the Knowledge Graph: things, not strings. Access mode: <https://blog.google/products/search/introducing-knowledge-graph-things-not/>.
4. Biggs, N.; Lloyd, E.; Wilson, R. (1986), Graph Theory, 1736-1936, Oxford University Press.
5. P. James. Knowledge Graphs. In Linguistic. Instruments in Knowledge Engineering, pages 97–117.
6. S. Nurdiati and C. Hoede. 25 Years Development of Knowledge Graph Theory: The Results and the Challenge, September 2008.
7. Koller, D.; Friedman, N. Probabilistic Graphical Models: Principles and Techniques; MIT Press: Cambridge, MA, USA, 2009. [Google Scholar].

8. Asai, M.; Fukunaga, A. Classical planning in deep latent space: Bridging the subsymbolic-symbolic boundary. In Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence, New Orleans, LA, USA, 2–7 February 2018; Volume 32.
9. Lazer, D.M.; Pentland, A.; Watts, D.J.; Aral, S.; Athey, S.; Contractor, N.; Freelon, D.; Gonzalez-Bailon, S.; King, G.; Margetts, H.; et al. Computational social science: Obstacles and opportunities. *Science* 2020, 369, 1060–1062. Access mode: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aaz8170>.
10. Newman, M.E.; Barabási, A.L.E.; Watts, D.J. *The Structure and Dynamics of Networks*; Princeton University Press: Princeton, NJ, USA, 2006.
11. Vespignani, A. Twenty Years of Network Science. 2018. Access mode: <https://www.nature.com/articles/d41586-018-05444-y>.
12. Kivelä, M.; Arenas, A.; Barthélemy, M.; Gleeson, J.P.; Moreno, Y.; Porter, M.A. Multilayer networks. *J. Complex Netw.* 2014, 2, 203–271. Access mode: <https://academic.oup.com/comnet/article-lookup/doi/10.1093/comnet/cnu016>.
13. Bianconi, G. *Multilayer Networks: Structure and Function*; Oxford University Press: Oxford, UK, 2018. Access mode: https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=Multilayer+Networks:+Structure+and+Function&author=Bianconi,+G.&publication_year=2018.
14. Ehrlinger, L.; Wöß, W. Towards a Definition of Knowledge Graphs. SEMANTiCS (Posters Demos SuCCESS) 2016, 48, 1–4.
15. Knowledge graphs. How do we encode knowledge to use at scale in open, evolving, decentralised systems? Access mode: <https://www.turing.ac.uk/research/interest-groups/knowledge-graphs>.
16. Knowledge Graphs: A Practical Review of the Research Landscape by Mayank Kejriwal. Access mode: <https://www.mdpi.com/2078-2489/13/4/161/htm>.
17. By Joren Wouters. 3 chatbot types: Which is best for your business? Updated on Dec 20, 2020. Access mode: <https://chatimize.com/chatbot-types/>.

ПРОТОКОЛИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРНИХ СИСТЕМ ЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ

Шморгай Катерина Олегівна

здобувач вищої освіти факультету Комп'ютерна інженерія та управління
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Варченко Дарія Юріївна

здобувач вищої освіти факультету Комп'ютерна інженерія та управління
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Шкіль Олександр Сергійович

ORCID ID: 0000-0003-1071-3445

канд. техн. наук, доцент кафедри автоматизації проектування обчислювальної
техніки, заступник голови секції 2 НМР

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Складність застосування традиційних методів налагодження для систем логічного управління реального часу пов'язана з цілим рядом факторів. Найбільший вплив надає зростання складності сучасних проектів, розміщених всередині одиночної програмованої інтегральної схеми. У цій ситуації далеко не всі помилки проекту можуть бути виявлені і локалізовані при проведенні експериментів тільки над її зовнішніми контактами.

Під час розробки власної системи управління реального часу найбільше займає створення програмного забезпечення (ПЗ) та його налагодження. Мається на увазі низькорівневе програмне забезпечення, керуюче безпосередньо виконавчими механізмами, наприклад, управління двигуном, що обробляє сигнали аналогових датчиків тощо. Розробляється воно зазвичай такими мовами програмування, як C/C++ у середовищах розробки, що надаються виробником мікроконтролерів. Класичний підхід до налагодження ПЗ, що полягає в покроковому проході програми, найчастіше не застосовується для мікроконтролерних систем управління, що працюють у реальному часі. Програму управління, що взаємодіє з реальним об'єктом управління, не можна зупинити навіть на короткий проміжок часу, тому що це може призвести до аварійної зупинки об'єкта управління.

Для вирішення цієї задачі на практиці використовуються програмно-апаратні комплекси імітації об'єкта управління [1]. Такий цифровий імітатор містить програму, яка б відтворювала поведінку об'єкта управління, і формує вхідні аналогові/цифрові сигнали для системи управління, що відгладжується, через свої модулі виходів на підставі керуючих сигналів, що зчитуються через аналогові та цифрові модулі входів. На відміну від фізичного імітатора така схема дозволяє тестувати алгоритми управління для широкого спектра об'єктів і змінювати поведінку модельованого об'єкта, що моделюється. Однак програмно-апаратне моделювання передбачає додаткові витрати на технічні засоби, що приблизно дорівнюють витратам на апаратуру системи управління.

Для верифікації проектів мікроконтролерних систем управління реального часу пропонується в якості моделі об'єкта управління використовувати мікроконтролерний стенд, який з одного боку буде імітувати об'єкт управління, а з

іншого виступати в якості тестера та логічного аналізатора для перевірки керуючого мікроконтролера. При цьому значна увага має бути приділена вибору достатньо швидкого протоколу зв'язку між керуючим мікроконтролером та стендовим, який імітує об'єкт управління.

Наявність практично нескінченної кількості протоколів передачі даних ускладнює визначення, який саме протокол кращий у використанні. Оскільки поставлена задача являє собою верифікацію проєктів систем на мікроконтролерах, то слід розглядати сімейство послідовних протоколів передачі даних (SCP – Serial Communication Protocol). Насамперед необхідно розібратися зі способом передачі даних даного сімейства [2].

У симплексному методі будь-яке середовище, тобто відправник або одержувач, може бути активним одночасно. Отже, якщо відправник передає дані, то одержувач може лише прийняти, і навпаки. Таким чином, симплексний метод є технікою одностороннього спілкування. Добре відомими прикладами симплексного методу є телебачення і радіо. У напівдуплексному методі і відправник, і одержувач можуть бути активними, але не одночасно. Якщо відправник передає, то одержувач може прийняти, але не може надіслати, і навпаки. Добре відомим прикладом напівдуплексу є Інтернет, де користувач надсилає запит на дані, а отримує їх із сервера. У дуплексному методі і приймач, і передавач можуть надсилати дані один одному одночасно. Відомий приклад – мобільний пристрій зв'язку.

Послідовні протоколи передачі даних діляться на синхронні та асинхронні. Для відповідної передачі даних у синхронних протоколах передачі даних існує сигнал синхронності (clock), який відіграє важливу роль. Некоректність роботи синхросигнала призводить до неочікуваної передачі даних, а іноді навіть до їх втрати. Таким чином, синхронізація стає дуже важливою при використанні послідовної передачі.

Синхронний послідовний протокол (SSI – Synchronous Serial Interface). Це з'єднання «точка-точка» від головного (primary) до другорядного (second). У цьому типі інтерфейсу всі пристрої використовують одну шину процесора для спільного використання даних і синхросигнала. У цьому інтерфейсі відсутні розбіжності у швидкості передачі даних. Керування передачею даних виконує вже апаратно реалізований синхросигнал, який тільки треба правильно використовувати у програмній реалізації. Добре відомі приклади I2C/IIC (Inter-Integrated Circuit) і SPI (Serial Peripheral Interface), CAN (Controller Area Network), USB (Universal Serial Bus).

В асинхронному послідовному інтерфейсі зовнішній тактовий сигнал (синхросигнал) відсутній. Асинхронні послідовні інтерфейси можна побачити в основному у проєктах, де обладнання знаходиться на великій відстані, і вони ідеально підходять для стабільного зв'язку. В асинхронному послідовному інтерфейсі відсутнє зовнішнє джерело синхронізації та варто імплементувати власний алгоритм синхронності при використанні напівдуплексного та дуплексного способу. Добре відомі приклади RS-232, RS-422 і RS-485.

Розглянемо синхронні протоколи. Послідовний периферійний інтерфейс (SPI) – це синхронний інтерфейс, який дозволяє з'єднувати декілька мікроконтролерів SPI. У SPI потрібні окремі дроти для даних і тактової лінії. Пристрій з SPI може бути налаштований як головний або другорядний. Чотири основні сигнали SPP (PISO – Primary Input Second Output, POSI – Primary Output Second Input, SCK – Synchronous Clock, CS – Chip Select), Vcc і GND є частиною передачі даних. Отже, для надсилання та отримання даних від підлеглого або головного пристрою потрібно 6 дротів. Теоретично SPI може мати необмежену кількість другорядних пристроїв. Проте

апаратна реалізація буде дуже витратна. SPI може забезпечити швидкість до 10 Мбіт/с і ідеально підходить для високошвидкісної передачі даних.

I2C є дволінійним протоколом між різними мікросхемами або модулями, де двома лініями є SDA (Serial Data – послідовна лінія даних) і SCL (Serial Clock – послідовна лінія синхронізації). Обидві лінії повинні бути підключені до позитивного джерела живлення за допомогою підтягуючого резистора (pull-up resistor). I2C може забезпечувати швидкість до 400 Кбіт/с. Апаратна реалізація дуже легка, у порівнянні з SPI, так як даний протокол використовує 7 або 10-бітну адресацію до пристроїв. Він має обмежену довжину та ідеально підходить для бортового зв'язку. Мережі I2C легко налаштувати, оскільки вони використовують лише два дроти, і нові пристрої можна просто підключити до двох звичайних ліній шини I2C. Як і SPI, мікроконтролери зазвичай мають контакти I2C для підключення будь-якого пристрою I2C.

Протоколи CAN (Controller Area Network) та USB (Universal Serial Bus) досить специфічні та націлені на певний тип продуктів. Наприклад розповсюджене використання CAN – автоіндустрія, щоб забезпечити зв'язок із блоком керування двигуном (ECU – Engine Control Unit) і датчиками. USB – клавіатури, принтери, мультимедійні пристрої, камери, сканери та миші. Особливості використання протоколів, реалізація додаткових драйверів та підключення додаткової апаратної реалізації у вигляді окремих мікросхем ускладнюють реалізацію зв'язку між пристроями. Проте перелік особливостей є і перевагами у плані дистанції. Наприклад п'ять метрів дистанції між обладнанням ніяк не впливають на швидкість.

Розглянемо асинхронні протоколи. RS232 (Recommend Standart 232) є дуже поширеним протоколом, який використовується для підключення різних периферійних пристроїв, таких як монітори, цифрове програмне керування тощо. RS232 – це топологія «точка-точка» з максимум одним підключеним пристроєм і охоплює відстань до 15 метрів зі швидкістю 9600 біт/с. Він поставляється в роз'ємі DB9, який має 9 контактів, таких як TxD, RxD, RTS, CTS, DTR, DSR, DCD, GND.

RS422 подібний до RS232, який дозволяє одночасно надсилати та отримувати повідомлення по окремих лініях, але використовує для цього диференціальний сигнал. У мережі RS-422 може бути тільки один передавальний пристрій і до десяти приймальних пристроїв. Швидкість передачі даних у RS-422 залежить від відстані та може варіюватися від 10 Кбіт/с (1200 метрів) до 10 Мбіт/с (10 метрів). Лінія RS-422 складається з 4 проводів для передачі даних (2 скручених дроти для передачі та 2 скручених дроти для прийому) і одного загального заземлення GND. Стандарт RS-422 не визначає конкретний тип роз'єму, зазвичай це може бути клемна колодка або роз'єм DB9.

RS485 використовує багатоточкову топологію, він найчастіше використовується в промисловості та є протоколом, який є кращим у галузі. RS485 може підключати 32 лінійних драйвера та 32 приймача в диференціальній конфігурації, але за допомогою додаткових повторювачів і підсилювачів сигналу до 256 пристроїв. RS-485 не визначає конкретний тип роз'єму, але часто це клемна колодка або роз'єм DB9. Швидкість роботи також залежить від довжини лінії і може досягати 10 Мбіт/с на відстані 10 метрів. Існує два типи RS-485, такі як напівдуплексний режим RS-485 з 2 контактами і повнодуплексний режим RS-485 з 4 контактами.

Послідовний зв'язок є однією з широко використовуваних систем інтерфейсу зв'язку в електроніці та вбудованих системах. Швидкість передачі даних може бути різною для різних програм. Протоколи послідовного зв'язку можуть відігравати вирішальну роль при роботі з такими програмами. Тому вибір правильного послідовного протоколу стає дуже важливим.

Таким чином, для вирішення задачі взаємодії стендового мікроконтролера з налагоджуваним пропонується використовувати протокол синхронної передачі даних SPI. Він не потребує специфіки у реалізації, так як його підтримують усі виробники мікроконтролерів, безсумнівно забезпечить швидку передачу даних, покриє усі задачі при взаємодії, особливо у тестуванні не тільки у одному проекті, а і, орієнтовно, 90% усіх проектів, що можуть бути протестовані на стенді.

Список використаних джерел:

1. Зюбин В.Е. Итерационная разработка управляющих алгоритмов на основе имитационного моделирования объекта управления / В.Е. Зюбин // Автоматизация в промышленности. – 2010. – №11. – С. 43 - 48.
2. Serial Communication Protocols and Standards RS232/485, UART/USART, SPI, USB, INSTEON, Wi-Fi and WiMAX / D.S. Dawoud, P. Dawoud. – River Publishers, 2020 – 532 p. [Електронний ресурс] / IEEE Xplore Digital Library – Режим доступу: [www](http://www.ieee.org) / URL: <https://ieeexplore.ieee.org/book/9218891>. – 15.11.2022 р. – Загол. з екрану

РОЗРОБКА АДАПТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДБОРУ МЕТОДУ ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОДАЖІВ

Сікорська Марія Олександрівна

студент групи 1ПІ-21м,

факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії

Вінницький національний технічний університет, Україна

Романюк Оксана Володимирівна

доцент кафедри програмного забезпечення

Вінницький національний технічний університет, Україна

***Анотація.** Проаналізовано відомі методи прогнозування. Розроблено адаптивний підхід до підбору методів прогнозування, який дає змогу ефективно обрати спосіб прогнозування продажів відповідно до певних характеристик бізнесу.*

Вступ

Прогнозування є важливою частиною процесу управління. Без нього неможливо сформулювати тактичний або стратегічний план корпоративного розвитку. Для комерційних та виробничих компаній важливо передбачити продажі товарів на наступний період. Від цього буде залежати як кількість створених запасів, так і накопичені для цього кошти. Не менш важливою проблема прогнозування обсягів продажів є й для інтернет-магазинів, оскільки для них важливо раціонально розподіляти матеріальні ресурси на закупівлю та складування товару [1]. Крім того, в сучасних умовах порушення логістичних ланцюжків поставок товарів, знання необхідного обсягу товару в майбутньому допоможе більш ефективно планувати доставку товару.

Результати дослідження

Вибір правильного методу прогнозування є чи не найважливішим кроком у прогнозуванні. Якщо обрати не той метод, прогноз буде критично відрізнятись від реального, що призведе до хибних висновків про майбутні показники продажів, в результаті чого буде створено неефективну стратегію компанії на ринку.

До найбільш відомих методів прогнозування відносять [2, 3, 4]: арифметичне згладжування, метод Хольта-Вінтерса, експоненційне згладжування, правило півтора, метод прогнозування сезонного попиту.

Арифметичне згладжування – це один з найпростіших методів, який полягає в тому, що прогноз дорівнює середньому арифметичному значенню продажів за всі минулі періоди. При використанні цього методу згладжуються випадкові коливання продажів, однак справжня зміна тенденції продажів проявляється у методі із деякою затримкою, що знижує точність прогнозу [1].

Метод Хольта-Вінтерса – це спосіб моделювання трьох аспектів часового ряду: типове значення (середнє), нахил (тенденція) у часі та циклічний повторюваний шаблон (сезонність). Дає можливість отримати відносно реалістичний прогноз у довгостроковій перспективі, але за наявності накопичених даних за 3-5 років [1].

Експоненційне згладжування — це техніка ковзкої середньої, яка особливо ефективна, коли потрібне часте повторне прогнозування та коли прогнози мають бути виконані швидко.

Правило півтора (“Правило 1.5”) частіше за все використовують у роздрібній торгівлі. Для того щоб визначити об’єм замовлення на наступний період (день, тиждень, місяць), необхідно дотримуватися кроку 1,5.

Метод прогнозування сезонного попиту – оснований на коефіцієнті тенденції. Цей коефіцієнт показує, наскільки змінилися продажі порівняно з попередніми роками.

Кожен з розглянутих методів може давати реалістичні прогнози за певних умов функціонування підприємства. Тому було запропоновано адаптивний підхід до підбору методу прогнозування, який передбачає вибір з-поміж реалізованих методів прогнозування на основі відповідей користувача.

Питання, на які користувачу потрібно дати відповідь:

1. Чи залежить продаж товару від сезону?
2. Ви давно працюєте з цим товаром?
3. Скільки є попередніх періодів?
4. Необхідний тренд?
5. На який період буде проведено прогнозу

В залежності від обраних варіантів відповідей, буде підібрано метод прогнозування. Наприклад: якщо даних за минулий період не багато, не потрібно враховувати сезонність та тренд, прогноз потрібен на наступний період, в такому випадку підходить арифметичне згладжування або експоненційне згладжування.

В таблиці 1 наведено відповіді на питання, які стосуються кожного методу прогнозування.

Таблиця 1

Характеристика методів прогнозування

Метод / Питання	Арифм. згладж.	Метод Хольта Вінтерса	Експоненційне згладжування	Правило 1.5	Прогнозування для сезонності
Чи залежить продаж товару від сезону?	-	+	-	-	+
Ви давно працюєте з цим товаром?	-	+	+	-	+
Скільки є попередніх періодів?	Немає різниці	Дуже багато	Середня	Середня	Певного сезону
Необхідний тренд?	-	+	+	-	-
На який період буде проведено прогнозу	Наступний	Середній, довгостроковий	Наступний, середній	Наступний	Наступний, середній, довгостроковий

На рисунку 1 зображено форму, на якій наявні всі питання. Користувач активує radioButton тієї відповіді, яка йому підходить і алгоритм вираховує підходящий метод прогнозування.

Вибір методу прогнозування

Дайте відповіді на поставлені запитання і ми підберемо для вас метод ;)

Крок 6: Вибір методу прогнозування Ви можете обрати метод самостійно

1 **Чи залежить продаж товару від сезону?** Так Ні

2 **Ви давно працюєте з цим товаром?** Так Ні

3 **Скільки є минулих періодів збуту товару?** Багато Не багато Мало

4 **Необхідний тренд?** Так Ні

5 **На який період буде проведено прогнозу** Короткий Середній Довгий

Рис. 1. Вікно вибору методу прогнозування

Висновки

Отже, було проаналізовано основні методи прогнозування продажів і виявлено, що кожен з них може давати реалістичний прогноз за певних умов функціонування підприємства. Було запропоновано адаптивний підхід до підбору найкращого за наявних умов методу прогнозування продажів, що базується на відповідях користувача про необхідність врахування сезонності товару, наявності даних за попередні періоди, необхідність тренду, період прогнозування. Розроблено програмне забезпечення, у якому реалізовано запропонований адаптивний підхід, а також надано користувачу можливість самостійно обирати метод для прогнозування.

Список використаних джерел:

1. Маліцький О. С. Аналіз методів прогнозування продажів в інтернет-магазині [Електронний ресурс] / О. С. Маліцький, О. В. Романюк // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. - Електрон. текст. дані. - 2017. - Режим доступу : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fitki/all-fitki-2017/paper/view/3217>.
2. Ефективне прогнозування продажів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://coworkingplatforma.com/ua/blog/efektivne-prognozuvanna-prodaziv/>
3. Романюк О. В., Маліцький О. С. Інтелектуальна система прогнозування продажів в інтернет-магазині// Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 24-25 жовтня 2016 р. – Вінниця: ВНТУ, 2016. – 694 с. – ISBN 978-966-641-656-1. – С. 602-609.
4. Методи прогнозування продажів товарів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://pidru4niki.com/71583/logistika/metodi_prognozuvannya_prodazhiv_tovariv

СЕКЦІЯ XIII. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

СИСТЕМНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МАТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ»: МОРФОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ

Стаднікова Ганна Вікторівна

ORCID ID: 0000-0002-0044-175X

старший викладач кафедри прикладної математики

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Морфологічною (чи формальною) моделлю системи називають модель, що включає структурну схему системи, її межі, опис навколишнього середовища та так звану модель «чорна скриня» [3]. З морфологічної моделі починається «занурення» в систему, тут проводиться її класифікація, досліджуються характерні властивості, формулюються цілі та призначення. Проведемо морфологічне моделювання дисципліни «Математичний аналіз» як початковий етап системного дослідження [4], метою якого є підвищення якості викладання дисципліни. Дослідження проводимо з точки зору викладача математичних дисциплін.

Дисципліна «Математичний аналіз» представляє собою фундаментальну, базову дисципліну, необхідну для подальшого опанування математичних дисциплін, які в своєму вивченні потребують розуміння та володіння поняттями, інструментами та теоріями математичного аналізу. Метою викладання дисципліни «Математичний аналіз» є набуття студентами базових знань з теорії границь, диференціального та інтегрального числення функцій однієї та кількох змінних, диференціальних рівнянь, теорії рядів.

Проведемо класифікацію дисципліни «Математичний аналіз» [1, 2]. Система є штучною, бо вона створена людиною, не існує у дійсності. За об'єктивністю існування — абстрактна система, як і взагалі будь-які науки та моделі. Система не має головного елемента, отже, є децентралізованою; вона гетерогенна, бо складові елементи системи мають неоднакові властивості, тому не можуть замінювати один одного. Система «Математичний аналіз» — велика та складна система, оскільки представлена великою кількістю елементів, пов'язаних між собою розгалуженою мережею зв'язків. Система детермінована та відкрита з точки зору взаємодії з навколишнім середовищем.

Проаналізуємо властивості дисципліни «Математичний аналіз» [2]. Система є цілісною: повне уявлення про дисципліну та користь від її вивчення можна отримати, розглядаючи здобуте знання в цілому, а тому й синергія системи «Математичний аналіз» полягає у перевищенні результативності вивчення всієї дисципліни над сумарною результативністю вивчення окремих розділів. Отже, й емерджентність системи виявляється у навичках та уміннях, які виникають саме завдяки об'єднанню знань окремих розділів дисципліни.

Наведемо структурну схему дисципліни «Математичний аналіз» (рис.1).

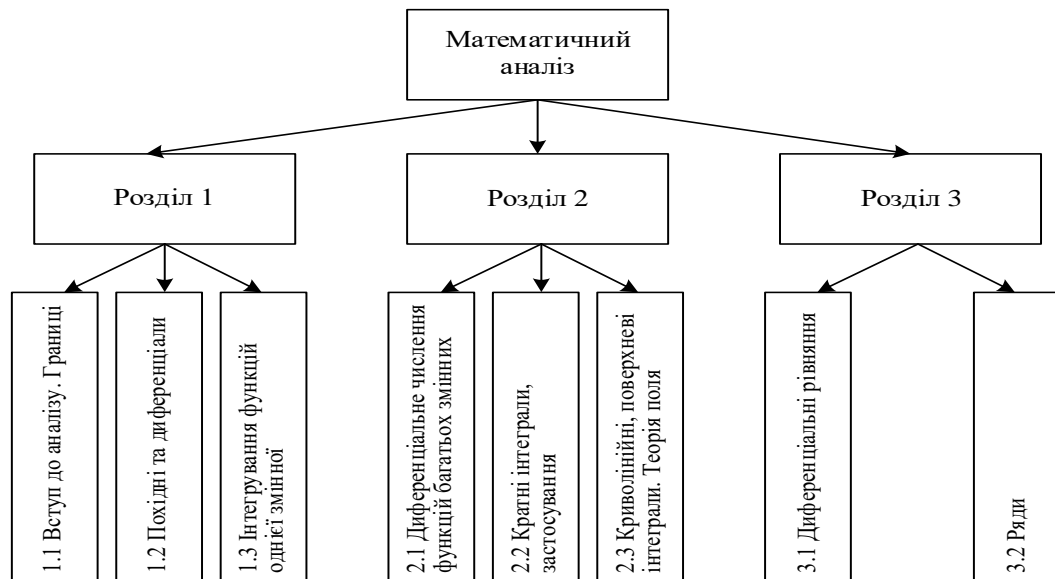

Рис. 1. Структурна схема

Дисципліна «Математичний аналіз» відноситься до природничо-наукових (фундаментальних) дисциплін. Передумовами для її вивчення є такі дисципліни, як «Лінійна алгебра та аналітична геометрія», «Дискретна математика». Отримані знання з «Математичного аналізу» необхідні для подальших дисциплін: «Фізика», «Теорія ймовірностей, ймовірнісні процеси та математична статистика», «Методи оптимізації» тощо. Таким чином, всі перелічені дисципліни, а також існуючі стандарти, вимоги, методики викладання, наукову спільноту тощо можна віднести до зовнішнього середовища системи. Знання з математичного аналізу та інших дисциплін розмежовують систему та навколишнє середовище. Така межа підкреслює цілісність та повноту системи, її відокремленість від інших дисциплін.

Модель «чорна скриня» здійснює перетворення входів у виходи системи [3]. До входів можна віднести будь-які ресурси навколишнього середовища, що сприяють функціонуванню системи, виходи — це найчастіше цільові продукти системи. Для «Математичного аналізу» основними входами та виходами відповідно будуть слухачі, що потребують знання з дисципліни та такі, що його отримали.

Морфологічна модель — це етап спостереження за системою, підготовча робота для подальшого системного дослідження. Така модель пов'язана з дослідженням системи у її природному стані, коли втручання в глибину системи небажане, неможливе чи невчасне. Наступні моделі — функціональна, інформаційна, модель процесів тощо — будуть тим повнішими, чим глибше та детальніше розроблено модель формальну.

Список використаних джерел:

1. Згуровський М.З., Панкратова Н.Д. Основи системного аналізу.–К.: Видавнича група ВНУ, 2007.–544 с.: іл.
2. Катренко А.В. Системний аналіз.– Львів: Новий світ-2000, 2009.– 396 с.
3. Лямець В.І., Тевяшев А.Д. Системний аналіз. Вступний курс., – Х.:ХНУРЕ, 2004 – 448с.
4. Стаднікова Г. В. Системний підхід у викладанні фундаментальних математичних дисциплін / Г. В. Стаднікова // Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень : матеріали II Міжнар. наук. конф., 27 серпня 2021 р. – Київ : Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа. – С. 119–121. Вилучено з: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/18951>

СЕКЦІЯ ХІV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ГЕЙМИФІКАЦІЯ ТА ВЕБ-КВЕСТИ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ФАХІВЦІВ ІТ ГАЛУЗІ

Шенкевич В.А.

студент спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія»
ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського», Україна

Науковий керівник: Божко Н.В.

викладач-методист, викладач вищої категорії
ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського», Україна

Інформатизація освіти визначає розвиток таких трендів, як електронне навчання, мобільне навчання і т. д. Розвиток комп'ютерних мереж та веб-додатків роблять освіту доступнішою та цікавішою, підвищуючи мотивацію до навчання.

Попри високий попит на фахівців ІТ-галузі, конкуренція в цій професійній сфері дуже висока. Відповідно підготовка професійно активної особистості є вкрай важливою вже протягом всього терміну навчання.

Близькою для студентів є ігрова діяльність, оскільки ігри виступають одним із способів проведення вільного часу. Для фахівці ІТ галузі ігри – це ще й професійна компетенція, оскільки саме вони мають навчитись їх розробляти. Таким чином, залучення до ігрової діяльності студентів є комфортним засобом їхньої активізації.

Гейміфікація як один із сучасних освітніх трендів навчання передбачає використання елементів комп'ютерних ігор у неігрових ситуаціях. Метою цього процесу є залучення та підвищення уваги студентів для покращення їх мотивації при вирішенні практичних завдань, навчання нових видів діяльності.

Потреба застосування гейміфікації виникла з необхідності модернізації застарілих мотиваційних схем, де заохочення та покарання вже не дають потрібного результату. Веб-квест як один із варіантів комп'ютерної гри також може з успіхом застосовуватись у освітньому процесі. Однак тлумачень даного терміну чимало, що ускладнює визначення його сутності та шляхи впровадження в освітній процес.

Гейміфікація може стати значущою в освітньому просторі. Її потенціал – великий чинник для формування активної професійної поведінки студентів.

Метою дослідження є спроба розглянути дидактичні можливості застосування гейміфікації та, зокрема, технології веб-квестів в освітньому процесі як інструменту закріплення та засвоєння навчального матеріалу в ігровій формі.

Основу ігрових технологій складає гра як форма діяльності людей та активний метод навчання. Однак є й певні відмінності у даних понять. Навчання на основі гри спонукає вчитися краще за рахунок елемента змагання, де набір необхідних знань необхідний для «виживання» у гри, та саме на цьому ґрунтується ігрове навчання. При

цьому гейміфікація полягає в використанні ігрових механік, щоб зробити нудне заняття цікавим.

Гра як унікальний феномен загальнолюдської культури пройшла тривалий етап розвитку, акумулюючи цінності культури, і служить провідником накопиченого людством досвіду взаємовідносин та способів діяльності від старших поколінь молодшим.

Комп'ютерні ігри мають багато спільного з гейміфікацією, основним принципом якою є забезпечення отримання безперервного зворотного зв'язку від користувача. Вона забезпечує можливість динамічного коригування поведінки користувача, швидке освоєння всіх функціональних можливостей програми та поетапне занурення користувача у більш тонкі моменти. Це стає можливим при використанні заздалегідь створеної легенди, історії, забезпеченої драматичними прийомами, супроводжує процес використання програми.

Елементи гейміфікації можуть фігурувати у різних формах та образах. Так, однією з форм гейміфікації в мережі є веб-квести, що бувають, зокрема, в ігровому жанрі, є одним із варіантів комп'ютерної гри, який можна з успіхом застосовувати у освітньому процесі. Веб-квести є проблемним завданням з власним ігровим сценарієм, ролями та умовами, розміщені в мережі Інтернет. Освітні веб-квести ставлять певні завдання пізнавального характеру, які можуть бути пов'язані зі змістом навчального процесу та спрямовані на вирішення поставленого перед суб'єктом завдання.

Освітній веб-квест розглядається як певне поставлене завдання з елементами рольової гри для максимального впровадження ресурсів мережі Інтернет в освітню сферу. В основному такі веб-квести тематичні і мають розважально-освітній характер.

Застосування освітніх веб-квестів як інструменту вивчення навчального матеріалу успішніше вписується у позааудиторну роботу, наприклад, при самостійній підготовці з дисципліни. У таких випадках веб-квест виступає як джерело навчальної інформації, засвоєння якої є необхідною умовою успішного проходження веб-квесту. Найчастіше для пошуку відповідей на завдання студент змушений вдаватися до пошуку інформації у мережі Інтернет. Хоча іноді розробники веб-квесту віддають перевагу вказувати прямі URL-посилання для більш оперативного доступу до джерела відповіді на запитання.

Розробка веб-квесту – творчий процес, де багато залежить від навичок та задуму автора. Не менш важливим є і вибір інструментарію для створення освітнього веб-квесту.

Досить часто гра потребує від гравців використання певних часових ресурсів, що обумовлюється у монотонності деяких ігрових процесів. Водночас грамотно спланований та реалізований гейміфікований простір, в якому користувач усвідомлює свій прогрес, допомагає виконати завдання будь-якої складності швидше й з великим інтересом.

Так як людина - це емоційна істота, яку хвилює статусність, а значить, запропонувавши у процесі гейміфікації їй особливий статус, ми привертаємо її до себе, актуалізуємо її активність. Нагороди, відповідно, мають бути персональними, особистісно значущими для студента.

Залучення студента до гри сприяє реалізації спільної діяльності, якщо спрямувати кожного з них до розуміння важливості командного успіху.

Застосування ігрових технік у навчанні, нагородження очками за успішне виконання завдань, наявність елемента змагальності, використання рейтингів

студентів дозволяють організувати навчання на новому рівні, підштовхуючи до нових успіхів, інтенсивно мотивуючи їх.

Ігрові технології викликають все більший інтерес не тільки у педагогів, психологів, а також у фахівців із різних галузей знань. Їх активно впроваджують не тільки у освітніх закладах, системі підвищення кваліфікації, під час навчання персоналу в організаціях, на виробничих підприємствах тощо. У процесі гри формується мотивація досягнення у спільній навчальній діяльності. Ігрові методи, з однієї сторони, що інтенсивно сприяють набуттю нових знань, з іншої – компенсують інформаційне навантаження психологічним, емоційним та фізіологічним відпочинком.

Отже гейміфікація – це освітня технологія, яка стрімко розвивається, маючи величезний потенціал позитивно вплинути на результативність освітнього процесу та може функціонувати в якості інструменту, який сприяє створенню умов для формування активної професійної поведінки майбутніх фахівців ІТ галузі.

Список використаних джерел:

1. Цодікова Н. Веб-квест як форма організації самостійної роботи студентів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_AVSN_2012/Pedagogica/2_112539.doc.htm.
2. Rimon G. (2016) 10 Surprising Benefits Of Gamification [Електронний ресурс]. – Date: July 20, 2016. Режим доступу: <https://elearningindustry.com/10-surprising-benefits-of-gamification>

МЕТОД КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ WEB-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ ДАНИХ

Храпа Дмитро Сергійович

студент групи 2ПІ-21м,

факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії,
Вінницький національний технічний університет, Україна

Романюк Оксана Володимирівна

канд.техн.наук, доцент кафедри програмного забезпечення
Вінницький національний технічний університет, Україна

***Анотація.** Проаналізовано особливості існуючих технологій та методів контент-аналізу web-ресурсів. Запропоновано метод контент-аналізу web-ресурсів для виявлення ключових даних для підвищення ефективності пошуку контенту.*

Вступ

Одним із методів дослідження масових інформаційних потоків став контент-аналіз, який зародився та розвивався разом із зростанням феномена масової інформації. До кінця ХХ ст. контент-аналіз як методика дослідження документальних комунікацій не лише вийшов з наукових келій, редакцій журналів і газет, а й став одним із загальнодоступних базових аналітичних інструментів, який завдяки комп'ютерній техніці та Інтернету нині потужно прогресує [1]. Маючи відмінну рису від свого попередника – ручного контент-аналізу – технічну основу, комп'ютерний аналіз не лише виробив власну методика і технологію застосування, а й далі розвивається за своєю логікою.

Метою дослідження є підвищення ефективності контент-аналізу текстової інформації web-ресурсів за рахунок розробки нового методу для пошуку ключових слів, що в подальшому можна використати для пошуку потрібного контенту.

Аналіз останніх досліджень

З появою комп'ютерного контент-аналізу змінився спосіб його використання: завдяки можливостям швидко переробляти величезні масиви інформації, контент-аналіз органічно вплітається в загальну технологію, у рамках якої він застосовується. Поняття контент-аналізу не має однозначного визначення, тому інформаційні системи, побудовані на основі різних підходів, є несумісними. Не існує єдиного та однозначного універсального алгоритму контент-аналізу текстових масивів даних. Фахівці з розроблення інформаційних систем контент-аналізу текстової інформації, наприклад, для засобів масової інформації або електронної комерції, мусять самі, аналізуючи відомий метод та досліджувану предметну область, адаптувати загальновідомі етапи методу контент-аналізу відповідно до конкретної задачі [2].

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що контент-аналіз можна використати для визначення потрібних для дослідника ключових частин web-ресурсів, що може якісно підвищити ефективність пошуку потрібного відео, фото чи текстового контенту.

Результати дослідження

Метод аналізу контенту web-ресурсів повинен складатися з двох частин. Перша – встановлює семантичну структуру сайту, спираючись на конкретний код, наприклад на HTML, проводить семантичний аналіз (парсинг) і запис результатів у базу даних.

Друга частина повинна із аналізу доступних веб-ресурсів з подібним контентом проводити семантичний аналіз (парсинг) і сформувати аналогічну базу даних для зіставлення із даними бази, сформованих першою частиною. Функції першої системи опрацьовано в ряді праць [3]. Зокрема, побудовано моделі представлення семантичної структури веб-сайтів за умови доступу до програмного коду сторінки.

Більшість веб-сторінок створюють за допомогою мови HTML (англ. HyperText Markup Language – мова розмітки гіпертекстових документів) або XHTML. Браузер опрацьовує документ HTML та відтворює на екрані. Отже, усі веб-сайти мають однакову HTML-розмітку, що дає можливість репродуктувати HTML-документ за допомогою браузера у звичному для користувача вигляді. Власне, контент розміщують у блоці <body>, але також у цьому блоці теги можуть містити різні імена та послідовність. Останнє означає певні частини контенту, що суттєвим чином ускладнює його аналіз.

Наступною функцією системи є парсинг сайтів – послідовний синтаксичний аналіз інформації, розміщеної на інтернет-сторінках [4]. Текст інтернет-сторінок – ієрархічний набір даних, структурований за допомогою природних і комп'ютерних мов. Веб-парсинг використовуємо для автоматизованого збору контенту або даних із будь-якого сайту чи сервісу.

Результат парсингу записуємо у базу даних попередньо встановленої структури. після здійснення парсингу згенеровані результати необхідно опрацювати, щоб надати інформації вигляд, придатний для подальшого використання. Конкретний формат залежить від того, як у подальшому будуть оброблятися зібрані дані.

Доволі часто з парсеного контенту за допомогою XML формується RSS-потік, що зручний для використання даних без процедури рерайтингу. Іноді результат парсингу розміщують у CSV-файл, оскільки цей текстовий формат дуже простий у подальшій обробці, легко конвертується у SQL-запити і без проблем відкривається в Excel. В особливих випадках потрібно, щоб кінцеві дані були представлені у вигляді електронних таблиць XLS.

Після отримання результатів аналізу та запису у базу даних потрібно їх синхронізувати із еталонною інформацією. Для початку синхронізації даних у БД варто отримати перелік усіх елементів, які співставляються.

Скористаємося запитом (рис.1), що порівнює стовпці (імена) у таблицях між двома базами даних (схемами) MySQL.

```
set @database_1 = 'real_object';
set @database_2 = 'rezult';
```

Рис. 1. Запит на порівняння стовпців у таблицях між двома базами даних

Основним вжиттям команди SELECT є перегляд рядків з таблиці. На рис.2. наведено приклад команди SELECT, що відобразить усі рядки з таблиці:

```
select *
from
( select COALESCE(c1.table_rezult, c2.table_real_object) as table_name,
  COALESCE(c1.column_name, c2.column_name) as table_column,
    c1.column_name as database1, c2.column_name as database2
from (select table_rezult, column_name from information_schema.columns c
  where c.table_schema = (@database_1) c1
right join (select table_real_object, column_name from information_schema.columns c
  where c.table_schema = (@database_2) c2 on c1.table_name = c2.table_name and
  c1.column_name = c2.column_name union
```

Рис. 2. Команда оператора SELECT, що відображає усі рядки з таблиці

Функція COALESCE приймає ряд аргументів і повертає перший аргумент, що не має значення NULL. Якщо всі аргументи NULL, функція COALESCE повертає NULL. На рис.3 наведено приклад використання функції COALESCE:

```
select COALESCE(c1.table_rezult e, c2.table_real_object) as table_name,
       COALESCE(c1.column_name, c2.column_name) as table_column,
       c1.column_name as schema1,
       c2.column_name as schema2
from (select table_rezult, column_name from information_schema.columns c
      where c.table_schema = @database_1)
c1 left join (select table_real_object, column_name from information_schema.columns c
            where c.table_schema = @database_2)
c2 on c1.table_name = c2.table_name and c1.column_name = c2.column_name ) tmp
where database1 is null or database2 is null order by table_rezult, table_column;
set @database_1 = null; set @database_2 = null;
```

Рис. 3. Приклад функції COALESCE

Висновки

Запропоновано та обґрунтовано метод до побудови контент аналізу Web-ресурсів для пошуку контенту. Основна ідея побудови системи полягає у перетворенні інформації із інформаційних веб-ресурсів у формат, придатний для порівняння з базами даних, що існують в організаціях, або виявлені на інших веб-ресурсах.

Вперше розроблено метод контент-аналізу web-ресурсів для виділення ключової частини текстових даних, що дозволило підвищити релевантність пошуку потрібного контенту.

Подальшого дослідження потребує метод контент-аналіз для пошуку та перевірки застарілої та недостовірної інформації, методів контент-аналізу за допомогою машинного навчання та інших методів.

Список використаних джерел:

1. Контент-аналіз. Історія розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15969/1/Yuskiv-KA%20history.pdf>
2. Контент-аналіз [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Контент-аналіз>
3. Метод контент-аналізу текстової інформації інтернет-газети [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2018/jul/13592/2foltovych.pdf>
4. Парсинг сайтів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pricecontrol.com.ua/ua/vse-pro-shho-slid-znati-parsingu-sajtiv/#:~:text=Парсинг%20сайтів%20-%20це%20процес%20автоматичного,%20з%20вибраних%20інтернет-ресурсів.>

МОНІТОРИНГ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТА ПРОКЛАДАННЯ МАРШРУТУ

Літвінчук Дмитро Олександрович

здобувач вищої освіти факультету ІКНІ

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Басюк Тарас Михайлович

ORCID ID: 0000-0003-0813-0785

канд. техн. наук, док. техн. наук, доцент, доцент кафедри ІСМ

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Світ сучасної промисловості, торгівлі та національних економік неможливо уявити без вантажних перевезень. Транспортуючи товари та ресурси, різні країни можуть імпортувати та експортувати товари, зміцнювати свою економіку, а різні підприємства та магазини можуть взаємодіяти, замовляти та доставляти промислові товари. Сектор вантажних перевезень сьогодні як ніколи важливий. Для його розвитку багато країн будують дорожню інфраструктуру, оновлюють вантажівки та розробляють нове програмне забезпечення для підвищення ефективності, якості та безпеки перевезень [1].

Станом на сьогоднішній день існує багато сервісів, які дозволяють здійснювати моніторинг перевезень використовуючи GPS-трекери. Але більшість таких сервісів є вузькоспеціалізованими, багато з них мають відносно старий користувацький інтерфейс, та досить складно зорієнтуватися як користуватися системою. Також компанії-конкуренти мають і плюси, серед яких можна виділити: контроль та перевірка чи водій прямує по заданому маршруту, генерація звітів, історія перевезень та інші.

Базуючись на цих факторах, можна зробити висновок, що необхідно розробити систему, яка буде забезпечувати згаданими вище можливостями і багатофункціонально працювати у сфері бізнесу та вантажних перевезень. Також у новій системі потрібно реалізувати сучасний, зручний інтерфейс користувача, базуючись не лише на рішеннях своїх дизайнерів, але й отримуючи відгуки від користувачів та враховуючи чинники локалізації для України.

З метою окреслення функціоналу програмної системи було проведено системний аналіз предметної області та побудовано дерево цілей (рис.1) [2]. Генеральною ціллю є «Створення інформаційної системи побудови маршруту та моніторингу вантажних перевезень». Після її декомпозиції було виділено такі підцілі першого рівня: «Здійснення перевезення», «Створення та моніторинг транспортування», «Знаходження транспортування», «Зберігання та захист даних».

Першою гілкою є «Здійснення перевезення», що передбачає прокладання найоптимальнішого маршруту для здійснення перевезення. «Створення та моніторинг транспортування» передбачає процедуру оформлення транспортування та його відслідковування. Гілка «Знаходження транспортування» означає пошук відповідного транспортування відповідно до параметрів пошуку. Остання гілка «Зберігання та захист даних» визначає захищеність даних та їх цілісність.

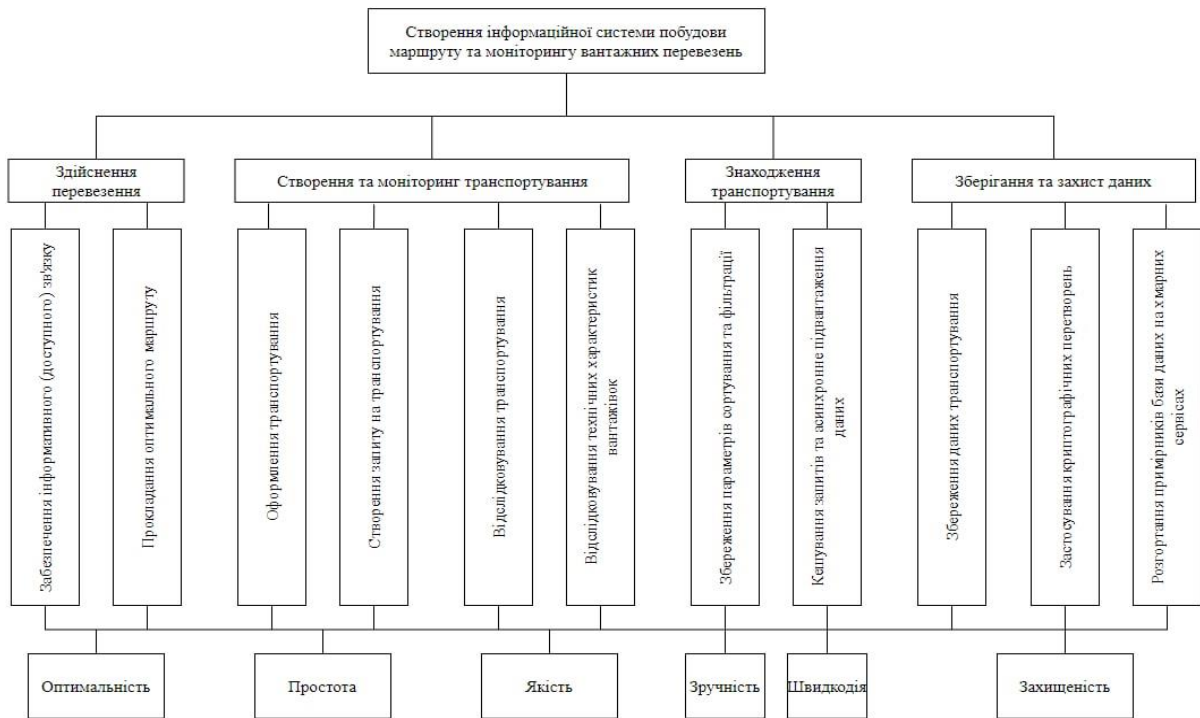

Рис. 1. Дерево цілей

Для опису взаємодії користувачів із системою було побудовано концептуальну модель, що зображена на рис.2. Модель описує концепцію інформаційної системи побудови маршруту та моніторингу вантажних перевезень.

Рис. 2. Концептуальна модель системи

Висновки. У статті проаналізовано сучасний стан проблеми моніторингу вантажних перевезень та прокладання маршруту. Розроблене дерево цілей є основою для подальших кроків проектування системи, а розроблена концептуальна модель описує процедуру взаємодії всіх типів користувачів із майбутньою системою побудови маршруту та моніторингу вантажних перевезень.

Список використаних джерел:

1. Танклевська Н. С. (2011) Сучасні проблеми розвитку транспортного сектору України. *Облік і фінанси АПК*. Вилучено з: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasni-problemi-rozvitku-transportnogo-sektoru-ukraini.html>.
2. Катренко А. В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації: підручник з грифом МОН / А. В. Катренко – Львів: Новий світ 2000, 2003. – 424с.

РОЗРОБКА МОДУЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ОСОБИСТИХ ВИТРАТ КОРИСТУВАЧА В ДОДАТКУ ДЛЯ ОБЛІКУ БЮДЖЕТУ

Роїк Іван Анатолійович

здобувач вищої освіти

факультету інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії
Вінницький національний технічний університет, Україна

Романюк Оксана Володимирівна

канд.техн.наук, доцент кафедри програмного забезпечення

Вінницький національний технічний університет, Україна

***Анотація.** Визначено особливості розробки модуля прогнозування особистих витрат користувача в додатку для обліку особистого бюджету. Запропоновано метод обчислення прогнозованої суми витрат за категоріями та наведено блок-схему алгоритму роботи модуля прогнозування особистих витрат.*

Вступ. Однією із головних тенденцій розвитку сучасного світу є стрімке розширення різновидів товарів та послуг, що в поєднанні з інтенсивною рекламою, змушує людей витратити значні кошти і часто на зайві речі, суттєво впливаючи на особистий бюджет. Для того, щоб раціоналізувати та оптимізувати витрати, зручно користуватись спеціальними програмними додатками для контролю особистих витрат користувача [1], які дають змогу вести облік даних про розмір та предмет витрат, сортувати витрати за категоріями, отримувати зручні фінансові звіти. Однак, окрім формування фінансових звітів важливо, щоб такий додаток мав функціонал для прогнозування витрат по категоріям на основі інформації про здійснені користувачем у поточний та минулі періоди витрати. Тому розробка програмного додатка для обліку особистого бюджету із функцією прогнозування витрат є досить актуальною задачею.

Результати дослідження

Найпопулярнішими до недавнього часу прикладами програмних засобів для обліку особистих витрат були утиліти, інтегровані великими банками у власні мобільні додатки для веб-банкінгу. Однак вони дозволяють вести облік виключно безготівкових коштів, які знаходяться на рахунку даного банку, а функція прогнозування розміру витрат за категоріями у них зовсім відсутня. Через це все більшу популярність набувають спеціалізовані мобільні додатки та чат-боти у популярних месенджерах, зокрема Telegram-боти [2].

Будь-який програмний додаток для контролю особистого бюджету користувача повинен містити основні функціональні модулі: модуль запису інформації про витрати, модуль формування фінансових звітів та модуль прогнозування розміру витрат. Функціонування модуля прогнозування розміру витрат користувача за категоріями базується на інформації про здійснені користувачем витрати даної категорії на протязі поточного та декількох минулих періодів. За формування такого набору даних відповідає модуль запису і збереження інформації про витрати, який обробляє повідомлення користувача про нові витрати, сортуючи їх за категоріями, а за форматування та сортування даного набору даних відповідає вже модуль формування фінансових звітів, який збирає інформацію про витрати конкретної категорії за заданий період часу [3].

Роль модуля прогнозування розміру витрат полягає у застосуванні до вхідного набору даних певної математичної моделі, функції, яка дасть змогу з високою точністю обчислити прогнозовану суму витрат користувача для конкретної категорії [4]. Так, розробникам потрібно врахувати те, що при формуванні прогнозу рівень впливу статистичних даних на результат повинен бути прямопропорційним "свіжості" цих даних. Особистий бюджет кожного окремого користувача має властивість постійно змінюватись: розмір витрат та їх частота для однієї категорії може зменшуватись з часом, в той час, як для іншої категорії – збільшуватись, що відбувається внаслідок зміни його вподобань чи фінансового стану. Тому статистичні дані більш "свіжих" витрат повинні мати більший вплив на формування прогнозу.

З урахуванням вище зазначених особливостей було розроблено новий метод прогнозування витрат користувача. На рис.1 наведена блок-схема алгоритму обчислення прогнозованого розміру витрат користувача за категоріями.

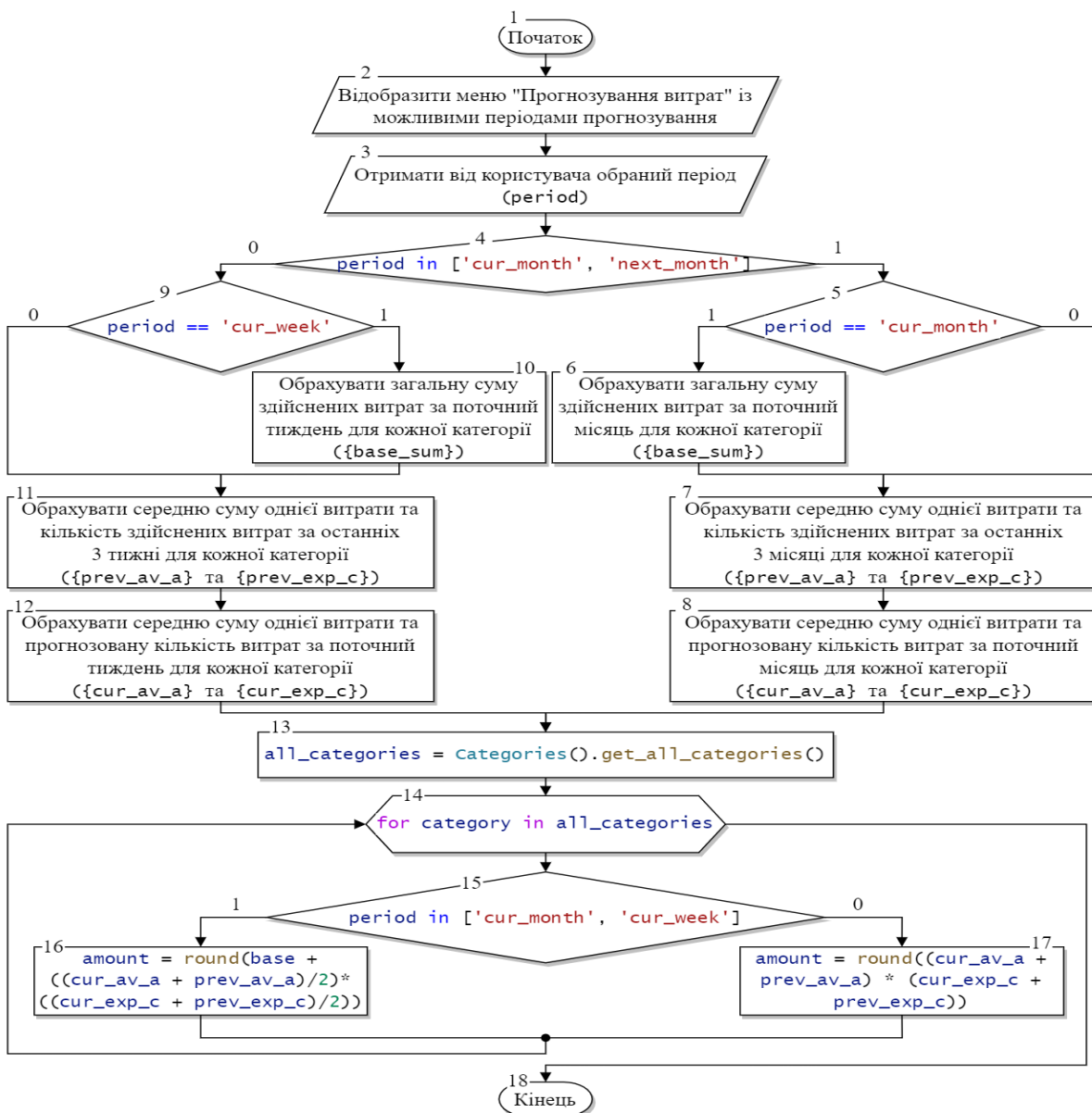

Рис 1. Блок-схема алгоритму обчислення прогнозованої суми витрат за категоріями

Даний алгоритм передбачає формування фінансових прогнозів для користувача на чотири періоди: поточний тиждень, поточний місяць, наступний тиждень та наступний

місяць. На кроках 2-3 бот отримує від користувача інформацію про період, прогноз на який він бажає отримати. На кроці 4 алгоритм розділяється на дві логічні гілки, так як обчислення прогнозованої суми для поточних та майбутніх періодів (тижня чи місяця) дещо відрізняється, а саме відрізняється спосіб формування вхідного набору статистичних даних, на основі якого формуватиметься прогноз. Якщо обраний користувачем період – поточний тиждень чи місяць (кроки 5 та 9), то відбувається обрахунок загальної суми здійснених витрат за даний період – параметр *base_sum* (кроки 6 та 10). Проте, який би період не обрав користувач, алгоритм обов'язково обчислює значення параметрів *prev_av_a* (середня вартість однієї витрати за минулі періоди), *prev_exp_c* (середня кількість витрат категорії за минулі періоди), *cur_av_a* (середня вартість однієї витрати категорії за поточний період) та *cur_exp_c* (прогнозована кількість витрат категорії за поточний період). Їх обчислення реалізовано на кроках 7-8 для місячного прогнозування та на кроках 11-12 для тижневого прогнозування. На кроці 13 алгоритму в змінну *all_categories* записуємо список усіх категорій витрат користувача та за допомогою циклу (крок 14) перебираємо категорію за категорією, для кожної з яких обчислюємо прогнозований розмір витрат для обраного періоду (параметр *amount*). Вид формули, яка реалізовує розроблений метод, дещо відрізняється у випадку обчислення прогнозованої суми для поточних та минулих періодів: так, для минулого тижня чи місяця застосовується формула, описана в кроці 16, а для поточного тижня чи місяця – в кроці 17. Як тільки закінчується обчислення параметра *amount* для однієї категорії, алгоритм за допомогою циклу (крок 14), переходить до обчислення прогнозованої суми наступної категорії.

Висновки. Отже, в наш час і в сучасних реаліях питання обліку особистого бюджету з кожним днем стає все більш актуальним. Ведення статистики про витрати допомагає проводити точний аналіз, корегування та оптимізацію бюджету з метою економії коштів. У даному випадку дуже корисними є спеціалізовані програмні додатки для обліку, які допоможуть вести статистику особистих витрат. Однією із найголовніших функцій таких програмних додатків є функція прогнозування особистих витрат користувача за категоріями. Такий функціональний модуль на основі статистичних даних про витрати користувача, які він здійснив на протязі поточного чи минулих періодів, дозволить надавати на запит користувача високоточні прогнози розміру його витрат для деяких майбутніх періодів. При реалізації такого модуля важливо врахувати те, що дані “свіжіших” витрат повинні мати більший вплив на формування прогнозу, аніж дані менш “свіжих”. Тому було запропоновано метод обчислення прогнозованої суми витрат за категоріями та наведено блок-схему розробленого алгоритму.

Список використаних джерел:

1. Кишеньковий бюджет. Сім краших додатків для обліку власних фінансів та контролю витрат [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/12/20/680809>
2. Роїк І.А. Особливості розробки програмного додатку для контролю особистого бюджету [Електронний ресурс] // І.А. Роїк, О.В. Романюк / І Науково-технічна конференція факультету інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, м.Вінниця, 18-19 березня 2021 р. – Вінниця: ВНТУ, 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fitki/all-fitki-2021/paper/view/12095>
3. Роїк І.А. Особливості розробки модуля формування графічних звітів Telegram-додатку для контролю особистого бюджету [Електронний ресурс] // І.А. Роїк, О.В. Романюк / Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи (МН-2021), м.Вінниця, 1-14 травня 2021 р. – Вінниця: ВНТУ, 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2021/paper/view/13251>
4. Методи прогнозування. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://wiki.tntu.edu.ua/Методи_прогнозування

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Янкович Олег Владиславович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

Дубініна Світлана Дмитрівна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

Що таке штучний інтелект (AI)?

Штучний інтелект (AI) відноситься до моделювання людського інтелекту в машинах, які запрограмовані думати як люди та імітувати їхні дії. Термін також може застосовуватися до будь-якої машини, яка демонструє риси, пов'язані з людським розумом, такі як навчання та вирішення проблем.

Ідеальною характеристикою штучного інтелекту є його здатність раціоналізувати та виконувати дії, які мають найкращі шанси на досягнення конкретної мети. Підмножиною штучного інтелекту є машинне вивчення (ML), яке відноситься до концепції, згідно з якою комп'ютерні програми можуть автоматично навчатися та адаптуватися до нових даних без допомоги людей. Методи глибокого навчання дозволяють це автоматичне навчання шляхом поглинання величезних обсягів неструктурованих даних, таких як текст, зображення або відео.

Розуміння штучного інтелекту (AI)

Коли більшість людей чують термін штучний інтелект, перше, про що вони думають, це роботи. Це тому, що у високобюджетних фільмах і романах розповідається про людиноподібні машини, які сіють хаос на Землі. Але ніщо не може бути дальшим від істини.

Штучний інтелект базується на принципі, що людський інтелект можна визначити таким чином, щоб машина могла легко імітувати його та виконувати завдання, від найпростіших до ще складніших. Цілі штучного інтелекту включають імітацію когнітивної діяльності людини. Дослідники та розробники в цій галузі роблять напролюд швидкі кроки в імітації таких видів діяльності, як навчання, міркування та сприйняття, настільки, наскільки це можна конкретно визначити. Дехто вважає, що інноватори незабаром зможуть розробити системи, які перевищать здатність людини вивчати або міркувати над будь-яким предметом. Але інші залишаються скептичними, оскільки вся пізнавальна діяльність пронизана ціннісними судженнями, які залежать від людського досвіду.

З розвитком технологій попередні тести, які визначали штучний інтелект, стають застарілими. Наприклад, машини, які обчислюють основні функції або розпізнають текст за допомогою оптичного розпізнавання символів, більше не вважаються втіленням штучного інтелекту, оскільки ця функція тепер сприймається як належне як невід'ємна комп'ютерна функція.

Штучний інтелект (AI) постійно розвивається, щоб принести користь багатьом галузям. Машини підключені з використанням міждисциплінарного підходу, заснованого на математиці, інформатиці, лінгвістиці, психології тощо.

Застосування штучного інтелекту

Застосування штучного інтелекту нескінченні. Технологія може бути застосована в багатьох секторах і галузях. Штучний інтелект тестується та використовується в галузі охорони здоров'я для дозування ліків і призначення різних методів лікування, адаптованих до конкретних пацієнтів, а також для надання допомоги під час хірургічних процедур в операційній.

Інші приклади машин зі штучним інтелектом включають комп'ютери, які грають у шахи, і безпілотні автомобілі. Кожна з цих машин повинна зважити наслідки будь-яких дій, які вони вживають, оскільки кожна дія вплине на кінцевий результат. У шахах кінцевим результатом є перемога. Для самокерованих автомобілів комп'ютерна система повинна враховувати всі зовнішні дані та обчислювати їх, щоб діяти таким чином, щоб запобігти зіткненню.

Штучний інтелект також має застосування у фінансовій галузі, де він використовується для виявлення та позначення діяльності в банківській та фінансовій сферах, як-от незвичайне використання дебетової картки та великі депозити на рахунок, — усе це допомагає відділу боротьби з шахрайством банку. Додатки для штучного інтелекту також використовуються для оптимізації та полегшення торгівлі. Це робиться завдяки полегшенню оцінки пропозиції, попиту та ціноутворення цінних паперів.

Види штучного інтелекту

Штучний інтелект можна розділити на дві різні категорії: слабкий і сильний. Слабкий штучний інтелект втілює систему, призначену для виконання однієї конкретної роботи. Слабкі системи штучного інтелекту включають такі відеоігри, як приклад із шахами вище, та особистих помічників, таких як Alexa від Amazon і Siri від Apple. Ви задаєте помічнику запитання, і він дає на нього відповідь.

Потужні системи штучного інтелекту — це системи, які виконують завдання, які вважаються людськими. Це, як правило, більш складні та заплутані системи. Вони запрограмовані на вирішення ситуацій, у яких їм може знадобитися вирішити проблему без стороннього втручання. Такі системи можна знайти в таких додатках, як безпілотні автомобілі або в операційних лікарнях.

Особливі міркування

З самого початку штучний інтелект став предметом пильної уваги як вчених, так і громадськості. Однією з поширених тем є ідея про те, що машини стануть настільки розвиненими, що люди не зможуть встигати за ними, і вони злетять самі по собі, переробляючи себе з експоненціальною швидкістю.

Інша полягає в тому, що машини можуть зламувати приватне життя людей і навіть використовувати зброю. Інші аргументи обговорюють етику штучного інтелекту та те, чи слід ставитися до інтелектуальних систем, таких як роботи, нарівні з людьми.

Безпілотні автомобілі були досить суперечливими, оскільки їхні машини, як правило, розроблені для мінімального можливого ризику та найменших жертв. Якщо представити сценарій зіткнення з однією чи іншою людиною одночасно, ці автомобілі розрахують варіант, який завдасть найменшої шкоди.

Інше спірне питання, яке виникає у багатьох людей щодо штучного інтелекту, полягає в тому, як він може вплинути на зайнятість людей. Оскільки багато галузей прагнуть автоматизувати певні роботи за допомогою інтелектуального обладнання, існує занепокоєння, що люди будуть витіснені з робочої сили. Безпілотні автомобілі можуть позбавити потреби в таксі та програмах спільного використання автомобілів, тоді як виробники можуть легко замінити людську працю машинами, зробивши навички людей застарілими.

Список використаних джерел:

1. Official website of the information resource Wikipedia [Електронний ресурс]. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence?wprov=srpw1_0
2. Official website of the information resource Britannica [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>

СЕКЦІЯ XV. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ВПЛИВ ПОШКОДЖЕНЬ ОБМОТКИ СТАТОРА АСИНХРОННИХ ДВИГУНІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Губаревич Олег Володимирович

ORCID ID: 0000-0001-7864-0831

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри електромеханіки та рухомого складу залізниць

Київський інститут залізничного транспорту

Державного університету інфраструктури та технологій, Україна

Асинхронні двигуни з короткозамкненим ротором є найбільш застосовуваним типом електричних машин у приводах різних механізмів транспортної інфраструктури. Таке поширення асинхронні електродвигуни набули завдяки невеликій вартості, простоті обслуговування та високій надійності. Однак, більш ефективному їх використанню перешкоджає ушкоджуваність, викликана меншою мірою експлуатаційними раптовими відмовами аварійного характеру, ніж недостатньою точністю діагностування поточного стану та роботою двигунів значний час з відхиленням поточних експлуатаційних параметрів від нормованих.

Таким чином, завдання підвищення ефективності експлуатації транспортних засобів та їх надійності, зниження рівня прямих і непрямих витрат у процесі експлуатації зв'язані з контролем поточного стану асинхронних двигунів з недопущенням їх використання у пошкодженному стані.

Враховуючи зростаючу відповідність функцій, що виконують електродвигуни у транспортних механізмах, підвищення вимог до якості та точності завдань що вони виконують в сучасних транспортних засобах, особливе значення набуває контроль та утримання їх справного технічного стану. Як свідчить експлуатаційна статистика найбільші відмови асинхронних електродвигунів із короткозамкненим ротором відбуваються з пошкоджень обмотки статора – до 80% усіх відмов двигуна [1, 2]. Значна доля (до 50%) відмов обмотки статора доводиться на міжвиткові замикання у фазі обмотки двигуна. Міжвиткові замикання є складним для виявлення пошкодженням двигуна при якому він продовжує працювати із зміною його експлуатаційних показників та характеристик. Однак, в залежності від кількості замкнених витків у фазі обмотки, час безаварійної роботи двигуна буде різним [3] та збільшується вірогідність аварійної зупинки електропривода.

Для визначення та оцінки впливу пошкоджень обмотки статора при міжвиткових замкненнях у фазі на параметри асинхронного двигуна проведені дослідження з використанням математичного моделювання в програмному середовищі *MATLab*, принципи побудови якої наведені в роботі [4]. Вибір моделі обумовлений встановленим рівнем адекватності її роботи у різних режимах роботи [5]. Прийнята імітаційна модель асинхронного двигуна з короткозамкненим ротором записана в «загальмованих координатах».

Дослідження проводились для моделі асинхронного двигуна типу *AIP 132/4* з паспортними даними: $P_{2H} = 11,0 \text{ кВт}$; $f = 50 \text{ Гц}$; $U_H = 220 \text{ В}$; $2p = 4$; $I_H = 21,5 \text{ А}$; $\eta = 89,5\%$, $n = 1450 \text{ об/хв}$; $\cos\varphi = 0,863$; $M_H = 72,67 \text{ Н}\cdot\text{м}$; $m = 3$, $w=96$ витків.

Виткові замикання витків фази обмотки статора двигуна на математичній моделі здійснювалися шляхом зменшення комплексного опору обмотки однієї фази до 90% та до 80% від номінального значення, що відповідає 10 та 19 замкненим виткам відповідно.

Моделювання проводилося з перерахуванням параметрів до фіксованої швидкості обертання валу двигуна для 100% (статор не має пошкоджень), 90% та 80% комплексного опору обмотки статора [6]. Отримані результати моделювання значень активної потужності, що споживається з мережі (P_1), струму статора (I_1), коефіцієнта корисної дії (η) та коефіцієнта потужності ($\cos\varphi$) в залежності від частоти обертання валу двигуна (n) наведені у (табл. 1).

Таблиця 1

Результати моделювання основних параметрів асинхронного двигуна

n , об/хв	P_{2H} , кВт	P_1 , кВт			I_1 , А			η , в.о.			$\cos\varphi$, в.о.		
		100,%	90,%	80,%	100,%	90,%	80,%	100,%	90,%	80,%	100,%	90,%	80,%
1425,	15,1	17,26	17,51	17,91	29,742	30,40	31,69	0,88	0,873	0,867	0,879	0,872	0,856
1440,	12,6	14,3	14,43	14,79	24,742	25,39	26,62	0,887	0,882	0,874	0,866	0,861	0,842
1450,	11,0	12,29	12,4	12,8	21,57	22,08	23,12	0,895	0,88	0,87	0,863	0,85	0,83
1470,	6,76	7,347	7,539	7,657	14,977	15,33	15,89	0,92	0,899	0,887	0,743	0,745	0,72
1485,	3,34	3,713	3,87	3,971	10,995	11,33	11,88	0,9	0,865	0,859	0,512	0,518	0,506
1488,	2,74	3,051	3,22	3,498	10,432	10,8	11,48	0,899	0,853	0,846	0,443	0,452	0,461
1490,	2,13	2,433	2,539	2,635	10,021	10,4	10,88	0,878	0,842	0,81	0,368	0,37	0,367
1493,	1,52	1,767	1,89	2,007	9,771	10,08	10,42	0,861	0,805	0,759	0,274	0,284	0,292
1494,	1,17	1,43	1,483	1,598	9,623	9,939	10,28	0,822	0,775	0,72	0,225	0,226	0,235
1496,	0,74	0,995	1,042	1,138	9,505	9,826	10,17	0,751	0,717	0,647	0,159	0,161	0,169
1497,	0,36	0,614	0,673	0,764	9,435	9,758	10,10	0,599	0,537	0,483	0,099	0,105	0,115
1498,	0	0,175	0,22	0,30	9,403	9,728	10,07	0	0	0	0,028	0,03	0,04

[авторська розробка]

З аналізу отриманих результатів моделювання (табл. 1) слід, що зі збільшенням кількості замкнених витків у фазі обмотки статора до 20% для номінальному режиму роботи ($n=1450 \text{ об/хв}$) двигуна збільшується також на 4,2% активна потужність, що споживається з мережі P_1 та значення струму фази статора I_1 на 7,2%. Таке суттєве збільшення струму веде до перегріву неушкодженої частини фазної обмотки та збільшує вірогідність наступного пробою та можливої аварійної зупинки двигуна.

Міжвиткові замкнення у фазі обмотки статора також погіршують енергетичні характеристики асинхронного двигуна. Так ККД двигуна при замкнених 20% витків обмотки знижується на 2,4%, а коефіцієнт потужності $\cos\varphi$ на 2,9 % у номінальному режимі.

Відповідне збільшення струму статора та активної потужності, що споживається з мережі відбувається і у режимі холостого ходу ($n=1498 \text{ об/хв}$).

Крім того, як відомо з ряду досліджень, при виникненні міжвиткових замикань у обмотці статора порушується симетричність обертового магнітного поля статора, що додатково викликає підвищену вібрацію двигуна [7]. Розглянуті фактори впливу пошкоджень обмотки статора двигуна на енергетичні показники двигуна свідчать про зниження ефективності експлуатації та надійності роботи приводів транспортного обладнання з прискоренням виходу їх з ладу у аварійному режимі.

Висновки. У статті проведено аналіз впливу пошкодження статора, що важко діагностується – міжвиткового замикання у фазі обмотки, на параметри асинхронного двигуна в період їх експлуатації. Дослідження з впливу міжвиткового замикання на характеристики двигуна проводилися з використанням імітаційного моделювання для діапазону частоти обертання 1498,0 – 1425,7 об/хв, який включає навантаження двигуна від режиму холостого ходу до 15,1кВт. Оскільки доцільно проводити контроль стану обмотки статора в період експлуатації двигуна, тобто під навантаженням, то більш актуальні отримані результати для роботи двигуна у номінальному режимі ($n=1450$ об/хв).

При номінальному режимі роботи двигуна, згідно з результатами досліджень, при зростанні кількості замкнених витків фази обмотки до 20% від загальної їх кількості, зростає повна потужність, що споживається з мережі на 7,1%, активна потужність, що споживається з мережі на 4,3% та збільшується на 7,1% середнє значення струму фази статора. Також визначено зниження енергетичних показників двигуна: ККД двигуна при замкнених 20% витків обмотки знижується на 2,4%, а коефіцієнт потужності $\cos\varphi$ на 2,7% у номінальному режимі роботи двигуна.

Збільшення струму веде до перегріву неушкодженої частини фазної обмотки та збільшує вірогідність наступного пробою як наступного міжвиткового так і корпусного з аварійною зупинкою двигуна. Рівень збільшення струму статора при наявності міжвиткових замикань може бути використаний для прогнозування періоду безаварійної роботи через визначення температурного режиму пошкодженої фази. Крім погіршення експлуатаційних параметрів двигуна міжвиткове замкнення супроводжується появою вібрації, яка прискорює розвиток інших пошкоджень.

Тому своєчасне виявлення наявності міжвиткового замкнення у фазі обмотки статора є актуальним завданням, що сприяє підвищенню надійності та ефективності роботи транспортних засобів.

Результати проведених досліджень актуальні для оцінки ступеню відхилень параметрів працюючих електроприводів при пошкодженні обмотки статора та можуть бути використані при прогнозуванні безвідмовного часу експлуатації асинхронних електродвигунів у складі транспортних засобів.

Список використаних джерел:

1. Merizalde, Y., Hernandez-Callejo, L., Duque-Perez, O. (2017). State of the art and trends in the monitoring, detection and diagnosis of failures in electric induction motors. *Energies* [online], 10(7), 1056.
2. Gubarevich O.V. (2016). Nadezhnost' i diagnostika elektroobladaniya. Підручник. Сівєродонетс'к: *vid-vo SNU im. V. Dadya*, 248 [in Ukrainian].
3. Bento F., Adouni A., Muxiri A. C., Fonseca D. S., Marques Cardoso A. J. (2021). On the risk of failure to prevent induction motors permanent damage, due to the short available time-to-diagnosis of inter-turn short-circuit faults. *IET Electric Power Applications*, 15, 1, 51-62.
4. Goolak, S., Gubarevych, O., Yermolenko, E., Slobodyanyuk, M., & Gorobchenko, O. (2020). Mathematical Modeling of an Induction Motor for Vehicles. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2(2), 25-34.
5. Gubarevych, O., Golubieva, S., Melkonova, I. (2022). Comparison of the results of simulation modeling of an asynchronous electric motor with the calculated electrodynamic and energy characteristics. *Przegląd Elektrotechniczny*, R. 98, 10/2022, 61-66.
6. Goolak, S., Gerlici, J., Gubarevych, O., Lack, T., & Pustovetov, M. (2020). Imitation Modeling of an Inter-Turn Short Circuit of an Asynchronous Motor Stator Winding for Diagnostics of Auxiliary Electric Drives of Transport Infrastructure. *Communications-Scientific letters of the University of Zilina*, 23(2), C65-C74.
7. Adouni A., J Marques Cardoso A. (2021). Thermal Analysis of Low-Power Three-Phase Induction Motors Operating under Voltage Unbalance and Inter-Turn Short Circuit Faults. *Machines*, 9, 1, 2-11.

ОСОБЛИВОСТІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Кучер Артур Вікторович

здобувач вищої освіти кафедри транспортних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Ярецький Арсен Романович

здобувач вищої освіти кафедри транспортних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник : Гіць Іванна Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-7081-438X

аспірантка, асистентка кафедри транспортних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Світ вантажних перевезень сильно змінився після повномасштабного вторгнення ворога на територію України. Війна вплинула як на внутрішні перевезення так і на міжнародні. З початком військових дій в логістиці почали з'являтися проблеми, які негативно впливали на економіку країни, такі як різке підвищення цін на товари, дефіцит та подорожчання пального.

З кожним днем наслідки війни зростали. Закриття авіа сполучення по території України змусило переорієнтувати вантажні перевезення, велика кількість вантажу застрягла в портах, було закрито кордони між Росією та Білорусією, більшість потужностей було перенесено із східних областей у західні, усі ці фактори негативно впливали на стан вантажних перевезень.

З початком бойових дій відчутно сильно спостерігалось просідання міжнародних перевезень. Імпортування продукції знизилось на 96%. Для врегулювання ситуації на ринку перевезень державою було розроблено ряд заходів, які полегшували переміщення продукції за кордон і назад. Оскільки чоловікам від 18 до 60 років було заборонено залишати територію України, було створено програму «Шлях», завдяки якій перевізники реєстрували водіїв чоловіків, внісши інформацію про перетин кордону та повернення назад[1].

З початком повномасштабної війни, яку почала Росія, налагоджені ланцюги поставок перестали працювати. Проте логістика в умовах війни відіграє ключову роль. Українські перевізники, які продовжили працювати під час війни, швидко переорієнтувалися на доставку гуманітарних вантажів.

Планування логістики в умовах війни доволі складний процес. В першу чергу варто створити налагоджену координаційну систему між відправниками, перевізниками та одержувачами, тому всю необхідну інформацію спершу структурували за таким алгоритмом: зібрати партію товару в одному місці; повідомити час, коли товар готовий до відправки; знати об'єм товару та/чи є особливі вимоги; інформація про тих хто, коли і де буде отримувати вантаж[2].

Щоб швидко налагодити переміщення вантажів, варто співпрацювати з великими перевізниками та систематизувати рух вантажів, які вони перевозять. До прикладу, поки курсують евакуаційні поїзди, у зворотний бік, за умови їх незаповненості людьми, можна перевозити необхідні вантажі[3].

Висновки. Для побудови ефективної економіки воєнного часу, потрібно вміти відстежувати динаміку переміщення товарних запасів, витрати палива, репутацію перевізників, проблеми в організації вантажно-розвантажувальних робіт у тих чи інших місцях з подальшим їх усуненням.

Список використаних джерел:

1. Алькема В.Г., Кириченко В.Г., Філатов С.А. (2020) Логістичний консалтинг: навчальний посібник. Київ: Університет "КРОК" .
2. Шевченко В. (2022). Логістика війни. Як змінились вантажні перевезення в Україні Вилучено з: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/perevezennya-v-ukrajini-pid-chas-viyni-gumanitarni-vantazhi-obmezhennya-na-perevezennya-50231625.html>.
3. Корокий О. (2022). Транспортна логістика в Україні у воєнний час. „Перевізники та водії працюють”. Вилучено з: <https://trans.info/ru/transportnaya-logistika-v-ukraine-v-voennoe-vremya-280752>.

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Євпак Вікторія Валентинівна

здобувачка вищої освіти кафедри транспортних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Красилівський Євгеній Вікторович

здобувач вищої освіти кафедри транспортних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Гіць Іванна Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-7081-438X

аспірантка, асистентка кафедри транспортних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Система громадського транспорту міст проектується та формується з урахуванням комплексного вирішення містобудівних і транспортних проблем. Найбільше на пересування людей впливають такі фактори як рівень розвитку економіки, соціальна структура суспільства, спосіб життя, географічне розташування населених пунктів, розвиток техніки, інформації та зв'язку, бюджет вільного часу. На рівень потреби в пересуваннях впливають і різні організаційні чинники: віддаленість об'єктів тяжіння, тривалість пересування, відстань між пунктами зупинок, якісні та кількісні параметри рухомого складу (комфорт поїздки, час очікування), наявність інформації тощо [1].

Система громадського транспорту характеризується такими показниками як пасажирооборот зупинки та перегону, перевізна спроможність, швидкість сполучень, кількість маршрутів та кількість зупинок. Варто зазначити, що дуже важливими є показники комфорту, безпеки, ефективності та надійності, оскільки при виборі способу їздки пасажирів опираються саме на них.

Структуру і обсяги пасажирських перевезень визначають такими факторами як чисельність населення і тенденція його змін; рівень і темпи розвитку економіки в державі і в областях; зміни в регіональному розміщенні населення; зміни міського і сільського населення; підвищення матеріального (грошові доходи) і культурного рівня життя населення; розширення мережі санаторіїв, зон відпочинку, курортів; темпи розвитку різних видів транспорту; тарифна політика [2].

Опрацювання пасажиропотоку в громадському транспорті дає можливість визначити необхідну кількість транспортних засобів, розробляти ефективні графіки руху транспорту, застосовувати ефективне управління рухом транспорту для підвищення безпеки та комфорту пасажирів. Вдосконалення транспортної системи міст не можливе без прогнозування попиту на громадському транспорті, що дозволить, в свою чергу, з одного боку підвищити якість обслуговування пасажирів, а з іншого – дасть можливість збільшити обсяг прибутків транспортних підприємств.

Висновки. На сьогоднішній день надання якісних послуг перевезень в громадському транспорті є дуже важливе, і для якісного функціонування системи необхідно враховувати всі його показники (пасажирооборот зупинки та перегону, перевізна спроможність, швидкість сполучень, кількість маршрутів та кількість зупинок). Проведення досліджень пасажиропотоку на маршрутах дасть можливість

більш точно та детально спланувати перевезення на маршрутах, що покращить якість його перевезення та збільшить прибутки.

Список використаних джерел:

1. Кочина А.А. Дослідження факторів, які визначають попит на перевезення в приміському сполученні. Матеріали XI Науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців «Підвищення надійності машин і обладнання». 20-21 квітня 2017, Кропивницький, Україна ЦНТУ.
2. Головкова Л. Руденко М. (2019) Сучасний стан і структура ринку пасажирських перевезень в Україні. Соціально-економічні проблеми і держава. Вип. 2 (21). С. 155-167
Вилучено з: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19glspvu.pdf>.

СЕКЦІЯ XVI. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

USING HIGHER MATHEMATICS IN THE REAL WORLD

Yudenko Vladyslav Vitaliyovych

graduate of the Faculty of Engineering and Chemistry
National Technical University of Ukraine, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Ukraine

Lystopadova Valentyna Viktorivna

ORCID ID: 0000-0002-2549-8381
Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Docent,
Docent Mathematical physics and differential equations
National Technical University of Ukraine, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Ukraine

Of course, higher mathematics is studied in various specialties in almost all higher education institutions, but not everyone understands its purpose and general benefit to humanity. Even those who teach higher mathematics at the university cannot tell where and how mathematical analysis or analytical geometry is used, let alone other people.

One thing is certain, everything is clear with ordinary mathematics, we use it in many areas of our lives and do not even think about it. There are many examples of this application, such as: calculating the price in a store, planning a meeting time, find out the average salary by region of a programmer, but with higher mathematics, it is somewhat more difficult.

First, let's find out what higher mathematics is:

Higher mathematics is a course for the mathematical training of modern specialists, basic mathematical knowledge necessary for solving practical tasks in the field of professional activity, and analytical thinking skills, not only for quantitative calculations but also methods of researching complex processes occurring in nature and society.

Various fields of science require knowledge of higher mathematics to understand and solve problems, such as economics or engineering. Here are some professions that require advanced mathematics:

- financial analyst;
- trader;
- radio technician;
- various professions of engineers
- economist;
- astronomer;
- logistician;
- programmer.

And now we will consider which sections of higher mathematics are necessary for some specialists.

Higher mathematics consists of various branches of mathematics studied throughout the course in educational institutions. These fields still include school knowledge, but they are more refined and revealed in new ways from other sides.

As for geometry, in the seventh grade, we all met with it, and already in the first year we study this science in more depth and now its name is analytical geometry. It studies geometric bodies through a coordinate system, and these bodies can be expressed as algebraic equations. In this way, algebra and geometry were combined.

Analytic geometry also had a very specific and crucial application in the field of astronomy. An example of this is Johannes Kepler, a German mathematician, and astronomer, who determined that an ellipse is a curve that best corresponds to the motion of Mars because an ellipse is ideal for conducting an orbit exactly like the planet he studied [1].

And in general, analytical geometry is used in many sciences related to space, for example, to calculate the routes of asteroids or to calculate the path to Venus. If you have the desire to become an astronomer or simply connect your life with the space theme, then you cannot do without higher mathematics.

With the knowledge of higher mathematics, it becomes possible to calculate very complex combinations and problems - this is what mathematical analysis deals with. It is he who studies derivatives, integrals, limits, series, and other complex functions. With its help, you can confirm or deny certain information, based on the result of past opinions, which is exactly what is needed for the analysis of financial market forecasting, that is, for analysts.

Mathematical analysis is closely related to statistics because it is this discipline that deals with the collection, organization, and presentation of data. The more accurate and complete sample the system will have, the better the result will be [2]. And this is what a financial analyst who wants to very successfully build his career needs to know well because without this knowledge he will not be able to do anything.

With the advent of the computer, there was an expansion in mathematics to calculate computer problems and functions. The section that deals with this are called discrete mathematics.

Discrete mathematics studies the properties of structures of a discrete nature, such structures are relevant to the theory and practice of designing, using computers, and programming. Discrete mathematics studies not only this but also finite structures and graphs.

As I mentioned earlier, discrete mathematics is used in areas related to computer technology, such as artificial intelligence, neural networks, machine learning, and others. Let's consider all this in more detail.

Artificial intelligence as a new subdivision of mathematical and computer sciences appeared due to the need to find solutions to such classes of problems, which are usually trivial for a person to solve manually, often even without special mental loads, but are too complex for the usual methods of compiling computer programs and digital data processing.

Furthermore, artificial intelligence was created as a new computer technology due to the need to solve simple tasks mainly done by humans and process digital information, without the need to supervise and expend the forces we need for more complex tasks.

The majority of machine learning tools consist of techniques of mathematical statistics, numerical methods, mathematical analysis, optimization methods, probability theory, and graph theory.

An artificial neural network is a set of artificial neurons connected in a certain way, each of which is a mathematical function of several variables, the values of which for each neuron are set by its inputs, that is, connections with other neurons or with input values [3].

Mathematics is used not only to accounting or calculate exercises, but to consider information, and how to do it better and more efficiently. Mathematical logic is responsible

for this - a science that uses mathematical methods to study thinking. Thus, it is used both for natural sciences (physics, chemistry, biology, and others) and for exact sciences.

Mathematical logic is needed even in board games to calculate correct moves and complex combinations, especially in games such as monopoly or checkers. In chess, above all, logic is needed to calculate one's own and the opponent's moves, also strategy considerations.

All our technics are built on mathematical logic, without it there would be no computer, no phone, and no other gadgets because the methods and functions of logic are ideally suited to become the basis of the system's intelligence. It all works like this: with the help of mathematical logic, languages, and applications for computing machines are written, and thanks to them, all processes in the system are managed. That is why mathematical logic is so important!

Today, higher mathematics is the basis of natural sciences, an effective tool for their development and research. Without it, it is impossible to become a successful specialist, especially if your field is related to numbers and figures. Therefore, do not miss class from higher mathematics! Knowledge of mathematics makes it possible to think logically, and knowledge of higher mathematics makes a person educated and knowledgeable in various fields.

References:

1. Frank Hunt (2021) Analytic geometry: what it studies, history, applications available at: <https://uk.warbletoncouncil.org/que-estudia-geometria-analitica-14629>
2. V.V. Holodnyi (2021) Forecasting the financial market using methods of mathematical analysis available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85511/1/Holodnyi_ba%D1%81_rob.pdf
3. Shevchenko Andrii Serhiiovych, Zastelo Herman Ihorovych, Shpachynskyi Yevhen Oleksandrovych (2019) Analysis of the application of machine learning methods based on artificial neural networks to detect cyber threats available at: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/33877>

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ЯК ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ФРАНКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ СИНТАКСИСІ

Крук Зоряна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-5829-4994

асистент кафедри французької філології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Рекламний текст має ряд своїх синтаксичних особливостей, які обумовлені різними екстралінгвістичними факторами, пов'язаними з психологією впливу реклами. «Важлива вимога до рекламних текстів – максимум інформації, мінімум слів» [1]. Синтаксис має в своєму розпорядженні величезні можливості для вираження тонких змістових і емоційних відтінків висловлювання. Знання синтаксичних характеристик допомагає використати певні специфічні комунікативні стратегії, частина яких пов'язана з психолінгвістикою.

В рекламі простежується тенденція до зближення з розмовним, побутовим стилем. Це проявляється як на лексичному, так і синтаксичному рівні побудови тексту. До таких особливостей розмовного стилю належить широке вживання побутової, емоційно-експресивної лексики, фразеології та різних видів вставних слів. Імітація невимушеної усної мови наче наближає мову реклами до побутового мовлення, полегшуючи тим самим сприйняття тексту. Розмовні конструкції використовуються для створення емоційно-експресивного забарвлення, образності, актуальності рекламного тексту, який орієнтований на масового споживача, і саме тому повинен бути близький йому по своїй структурі.

У широкому аспекті вчені визначають експресивність як властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, а також, як засіб суб'єктивного увиразнення мови [2; 3]. Використання елементів літературного синтаксису в рекламі є своєрідним стилістичним засобом, який пов'язаний з прагненням виділити в ній лексичні одиниці, що характеризують переваги певного товару. Функція впливу реалізується за рахунок таких стилістичних фігур як мовні обороти, синтаксичні конструкції, які використовуються для посилення виразності того, про що говориться. В рекламі вони також використовуються для виділення основної думки, рекламного мотиву або образу. Образні засоби мови роблять рекламний текст яскравішим, актуалізують його. Найчастіше використовують :

✓ інверсію, яка експресивно акцентується за рахунок тема-рематичних перестановок: *Avec la SABENA, y seriez-vous déjà.*

✓ анафору і епіфору

Анафора – повторення однакових частин слова, цілих слів чи словосполучень на початку речення. Анафора у всіх її різновидах активно використовується в рекламних текстах. Причина цього в тому, що перші частини тексту запам'ятовуються краще, а використання анафор ще більше сприяє цьому процесу: *C'est plus que la fermeté. C'est plus que la couleur. C'est la couleur parfaite pour longtemps.*

Епіфора базується на повторенні однакових літер, однакових частин слова чи словосполучень на кінці речення (*Matin après matin, après matin, une RENAULT 19*

demarre. Hélas– Pour les hommes qui aiment les femmes qui aiment les hommes.) та передає впевненість. Повтор є одним із основних принципів подачі мовного матеріалу в рекламі. Його стилістичний прийом наділяє яскраво вираженою емоційним забарвленням семантику рекламних текстів.

✓ градацію, при якій накопичуються однорідні синтаксичні конструкції, які градуються по висхідній чи низхідній лінії. Використання градації автоматично означає, що слоган буде довгим: *Un beau costume, c'est bien, des chaussures élégantes, c'est mieux, un chapeau chic de chez REYMOND, c'est parfait, et vous serez, monsieur, vraiment impeccable. Légère, fraîche, belle Covergirl.* З кожним реченням або абзацом за допомогою градації копірайтер посилює інтерес читача до предмета реклами.

✓ метафору, яка переконує змінити думку про товар чи послугу, зацікавлює, визначає споживацький вибір: *Jardiland - Faites pousser vos idées.*

✓ Антисипацію, при якій в одному реченні використовується одне слово з різним, а іноді і протилежним значенням: *L'importance de nos clients n'a aucune importance...cela veut dire que le service RANK XEROX est exactement le même pour tout le monde. Au bout de chaque piste il y a toujours un DISCOVERY*

✓ антитезу, яку можна охарактеризувати як зв'язок і співставлення протилежних ідей для досягнення більшої ясності образів, або для сильнішого вираження почуттів та ідей. У разі використання антитези ефект досягається за рахунок контрасту і набуває оригінальнішого звучання: *Télépoque, grand magazine du petit écran. Des grands moments à petit prix.* Застосування антитези надає рекламі експресивності і виразності і підкреслює позитивні якості рекламованого товару.

✓ оксюморон, який семантично дуже близький до антитези. Через нього поєднуються поняття, які логічно взаємо виключаються: *Christofle, tradition d'avant-garde. La petite grande routière (RENAULT 6TL)*

✓ Стилістичні прийоми з паронімами – словами, які дуже близькі за своєю семантичною формою, але різняться за фонетичною: *Capacité et compacité (TOLEDO SEAT)*

✓ пермутацію – вживання слова замість іншого і навпаки для досягнення оригінальнішого звучання: *Le coeur de la Méditerranée. La Méditerranée du coeur (CLUB MEDITERRANE).*

Таким чином, велика виразність вміщена в поетичному синтаксисі, який містить різноманітні засоби експресивного виділення членів речення. Різноманітність прийомів словесного вираження, посилення експресивності, які супроводжують навіть найпростішу тему, при їх загальній зрозумілості повинні слугувати одним із принципів створення реклами. Лаконічне висловлювання, привабливість і переконливість – це те, що втілюють стилістичні фігури, а саме увиразнюють вплив, дозволяють маніпулювати, емоційно впливати, переконувати, а, отже, збільшувати споживацький попит.

Список використаних джерел:

1. Порпуліт О. О. (2009). Критерії оцінки якості перекладу рекламного тексту. Одеса: Астропринт.
2. Улитина Н.А. (2009). Интралингвистический анализ рекламных слоганов. VI Міжнародна конференція, присвячена пам'яті док. філол. наук, проф. В.Л. Скалка. Збірник наукових праць. Одеса : Астропринт. 572–575.
3. Хавкіна Л.М. (2010). Сучасний Український Рекламний Міф : монографія. Харків : Харківське Історико-Філологічне Товариство.
4. <https://www.copywriting-francais.com/post/slogans-pub-connus> [електронний ресурс: режим доступу до бази даних французьких слоганів]
5. <https://www.slogandepub.fr/les-marques-de-la-categorie-cosmetique> [електронний ресурс: режим доступу до бази даних французьких слоганів]

LES ETAPES ESSENTIELLES DE LA LEÇON DE FLE

Lashkiv T.

Enseignante de la chaire de langues
de l'Université nationale de médecine d'Ivano-Frankivsk, Ukraine

L'enseignant est appelé à bien structurer la leçon de manière cohérente pour qu'elle aboutisse à un résultat désiré de l'enseignement/apprentissage de FLE.

On utilise aisément de différents documents authentiques pour créer des activités adaptées aux objectifs d'apprentissage et d'enseignement. On fait une grande attention au choix du texte déclencheur sur la base duquel toutes les activités seront conçues. Si le texte est trop complexe pour le niveau des apprenants, le professeur peut sélectionner des extraits pour recomposer un document simplifié sans altérer la cohérence du texte, utiliser le document tel qu'il est en y insérant des notes explicatives, supprimer les énoncés qui rendent le document difficile d'accès. Maintenant il s'agit des étapes qui permettent aux élèves accéder progressivement au sens de ce documents déclencheur.

Première étape est considérée comme l'anticipation c'est-à-dire l'émission des hypothèses sur les paramètres de la situation de communication. Les étudiants observent de différents indices non linguistiques y compris le bandeau, la mise en page pour imaginer de façon hypothétique la situation de communication proposée dans un document authentique exploité.

La deuxième c'est la compréhension globale qui consiste en vérification des hypothèses émises dans l'anticipation. On peut proposer aux étudiants de lire le titre du document, son début (en cas de vidéo, il est possible de la regarder sans le son) qu'ils puissent définir le type de document (message téléphonique, courriel, publicité, etc), les statuts des interlocuteurs, le principal but de la communication, etc. La mise en oeuvre de cette stratégie assure la compréhension « en gros » ou partielle.

Ensuite, vient la compréhension détaillée qui prévoit les activités de repérage, de conceptualisation et de systématisation. Le but de la première est de constituer le corpus d'éléments langagiers qui vont être observés afin de créer une règle de leurs fonctionnements: ce qui représente l'essentiel de la conceptualisation. Les activités thématiques (en fonction du document déclencheur) permettant l'appropriation des éléments langagiers conceptualisés doivent être conçues pour systématiser ces connaissances.

Enfin, la production orale/écrite couronne toutes les étapes précédentes. En préparant ce type d'activité il est nécessaire de prendre en compte les acquis langagiers antérieurs des apprenants qu'ils utilisent pour s'exprimer de façon créative.

L'enseignant doit maintenant élaborer des consignes claires et précises portant les questions suivantes: quoi, comment et pourquoi. Pour s'assurer de leurs bien compréhension, on peut proposer aux apprenants de les reformuler (par exemple: j'observe le texte et le tableau et je complète le tableau, etc.)

Ces petites astuces pratiques sont utiles pour bien organiser les activités didactiques pendant un cours de FLE pour que ce dernier aboutisse à la réussite désirée.

Références:

1. Courtyllon Janine. Élaborer un cours de FLE. Vanves : Hachette, collection F, 2003.
2. Duverger J., L'enseignement dans la classe bilingue. Paris : Hachette, 2005.
3. Robert Jean-Pierre, Rosen Evelyne. Dictionnaire pratique du CECRL. Paris : Ophrys, 2010.
4. Tagliante Christine. La classe de langue. Paris : CLE International, 2006.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН-ДОШОК ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Жданюк Олена Сергіївна

Викладач англійської мови, спеціаліст другої категорії

Красноградський педагогічний фаховий коледж Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Останні роки були нелегкими для освітян України. Здається, що тільки нещодавно викладачі та учні вже адаптувалися до освітнього процесу під час пандемії коронавірусу, а тепер потрібно знаходити можливість продовжувати освітній процес під час війни. Деякі заклади освіти навчаються за змішаною формою навчання, а деякі лише за дистанційною. Щойно в Україні почалася війна, Міністерство освіти і науки призупинило освітній процес у школах. Однак вже з 14 березня заклади освіти у більшості регіонів України відновили навчання у дистанційному форматі [1].

Досвід дистанційки при пандемії залишив безліч інструментів для здобуття освіти. Для безпосередніх зустрічей із здобувачами можна використовувати ресурси платформ Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Hangouts, Skype; для розміщення завдань, оцінювання знань та тестування – Google Classroom, Edmodo, Moodle і т.ін. Беручи до уваги той факт, що не всі здобувачі мають можливість бути присутніми на заняттях, можна користуватися ресурсами You-Tube каналу для пояснення матеріалу [2].

У вік цифрових технологій та інновацій можна знайти безліч засобів для навчання онлайн, які допомагають проводити освітній процес онлайн. Використання наочних засобів робить навчання більш доступним і легким для засвоєння. Це особливо актуально для уроків, що проводяться онлайн, що в свою чергу вимагає суттєвої переробки і зміни традиційних наочних засобів навчання. Вони повинні стати динамічними, інтерактивними та мультимедійними. У зв'язку з цим особливий інтерес викликає комп'ютерна візуалізація навчальної інформації.

Уявімо, що ви проводите заняття в Zoom чи записуєте навчальне відео, чому б не скористатися мережевим ресурсом для спільної роботи зі створення й редагування документів і зображень, спілкування в реальному часі – онлайн-дошкою. Пропоную вам огляд віртуальних інтерактивних дошок як принципово нового інструменту для навчання, завдяки якому можливе поєднання тексту, зображення, відео- й аудіоматеріалу на одному майданчику. Цей огляд включає в себе платні та безкоштовні сервіси, доступні з реєстрацією та без, які адаптовані для навчання та спільної роботи.

Отже, перша дошка, яка є відомою у використанні – це дошка Twiddla. Twiddla – онлайн дошка, призначена для спільної роботи. Дозволяє розміщувати текст (розмір літер, вирівнювати текст, виділяти його жирним, курсивом), ілюстрації, математичні формули; геометричні параметри; вбудовувати документи, віджети і html-код; спілкуватися за допомогою чату та звуку. Є можливість спільного перегляду веб-сайтів в режимі онлайн. Має візуально привабливий і інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Реєстрація не потрібна: посилання на робоче простір генерується сайтом, і потрібно просто поділитися нею з учнями. Учитель та учні можуть спільно коментувати текст, виділяти що-небудь.

Друга дошка, яка є дуже популярною саме в Україні, це Miro. Ця дошка – це не тільки біле поле, а набір шаблонів, які допомагають структурувати і організувати

планування або мозковий штурм. Тут можна проводити онлайн-уроки, створювати план роботи або закріплювати завдання, які потрібно виконати. Передбачена можливість запрошувати учасників через посиланням та по електронній пошті.

Інтерфейс дошки хоч і англійською, та інтуїтивно зрозумілий. Управляти нею зручно – пересувати потрібні шаблони та інші елементи мишкою. Дошкою можна користуватися з комп'ютера, та зі смартфона. Перевага Miro в різноманітному інструментарії. Дозволяє створювати нескінченні дошки. На них можна завантажувати документи, таблиці, зображення, малювати схеми і графіки, створювати колажі і багато іншого. Писати пером або вводити текст зі зміною шрифту, розміру, кольору. Можна малювати різні геометричні фігури. І в спливаючому вікні змінювати налаштування товщини ліній (прямі, ламані, дугоподібні, пунктир тощо) та кольору. Можна також зберігати створені дошки як плакати в форматі зображень, файлів pdf, завантажувати як резервні копії, зберігати на GoogleДиск. Також реалізована функція збереження дошки у вигляді презентації. На дошку можна додавати стікери. Важливі ідеї залишаються на полі, користувачі зможуть записувати ідеї або коментарі, а ви – стимулювати спільну роботу і зворотний зв'язок. Дошка проста в управлінні, на ній можна створювати безліч полів, пересувати їх мишею. Є безкоштовна версія та більш розширена – платна.

І наостанок, дошка Awwapp, яка хоч і не є такою популярною як дві попередні, але також варта уваги. Доступ до віртуальної дошки AwwApp дуже простий – прямо з браузера і не вимагає реєстрації. Ви можете запросити інших учасників за допомогою спеціального посилання або QR-коду. Всі запрошені можуть використовувати повний функціонал дошки. Є базовий набір інструментів. Фон білий, є сітка, що допомагає малювати і красиво розташовувати текст. Кнопка «Скасувати» для видалення помилок, кнопка «Видалити», щоб очистити дошку і «Ластик», щоб видаляти певні елементи (як на звичайній дошці). Дошка проста у використанні на комп'ютері, планшеті і навіть на екрані мобільного телефону. Є безкоштовна версія і розширена – платна. На безкоштовному тарифі кількість гостей обмежена. Відсутній голосовий чат і завантаження PDF. Постійна реєстрація дозволяє вам зберегти дошку для майбутнього використання, але якщо не хочете цього робити, то результат роботи можна завантажити у вигляді картинки або PDF. Реєструючись на сайті, ви на 14 днів отримуєте доступ до Преміум-версії безкоштовно. Якщо після закінчення 14 днів ви повертаєтесь до базової версії, у вас залишається 3 дошки преміум-версії. Простота у використанні робить дошку доступною і для особистого користування, і для роботи над великими проектами [3].

Отже, роблячи висновки, можна сказати, що період карантину дав нагоду навчатися проведи процес навчання дистанційно, опановуючи нові методи та засоби. А воєнний стан в Україні, який й досі триває, вчить нас ще більшому – опановувати не тільки Zoom чи Google Meet, а різноманітні інтерактивні онлайн-дошки. Найпопулярніші у застосуванні є дошки Twiddla, Miro та Awwapp. Ще більше різноманітних сайтів, платформ та додатків стають у нагоді викладачам.

Список використаних джерел:

1. <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/>
2. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 504 с.
3. <https://osvitanova.com.ua/posts/4181?fbclid=IwAR2RIWr4W9Mhh3iKjffuWOYEPmxDV6J7tB CGh9uErr8ve4jCRnfbjQJTbN>

ВИКОРИСТАННЯ ПОЕЗІЇ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Миголь Валентина Миколаївна

Викладач іноземної мови вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національний авіаційний університет», Україна

Науково-структурований матеріал дозволяє викладачу крок за кроком нарощувати обсяг нового матеріалу, закріплюючи граматику та розширюючи словниковий запас студентів типовими вправами. Однак такий традиційно-механічний підхід не завжди сприяє розвитку творчості у вивченні мови. Основними завданнями, що стоять перед викладачем є підвищення мотивації здобувачів освіти та їх перебудова з пасивних одержувачів на активних творчих творців своїх знань. Саме використання поезії, на першому етапі – класичної та сучасних авторів, а на другому етапі – власний твір віршів англійською мовою, може надати відповідну підтримку і викладачу та студенту у цьому процесі. Використання поезії можливе як на основних уроках, так і на факультативних заняттях.

Вивчення віршів допомагає студентам розширити свій словниковий запас, закріпити знання граматики, розвиває творчий підхід у викладі думок, формує навички письма й у цілому є якісним доповненням методичним посібникам.

Принцип "достовірності мови". Як класична, так і сучасна поезія англомовних поетів є справжнім та реальним мовним прикладом у відповідному контексті для запровадження на занятті нового навчального матеріалу. Багато зарубіжних методик вважають, що поезія, що розкриває реальні контексти, сприяє набагато більшому розвитку мовних навичок, ніж механічне запам'ятовування за допомогою вправ без реального контексту. [1 с.3]

Вірші розширюють і збагачують словниковий здобувачів освіти, не включений до методичних посібників. Спроби розширити словниковий запас через просте запам'ятовування набору слів завжди продуктивні. Під час вивчення віршів та його самостійному творі процес зовсім зворотний. Точність висловлювання думки вимагає знання широкого кола схожих за значенням слів та його вибору залежно від рими. Запам'ятовування нових слів стосовно конкретного контексту значно ефективніше.

Користь впровадження поезії у процес навчання і те, що викладач відходить від шаблонних схем вивчення мови і підключає творчий потенціал студентів, підвищуючи цим стимул, розкриваючи нові можливості. Написання власної поезії дозволяє студентам знаходити "корисні ідеї" застосування мови та творчого викладу думки, а твір віршів дає їм значно більше задоволення від вивчення мови, ніж просте механічне зазубрювання, включає їх самостійність та особистий досвід, розвиває вільний творчий вираз думки.

Поезія виявляє емоційну причетність, підвищує мотивацію. Коли студенти читають, розуміють та інтерпретують вірші, вони вивчають іноземну мову через свою особисту діяльність та досвід. Вірші розкривають універсальні теми, людські проблеми, вони змушують спроектувати їхні власні почуття та емоції, тим самим сприяючи їхній особистій причетності.

Для перших кроків у процесі написання власних віршів англійською, викладач може запропонувати "шаблонний метод", призначений насамперед надання

допомоги у побудові граматичної основи, формуванні словникового запасу та розвитку творчого підходу у листі. Цей метод залучає здобувачів освіти скласти власні вірші, дотримуючись розміру і формату зразка. [2] У цьому способі оригінальна поезія застосовується як відправна точка, а також служить натхненням для власного листа. Як правило, весь процес можна поділити на три етапи: знайомство з віршем, його вивчення, твір власного варіанту.

Знайомство з віршем необхідне поняття його змісту, перекладу незнайомих слів, формування ставлення до сенсу вірша.

Вивчення поезій ставить своїм завданням насамперед зрозуміти стиль мови, граматичну структуру письма, зрозуміти мову – метафори, епітети тощо. Це етап проникнення учнів у "душу" вірша, розуміння його внутрішнього змісту та підготовки до самостійної творчої роботи.

На даному етапі можливий як колективний "мозковий штурм", так і індивідуальна робота з подальшим обміном думок і варіантів. Як правило, основним завданням є дотримання головної ідеї вірша [3. 42]

Етап створи власну поезію.

На даному етапі студентам пропонується на основі лексики та граматики, використаних в оригінальному вірші, написати свою версію вірша з ідеєю ідентичності, закладеною в оригінальному варіанті. Тип ідентичності може бути будь-яким.

Звичайно, у віршах учнів зовсім різна інтерпретація оригінального сенсу, різні почуття та різна ідентичність, проте в обох була використана і нова лексика та граматичні структури, що застосовуються в оригінальному вірші.

Необхідно відзначити, що отримавши перші кроки у вивченні поезії англійською за представленою методикою під керівництвом викладача, студенти і надалі самостійно продовжують активно писати вірші, тим самим розширюючи та поглиблюючи свої знання. Загалом можна стверджувати, що дана методика дозволяє:

- ефективно формувати граматичні навички;
- збагачувати словниковий запас, сприяти подоланню мовного бар'єру та надавати студентам впевненості у собі;
- прищеплювати любов до мови та робити процес навчання захоплюючим;
- підвищувати мотивацію та особисту зацікавленість здобувачів освіти.

На мою думку, використання зразків сучасної англомовної поезії може бути одним з ефективних досягнень таких основних цілей навчання предмету іноземної мови, як практична і розвиваюча.

Внаслідок того, що мова сучасного поетичного твору не архаїчна, його синтаксис, а також стиль, в основному, простий (Мова йде про спеціально підібраних по цих параметрах віршах), воно містить аутентичний мовний матеріал максимально наближений до сучасної розмовно-літературної мови. Крім того, при читанні вірша студент бачить усвідомлене виконання лексики для передачі думки автора і знайомиться з різними функціями мови в спілкуванні.

Використання поезії сприяє розвитку основних комунікативних умінь читання, аудіювання, говоріння, причому останнє частіше за все виступає в формі обговорення змісту поетичного твору, яке може викликати справжню дискусію в групі, оскільки проблеми, ті, що торкаються в поетичних творах універсальну, носять життєвий характер, не завжди передбачають однозначне рішення. Таким чином, поезія сприяє навчанню основним видам мовної діяльності та дозволяє використати нешаблонні, творчі типи вправ. При цьому відбувається досягнення мети навчання.

Знайомство з кращими зразками англомовної поезії, а також з варіантами

перекладу віршів рідною мовою сприяють розвитку культурної компетенції та досягненню мети навчання.

Специфіка поезії допомагає студенту оволодіти емоційно-ціннісним досвідом спілкування. Викладач отримує його психологічний портрет. Таким чином, використання поезії має розвиваюче значення, до того ж воно допомагає забезпечити не лише мовну атмосферу під час зняття, але і психологічний контакт.

Отже, поезія може бути використана як зразок сучасної аутентичної розмовно-літературної мови для досягнення цілей навчання і для розвитку творчих здібностей здобувачів освіти.

Таким чином, поезії стимулюють студентів до монологічних та діалогічних висловлювань, служать основою розвитку їх мовної діяльності, сприяють розвитку як підготовленої, так і непідготовленої мови.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко О. Як організувати ефективне навчання. // English. - 2009. - №29-30. - С.3-6.
2. Казачінер О.С. Сучасні форми та методи навчання англійської мови / О.С. Казачінер. - Харків: Основа, 2010. - 112с.
3. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид.2-е, виправл. І переробл. / Кол. авторів під кер.С.Ю. Ніколаєвої. - К.: Лентвіт, 2002. - 328 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТА СУГЕСТИВНИХ ПРИЙОМІВ У РЕКЛАМІ

Дорошина Анастасія Максимівна

Студент-дослідник
університет Хосей, Токіо, Японія

Дорошина Катерина Максимівна

Студентка II курсу II (магістерського) рівня
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", Україна

Сучасний світ неможливо навіть уявити без реклами. Людина знаходиться у повному її оточенні з ранку до вечора більшість днів свого життя. Будівлі, ліхтарні стовпи, транспорт, робочі місця та поліклініки обклеєні нею, теле- та радіопередачі транслюють її, так само як і інтернет медіа, найбільш значущі кріейтор більшості з яких покладаються на рекламу, як основне джерело доходів, поп-ап та інша реклама на сайтах та у застосунках - все наше життя як пап'є-маше з рекламних повідомлень.

Загальноприйнятою є думка, що нинішнє суспільство знаходиться на такій стадії свого розвитку, як споживацьке суспільство. У статті ВВС за авторством К. Хіггс [3] зазначається, що капіталістичні системи протягом 20 ст. перетворили пересічних людей на споживачів, заповнивши ринки продукцією масового виробництва, що стала доступна не лише багатим елітам, а і простим громадянам. Немале значення відіграла промоційна діяльність медіа, яка активно використовувалась на ряду з друкованою.

Для того, щоб діяльність мала успіх у сьогоденні нескінченних пропозицій невимовно затребувані вмілі рекламні матеріали, які можуть скеровувати людські маси до відповідних бізнесів. Саме тому серед дослідників різних сфер, як українських, так й іноземних, як досвідчених, так і молодих, тема реклами викликає жваву цікавість.

Так, наприклад, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов [16] у своєму навчальному посібнику "Сугестивні технології маніпулятивного впливу" за ред. Є. Д. Скулиш акумулюються знахідки своїх досліджень і подають їх у зрозумілій, легкій для сприйняття формі, що робить їх зручними для використання і консультації. У книзі "розглянуто особливості маніпулятивного впливу з використанням нейролінгвістичного програмування, піару та інших сучасних сугестивних технологій" [16]. У книзі детально розглядаються та аналізуються різні маніпулятивні та сугестивні прийоми, як вони зроблені та як їм протистояти, щоб самим не стати їхніми жертвами. А молода дослідниця Л. С. Маркушевська [1] у своїй кваліфікаційній роботі розглянула питання сугестії на матеріалі українського фольклору та сучасної україномовної реклами, що демонструє цікавий діахронічний підхід і допомагає прослідкувати еволюцію цього явища у українській свідомості та дійсності.

Лінгвістика І. А. Петриченко [4-14] досліджує мову сучасної японської реклами, концентруючись на газетній рекламі. Особлива увага у дослідженнях приділяється категорії часу, яка є значущою у деяких маніпулятивних та сугестивних технік у рекламі. З цих досліджень можна побачити не лише національні особливості японської реклами, а і зрозуміти обумовлені японським світосприйняттям прийоми,

що є дієвими для носіїв японського менталітету, японської картини світу, на основі чого зробити подальші ширші припущення про універсальні прийоми, що діють на представників східних та західних цивілізацій.

У своїй статті про інтерактивні цифрові вивіски із сугестивним ефектом дослідники Н. Сугіура, Р. Огура, Й. Мацуда, Т. Комуро, К. Огава [16] описали вплив інтерактивності на сприйняття і запам'ятовування споживачами сугестивних меседжів. Встановлені на території університету інтерактивні панелі з іграми, що дозволяли взаємодію з ними множини користувачів одночасно, що сприяло більшому залученню людей, які спочатку не були особливо зацікавленими, але зрештою дослідники виявили вірогідність того, що на них так само діяли навіювані меседжі. Також, після проведення опитування найактивніших користувачів панелей, стало зрозуміло, що інтерактивні ігрові панелі та перегляд відео на них сприяли несвідомому запам'ятовуванню деталей реклами різних акцій, що підтвердилося правильними відповідями на питання про зміст реклами. Особливо високий рівень правильностей відповідей відзначено у випадку саме інтеракцій з ігровими застосунками, який перевищив аналогічний показник для перегляду відео.

У дослідженні І. Рангасвами, С. К. Сагадеван, М. Ратінасамі, Н. Наваз [15] представлені результати емпіричного дослідження стимуляції бажання споживати та впливу на поведінку споживачів за допомогою маніпулятивних технік. Зачіпається питання етичності їх використання, і, хоча самі дослідники зазначають, що "Маніпуляція, форма неетичної торговельної поведінки, ... що несправедливо зменшує або усуває здатність чи можливість покупця зробити вибір. Переконавання - це навичка або методика, що може вплинути на рішення покупця, але останнє слово залишається за покупцями. Різниця між переконанням і маніпуляцією полягає в намірі, що стоїть за бажанням переконати дану особу. Його характеристики включають правдивість і прозорість процесу на ряду з чистою вигодою або впливом на зазначеного індивіда," результат опитувань показує, що більшість споживачів не лише визнають вплив на свою купівельну поведінку маніпулятивних та навіювальних прийомів, а і вважають це етичним, що "позитивна маніпуляція" може призвести до позитивних результатів.

У свою чергу робота В. Данчу [17] не лише розповідає про те, як компанії використовують різні рекламні технології у маніпулятивних цілях, а і як це помітити, визначити і протидіяти, адже, згідно цього автора, маніпулятивна реклама є неетичною і приносить проблеми, все більше зміщуючи баланс впливу на користь компаній, що негативно впливає на забезпечення потреб споживачів, а і пропонуються шляхи взаємовигідного вирішення описаних вище проблем.

Розвивається тема етичного маркетингу і роботу Ш. Шер [18] У статті пропонується фреймворк для визначення, чи ті або інші маркетингові тактики є етичними, чи ні, адже побутує думка, що існують і ті і інші, з уточненням, що неінформативні прийоми у маркетингу зазвичай є маніпулятивними. Запропоновані критерії мають допомогти з визначенням - чи та або інша маркетингова стратегія є маніпулятивною, і якщо так - чи є вона в свою чергу неетичною. Відповідно до статті, про маніпулятивність маркетингової тактики свідчить її орієнтація на мотивування споживача через запобігання нормальному процесу прийняття рішень, притаманного споживачу, використанні слабких місць, які на думку маркетолога можуть бути присутні у цільовій аудиторії під час прийняття рішень абл обману. Така тактика є морально неприйнятною з кількох причин, які роблять її етично неприпустимою, якщо вона не переважена достатніми «виправдовуючими» моральними міркуваннями.

У книзі П. Грімаджі [19] йдеться про оманливі рекламні прийоми, що дезінформують споживачів, як вони можуть регулюватися законодавчо та у середині сутності, що прагне прорекламувати свої товари та/або послуги, на прикладі практик Індії та країн Північної Америки. П. Грімаджі приходиться до висновку, що як саморегуляція так і легальна регуляція брехливої то оманливої реклами є недостатньою в силу нестачі контролю за виконанням законодавства та/або шпаринах у законах, що дозволяють таку неетичну і шкідливу поведінку. З цього випливає, що споживачі мають вимагати від законодавців покращення та примусу до суворішого виконання наявних правових документів, що стосуються регулювання брехливої та оманливої реклами через скарги та різноманітні звернення.

У роботах О. Д. Бойко [20, 21] та Ф. Г. Семенко [2] досліджується маніпулювання у політичній сфері. Через те, що політична реклама (і пропаганда) є особливою формою психологічного впливу, яка має на меті “продати” не звичайні товари та послуги, а кандидатів та політичні сили, що може безпосередньо відобразитися на житті пересічних громадян. За словами автора: “Політичне маніпулювання (франц. *manipulation*, від лат. *manipulus* — жменя) — комплекс психологічних, ідеологічних та організаційних дій, спрямованих на приховане корегування масової свідомості з метою стимулювання суспільної активності у потрібному маніпуляторіві напрямі в боротьбі за політичну владу, її захоплення, використання, утримання.”[20].

З вищеперерахованого очевидно, що тема є актуальною для сьогодення у багатьох сферах, адже більшість із них мають вдаватися до різноманітних технологій впливу на свідомість потенційних споживачів, щоб привабити їх саме до свого бізнесу, тощо, у час перенасиченості ринку і нескінченного потоку пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Маркушевська Л. С. Механізми мовної сугестії в українському фольклорі та сучасній українській рекламі (Кваліфікаційна робота з української мови) - 2019 р. - КНЛУ, Київ, 80 с.
2. Семенченко Ф. Г. Політичні маніпуляції як суб'єктивний вид політичного впливу // Актуальні проблеми політики - 2014. - Вип. 51 - С. 254-263
3. Higgs K. How the world embraced consumerism - 21st January 2021 (Режим доступу: <https://www.bbc.com/future/article/20210120-how-the-world-became-consumerist>).
4. Петриченко І. А. Шляхи реалізації рекламної комунікації: японський варіант // Проблеми викладання східних мов - 2004 - № 1 - С. 64-67.
5. Петриченко І. А. Рекламна комунікація та час: японське бачення // Мовні і концептуальні картини світу - 2013 - № 45 - С. 85-89.
6. Петриченко І. А. Рекламування в Японії: діахронічна характеристика // Сучасні тенденції сходознавства: Матеріали конференції 11.04.2014 - 2014 - С. 26-29.
7. Петриченко І. А. 日本のプリントメディア—新聞を中心にした通時的分析 // Мовні і концептуальні картини світу - 2014 - № 49 - С. 273-277.
8. Петриченко І. А. Часові відносини як засіб класифікації японських рекламних текстів (квалітативно-квантитативний підхід) // Наукові записки Острозької академії - 2010 - №14 - С. 85-89.
9. ペトリチェンコ・イリーナ 日本の新聞広告文章におけるダイクシス：時間軸を中心に // 言語・地域文化研究 - 2009. - № 15 - С. 305-313.
10. Петриченко І. А. Газетний дискурс Японії: спроба класифікації // Мовні і концептуальні картини світу - 2005. - № 16 (2) - С. 64-66.
11. Петриченко І. А. Медіа-носії в рекламному дискурсі Японії // Мовні і концептуальні картини світу 2004. - № 14 (2) - С. 103-107.
12. Національно-культурні особливості мови японської реклами: засоби створення іміджу // Вісник Київського міжнародного університету 2004. - № 3 - С. 229-235.

13. Петриченко І. А. Рекламна комунікація в етнонаціональних картинах світу (на матеріалі японської друкованої реклами) // Мовні і концептуальні картини світу - 2004. - № 12 (2) - С. 156-160.
14. Петриченко І. А. Парадигма «Схід-Захід» у сучасній рекламній комунікації // Наукові записки Острозької академії - 2013. - № 39 - С. 242-244.
15. Rangaswamy E., Sagadevan S. K., Rathinasamy M., Nawaz N. Manipulation tactics and consumer behaviour: Creation a desire to purchase - Tianjin Daxue Xuebao (Ziran Kexue yu Gongcheng Jishu Ban) / Journal of Tianjin University Science and Technology - 2021 - Vol: 54 Issue: 10: 202 - с. 22 (Режим доступу: <https://tianjindaxuexuebao.com/dashboard/uploads/1.%20BKHXМ.pdf>).
16. 杉浦 成美、小倉 里華子、松田 嘉男、小室 孝、小川 賀代 暗示的な広告効果のあるインタラクティブデジタルサイネージ // 情報処理学会インタラクシオン2020 - 2020 - С. 359-361 (Режим доступу: <http://www.interaction-ipsj.org/proceedings/2020/data/pdf/1B-47.pdf>).
17. Danciu V. Manipulative marketing: persuasion and manipulation of the consumer through advertising // Theoretical and Applied Economics, Asociatia Generala a Economistilor din Romania, AGER - 2014. - vol. 0(2(591)) - С. 19-34.
18. Sher Sh. A Framework for Assessing Immorally Manipulative Marketing Tactics // Journal of Business Ethics - 2011 - Vol. 102, № 1, Symposium: Ethical Corporate Marketing (August 2011) - С. 97-118.
19. Girimaji P. Misleading advertisements and consumer - Centre for consumer studies Indian institute of public administration - New Delhi, 2013 - 83 с.
20. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. – К., 2010. – 432 с.
21. Бойко О. Д. Анатомія політичного маніпулювання / О.Д.Бойко. – Ніжин, 2007. – 223 с.

ЛЕКСИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ РБ ООН

Гольцева Марія Ігорівна

аспірантка кафедри германської філології
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Колесник О.С.

доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Вступ. Дипломатичні промови раніше і зараз суттєво відрізняються не лише граматично, стилістично, синтаксично та лексично, але й все менше прослідковується зберігання дипломатичного нейтралітету, все більше превалює особистісний, суб'єктивний момент. Тобто, маємо справу з більш експресивним та агресивним дипломатичним дискурсом, яка виражається за допомогою функції персуазивного впливу.

Ціль роботи. З'ясувати, які мовні засоби складають основу персуазивності англomовного дипломатичного дискурсу РБ ООН.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження послуговували архівні записи виступів дипломатів РБ ООН за першу половину 2022 року. При дослідженні ми послуговувалися наступними методами: порівняльний, описовий, лінгвокультурологічний, зіставний.

Результати обговорення. Мова дипломатії завжди відрізнялася не лише жанровим та стилістичним забарвленням, але й умінням переконувати опонента. Як слушно зауважила В.Є.Чернявська, персуазивність – це “здійснення впливу адресанта на думку, враження, ставлення, почуття, емоції адресата [1,ст.25]”. Особливо значення персуазивність/вміння переконувати набуває у сучасній дипломатії як спосіб уникнення суперечок між сторонами, їхнє переростання у конфлікти з подальшим військовим втручанням. Таким чином, персуазивність знаходиться на межі між раціональним переконанням та емоційним маніпулюванням адресата дипломатичної комунікації.

Слово виступає дипломатичною зброєю у сучасному суспільстві, тому важливо яким чином воно застосовується – для досягнення блага або власних корисних цілей. Так, Т. ван Дейк поділяє вплив на адресанта комунікації як *легітимний та нелегітимний* [2,ст.359–383]. Легітимним видом впливу є персуазивність, а нелегітимним – маніпулятивність. Нелегітимна маніпулятивність у гібридному дипломатичному дискурсі РБ ООН передбачає зловживання владою, контроль над мисленням, знаннями, відношенням до певних подій тощо. Цей контроль здійснюється за допомогою безпосереднього впливу на масового адресата комунікації шляхом застосування відповідних аргументів, зручних доказів, які лише підкреслюють потрібну точку зору, створення ілюзій тощо. На відміну від маніпулятивності персуазивність є легітимним, етичним видом впливу на адресата.

Персуазивний вплив здійснюється шляхом привертання уваги, створення сприятливого емоційного клімату, використання певної граматики, синтаксису, стилістики та лексики. У даній розвідці ми зосередимо увагу саме на лексичній складовій дипломатичної персуазивності.

● До лексичних засобів відносимо, перш за все, дипломатичні кліше, термінологію та фразеологізми, наприклад, *on behalf of, for the kind words he addressed to me, I thank ...for his/her briefing* та ін.

● Спеціальна дипломатична термінологія, назви посад, дипломатичних установ і закладів, документів тощо. Наприклад, *briefing, resolution, invasion, ambassador* та ін.

● Використання аббревіатур, загальноприйнятих символів та скорочень. Наприклад, *DEL – Delegation, F.S.O. – Foreign Service officer., etc.*

● Використання інтернаціональної лексики зрозумілої для всіх і кожного. Наприклад, такі лексеми як – *persona non grata, status quo, attaché, veto* є зрозумілими у будь-якій мові, немає потреби у їхньому перекладі. Наявність подібних спільних лексем сприяє налагодженню контакту, взаєморозуміння та схиляє до персуазивності.

● Етикетна лексика для надання урочистості повідомленню. Наприклад, *your Excellency, Mr./Madam Ambassador* і т.п. Подібні протокольно-офіційні дипломатичні формули мають універсальний інтернаціональний характер, таким чином надаючи персуазивну тональність дипломатичним промовам.

● Персуазивному дипломатичному мовленню також притаманно надання оцінки, тому широко розповсюдженими є лексеми з позитивною чи негативною конотацією : *honour, honesty, tremendous, disastrous, effective*, та ін.

Отримані результати свідчать про широкий діапазон лексичних персуазивних характеристик впливу адресанта дипломатичної комунікації на адресата дипломатичної комунікації.

Висновки. Отже, лексичний шар мови сприяє тому, що одне й те ж саме повідомлення може передаватися й сприйматися абсолютно різним чином. Існує безліч інструментів досягнення дипломатичних інтенцій, нами було розглянуто лише перший шестикомпонентний пласт персуазивності – лексичний.

Список використаних джерел:

1. Чернявская, В. (n.d.). Retrieved September 10, 2022, from https://www.academia.edu/36657188/Дискурс_власти_и_власть_дискурса_проблемы_речевого_воздействия.
2. van Dijk, T. A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse & Society*, 17(3), 359–383. <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ТЕМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Штинда Анастасія Володимирівна

здобувач вищої освіти факультету української та іноземної філології
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Талалай Юлія Олегівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та перекладу
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Україна

Мета роботи – схарактеризувати молодіжний сленг в сучасній англійській мові.

Об'єкт – молодіжний сленг в сучасних англійських текстах

Предмет – тематичні характеристики молодіжного сленгу в сучасній англійській мові.

Сленг завжди був, є і буде невіддільною частиною культури будь-якого суспільства, одним із основних складників розвитку цивілізації. Це явище не є новою ознакою сучасного розмовного мовлення. На сьогоднішній день він є одним із найцікавіших мовних систем сучасної лінгвістики.

Спочатку сам термін “slang” був зафіксований 1750 року як «мова вулиці». І справді, жива мова – це динамічна система, яка постійно розвивається. Цікавим є те, що сленг має урбаністичне забарвлення, це мова міста. Вона є складною лінгвістичною системою, яка має поділ за віком, територією та соціальними групами. Існує дві групи сленгу – сленг загальний та сленг спеціальний. Перший є загальноновживаним та зрозумілим для всіх носіїв мови. Хоча таким не є спеціальний сленг – його використовують у вузьких сферах та у пов'язаних із різними професійними чи соціальними групах, де значення того чи іншого слова відоме тільки тим особам, які мають безпосереднє відношення до якоїсь із цих груп [2, с.55-58].

Згідно з О. Селіванова, сленг – нелітературна додаткова лексична система, яка представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі; різновид соціолекту, соціально маркованої лексики певної суспільної групи (професійної, вікової тощо) в межах національної мови [1, с.560].

Американські теоретики літератури Джеймс Бредстріт Грінов та Джордж Лаймен Кіттрідж характеризували сленг наступним чином: «сленг – це язык-волоцюга, який висить у літературній мові і постійно намагається пробитися до найвищого прошарку суспільства» [3, с.55].

Поняття «сленг» змішується з такими поняттями, як «діалектизм», «жаргонізм», «вульгаризм», «розмовна мова», «народна мова».

Проте сленг активно використовується в мовленні освічених людей, представників певного віку чи певної професійної групи. Часто це просто підкреслює приналежність до певної групи людей. Відомий приклад – молодіжний сленг.

Наприклад:

BAE – це абревіатура, яка розшифровується як “before anyone else”, або скорочена версія baby або babe, ще одне слово для sweetie [4, с.3,4; 5, с.22]. Крім того, “bae” з'являється в реп-піснях і незліченних веб-мемах із середини 2000-х років: “Can't go sorry, got dinner with my **bae** tonight. / Вибач, не можу прийти, сьогодні вечеряю зі своєю **милою**” [9].

BFF означає Best Friend Forever, найкращий друг [4, с.72; 6, с.85]. Мати найкращого друга – це все одно, що мати брата чи сестру: “I have known my **BFF** for 20

years and have had a lot of happy memories with her. / Я знаю свою **найкращу подругу** 20 років і маю багато веселих спогадів з нею” [9].

A bestie – це хтось набагато кращий, ніж найкращий друг **BBF** [4, с.3]. **Bestie** вміє читати ваші думки та знає всі ваші секрети; хтось, кого ви любите, хтось, без кого ви абсолютно не можете жити: “*Esty and Rochel have been besties since they were 16 years old. / Есті і Рошель були найкращими подругами з 16 років*” [9].

A crush – це людина, від якої з’являються “метелики” в животі і людина, яка змушує ваше серце битися швидше [4, с.74; 6, с.16,18,91,100]. Людина, яку ви не можете викинути з голови: “*My heart broke when I found out my crush was seeing another person. / Моє серце розбилося, коли я дізнався, що моя [потаємна] любов зустрічається з іншою*” [9].

A weirdo – це той, хто сильно відрізняється від усіх інших: “*You are acting like a weirdo. / Поводишся, як дивак.*” [8, с.56; 9]

A dude – це та людина, яку ти так називаєш, якщо не знаєш її ім’я [4, с.81; 5, с.91; 6, с.82; 7, с.38,63,67-68,71-74]; так ти кличеш свого друга: “*yo dude what’s your name? / Чувак, як тебе звати?*” [9].

A girlboss – хтось (часто це дівчина, жінка), хто дуже сильна і впевнена [6, с.1,3]: “*I can’t believe Kamala Harris is the first female vice president. She must be a real girlboss. / Я не можу повірити, що Камала Харріс стала першою жінкою-віцепрезидентом. Вона точно справжній бос*” [9].

Bold – це прикметник, який описує дуже сміливу людину [6, с.79]: “*My friends think I am a bold person. / Мої друзі вважають мене сміливим*” [9].

Висновки. Є різні погляди на сленг. Його можуть тлумачити як 1) нелітературну лексику; 2) мову, яка функціонує тільки в усному мовленні; 3) репрезентує пласт фамільярної лексики певної галузі; 4) є розмовним варіантом професійного мовлення.

Також сленг – це своєрідний результат властивого людині бажання розважитися і потребує постійного оновлення. Сленг вважається динамічною лексичною системою, в якій мовознавці бачать живі факти словотворення, прогресивне явище в розвитку й удосконаленні мови. Крім того, це явище потребує постійного оновлення.

Існує переконання, що вживання сленгу властиве тільки молодим людям. Проте сленг – це настільки складна лінгвістична система, що підганяти її в певні вікові чи інші рамки було би просто несправедливо. На кожен відрізок часу і на кожен життєвий запит є свій сленг. Визначною рушійною силою у створенні сленгу є спільність, а найчастіше спорідненість людей з точки зору їх інтересів та вподобань.

У цій роботі схарактеризовано молодіжний сленг в сучасній англійській мові. Можна прослідкувати, що для нього урболектичність є типовою, але не абсолютною ознакою. У другій частині цієї роботи досліджено сленгові слова, з’ясовано їхнє значення та наведено приклади вживання сленгових слів у реченні.

Список використаних джерел:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. К.: Критика, 2005. 464 с.
3. James Bradstreet Greenough. Words and Their Ways in English Speech. Macmillan, 1914, 441 с.
4. Cosmopolitan Philippines, Anne Curtis, June 2017, 112 с.
5. Cosmopolitan Philippines, Bela Padilla, April 2017, 122 с.
6. Cosmopolitan Philippines, Gabbi Garcia, Aug 2017, 138 с.
7. Cosmopolitan Philippines, Liza Soberano, July 2016, 134 с.
8. V Magazine V116: The Winter Sun, Lily Rose Depp, Dec 11, 2018, 116 с.
9. Urban Dictionary ®

ПОНЯТТЯ ПОРІВНЯННЯ ТА ЙОГО ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ

Кобчук Євген Євгенович

здобувач вищої освіти факультету філології, психології та іноземних мов
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Порівняння належить до найважливіших прийомів пізнання світу. Техніка порівняння дає змогу читачеві виявити подібності та відмінності реалій світу з метою отримання нової, об'єктивної інформації про процеси та явища життя. Використання порівняння в літературі також має ефект зв'язку, допомагає зобразити суб'єкт за допомогою різноманітних асоціацій для повнішого сприйняття. З цих причин протягом сотень років порівняння є популярною літературною технікою. Незважаючи на пильний інтерес провідних філософів і лінгвістів до проблеми природи та функцій порівняння, ціла низка його аспектів залишається невивченою [1].

Питання щодо сутності порівняння є спірним для зарубіжних лінгвістів з античних часів, при цьому в роботах дослідників існує дві різні думки. У той час як частина їх (Б. Боуді, Д. Дженгер, Д. Кеннеді, Д. Міллер, П. Чіппе) вважає, що порівняння є еквівалентом метафори, інші (М. Блек, З. Глюкберг і Дж. Кейсер, До. Девідсон, А. Усумі) дотримуються протилежного погляду.

На відміну від порівняння метафора пропонує процес прирівнювання об'єктів, маючи синтетичну та багатослівну семантику, яка визначає одночасне усвідомлення двох різних значень. Порівняння своєю чергою пропонує два різні одночасні процеси, що відбуваються, які воно з'єднує, але водночас поділяє на два семантично неоднорідні об'єкти. Отже, суб'єкт порівняння лише нагадує той об'єкт, із яким він порівнюється. У цьому разі кожен із них зберігає свою оригінальність і незалежність [2].

Зарубіжні лінгвісти, такі як Дж. Джордан, У. Кліфтон та А. Кліфтон, пропонують таку систему опису структурних ознак порівняння:

1. Порівнюваний предмет чи явище, суб'єкт порівняння, в англійській для цього існує термін *tenor*;
2. Об'єкт, з чим порівнюється предмет або явище, що має англійською мовою назва *vehicle*;
3. Основа порівняння, та ознака чи якість, що є загальним для двох абсолютно різних предметів чи явищ – *basis* [3].

Подібні назви пропонує лінгвіст Б.В. Томашевський. До елементарного складу порівняння, на його думку, входять такі компоненти: те, що порівнюється, те, з чим порівнюється і ознака, на основі якої здійснюється порівняння. Ці члени порівняння можна позначити так:

1. Те, що порівнюється, чи «предмет»;
2. Те, з чим порівнюється – "образ";
3. Те, на підставі чого порівнюється одне з одним – «ознака» [4].

Аналізовані поняття також доцільно позначати як суб'єкт, об'єкт, база. Отже, повна структура порівняння передбачає наявність предмета (суб'єкта), образу (об'єкта) і сполучного ознаки (бази).

Незалежно від форми, в якій здійснюється порівняння, воно завжди є одним з основних та дієвих прийомів словесного живопису.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики спостерігається стійке зацікавлення сутністю поняття «порівняння» та його структурою. Однак у науковій літературі порівняння не знайшло загальноприйнятого визначення.

Різноманітна інтерпретація сутності порівняння та його компонентів свідчить про складність та актуальність проблеми. Ми дотримуємося вітчизняного трактування визначення порівняння, за яким порівняння – це образне зіставлення, яке є явним утвердженням часткової ідентичності (подібності, подібності) двох різнорідних об'єктів. Так само, на наш погляд, для позначення структурних елементів порівняння потрібно застосовувати такі терміни: предмет/суб'єкт порівняння, образ або об'єкт та ознака (база) порівняння.

Список використаних джерел:

1. Білецька О. О. (2016) Переклад текстів новин та новин у контексті міжкультурної комунікації, 642 с.
2. Паршин А.Н. (2009) Теорія і практика перекладу, 202 с.
3. Fandel J. (2005) *Metaphors, Similes, and Other Word Pictures*. – The Creative Company, 48 p.
4. Томашевский Б. В. (2003) Теория литературы. Поэтика, 232 с.

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ АБРЕВІАТУР В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Яхненко Ольга Олександрівна

студентка

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

Науковий керівник: Мовчан Діана Василівна

канд.філол.наук, доцент

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

До найбільш продуктивних способів словотвору в сучасній англійській мові більшість дослідників відносять різні види скорочення. За класифікацією Ю. А. Жлуктенко та А. І. Смирницького [2], скорочення належить до морфологічних способів словотвору. Скорочення (або аббревіація) – це утворення нових слів шляхом усичення основи. Внаслідок дії цього способу словотвору створюються слова з неповною, усиченою основою (або основами), які називаються скороченнями або аббревіатурами.

Під терміном «аббревіація» мають на увазі процес, «спосіб створення номінацій для тих понять і реалій, які були спочатку позначені описово, за допомогою атрибутивних словосполучень» [3, с. 107], а «аббревіатура» – результат цього процесу. Створені аббревіатури на сьогодні вживаються у практично всіх стилях мовлення, починаючи від розмовного та закінчуючи офіційно-діловим. Аббревіація стає невід'ємною частиною англійської мови, входить до тих чи інших терміносистем, у тому числі й політичної.

Слід зазначити, що з розвитком міжнародних відносин, лексичний склад політичної термінології постійно поповнюється, зокрема і аббревіатурами, за рахунок назв міжнародних та локальних організацій та нових понять. Оскільки лаконічний виклад інформації – одна із основних рис політичних текстів, аббревіатура є дуже важливим компонентом політичної терміносистеми.

В англійській мові політичних текстах аббревіатури найчастіше використовуються для позначення: 1) міжнародних організацій (*United Nations Food and Agricultural Organization – UNFAO, Shanghai Cooperation Organization – SCO*); 2) міжнародних програм (*United Nations Environment Program – UNEP*); міжнародних форумів (*Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC*); 3) важливих міжнародних подій (*Conventional Forces in Europe Treaty – CFE Treaty*); 4) геополітичних утворень (*The League of Arab States – LAS*); 5) військових звань (*Major General – Maj. Gen.*); 7) форм звернення (*mister – Mr, doctor – Dr*); 8) аббревіатури геополітичних утворень: *EU (European Union)*; 9) назви державних органів: *PNA (Palestinian National Authority)*; 10) назви механізмів, що використовуються при регулюванні міжнародної ситуації: *NRC (NATO-Russia Council)*; 11) стратегії, які пропонують міжнародні організації та спільноти: *GCS (United Nations Global Counter-Terrorism Strategy)* [1].

Окрім того, проведений аналіз семантичних особливостей аббревіатури як частини англійської політичної термінології, показав, що можна виокремити такі семантичні групи цих лексем:

1. Аббревіатури та скорочення від військових термінів. Численні скорочення від назв видів озброєння, військових організацій, посад та звань вже давно стали невід'ємною частиною лексики публіцистичного стилю. Наприклад: *ICBM* –

intercontinental ballistic missile (міжконтинентальна балістична ракета, МБР); *IRBM* – *intermediate range ballistic missile* (балістична ракета середньої дальності).

2. Аббревіатури та скорочення від назв державних організацій. Варіативними можна назвати і аббревіатури та скорочення назв державних організацій, вони використовуються практично у кожній газетній чи журнальній статті на суспільно-політичну тему. Наведемо приклади аббревіатур від назв найвідоміших організацій: *AA* – *Automobile Association* (автомобільна асоціація); *AAUN* – *American Association for the United Nations* (Американська асоціація сприяння ООН).

3. Аббревіатури від юридичної термінології. У сучасному світі юриспруденція більше не є вузькоспеціальною областю, вона огортає всі сфери повсякденного життя, що й спричинило широке поширення юридичних термінів у ЗМІ. Поясненням цьому може бути зростання рівня злочинності та активне висвітлення цих подій у друкованих виданнях. Наприклад, *ECJ* (Європейський суд); *FBI* (Федеральне бюро розслідувань); *LCIA* (Лондонський міжнародний третейський суд).

4. Аббревіатури від науково-технічних термінів. Усі галузі нашого життя нерозривно пов'язані з науково-технічним прогресом. Часто зустрічаються статті, що описують відкриття у різних сферах знань, досягнення високих технологій, унікальні медичні операції, які здійснюються у провідних світових лікувальних центрах, тощо. Наприклад, *AFib* (фібриляція передсердь), *CASEVAC* (евакуація поранених), *PCT* (бригада первинної медико-санітарної допомоги).

5. Аббревіатури від слів загальної семантики. Серед усіх лексико-семантичних груп аббревіатур та скорочень, що використовуються у текстах публіцистичного стилю, важливе місце відведено аббревіатурам та скороченням від слів загальної семантики. Наприклад, *a/c* – *account* (рахунок); *abt* – *about* (приблизно, близько); *amt* – *amount* (кількість).

Висновок. Таким чином, аббревіатура є одним із продуктивних типів словотвору шляхом редуції форми слова чи словосполучення. Аббревіатура в сучасній англійській мові входить до безлічі терміносистем, у тому числі зустрічаються аббревіації й у складі політичної термінології. Аналіз показав, що тематика сучасних англомовних газет та журналів досить різноманітна, звідси робимо висновок, що різноманітними є й ті галузі людської діяльності, у яких виникають та функціонують аббревіатури та скорочення. Це обумовлює спектр розглянутих нами семантичних груп аббревіатур у сучасній англійській мові.

Список використаних джерел:

1. Белікова І. С. Особливості утворення термінів-неологізмів у підмові комп'ютерної техніки: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2004. 164 с.
2. Жлуктенко Ю. А. Конверсія в сучасній англійській мові як морфологічно-синтаксичний спосіб словотворення. *Питання мовознавства*. Київ, 1958. 250 с.
3. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 156 с.

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ІЛЮЗОРНІСТЬ ВИБОРУ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОЛІ

Рубцов Дмитро Олександрович

здобувач вищої освіти факультету інфокомунікацій

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Споконвіку людство розвивалося та, з плином часу, замислилося над питанням, чи залежить зміна навколишнього середовища людини від її свідомості, чи все ж таки життя залежить тільки від так званої «долі» [1]?

Насправді поняття долі з'явилося у стародавній Греції у вигляді персоніфікованих божественних Мойр: Клото, Лахезис та Атропос. Перша створювала нитки життя людей, друга плела та пов'язувала їх між собою, а третя обривала їх, що означало смерть. Пізніше людство відійшло від міфологічного погляду на «долю», але через вплив різних релігій все одно вважало її задумом божим.

Остаточно рід людський зупинився на думці, що доля – це збіг невідворотних обставин, що призводили до становлення та краху світових цивілізацій і особистостей, або змін чогось дрібного, непомітного [2]. У спробах пояснити чи залежні всі події та чому з нами трапляється саме те що трапляється, більшість людей знаходить виправдання своїм діям, навіть якщо вони здаються правильними, адже легше сказати «Я зробив це через свою долю», аніж «Ці дії трапилися лише через мій вибір».

Саме тоді суспільство стикається з тим, що таке вибір. Вибір – це надання переваги одному варіанту з множини інших або відмова від більшості варіантів на користь іншим. Тобто обставини, що оточують кожну людину, залежать від неї самої, хоч навіть і не в повному обсязі.

Гарним прикладом буде звичайний робітник, що кожного робочого дня йде на свою роботу з власного бажання. Той факт, що він стабільно ходить на роботу та саме на цю роботу каже про те, що робітник сам вибрав таке життя. Він може змінити професію, або ходити працювати день через день, бо його не примушують, потрібно лише захотіти. Саме це – ілюзія. Якщо у ситуації не змінюються чинники (любов до цієї роботи, або будь-які інші), то цей працівник ніколи не змінить свій вибір. Якщо ж наприклад цьому робітнику друзі запропонують таку ж саму роботу з більшою зарплатою, очевидно що робітник погодиться.

Отже можна стверджувати, що при враховуванні всіх чинників деякої обставини можливо розрахувати, який «вибір» зробить людина у тій чи іншій ситуації. Звичайно, що нині людству не вистачить ресурсів для прорахування навіть найпростішої ситуації, адже на неї може впливати все: починаючи від руху повітряних мас і закінчуючи емоціями на хімічному рівні [3]. Але достатньо розуміти, що організм кожної людини підпорядковується законам Всесвіту, як і вся матерія, з чого випливає, що вибір заздалегіть відомий, тобто його можна називати «невідворотним вибором».

Повертаючись до давньогрецьких міфічних Мойр, що втілювали долю, гарно відстежується схожість: три богині починали, плели та відрізали нитки людського життя, в той час як невідворотний вибір за деяких обставин також створює людину,

надає їй життя та закінчує його смертю [4]. Не зважаючи на це, невідворотний вибір і доля – не одне й те саме.

Таким чином можна зробити висновок, що вибору для людини не існує, її життя підпорядковується хаотично прокладеними випадками та обставинами, що створюють фундамент для ілюзії вибору, котра не дає сприймати дійсність такою складною, якою вона є.

Список використаних джерел:

1. Екзистенціалізм як філософський напрям. [Електронний ресурс] – URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13185/>
2. Стаценко В. Що таке доля. [Електронний ресурс] – URL: <https://jak.koshachek.com/articles/shho-take-dolja-valerij-stecenko.html>
3. Філософія самоперевершення [Електронний ресурс] – URL: <https://tyzhden.ua/History/148742>
4. Сидоренко Л.І. Філософське осмислення людини. [Електронний ресурс] – URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/sid-phil-human.htm>

ЧИННИКИ КОНФЛІКТИЗАЦІЇ ТА ДЕКОНФЛІКТИЗАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Авер'янова Ніна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-1088-2372

кандидат філософських наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Воропаєва Тетяна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-8388-7169

кандидат психологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Дослідження чинників конфліктизації та деконфліктизації українського суспільства, а також чинників, які впливають на вибір людиною конфліктних або неконфліктних способів поведінки у різноманітних проблемних ситуаціях соціальної взаємодії, є одним з важливих завдань як конфліктології, так і усієї соціогуманітаристики.

Існує багато причин, які викликають конфлікти: несправедливий розподіл ресурсів; дискримінація; відмінності в цілях суб'єктів; несправедливість у міжособистісних взаєминах; порушення прав і свобод людини; упередженість; відмінності в уявленнях, поглядах і цінностях; неналагоджена взаємодія та недостатній рівень спілкування; відмінності у ментальності та стилях поведінки та ін. [11]. Щодо сучасної України, то соціально-економічні кризові явища, «складність структурної перебудови економіки, матеріальна диференціація суспільства призвели до загострення соціальних суперечностей і виникнення численних осередків конфліктів інтересів практично в усіх галузях суспільного життя» [4, с. 80]. А після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р. кризові тенденції в соціумі посилились.

Розглянемо основні чинники конфліктизації та деконфліктизації українського соціуму.

Політичні чинники. Боротьба за владу, за вплив у системі політичних відносин, змагання за доступ до прийняття важливих рішень на загальнодержавному рівні політичних партій чи окремих осіб призводять до конфліктизації українського соціуму. Адже кожний суб'єкт політичного протиборства, учасник боротьби за власні інтереси чи інтереси великих соціальних груп, намагається репрезентувати свої інтереси як спільні та отримати підтримку з боку суспільства, тобто боротьба виходить за межі певного кола індивідів і перетворюється на масову.

Серед провідних чинників впливу на формування і перебіг політичних конфліктів у сучасному світі, зокрема в Україні, чільне місце посідає інформаційний, що обумовлено процесом глобалізації та розвитком інформаційного суспільства. Існує ймовірність зміни політичного конфлікту у стан інформаційної війни, де можуть бути застосовані всі засоби та прийоми інформаційно-комунікаційних маніпуляцій [14, с. 34].

Геополітичні чинники базуються на залежності державної політики від таких характеристик, як: географічне положення країни (вихід до морів і океанів); ландшафт; наявність природних меж у вигляді гір, пустель, боліт; наявність річкових

комунікацій; специфіка ґрунтів, клімату, рослинності, наявність корисних копалин; розмір території, протяжність кордонів та їхня конфігурація; кількість і склад населення тощо. Отже, територія держави, її розмір, склад і конфігурація впливають на специфіку конфліктів, які виникають у даному соціумі. Положення України на стику великих просторів Європи та Євразії, а також інтересів суб'єктів світової політики веде до зростання конфліктності у періоди деформації балансу сил та зміни геополітичних епох. Відомо, що українська держава знаходиться у геополітичному просторі, який прагнуть контролювати впливові держави [8, с. 13–14], підтвердженням цього є війна РФ проти нашої країни.

Правові (юридичні) чинники: порушення прав людини в юридичній сфері, порушення чи перешкоди у реалізації суб'єктивних інтересів, деструктивний характер правової сфери, прогалини правових норм, невідповідність правових норм правовим принципам та ін. Деконфліктизація соціуму можлива шляхом вдосконалення законодавчої техніки та можливості оперативного врегулювання правових прогалин, шляхом побудови ефективних правових механізмів [5].

Економічні чинники. У багатьох конфліктних ситуаціях, які розгортаються у соціумі, більшою чи меншою мірою присутній економічний чинник. Дефіцит економічних ресурсів, фінансові кризи, недосконалість ринкового механізму, відсутність ринку збуту, низька заробітна плата, «консервування» заробітних плат, відсутність робочих місць та ін. стають чинниками конфліктизації українського суспільства. В Україні за останні десятиліття відбувся спад економіки на 60%, порівняно з 1991 р., що змістило нашу державу з 10 місця в Європі на останнє, при цьому за показниками індустріального розвитку Україна посідала п'яте місце в Європі. У 2014–2015 рр. сумарний показник інфляції наблизився до 80% (найвищий показник з часу запровадження гривні). Реальний дохід населення знизився на 35%, що призвело до стрімкого зростання рівня бідності в Україні. З 2016 р., за висновками експертів Світового банку, в Україні було зафіксовано економічне зростання [18, с. 18–19].

Значний економічний збиток Україні наніс російсько-український збройний конфлікт на Донбасі та окупація Криму. Критичні показники боргових зобов'язань держави, війна спочатку на Сході України, а потім повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої країни, економічні втрати через окупацію Криму, бідність населення, масштабна міграція, безробіття, призупинення соціальних програм дестабілюють український соціум, сприяють зростанню конфліктних ситуацій, породжують почуття апатії і страху, наштовхують громадян на незаконні види діяльності заради виживання. До цих економічних проблем свого часу приєдналася Пандемія COVID-19, яка призупинила розвиток малого та середнього бізнесу. Через Пандемію значно постраждали креативні індустрії, туризм, культура та інші галузі й сфери виробництва, вони опинилися у складному економічному становищі. Та найскладнішою проблемою залишається російське вторгнення в Україну, яке призвело до загибелі людей, руйнування і пошкодження виробничої та соціальної інфраструктур, знищення багатьох підприємств, до складнощів у постачанні газу, нафти, продовольства, до збільшення бюджетного фінансування оборони України. Порівняно з показниками 2014 р. «бюджетне фінансування обороноздатності України у 2022 р. первісно збільшилося у 4,65 рази, а внаслідок внесених змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2022 рік” воно зросло у 7,92 рази» [15, с. 15]. Оскільки на сучасному етапі відбувається «спрямованість економічного середовища лише на виживання і повну відсутність стимулів до прискореного зростання і розвитку» [17, с. 51], то можна припустити, що економічний чинник суттєво посилюватиме конфліктизаційні процеси в українському соціумі.

Релігійні (конфесійні) чинники конфліктизації впливають на політичні, державотворчі та духовно-світоглядні процеси в українському суспільстві. Упродовж століть на теренах України відбувалося жорстке конфесійне протистояння – католицизму та православ'я, що своїм корінням сягає XVI ст. Це протиборство настільки загострювалося, що набувало характеру не лише церковних змагань, а й національно-визвольного руху. Після здобуття Україною незалежності міжконфесійне напруження посилювалося, воно ще й ускладнилося майновими суперечками після розколу православ'я, почали функціонувати як окремі юрисдикції – Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП), Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Водночас знову вступили в конфронтацію православна УПЦ МП та Українська греко-католицька церква (УГКЦ). Відновилися чи започаткувалася діяльність протестантських церков, що, відповідно, спричинило спротив православної церкви. На сьогодні причинами міжконфесійної конфліктогенності в Україні є: переманювання віруючих з однієї конфесії в іншу; поділ церковного майна; втручання держави у справи церкви і, навпаки, втручання церковних діячів у світське життя; діяльність УПЦ МП, яка стала засобом впливу РФ на українську державу.

Ідеологічними чинниками конфліктизації українського соціуму є несумісність поглядів, установок, ідеалів і цінностей різних соціальних груп, класів, колективів, невідповідність життєвих позицій окремих людей. Такі суперечності з'являються як на рівні макросередовища, так і на рівні мікросередовища. Оскільки ідеологія тісно пов'язана з політикою, то ідеологічний чинник у різних контекстах завжди використовується або владою та політичними партіями будь-якої держави, або державою-агресором.

Упродовж десятиліть на теренах України, яка входила до складу СРСР, існувала комуністична ідеологія, яка водночас була і державною ідеологією. Після здобуття незалежності в Україні новим видом ідеології стала деідеологізація, метою якої було звільнення від комуністичної ідеології та трансформація суспільної свідомості. Проте деідеологізація не завжди є конструктивною, адже державі, яка нещодавно відновила свою незалежність, необхідні концепції обґрунтування власного існування та легітимізація своєї державності, що забезпечує саме ідеологія, яку поділяє більшість громадян. Тому досить швидко в Україні постало питання про подолання «синдрому деідеологізації». М.П. Недюха підкреслив, що ідеологічний вакуум в Україні, який утворився внаслідок краху комуністичної системи, заповнився різними типами ідеологій – від необільшовизму до націоналізму, від лібералізму до радикалізму, релігійного фанатизму тощо [13, с. 75]. У статті 15 Конституції України зазначається, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова» [9], тобто, в цілому, останнє не заперечує існування ідеології в державі. Проте необхідно, щоб ідеологія сприяла зміцненню незалежності України, консолідувала суспільство, підтримувала консенсус еліт, працювала на економічний та духовний розвиток всіх членів суспільства, а не на окремі політичні партії. Сучасні тенденції розвитку української держави вимагають універсальної ідеології, тобто такої, яка б спрямовувала політичні сили на пошук «компромісу та точок порозуміння й розуміння того, що при владі вони відповідають за розвиток країни» [16, с. 375]. Отже, ідеологічна сфера держави є важливою умовою її цілісності та запорукою ефективного державного управління; вона багато в чому формує та визначає духовно-моральне здоров'я суспільства. Відповідно, руйнування чи відсутність чітко

сформованого ідеологічного поля, втрата базових ціннісних орієнтирів, цільових установок, ідеалів і смислів негативно відбивається як на розвитку держави, так і соціуму.

Етнонаціональні чинники. Україна, як відомо, за складом свого населення є поліетнічною державою. Поліетнічність населення (в Україні проживають білоруси, болгары, гагаузи, греки, євреї, кримські татари, поляки, росіяни, румуни, угорці та ін.) ускладнює відносини в суспільстві, адже існують відмінні культурні особливості, різні мови, традиції та етнічні ідентичності. В українській історії було багато прикладів щодо конкуруючих політичних сил, які заради власних вузькопартійних інтересів провокували міжетнічні суперечки. Тому, наявність чи відсутність міжетнічних і міжнаціональних конфліктів багато в чому залежить від державної етнонаціональної політики («система ідей, цілей, завдань, принципів, правових регуляторів, рішень і дій держави у сфері етнонаціональних відносин» [10, с. 15]), від очільників держави, від управлінців, наділених відповідними повноваженнями, адже саме вони повинні передбачати, враховувати та мінімізувати конфліктогенні чинники.

Діяльність еліт. Еліта (політична, економічна, інтелектуальна, мистецька, релігійна, військова, спортивна та ін.) – найкраща частина суспільства, яка завдяки своєму інтелекту, нестандартності мислення і неординарності дій, стає «обраною» у різних сферах суспільного життя (політиці, мистецтві, науці, бізнесі, спорті). А вплив політичної еліти на розвиток усіх сфер життя держави, на рівень економічної і духовної стабільності в суспільстві не викликає сумнівів. Для злагоди і миру в українському суспільстві, для деконфліктизації соціуму необхідно, щоб політична еліта України була висококваліфікованою та послідовною у своїх вчинках, мала повагу та довіру громадян, представляла інтереси всього суспільства, а не окремих груп, партій чи регіонів. Політична еліта, керуючись стратегією національної безпеки, повинна проводити оптимальні реформи в економічній, енергетичній, гуманітарній, інформаційній та інших сферах, що забезпечить Україні як зміцнення оборонного потенціалу, так і посилення міжнародної підтримки. Від здатності національної політичної еліти виробляти стратегії розвитку держави та вміння захищати її інтереси безпосередньо залежить стабільність у суспільстві, відсутність насильства, агресії та напруги [1; 2].

Інформаційний чинник. ЗМІ та медіа-ресурси, які в минулому були переважно джерелами інформації, у наші дні стають дієвими інструментами впливу на формування громадської думки. Інформаційний вплив досить часто розглядають як інформаційно-маніпулятивний, адже ставлення громадян до тих чи інших процесів у суспільстві, до політичних діячів, національної еліти формується саме під впливом певних каналів інформації. Інформаційний ресурс активно використовують у ході сучасних гібридних війн. В інформаційній війні РФ проти України й українського народу використовуються різні інформаційні ресурси: преса, радіо, телебачення, Інтернет, хакерські атаки та ін. Тому українська держава для деконфліктизації українського простору та в інтересах гарантування інформаційної безпеки України має захищати національні інтереси в медіапросторі, вона повинна вдосконалювати свою інформаційну політику та координувати роботу державних і недержавних ЗМІ [7; 19; 20].

Мова як чинник конфліктизації суспільства діє тоді, коли існує мовна нерівність, яка пов'язана зі статусом мови та відбувається мовна асиміляція населення. Мова, як відомо, є не лише засобом спілкування, а й базисом національної культури, вона виконує ідентифікаційну та націєтворчу функції. Збереження, захист

і розвиток національної мови є одними з найважливіших завдань політики держави. У багатонаціональних країнах ризики конфліктизації соціуму через загострення мовного питання посилюються.

Питання мови в Україні як упродовж радянського часу (коли відбувалася цілеспрямована русифікація), так і на сучасному етапі є актуальним і дискусійним. Починаючи з перших років існування української держави, мовні проблеми ставали приводом для маніпуляцій, що сприяло розгортанню конфліктизаційних процесів у суспільстві. Тенденція політизувати мовні питання з боку політичних партій чи окремих лідерів особливо активізувалась під час передвиборчого та виборчого процесів. Прикро, але «державна мовна політика змінювалася залежно не від запитів суспільства, а від зовнішньополітичних орієнтирів політичних сил, які перебували при владі» [12, с. 57]. Це загострювало та ускладнювало стосунки між етнічними групами країни, насамперед, українцями та росіянами, що порушувало стабільність у соціумі. Таким чином, в залежності від мовної політики у державі конфліктизаційні процеси в українському соціумі або посилюватимуться, або зменшуватимуться, що надасть можливість українській мові проявити свій консолідаційний потенціал [3; 6].

Висновки. Отже, основними чинниками деконфліктизації українського соціуму в умовах сучасних загроз можуть стати соціально-економічні, духовно-світоглядні, безпекові, оборонно-захисні, культурно-мистецькі, громадянсько-патріотичні, інтелектуальні, ціннісно-сміслові, морально-етичні, освітньо-виховні, етнокультурні, національно-культурні, психологічні, асертивні стратегії, а також миротворча діяльність ООН та ОБСЄ.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Н.М. Консолідація українства як пріоритетне завдання національної еліти України. *Українознавчий альманах*. 2017. Випуск №22. С. 67–72.
2. Авер'янова Н.М. Чинники консолідації українства в постколоніальну добу. *Українознавчий альманах*. 2017. Випуск 20. С. 8–12.
3. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Неоколоніальний характер мовних конфліктів в Україні. *Молодий вчений*. 2021. № 4(92). С. 156–161.
4. Біляк Ю.В. Сучасні концепції дослідження конфліктів інтересів. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 80–85.
5. Бобровник С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа та різновиди. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. №1(64). С. 26–33.
6. Воропаєва Т. Українська мова як базова основа національної ідентичності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство»*. К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2007. Вип. 11. С. 13–17.
7. Воропаєва Т.С., Авер'янова Н.М. Інформаційна складова стратегії «розумної сили» в російсько-українській неоімперській війні. *The 15th International scientific and practical conference «Modern Directions of Scientific Research Development» (August 10-12, 2022)*. Perfect Publishing, Chicago, USA, 2022. 482 p. Pp. 349–358.
8. Гордієнко М. Політичний конфлікт як спосіб існування соціуму. *Наукові записи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України: збірник наукових статей*. 2008. Вип. 41. С. 7–15.
9. Конституція України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Котигоренко В.О., Панчук М.І. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнонаціональні відносини в Україні. *Український соціум*. 2020. № 1(72). С. 9–40.
11. Латынов В.В. Конфликт: протекание, способы разрешения, поведение конфликтующих сторон. *Иностранная психология*. 1993. Т. 1. №2. С. 87–93.
12. Макарець Ю.С. Державна мовна політика незалежної України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 40. Том 1. 53–58.

13. Недюха М.П. *Системний аналіз історичних типів європейської ідеології*. Ірпінь: Академія державної служби України, 2001. 195 с.
14. *Особливості політичних конфліктів у сучасній Україні та світі: монографія* / Г.П. Щедрова, І.А. Єремєєва, Д.В. Прошин, Р.М. Ключник, Н.М. Волвенко; за ред. Г.П. Щедрової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 148 с.
15. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Війна Росії проти України та вітчизняні публічні фінанси. *Право України*. 2022. №3. С. 9–25.
16. Примуш Микола. Проблеми формування ідеологій українських політичних партій на сучасному етапі. *Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті* / За ред. Ю.Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. С. 372–382.
17. *Україна 2020–2021: невиправдані очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки)*. Якименко Ю. (керівник проекту). К.: Центр Разумкова, 2020. 304 с.
18. *Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку*. Жилінська О. (науковий редактор). Л.: Кальварія, 2017. 164 с.
19. Voropayeva T., Averianova N. Information and economic security as priority directions of the state policy of Ukraine in the context of the strategy of «smart power». *2021 IEEE 8th International Conference on Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*. Kharkiv, Ukraine, 2021. Pp. 197–202.
20. Voropayeva T., Averianova N. Information security as key direction of the state policy of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict. *Global science and education in the modern realities '2021. Conference proceedings, August 17–18, 2021*. Seattle, Washington, USA, 2021. Pp. 179–182.

СЕКЦІЯ ХІХ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

INTERNATIONAL STUDENTS STUDYING ENGLISH IN UKRAINIAN UNIVERSITIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Oksana Chugai

ORCID ID: 0000-0002-2118-8255

PhD, Associate Professor

Department of English for Engineering № 2

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine

Teaching English to international students may be challenging for those teachers who have not had such experience before. When students are mostly from one country, they are likely to have somewhat similar cultural and educational backgrounds. Having students from China, Turkey, Egypt and other countries in the language classroom imposes additional constraints on teaching English. However, it is possible to create a friendlier environment for international students to achieve better results by learning more about their experience of studying abroad and their background in general.

Teachers should be aware of the challenges international students face like a language barrier, cross-cultural differences, which may prevent socializing in a new environment, and Covid-19 quarantine restrictions [5]. Switching to an online mode caused by the epidemics was stressful for teachers as well, who had to adjust to a new reality of working from home delivering lectures, conducting assessment, adapting the materials and creating new ones, at the same time meeting the requirements of their educational establishments concerned with the quality of the programs [2].

The results of the survey, completed by the international students who studied English during 2021-2022 academic year at the preparatory course of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, provide an opportunity to affirm that they are typical for most Ukrainian universities. In fact, international students usually study English for General Purposes (EGP) during the preparatory course and first two years of study, next two years they have English for a Specific Purpose (ESP) course, while master students need English for Academic Purposes (EAP). The aim of the General English course is communication in English effectively in any real life situations, while in ESP the focus is on a specific area they major, and EAP targets academic texts in English [4].

However, the academic year 2021-2022 was exceptional in terms of unpredictable disruptions caused by restricted Covid-19 quarantine measures in December 2021, when face-to-face classes were replaced by online ones, and the invasion of Russia on 24th of February 2022, when all the international students had to leave Ukraine.

The survey consisted of several open-ended questions aimed at learning more about the experience of international students related to studying English in Ukraine during 2021-2022 academic year. Missing home country, family and friends was the biggest challenge of studying abroad for some students, while for others it was adaptation to another culture.

Learning a new language, changing lifestyle, diet, lack of friends and, as a result, loneliness, especially at the beginning, could lead to culture shock, misunderstanding and underachievement.

Practically all the students are highly motivated to study English. According to the students, first of all, they need English for their study and future job, also in order to travel providing the argument that “now everyone speaks English”. Some students mention the fact that they enjoy studying English not only because it is a compulsory discipline at university, but for self-studying, as means of learning more about history and culture of English-speaking countries.

Considering using English in real life, students admit that they are aware of the necessity to practice it on a daily basis, but it is challenging because of lack of vocabulary and problems with understanding what they hear, which means that their listening skills are not good enough. Lack of vocabulary also prevents students from being fluent speakers, they mention the problem of “speaking very slowly”. Besides general vocabulary, students write about professional vocabulary they need, difficulties with grammar, but most of the students are optimistic, they are sure that their English will be better if they practice hard enough. Just few of the respondents confessed that studying English is so challenging for them that they avoid using it in real life. Some foreign students were not accustomed to English as a language of instruction and expected Ukrainian teachers of English to speak their native language from time to time. It is a common stereotype shared by other students, who admitted that using English all the time was challenging first, but later they got used to that practice [3].

According to the responses of the students, teachers, who are genially interested in their subject, encourage students, present the material clearly and confidently, make the lessons memorable, first of all. The fun activities like watching movies or playing games in class, are especially appreciated by students. The students mention the importance of their feelings and emotions indicating that positive attitude towards the lesson makes it easier for them to study. Finally, in case students have to go to their home countries and study online, timing becomes extremely important. Besides a suitable day of the week, time of the day makes the difference as well. It is early morning in one country, but in another it may be already night. Taking into the account individual differences of the students who may be either larks or owls adds more complications to scheduling the lessons.

At the beginning of the course in October 2021 international students attended face-to-face classes, in December they had online classes, and in February they had to go to their home countries. Reflecting on their experience, few students confess that they benefit from both modes of studying, enjoying accessibility of online classes from all over the world and the opportunity to focus in case of offline lessons. Most students understand the material better when they see and hear a teacher, watch their facial expression and body language, have support at any stage of the lesson. In addition, studying with peers, socializing before, during and after the classes is very important in case of offline lessons. Students list such drawbacks of online studying as technical problems related to the ability to see or hear, get immediate help, distractions at home and isolation. At the same time, international students expressed their regret leaving Ukraine, which was necessary due to safety measures during the wartime.

The results of the survey confirm the findings of Goodman that students may not have full or equal access to the materials of the course, they may have problems with understanding a lecturer, which lead to the necessity to adjust the approaches to teaching, speaking pace, even the classroom discourse [3]. It is also advisable for teachers of English to focus more on the communicative language and the immediate needs of the students in

particular, and to adopt more needs-driven, student-centered and interactive methods in general [1]. Therefore, further professional development for teachers of English who have classes with international students, is needed.

Conclusions. International students at the preparatory English course face a number of challenges like language proficiency, cross-cultural differences, socializing, which prevent them from achieving their goals and adapting to living and studying in another country. Changing the mode of studying from face-to-face to online adds more difficulties. Therefore, teachers of English should learn more about the needs of the international students in order to create a friendly stress-free environment, master student-centered and interactive methods, do professional development courses to cope with the challenges caused by Covid-19 quarantine restrictions and the war in Ukraine.

References:

1. Avsheniuk, N., & Seminikhyna, N. (2020). Challenges of Teaching and Learning Business English in Ukrainian Universities. *Arab World English Journal: Special Issue on English in Ukrainian Context*. 68-78. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/e1t3.6>
2. Chugai, O. (2021). English lessons during covid-19 pandemic: technical university teachers' and students' experience. In O.L. Iliencko (Ed.), *Contemporary Issues in Philology. Innovative Methods of Teaching Foreign Languages*. Vol.2, 22-30. Kharkiv, Tesol-Ukraine: O. M. Beketov NUUE.
3. Goodman, B.A. (2015). *Implementing English as a medium of instruction in a Ukrainian University: Challenges, adjustments, and opportunities*. Nazarbayev University Graduate School of Education, Astana, Kazakhstan. DOI: 10.1080/18334105.2014.11082026
4. Harmer, J. (2007). *How to teach English*. Harlow: Pearson Longman.
5. Zaikina, T., Kravchun P., Tytova G., Rynchak P., Saprychova, L. (2021). Education of International Students in Ukraine: Current Challenges and Ways to Solve Them. *Visnyk problem biolohiyi i medytsyny*. 1(159), 168 - 170. DOI: 10.29254/2077-4214-2021-1-159, p.168-170

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Рій Марія Степанівна

здобувач вищої освіти факультету початкової освіти та мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Кравченко-Дзондза Олена Енеївна

канд. пед. наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

У початковій школі використовуються різноманітні видів навчальної роботи, але насамперед учителі прагнуть відійти від принципів і методів традиційного навчання. У сучасній освіті засвоєння та відтворення певного обсягу знань поступають місцем вмінням здобувати необхідні знання та використовувати їх для вирішення завдань. Тому першість переходить до особистісно орієнтованих педагогічних технологій, спрямованих на самостійну активність учнів [1], оскільки потрібно дитину навчити працювати з інформацією. Одним із методів структуризації вивченого матеріалу, подання нових знань та розвитку логічного мислення учня початкової школи є інтелект-карти.

Інтелект-картки – це інструментарій, який дозволяє ефективно структурувати інформацію; мислити, використовуючи особистий творчий потенціал. Карти дозволяють визначити основні ідеї, з яких чітко виокремлюються метапредметні зв'язки. Вони є проміжною ланкою між роздумами та перенесенням думок на папір. Оскільки використання візуальних образів пробуджує додаткові можливості мозку та дозволяє суттєво скоротити час і підвищити якість переробки інформації, інтелект-карти можна розглядати не лише як інструмент структурування та запам'ятовування навчального матеріалу, але і як технологію розвитку логічного та творчого мислення [2]. Тому використання карток пам'яті на уроках читання дозволяє засвоювати нову інформацію інтегрованим, організованим способом, а звідси і сприйняття нових знань відбувається легше і в більшому обсязі.

Інтелект-карти, а в оригіналі «mind maps» розроблено американським вченим Тоні Бьюзеном. Слово «mind» означає «розум», «maps» – «карти», тому, напевно, дослівний переклад на українську мову «карти розуму». У перекладах книг Т. Бьюзена найчастіше використовується термін «інтелект-карти», хоча за способом побудови карти відображають процес асоціативного мислення, тому їх доречніше було б називати картами асоціацій. Але у різних джерелах зустрічаємо кілька назв, що стосуються означеного поняття: інтелект-карта, карта знань, ментальна карта, карта асоціацій, карта пам'яті, метод майндмеппінгу та ін.[3].

Інтелектуальні карти мають бути забезпечені різними малюнками і власними символами (права півкуля своєї діяльності орієнтується не так на слова, але в образи, просторові структури). Різними стрілками показуються зв'язки між різними ідеями. Мета створення мап може бути різною: запам'ятовування складного матеріалу, передача інформації, прояснення для себе якогось питання. При побудові карток ідеї стають більш чіткими і зрозумілими, добре засвоюються зв'язки між основною і другорядною думкою твору. Метод дозволяє поглянути на матеріал, що вивчається з ширшої точки зору, охопити його «єдиним поглядом», сприйняти його як єдине ціле.

Чималі можливості, якими наділений цей метод, дозволяють використовувати їх для вирішення найрізноманітніших завдань. Постійне використання методики дозволить зробити мислення більш організованим, чітким та логічним.

Метод інтелект-карт можна застосовувати практично на всіх етапах уроку: для актуалізації знань, узагальнення та систематизації знань; вивчення нового матеріалу, повторення матеріалу, під час перевірки матеріалу. Більше того, розвиваються комунікативні властивості, уміння слухати педагога, товариша по групі, формується бажання бути активним, виявляти ініціативу, виховуються лідерські якості та водночас повага до інших. Тобто колективна робота з інтелектуальними картами на уроці сприяє формуванню мотивації до навчання, емоційно-вольової сфери, умінь працювати в колективі, увага, посидючість, наполегливість.

На першому етапі інтелект-карта може використовуватися в готовому вигляді як наочний посібник з метою вивчення або закріплення нового матеріалу. Можливий і другий варіант, коли вчитель не просто представляє закінчений варіант карти, а створює її на очах учнів, тим самим намагаючись включити учнів у процес співтворчості, заповнюючи кожен галузь-ознаку через систему підібраних завдань. На уроках узагальнення та систематизації матеріалу, уроках самостійної, контрольної роботи також прийнятні інтелект-карти, але в них мають бути частково позначені ключові слова, вказані лише деякі смислові зв'язки.

Другим етапом освоєння технології складання інтелект-карт має стати групова робота або робота в парі щодо їх створення. Для цього необхідно ознайомити дітей із докладним алгоритмом їх побудови, який рекомендує Тоні Бьюзен. Вчитель повинен спрямовувати та коригувати роботу учнів. Надалі при сформованій навичці складання інтелект-карток у класі, можна переходити до третього етапу – складання індивідуальних інтелект-карт. При цьому учні працюють як на уроці, так і вдома за індивідуальними творчими завданнями. Основні правила створення інтелект-карт:

1. Починайте з центру – у центрі розташований основний образ, мета побудови інтелект-карти, об'єкт, від якого відходять усі асоціації.

2. Починайте з головної ідеї і у вас обов'язково з'являться нові ідеї, які асоціюють з образами, пов'язаними з головною ідеєю для продовження мапи.

3. Читайте та малюйте карту за годинниковою стрілкою, починаючи згори – це загальне правило для побудови інтелект-карт, тим більше, такий спосіб сприйняття більш звичний, оскільки кожен, хто вміє користуватися годинником, зможе це зробити.

4. Використовуйте різні кольори — в обраних кольорах набагато більше закладено змісту, ніж нам видається, тим більше для сприйняття кольору потрібно набагато менше часу, ніж для сприйняття текстової інформації. Крім того, різні кольори мають різне емоційне забарвлення і сприймаються по-різному.

5. Експериментуйте: кожна людина будує свої інтелект-карти по-різному, кожна людина індивідуальна.

Чому ми рекомендуємо використання інтелект-карт на уроках читання? Думку можна описати як асоціативну мережу, що складається з образів і слів. Адже саме слово є основною одиницею будь-якої мови, тому дуже важливо постійно розширювати словниковий запас учнів. Учень сам згадує чи знаходить необхідне слово, а це насамперед активізує процеси пам'яті та мислення. Подаючи кожне слово у вигляді зображення (права півкуля у своїй діяльності орієнтується не на слова, а переважно на образи, просторові структури), учень початкових класів використовує складний набір навичок, характерних як для лівої, так і для правої півкулі мозку. Використання малюнків і образів полегшує переказування інформації, отриманої з

тексту, розуміння та запам'ятовування значення слова. Будь-яка річ, яка в нашій уяві є незвичною, різнокольоровою, набагато краще запам'ятовується, ніж нецікаві речі (для цього використовуються різні кольори та малюнки), різними стрілочками показуються зв'язки між поняттями. Саме на цьому ґрунтується чудодійна сила «розумових карт». Таким чином, у створенні інтелект-карт задіяно уяву, творче мислення та різні види пам'яті: зорова, слухова, механічна, що дозволяє запам'ятовувати слова.

Використання карток на уроках читання сприяє: активізації пізнавальної діяльності, підвищенню якісної успішності школярів; розвитку навичок самоосвіти та самоконтролю у молодших школярів; підвищенню рівня комфортності навчання; підвищенню активності та ініціативності школярів на уроці; розвитку інформаційного мислення школярів, формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності; формуванню нових взаємовідносин між учителем та учнями.

Також застосування інтелект-карт на уроках читання дозволяє: створити мотивацію до читання й отримання інформації з тексту, оволодіння навичками мовлення для спілкування; організувати індивідуальну, групову та колективну діяльність учнів; конструювати навчальний зміст уроку читання відповідно до вікових особливостей учнів; здійснювати диференційований підхід до учнів; організовувати самостійну роботу учнів; організовувати проектну діяльність учнів; навчити учнів користуватися словниками, довідниками та іншими джерелами письмової та усної інформації з метою пошуку необхідних значень слів; розвивати творчі та інтелектуальні здібності учнів, мислення, пам'ять, а також виявляти інтуїтивні здібності.

З усього зазначеного можна зробити висновок, що застосування інтелект-карт у сучасній школі, і зокрема, на уроках читання, може дати позитивні результати, оскільки учні навчаються вибирати, структурувати та запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її в подальшому. Інтелект-карти допомагають розвивати креативне та критичне мислення, пам'ять та увагу учнів початкової школи, а також робити процес навчання цікавішим і результативнішим.

Список використаних джерел:

1. Васильківська Н. (2022) Застосування інтелект-карт у початковій школі. *Освіта – енергія майбутнього. Якісна освіта як фактор перемоги: матеріали Крайового форуму освітян (23 жовтня 2022 року)*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 9-11.
2. Колесник Л. (2014) Інтерактивні методи навчання на уроках читання. *Початкова школа*, (1), 22-25.
3. Луцанич У.В., Лавренова М.В. (2017) Використання ментальних карт на уроках у початковій школі. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня, 232-234.*

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Шищенко Інна Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-1026-5315

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри математики, фізики та методик їх навчання

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

Інтеграція цифрових технологій у викладання та навчання відкриває значний потенціал для закладів вищої освіти, проте і створює нові виклики для викладачів через їх здатність реалізовувати нові форми освіти в цифровому середовищі. Як наслідок, значні зміни відбулися в навчальних програмах багатьох спеціальностей, зокрема у підготовці майбутніх бакалаврів середньої освіти. Навчання в цифровому середовищі набуває різних форм, включаючи дистанційне навчання, активне навчання, спільне навчання, ігри, моделювання тощо. У той же час реалізація нових вимог і можливостей, що надаються передовими цифровими інструментами, потребує роботи у груповому контексті, обговорення студентами ідей один одного, залучення до повної співпраці у визначенні проблеми, проектування тощо.

Дослідження використання цифрових середовищ в освіті надають переконливі докази потенціалу нових цифрових платформ для сприяння більш ефективному навчанню. Однією з основних визначених переваг цифрової освіти є те, що цифрові навчальні платформи пропонують синтетичні онлайн середовища, багаті даними, із засобами інформації та комунікації. На таких платформах студенти стають віртуальними персонажами (аватарами), які занурюються у віртуальну реальність для спільної роботи та навчання. Подібним чином це нове середовище навчання та викладання надає викладачам можливість створити конструктивне середовище, в якому знання здобуваються, а навчання є активним процесом. Відповідно постає питання систематизації існуючих технічних досягнень, які використовуються у вищій педагогічній освіті, а також узагальнення проблем їх використання.

З появою цифрових технологій дистанційна освіта переживає новий рівень трансформації [1]. Нині університети пропонують віртуальні курси, які можна пройти онлайн. Подібно до заочного навчання, ці заняття долають бар'єри місця та часу. Однак ці заняття є значно кращими, ніж заочне навчання, через удосконалення, яке ми відчуваємо в спілкуванні в цифровому середовищі. Позитивним моментом є те, що курси доступні для більшої кількості студентів, ресурси є багатими та доступними в різних форматах, а різноманітні платформи дозволяють студентам і викладачам ефективно взаємодіяти. З іншого боку, віртуальним аудиторіям бракує реальної взаємодії між учнями та вчителями. Курси, які потребують командної роботи, можуть страждати від відсутності ефективних віртуальних платформ для співпраці. Значна кількість цифрових навчальних матеріалів вимагає оцінки якості цих матеріалів. Цифровий характер багатьох ресурсів часто ускладнює для викладача та студента збереження або використання ресурсу [2].

Системи керування курсами, такі як Moodle, Classroom тощо, пропонують інтегровану платформу для управління освітніми ресурсами, спілкуванням та оцінюванням студентів. Ці системи доступні або комерційно, або з відкритим кодом. Порівняно з рішеннями з відкритим кодом, комерційні системи керування курсами

часто менш гнучкі в оновленні своїх можливостей і дорожчі. Через складність цих систем установам потрібен спеціальний технічний персонал для налаштування та обслуговування послуг. Останніми роками з'являються рішення з відкритим вихідним кодом для створення онлайн-курсів. Викладачі можуть створити онлайн-курс за допомогою EdX, Coursera, Prometheus тощо. Ці системи прокладають шлях для таких рухів, як масові відкриті онлайн-курси. Більшість таких курсів є безкоштовними, тому будь-хто має змогу записатися на ці курси, відвідувати їх онлайн і отримати сертифікат. Серед труднощів таких відкритих онлайн курсів слід назвати підтримку мотивації студентів, ефективність оцінювання студентів, а також створення й управління продуктивним середовищем для співпраці. Також різні викладачі можуть використовувати різні системи для відкритих онлайн курсів, і студентам може бути складно працювати у кількох системах одночасно.

Особливої актуальності набуває педагогічне осмислення досвіду, накопиченого в інших ланках педагогічної освіти, розроблення й урахування дидактичних принципів і методичних підходів щодо використання сучасних освітніх технологій у навчальному процесі, проведення відповідних наукових і методичних досліджень щодо створення та вивчення можливостей використання технологізованих методик у підготовці майбутніх учителів. Проте, подолання недоліків у підготовці майбутніх учителів залежить не лише від запровадження інновацій. Важливо забезпечити включення в освітній процес не просто нових елементів, а таких технологій, що спрямовані на розв'язання нагальних дидактичних завдань, глибоко осмислених із позицій психологічної науки, педагогічної практики, теорії і методики навчання математики та інформатики. При цьому педагогічна освіта має відображати не лише сучасні досягнення психології та педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій, соціології, суспільних відносин тощо, а й перспективи їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. Lee K. Augmented reality in education and training. *TechTrends*. 2012. № 56(2). P.13-21.
2. Lin H., Dwyer F. M. The effect of static and animated visualization: a perspective of instructional effectiveness and efficiency. *Education Tech. Research Dev.* 2010. Vol. 58. P. 155-174.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Грохольська Марія Юріївна

здобувач вищої освіти факультету початкової освіти та мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Кравченко-Дзондза Олена Енеївна

канд. пед. наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Думка про те, що у повсякденному навчанні важливо використовувати найперевіреніші технології, не полишає сучасних дослідників і кожного з нас. За даними фахівців у галузі лінгвістики та психології, найсприятливіші умови для засвоєння нових знань — у дитячому та юнацькому віці. Але відсутність інтересу, розосередженість та невміння концентруватися на непростих речах не дозволяють ефективно здобувати освіту в молодшому шкільному віці. А сучасна система освіти конкурує з розважальною сферою та потребує механізмів сприйняття, які дозволять залучити учнів початкової школи до процесу засвоєння нових знань. Адже ефективним навчанням керує інтерес, який потрібно спочатку сформувати, а потім підтримати.

Ось тільки в XXI столітті навряд чи можна захопити учнів початкових класів звичайними малюнками, переглядом мультфільмів або читанням літератури. Тому сьогодні в освіті все популярніші пристрої з підтримкою віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR).

Сучасні технології здатні творити справжні чудеса, про які люди не могли подумати ще кілька десятиліть тому. Нещодавно дивною була думка про існування мобільного телефону, який можна носити з собою, а зараз ми вже спілкуємося, навіть не беручи цей телефон в руки. Але прогрес іде далі, і сьогодні вже сама реальність доповнюється віртуальними об'єктами, які ми можемо не тільки бачити, але навіть впливати на них. Йдеться про доповнену реальність.

Сучасний розвиток ІКТ дозволяє максимально модернізувати навчальний процес в початковій школі відповідно до викликів часу й вимог Нової української школи. Незважаючи на те, що мовно-літературна освітня галузь ніби віддалена від цифрових технологій, специфіка дитячої літератури, її інтегрованість в мультимедійний простір «наштовхують на думку про необхідність часткового оживлення художньої картини за допомогою технології доповненої реальності у процесі навчання грамоти й читання» [2]. Тому розвиткові діалогової взаємодії з творами літератури на уроках читання значною мірою сприятиме застосування технології доповненої реальності, яка спричинює засобами візуалізації художньої дійсності емоційний резонанс і сприяє активізації творчої уяви учня початкових класів.

Під технологіями доповненої реальності розуміють оптимальні маркетингові інструменти, що викликають у людей здивування, запам'ятовування та різні WOW-ефекти. Згадаємо про повний магії світ Гаррі Поттера, в якому шкільні коридори завішані живими та інтерактивними пейзажами та портретами. Все це доцільно створити і для наших учнів. Доповнена реальність надає подібну можливість учням

та педагогам, відкриває та дозволяє їм генерувати різноманітні шари цифрової інформації поверх фізичного світу, що переглядаються з використанням Android або IOS пристроїв [1]. Зануритися в доповнену реальність може мобільний телефон, планшет, екран із камерою або окуляри доповненої реальності. Учень дивиться через пристрій, як у вікно. За вікном – дивовижний світ, який вигадують вчителі.

У початковій школі доречно організовувати інтерактивні уроки читання, використовуючи художні книжки для дітей з доповненою реальністю. На цю думку наштовхує поява на книжковому ринку низки книжок «Читай і грай» українського видавництва Art Nation Publishing, зокрема казкові повісті Л. Керрола «Аліса в Країні див» (2017) та «Аліса у Задзеркаллі» (2018), Е.-Т. Гофмана «Лускунчик і Мишачий король» (2018), казки Г.-Х. Андерсена «Дикі лебеді» (2019) та «Снігова королева» (2019), Ш. Перро «Спляча красуня» (2019) та «Кіт у чоботях» (2020). За допомогою безкоштовного додатку WONDERLAND-AR та WowBox AR на ілюстрованих сторінках зі спеціальною позначкою сюжети художніх творів оживають, реальні образи поєднуються з віртуальними. Важливо, що Wow-анімації з AR-додатками стають інтерактивними [3].

Стежачи за підказками, читачі можуть взаємодіяти з персонажами, робити фото або знімати відео з улюбленими героями й поділитися контентом з друзями, а ще послухати казку, обравши в меню позначку «Аудіокнига». Видавництва супроводжують видання з доповненою реальністю інтерактивними браслетами, розмальовками, стікерами, які можна використати на уроці читання для активізації читацької діяльності школярів.

Використання методу доповненої реальності в навчанні учнів початкової школи лише розпочинається. Більшість програм залишаються досить примітивними, але розробники активно працюють над їх доопрацюванням, збільшенням кількості освітнього контенту, підвищенням якості. Сучасні науковці доводять, що доповнена реальність – навіть більш перспективний напрямок, ніж віртуальна. Вона простіше, але при цьому дозволяє сконцентрувати увагу учня на найважливішому, не відволікаючи на другорядні елементи віртуального світу. Так, С. Паламар, Л. Нежива зазначають, що «візуалізація художнього образу на уроках читання й письма в початковій школі засобами доповненої реальності сприяє ефективності навчання в різних напрямках, зокрема: створює WOW-ефект, дивує, чим поглиблює емоційний резонанс від читання художнього твору; стає потужною мотивацією до читацької діяльності; активізує інтерес учнів до читання художньої літератури; компенсує недостатність розвитку творчої уяви молодших школярів; забезпечує сприйняття художнього образу різними органами відчуттів; демонструє школярам користь гаджетів для навчання і особистого розвитку» [3].

Попри це, більшість публікацій з означеної проблеми свідчить про можливість використання VR та AR технологій в освітній галузі з метою візуального моделювання навчального матеріалу, доповнення його наочністю, розвиток в учнів просторових уявлень, навичок дослідження й експериментування, об'ємного проектування, що економить час на засвоєння інформації, прискорює навчання й робить цей процес цікавим і діяльним.

Навчальні програми з доповненою реальністю функціонують таким чином:

1. Використовуються спеціальні мітки.
2. Мітки читаються комп'ютером або мобільним пристроєм.
3. На екрані відбувається відтворення шару з додатковою інформацією.

Використання проектів із доповненою реальністю є нескладним. Наприклад, при наведенні камер мобільних пристроїв на різні об'єкти на екрані з'являються

відповідні текстові пояснення, фотографії, відеофайли або комплексно все вищезазначене.

До таких продуктів належить розроблена групою новаторів Інтерактивна абетка на базі технології доповненої реальності. Інтерактивна абетка включає три ігрові платформи: книгу (сторінки якої є спеціальними мітками), додаток з 2D-іграми та інтерактивну навчальну гру в доповненій реальності. Дослідження спрямоване на збільшення залученості дітей до освітнього процесу, що сприяє підвищенню ефективності освіти та охоплює проблеми подачі матеріалу вчителем, особливості сприйняття дітей та реалізується у створенні нової програми навчання. Крім абетки доповнена реальність в освіті може використовуватися в AR-іграх, навчальних додатках доповненої реальності для тренування навичок та знань.

Такий підхід вважаємо виправданим, оскільки виховувати інтерес молодших школярів до літературного читання в сучасних умовах інформатизації суспільства стає все важче. З дошкільного віку діти звикають до різноманітних гаджетів, які поступово перетворюються в один із провідних способів пізнання світу. Водночас не можна ігнорувати у формуванні особистісного образу світу безперечних переваг художньої літератури. Мистецтво слова — є одним із найважливіших носіїв культури, що відкриває світ у художніх образах, має потужний виховний потенціал, розвиває пам'ять, критичне мислення й емоційний інтелект, сприяє усвідомленню національної ідентичності й соціалізації особистості, залишає незабутні враження, дарує естетичну насолоду. Тому необхідно привернути увагу молодших школярів до художньої літератури, сформувати читацькі інтереси, продемонструвати унікальність літературного читання. Цієї мети можна досягти проведенням цікавих інтерактивних уроків літературного читання. Емоційне сприйняття літературних творів посилюється не тільки Wow-ефектом доповненої реальності, а й залученням читача до взаємодії з персонажами, що сприяє глибшому засвоєнню системи цінностей, акумульованих у художніх текстах.

Таким чином, застосування технології доповненої реальності допоможе підвищити ефективність освітнього процесу в початковій школі. Використання віртуальної реальності дозволяє не просто розповісти та показати учням конкретну епоху, а проілюструвати світ, в якому живуть герої твору, з позицій конкретних персонажів.

Список використаних джерел:

1. Бессараб А.О. (2016) Технології доповненої реальності як новий тренд у формуванні культури читання. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 4(28), 4–8.
2. Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають вчитися. URL: <https://osvitoria.media/opinions/virtualna-ta-dopovnena-realnist-yakouyu-mozhe-butysuchasna-osvita/>
3. Нежива Л.Л., Паламар С.П. (2020) Методична модель застосування доповненої реальності на уроках читання в початковій школі. *Педагогічний процес: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 34 (2), 6-14.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ МАЙБУТНІХ ТЬЮТОРІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО

Олійник Олена Іванівна

канд. пед. наук, директор

Комунальний заклад «Покровський педагогічний фаховий коледж», Україна

Фатальчук Сергій Дмитрович

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Гуцал Анатолій Петрович

здобувач вищої освіти факультету гуманітарної та економічної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

В умовах сучасного суспільства досягнення життєвого успіху людини неможливе без постійного поповнення освітнього капіталу. Реформування національної системи освіти, що нині здійснюється на засадах інтеграції до європейського освітнього простору, зумовлює зміни в системі підготовки майбутніх педагогів.

Такі завдання окреслені в освітніх нормативно-правових документах: Законі України «Про освіту» (2017); Стратегії розвитку вищої освіти в Україні (2020); Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2014); Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) та ін. [2; 3; 4; 5].

Саме тому актуальним є формування в умовах освітнього середовища ЗВО нової генерації педагогів-практиків, які володіють навичками тьюторської майстерності.

Значне місце в структурі професійної діяльності педагога-тьютора, в становленні його педагогічної майстерності, педагогічної культури, посідає педагогічна техніка. Вона допомагає ефективно сприяти оперативності та оптимальності професійно-педагогічного впливу на вихованця.

Формуванню педагогічної майстерності й безпосередньо педагогічної техніки, як її складової, присвячені дослідження: Ю. Азарова, С. Болсун, Л. Гордіна, Є. Гришина, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Л. Крамущенко, А. Мудрика, Л. Рувинського, Д. Самуйленкова, В. Семиченко, І. Синиці, Н. Тарасович та інших.

Аналіз наукових досліджень з питань професійної підготовки педагогів до тьюторської діяльності є предметом наукових пошуків зарубіжних і вітчизняних вчених: Х. Беккера, Р. Бергера, Є. Волошина, Т. Койчевої, С. Мануйлова, Н. Немова, К. Осадчої, О. Плахотника, О. Поповича, Г. Чернявської та ін. В доробках цих науковців розкриті питання з формування педагогічної техніки майбутніх тьюторів в умовах навчального процесу закладів вищої освіти.

Поняття «тьютор» запозичене з англійської і латинської термінології (англ. tutor, від лат. tueor – спостерігаю, піклуюсь) [1].

В сучасній науковій літературі дефініція «тьютор» розглядається як куратор, помічник, учитель, викладач, вихователь, репетитор, наставник, опікун, фасилітатор, тренер, модератор, інструктор.

Формування нової генерації педагогів, які володіють навичками тьюторської майстерності, на наш погляд, найбільш сприятливі в умовах освітнього середовища

ЗВО. Ми погоджуємося з поглядами Є. Мамонтової, яка вважає, що освітнє середовище ЗВО сприяє реалізації студентом індивідуальної освітньої траєкторії та впливає на розвиток особистісних компетенцій [6].

Аналіз освітньо-професійних програм, освітніх компонентів з підготовки студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» показав, що для розвитку їх тьюторської майстерності вдосконаленні педагогічної техніки, сприяють вивчення вибіркового освітніх компонентів. Серед них виділимо: «Професійний імідж педагога-тьютора», «Тренінг самопізнання та розвитку комунікативної компетентності», «Психологія педагогічної діяльності», «Професійні компетентності педагога-тьютора».

Формування педагогічної техніки майбутніх тьюторів в умовах освітнього середовища ЗВО вимагає оновлення і перегляду їх фахової підготовки яка, на нашу думку, повинна бути спрямована на творчу особистісну діяльність. Вона включає: формування професійно-педагогічних умінь; мотивацію тьюторської діяльності: самоосвіта, самовдосконалення, саморозвиток; академічна підготовка, що ґрунтується на теоретичних дослідженнях і практичних наукових результатах; формування здібностей творчо використовувати організаційні та виробничі завдання під час упровадження тьюторської майстерності.

Перспективи подальшого дослідження проблеми полягають, на наш погляд, у більш ґрунтовному дослідженні освітніх компонентів які вивчаються в ЗВО при підготовці майбутніх педагогів які володіють навичками тьюторської майстерності.

Список використаних джерел:

1. *Про освіту* (Закон України). № 2145-VIII. (2017). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145>
2. *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні*. (2020). Вилучено з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
3. *Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років*. Вилучено з <https://pon.org.ua/novyny/3549-konceptsiya-rozvitku-osviti-ukrayini-na-2015-2025.html>
4. *Концепція розвитку педагогічної освіти*. (2018). Вилучено з <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
5. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник: словник*. Київ: Либідь.
6. Цюняк, О. *Освітнє середовище та його роль у системі професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності*. Вилучено з <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8894/1/%D0%A0%D>

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Смалиус Людмила Никифорівна

кандидат педагогічних наук, начальник навчально-методичного відділу
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Соціально-економічні процеси сучасного суспільства зумовлюють необхідність підготовки нової якості фахівців, обізнаних, ініціативних, самостійних, зацікавлених у творчому підході до професійної діяльності. У великій мірі цьому сприяє педагогічне спілкування у освітньому середовищі між педагогом та здобувачами вищої освіти. Особливості педагогічного спілкування зумовлюються основним завданням взаємодії в межах освітнього середовища: вчити – навчатися.

Педагогічне спілкування проявляється у професійній взаємодії, спрямованій на створення сприятливого психологічного клімату для професійного становлення, особистісного саморозвитку майбутнього фахівця, його навчання, формування громадянської позиції. Функції цього процесу: пізнання особистості, обмін інформацією, організація навчальної діяльності, обмін ролями, розвиток індивідуального творчого потенціалу, співпереживання, самоствердження. Оптимальне педагогічне спілкування забезпечує найбільш сприятливі умови для розвитку мотивації; створює творчий характер навчальної діяльності; породжує продуктивний емоційний клімат; сприяє ефективному формуванню особистості. Воно також у певній мірі здійснює управління соціально-психологічними процесами в освітньому середовищі та вимагає максимального використання особистісних та професійних ресурсів викладача закладу вищої освіти (ЗВО).

Організація спілкування у ЗВО здійснюється, як правило, у процесі навчальної взаємодії педагога зі студентом: на лекційних заняттях (у ході формулювання та обговорення проблемних запитань), семінарських і практичних (під час постановки аналітичних, творчих завдань), лабораторних (коли педагог допускає максимум самостійності студента у пошуках правильного вирішення поставленої навчальної проблеми). Варто зазначити, що запровадження дистанційного навчання підсилило потребу у активній комунікативній взаємодії «викладач-студент» у освітньому середовищі та пошуку нових способів і засобів педагогічного спілкування.

Позиція викладача у спілкуванні зі студентом може мати різні варіанти: «зверху», «на рівних», «знизу». Важливим є правильний вибір позиції, яка найбільш сприятиме ефективній педагогічній взаємодії.

Ефективність педагогічного спілкування зумовлена багатьма психологічними факторами, серед яких доцільно виділити і такі:

- чітке усвідомлення очікуваного результату, делегування відповідальності;
- опора на життєвий досвід студентів;
- імідж викладача, відповідність сучасності (зокрема здатність до легкого освоєння сучасних освітніх та інформаційних технологій);
- врахування вікових особливостей як самого викладача, так і здобувачів вищої освіти різних освітніх ступенів;
- специфіка процесу викладання (вимоги, мотивація, стиль, доступність);
- здатність креативно підходити до організації самостійної навчальної діяльності студентів та здійснювати її оцінювання.

Важливим у психолого-педагогічній майстерності викладача, що також є запорукою успішного педагогічного спілкування, є уміння долати бар'єри у спілкуванні та попереджувати можливі конфліктні ситуації, а саме:

- бути об'єктивним в оцінці знань, використовувати методи заохочення за працездатність та успіхи;
- не принижувати гідність студента, його інтереси, потреби, мотиви;
- уникати публічної критики студента в ситуації допущення помилки або неадекватної поведінки;
- не переносити оцінку вчинку на особистість студента;
- рефлексувати власну поведінку та емоційні реакції, емпатійно ставитися до колег та студентів;
- вміння нівелювати провокації з боку студентів;
- відкореговувати особисте несприйняття іншої особи.

Педагогічне спілкування у ВНЗ, порівняно з загальноосвітніми закладами, має ряд особливостей:

- спілкування під час позанавчальних заходів (кураторські години, студентські конференції тощо), де стосунки між студентом та педагогом перебувають у площині «дорослий-дорослий», вимагає дотримання певної субординації: викладач тут є прикладом, наставником (на відміну від загальноосвітніх закладів, де взаємини вчителя та учня завжди у площині «дорослий-дитина»).

- у ЗВО, як правило, авторитет педагога базується на глибині його знань, професійних якостях, умінні переконливо викладати з використанням різних прийомів доведення та способів донесення навчальної інформації, вимогливості до студентів (у школі ж сприйняття вчителя учнями часто визначається його зовнішнім виглядом, манерам, відповідністю сучасності);

- врахування вікових особливостей та потреб молоді: у студентському середовищі викладач – порадник, наставник, куратор (у шкільному житті основним порадником залишаються батьки) – тут доцільними є довірливі стосунки (відкрита демонстрація намірів, готовність до розкриття власних почуттів та переживань, доброзичливість та безоціночність відносно особистості, демонстрація компетентності, гнучкість поведінки на основі зворотного зв'язку).

Перепоною у педагогічному спілкуванні може стати досить поширене явище у діяльності педагога – професійне вигорання, підсилене потребою постійно перебувати у «професійному тонусі» - відповідати сучасним запитам освітнього середовища ЗВО. Як наслідок, можуть проявлятися ознаки професійного вигорання: швидка втомлюваність, негативізм у спілкуванні, безсоння, апатія та пасивність, почуття провини, зниження самооцінки, підвищена дратівливість, потреба у психостимуляторах (тютюн, кава, алкоголь, медичні препарати), переїдання або відмова від їжі, соматичні захворювання. Професійне вигорання може бути і наслідком неправильно побудованого педагогічного спілкування. Тому необхідним є проведення заходів профілактики: створення балансу навантаження та відпочинку, урізноманітнення активного дозвілля, накопичення особистісного ресурсу, пошук тих площин професійної діяльності, які приносять задоволення.

Список використаних джерел:

1. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навчально-методичний посібник / І. С. Булах, Л. В. Долинська. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 114 с.
2. Маслов В.І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту. / Маслов В.І., Драгун В.П., Шаркунов В.В. – К.: 1996. – 164 с.
3. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. – Харків: ХНПУ, 2018. – 457 с.
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів та аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЛЕКЦІЇ-ВІЗУАЛІЗАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Лехіцький Тарас Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-4759-0496

викладач кафедри природничо-математичної,
світоглядної освіти та інформаційних технологій

*Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, Україна*

Реалізація компетентнісної моделі навчання обумовлює необхідність абсолютно нового підходу до організації процесу навчання. Викладач повинен виконувати не лише функцію транслятора наукових знань, але і уміти вибрати оптимальну стратегію викладання, використовувати сучасні освітні технології, спрямовані на створення творчої атмосфери освітнього процесу.

Основною метою освіти є цілісний розвиток особистості здобувача освіти та розкриття його потенційних здібностей.

Серед наукових досліджень, присвячених аналізу можливостей застосування візуалізації з навчальною метою, переважають дослідження форм подання і представлення різних видів навчальної інформації у вигляді діаграм, графіків, структурних схем, інфографіки [1]. За такого підходу візуалізація ототожнюється із ілюструванням. Разом з тим, існує точка зору, згідно якої завдання «візуалізації» вбачають не тільки і не стільки в демонстрації образу досліджуваного об'єкта (вище згадувана ілюстративна функція), а ще й у конструюванні цього образу. Науковці, які дотримуються такої точки зору, обстоюють думку, що за такого підходу «візуалізація» виступає як самостійне поняття дидактики, яке з огляду на більш розвинуту структуру, є більш ємним у порівнянні із традиційним усталеним поняттям «наочність».

Візуалізація, на відміну від наочності, яка концентрується на функції ілюстрування, додатково включає систему дій викладача з конструювання образу предметів і явищ, яких він має навчити суб'єктів навчального процесу. Відповідно, тлумачення терміну «візуалізація» передбачає процес створення зорового образу, тоді як термін «наочність» асоціюється уже із сформованим образом навчального об'єкта [2]. Таким чином, візуалізація трактується, як процес демонстрації навчального матеріалу, який вимагає не тільки відтворення зорового образу, але і його послідовного конструювання [3].

Однією з основних форм навчання у вищій школі була і залишається лекція. Для використання принципу наочності застосовується такий вид лекції, як лекція-візуалізація. Наочність не тільки сприяє успішнішому сприйняттю і запам'ятовуванню навчального матеріалу, але і дозволяє активізувати розумову діяльність, глибше проникати в суть явищ, що вивчаються, показує його зв'язок з творчими процесами ухвалення рішень, підтверджує регулюючу роль образу в діяльності людини.

Підготовка лекції-візуалізації викладачем полягає в тому, щоб змінити, переконструювати учбову інформацію у візуальну форму для представлення через технічні засоби навчання або вручну (схеми, малюнки, креслення і тому подібне).

Представлена таким чином інформація повинна забезпечити систематизацію наявних у здобувачів освіти знань, створення проблемних ситуацій і можливості їх вирішення; демонструвати різні способи наочності, що є важливим в пізнавальній і професійній діяльності. У лекції-візуалізації важлива певна наочна логіка і ритм подачі учбового матеріалу. Для цього можна використовувати комплекс технічних

засобів навчання, малюнок, а також колір, графіку, поєднання словесної і наочної інформації.

Для проведення лекції-візуалізації викладач може використовувати різні технології:

Таймлайн – інструмент, який допомагає проілюструвати розвиток певної події у часі та просторі. Синоніми до слова: часоплин, перебіг, часопис, часоряд, наочний ланцюжок, хронологія, стрічка часу, часова стрічка. Це можуть бути біографічні довідки, хронологія подій, історія певних заходів чи процесів. У таймлайні вбудовуються зображення, фотоматеріали, аудіо- та відео файли, місце на карті, посилання на Вікіпедію тощо. Розрізняють статичний та динамічний таймлайн. Статичний таймлайн – різновид інфографіки, яка допомагає уявити в цікавій і наочній формі хронологію. Динамічний таймлайн – це інтерактивне представлення подій і фактів у хронологічній послідовності.

Отже, таймлайн – це динамічний спосіб вивчення хронологічного перебігу подій, фактів, історій, біографій тощо шляхом його візуалізації.

Інтелект-карта – карта-пам'ятка, яка дозволяє від початку організувати інформацію так, щоб мозку було легко працювати з нею. За допомогою такої карти кожен зможе швидше та легше запам'ятовувати та згадувати потрібні факти (порівняно з традиційними записами). Застосування інтелект-карт допомагає мислити абсолютно по-новому, максимально використовуючи обидві півкулі головного мозку. Карти пам'яті – спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Також може розглядатися як зручна техніка альтернативного запису.

Під час роботи з ментальними картами здобувачі освіти, опрацьовуючи та структуруючи великі об'єми інформації, використовують мисленнєві навички не тільки низького, а й високого рівня, і тому набувають вміння осмислено вивчати матеріал, виділяючи у ньому головне та відкидаючи другорядне; вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; уміння формулювати висновки; вміння складати план дій, самостійного прийняття рішень.

Скрайбінг – візуалізація інформації за допомогою графічних символів, які просто і зрозуміло відображають її зміст і внутрішні зв'язки. Доповідь в техніці скрайбінгу – це передусім супровід промови малюнками фломастером на білій дошці. Як правило, ілюструються ключові моменти розповіді і взаємозв'язки між ними. Створення яскравих образів викликає у слухача візуальні асоціації з текстовим супроводом, що забезпечує високий відсоток засвоєння інформації

Щоб дистанційне навчання з використанням візуалізованого матеріалу стало інтерактивним, і здійснювалася взаємодія викладача із здобувачами освіти, можна скористатися технологією створення нотаток із спільним доступом, наприклад Evernote. В цьому випадку здобувачі освіти більше залучені до освітнього процесу, Для педагога відкривається можливість коригувати свій матеріал на основі зауважень, зроблених під час лекції.

Постановка пізнавальних завдань та забезпечення зворотного зв'язку під час проведення лекції сприяють розвитку у студентів аналітичного мислення.

Список використаних джерел:

1. Логвіненко, В. (2018). Використання технології інфографіки для візуалізації навчального контенту. *Фізико-математична освіта*, 2(16), 79-85.
2. Бабич, О. (2014). До питання про співвідношення понять наочність і візуалізація. *Фізико-математична освіта*, 2, 47-53.
3. Семеніхіна, О. (2014). Уміння візуалізувати навчальний матеріал засобами мультимедіа як фахова компетентність учителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 33, 176-179.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВІРШОВАНИМИ ТВОРАМИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Слинько Ірина Іванівна

викладач вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

В умовах гуманізації освіти, коли особистість молодого людини знаходиться в центрі всієї освітньої і виховної діяльності, пошук ефективних способів і прийомів навчання, зокрема і навчання іноземній мові, привертає пильну увагу багатьох учених, методистів та викладачів. Один з таких інноваційних прийомів навчання - використання поезій на заняттях іноземної мови.[1]

Як зазначають Н. Петровська та Т. Судима, вірш - це один із найбільш ефективних видів фонетичної зарядки, яка широко використовується в роботі зі студентами. На матеріалі віршів можна тренувати окремі звуки, інтонацію, наголос і виразне читання [2, с. 2].

Практично всі викладачі іноземної мови, працюючи зі студентами на різних етапах навчання, значне місце відводять поезіям при навчанні іноземній мові. Деякі навчальні матеріали цілком засновуються на використанні поетичних текстів.

По-перше, вірші - це той текстовий матеріал, який студенти люблять, який їм цікавий, а отже, робота з ним позитивно емоційно забарвлена для студента, що, як уже було сказано, значною мірою сприяє засвоєнню матеріалу.

По-друге, аутентичний літературний або фольклорний матеріал сприяє збагаченню мови в контексті культур.

По-третє, поетичні тексти є прекрасним матеріалом для відпрацювання ритму, інтонації іноземної мови, вдосконалення вимови.

І, нарешті, при роботі з віршами вирішується проблема багаторазового повторення висловлювання за однією моделлю. Багаторазове відтворення вірша не сприймається як штучне.

Однак часто викладачі нехтують віршами на заняттях англійської мови. А у випадку їх застосування звертаються лише до традиційних творів. Або ж для багатьох викладачів уся робота зводиться до «прослуховування» і «завчення», тому здобувачі освіти часто навіть не розуміють значення завченого ними вірша. Проблема використання віршів заслуговує належної уваги, оскільки підвищується ефективність навчання мовному матеріалу. Прищеплювати любов до поезії необхідно протягом усього періоду навчання.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень з вказаної проблеми, пошук найбільш ефективних шляхів для формування вище зазначених навичок у студентів продовжує залишатися актуальним.

Поезія - невід'ємна частина іншомовної культури, а вірші є важливими помічниками у вивченні англійської мови, причому на будь-якому етапі. Англійська поезія ефективно впливає на етичне та естетичне виховання особистості. Крім того, використання віршованих текстів допомагає вирішити практичні завдання при навчанні іноземної мови.

Використання поетичного матеріалу на уроках англійської мови - це один з ефективних прийомів навчання мові, оскільки вірші багатofункціональні. До них звертаються для тренування вимови, лексичного і граматичного матеріалу, розвитку

мови, навчанню виразному читанню. Багаторазове повторення одних і тих же мовних явищ у вірші, ритмічний малюнок, мелодика вірша допомагають досягати поставленої мети. Лексико-граматичні структури легко актуалізуються в усній мові завдяки римі вірша. Аналіз вірша, ідея якого виражена в поетичній формі, розвиває творчі здібності студентів, вчить їх спостережливості, міркуванню, спонукає до вираження своїх думок.

Поезія також допомагають формуванню і вдосконаленню вимови, інтонаційних і лексико-граматичних навичок і умінь, передбачених навчальною програмою.

А. В. Нехорошева зазначає, що «вірші впливають на емоційну і мотиваційну сферу особистості. [3. 15]. Вони також допомагають формуванню і вдосконаленню вимови, інтонаційних і лексико-граматичних навичок і умінь, передбачених навчальною програмою.

За допомогою віршів можливо вирішити цілий комплекс важливих методичних завдань:

- презентація нового звуку, його вимови;
- відпрацювання фонетичного явища, що вивчається (при читанні і завченні віршів);
- введення нового лексичного матеріалу;
- введення нової розмовної теми і організація обговорення;
- використання лексико-граматичного матеріалу на продуктивному рівні.

Римувальні структури і вірші можуть бути успішно використані на різних рівнях навчання:

1) на етапі презентації нового граматичного явища (як ілюстративний матеріал для формулювання правила його вживання);

2) на етапі формування рецептивних навичок (пізнання тієї або іншої граматичної форми в іншому контексті);

3) при формуванні продуктивних граматичних навичок говоріння (завдяки вправам на підстановку, трансформацію, розширення структур і комбінування нового граматичного матеріалу з раніше вивченим і засвоєним студентами);

4) як джерело для організації мовної зарядки;

5) як релаксація (для зняття напруження або втоми в середині уроку);

6) додатковий матеріал (в кінці уроку, якщо залишилося декілька хвилин до дзвінка).

Використання поезії сприяє розвитку основних комунікативних умінь: читання, аудіювання, говоріння, причому останнє частіше за все виступає в формі обговорення змісту поетичного твору, що може викликати справжню дискусію в групі, оскільки проблеми, які розкриваються в поетичних творах, універсальні, мають життєвий характер, не завжди передбачають однозначну оцінку.

Отже, поезія сприяє навчанню основним видам мовної діяльності і дозволяє використати креативні, творчі типи вправ. При цьому відбувається досягнення мети навчання.

Список використаних джерел:

1. Stern H.H. Fundamental Concepts Of Language Teaching. - Oxford: Oxford Univ. Press, 1996. - 582 p.
2. Наукове видання "Сучасні підходи до навчання іноз. мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ. Матеріали II Міжнародної конференції. - Харків, 2012 р. - С. 3-167.
3. Нехорошева А. В., Трушина Т. М. English & Deutsch. Вірші і рифмовки на уроках іноземної мови, практична допомога / А. В. Нехорошев,, Т. М. Трушина- М.: АРКТИ, 2006. - 48 з.

ПОЕЗІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Вікторія Олександрівна Сливко

викладач першої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

Алла Олександрівна Ганченко

Викладач вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

Використання англомовної поезії є ефективним засобом досягнення таких основних цілей навчання, як практична, освітня, розвиваюча та виховна.

Під час читання віршів студент бачить свідоме використання лексики для передачі думки автора та знайомиться з різноманітними функціями мови. Використання поезії сприяє розвитку основних комунікативних умінь – читання, аудіювання, говоріння, причому останнє здебільшого відбувається у формі обговорення змісту поетичного твору, котре здатне викликати справжню дискусію в групі, оскільки проблеми, що порушуються в поетичних творах, універсальні, мають життєвий характер, не завжди передбачають однозначне рішення. Таким чином, поезія сприяє навчанню основних видів мовленнєвої діяльності та дозволяє використовувати нешаблонні, творчі типи вправ. При цьому відбувається досягнення практичної цілі навчання.

Головне у праці кожного викладача – це прагнення того, щоб процес навчання перетворився з монотонного механічного відтворення матеріалу в творчий пошук. Значною мірою цьому сприяє робота з поетичними творами, які розвивають дитину, збагачують її духовний світ, розвивають чуйність до поетичного слова, тішать та дивують мелодійністю та яскравістю мови, вчать бачити красу людини та природи. Поезія дає імпульс творчій уяві дітей, вона має також величезний потенціал для емоційного впливу. І це вкрай важливо, бо проблема емоційної насиченості матеріалу на уроці іноземної мови загалом є дуже актуальною.

Читання віршів, їх декламування та переклад роблять заняття з іноземної мови змістовними, мотиваційно спрямованими й підвищують інтерес до вивчення предмета.

Робота над віршем проходить такі основні етапи:

1. підготовка до першого прослуховування вірша з метою усунення мовних труднощів (на дошці записуються нові слова, незнайомі вирази);
2. перше прослуховування вірша;
3. самостійне його прочитання;
4. перевірка розуміння змісту вірша і обговорення прослуханого;
5. аналіз мовних засобів виразності;
6. виразне читання вірша;
7. переклад вірша рідною мовою;
8. ознайомлення з уже існуючими перекладами вірша;
9. підбір прислів'їв, що виражають основну тему та ідею вірша;
10. творче домашнє завдання: підготувати свій, за можливістю віршований переклад.

Перекладаючи поезію, варто пам'ятати, що поезія – це спосіб використання слів з метою надання свіжості й інтенсивності знайомим почуттям. Тому кожен переклад

має починатися з дослідження: чому поет написав цей вірш. Перекладачеві належить відчувати настрій поета, зрозуміти, які особливості сприйняття або яку атмосферу створюють деталі, образи, як вірші виражають почуття та ідеї людини. Завдання вчителя – наголосити на тому, що поезія виражає ідеї та почуття меншою кількістю слів, ніж проза, поет-перекладач має відтворити внутрішній світ поета.

У тексті вірша закладена програма його створення, а отже, його осмислення (переосмислення) у процесі використання. Під час роботи з поетичним текстом доцільно використовувати особистісно-орієнтовану модель, згідно з якою читач розглядається як активний інтерпретатор, активний партнер автора: він не тільки віднаходить інформацію з тексту вірша, але й вносить у текст своє власне розуміння [2].

Розуміння віршованого тексту на занятті можна виразити за допомогою декількох етапів:

1. Розуміння тексту викладачем та студентом;
2. Розуміння поетичного тексту групою;
3. Результат: нове розуміння тексту викладачем та студентом.

Для того, щоб отримати бажаний результат, система завдань, які виконуються з текстом, повинна бути зорієнтована на інтелектуальну діяльність та організована з урахуванням основних психологічних закономірностей комунікативної діяльності. Іншими словами, необхідно, щоб особистісно-орієнтовану модель діяльності студентів під час роботи з віршем складала три взаємопов'язані стадії, які відповідають трьом основним фазам діяльності в психології:

I. Створення «поля очікування» за допомогою завдань, що передують читанню вірша (спонукальна- мотиваційна фаза).

II. «Діалог» читача з автором у процесі читання й виконання відповідних завдань (аналітико- синтетична фаза).

III. Особистісна «ідентифікація», тобто осмислення прочитаного за допомогою подальшої інтенсивної мовної та мовленнєвої практики (результативна фаза) [4].

Розглянемо більш детально зміст кожної стадії.

I. Основна мета – залучення студента до спілкування з автором. Ця стадія має ряд логіко- психологічних особливостей, пов'язаних з тим, що вчитель повинен вміти використовувати різноманітні прийоми створення «поля очікування» [2, с. 21]. Головні фактори, які вчитель бере до уваги, – це характер аудиторії та суть вірша. Характер аудиторії визначається рівнем її підготовленості та соціокультурним досвідом. Характер аудиторії впливає на прийоми презентації вірша, на об'єм і способи коментування. Корисно залучати в якості літературних асоціацій факти з рідної літератури студентів та факти з літератур, з якими вони знайомі. Учитель вчить знаходити символи (наприклад, символи любові, дружби), пояснює їх, відкриваючи тим самим «творчу лабораторію» поета. Доцільно проводити прогнозування змісту за заголовком, створюючи одночасно психологічний портрет автора (Who is the speaker?). Можливе широке використання питань, однак важливо, щоб їх вибір, зміст і послідовність «пробуджували думки» [2, с. 21].

II. Основна стадія – «діалог» читача з автором – передбачає використання різноманітних стратегій читання, що є необхідними для декодування інформації, яка знаходиться в тексті, та забезпечують її критичне розуміння. Оскільки текст являє собою систему взаємопов'язаних орієнтирів, які відображають логіку думки автора, то можливо показати відносини між компонентами тексту у вигляді «сміслової карти» («Semantic Map») [2, 22].

Оскільки текст вірша – це насамперед джерело інформації для студента, перший тип вправ передбачає навчити студента осмислювати зміст тексту.

Другий тип вправ націлений на оволодіння мовними уміннями читання; він дозволяє формувати тезаурус читача, тобто його лексикон мовою, що вивчається.

Під час виконання спеціальних вправ засвоює не тільки значення лексичної одиниці, але й її застосування, тобто має місце групування, виділення лексики, її семантизація, що ілюструє різні значення мовних засобів (об'єктивне, контекстуальне, прагматичне) для передачі різних типів інформації: власне інформативної та експресивної. У ході цього дотримується певна послідовність виконання вправ, що враховує, з одного боку, поступове наростання труднощів, а з іншого – функціональну значимість лексичних одиниць у тексті.

У вправах другого типу передбачається, зокрема, діяльність студентів з наступними лінгвістичними об'єктами:

- словами, що конкретизують відомості щодо теми, проблеми і т. д.;

- мовними одиницями, що виконують функцію образності та виразності у тексті (синонімами, антонімами, аналогами). [3]

Подібні вправи, на відміну від «суто мовних» вправ, представляють організацію взаємопов'язаних дій, що потребують інтелектуальної активності. Крім того, до позитивної якості цих вправ можна віднести їх здатність до керування (тобто вони мають однозначні рішення, що забезпечують можливість досить жорсткого керування за їх виконанням).

Вищезазначені типи вправ дають можливість сформувати мовну та позамовну компетенцію з теми, що вивчається. Вони можуть бути використані вчителем вибірково, але виконання вправ двох описаних типів є обов'язковим.

III. Заключна стадія – особистісна «ідентифікація» – націлена на обговорення проблем, що впливають зі змісту вірша. Вправи типу «Role Play»,

«Follow-up Activities» та ін. збудовані навколо життєвих, реальних комунікативних ситуацій. Дуже важливо, щоб процес їх виконання відбувався в умовах поступового ускладнення комунікативних завдань [1].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Варто зазначити, що заняття з використанням моделі особистісно-орієнтованої діяльності учнів під час роботи з поетичним текстом демонструють зміну ролі вчителя: він починає виступати як «консультант», «координатор» [2, с. 25], просто учасник спілкування, тобто авторитарний стиль змінюється на атмосферу співпраці. Що стосується студентів, то вони з великим інтересом беруть участь у читанні та обговоренні віршованих текстів, про що свідчать їх усні та письмові висловлювання.

У процесі роботи з поетичним текстом згідно з моделлю особистісно-орієнтованої діяльності не тільки формується мовна компетенція за рахунок збільшення часу говоріння, зменшення кількості мовних помилок, розширення словникового запасу, але й відбувається оволодіння студентом умінням бачити, оцінювати та обговорювати свою власну діяльність з позиції інших членів колективу

Отже, робота з поетичним текстом на уроці іноземної мови є одним з ефективних засобів навчання, ознайомлення з культурою англійських країн, а також джерелом збагачення мовного вокабуляра. Поетична творчість розвиває аналітичне і логічне мислення, тренує пам'ять, розширює кругозір студентів, і вчить сприймати навколишній світ по-іншому. І звичайно поглиблює знання як з іноземної, так і з рідної мови.

Список використаних джерел:

1. Войчишин О. Д. Навчання віршованого перекладу поетичних творів на уроках англійської мови // Іноземні мови. – 2000. – № 3. – С. 14–16.
2. Камаева Т. П. и др. Поэзия на уроке иностранного языка : современные подходы к обучению чтению // Иностранные языки в школе. – 1996. – № 3. – С. 19–28.
3. Майстренко С. Заохочення творчості на уроках англійської мови // English – 2002. – № 8. – С. 1–2.
4. Маримонська Л. Applying skills to literature // English – 2001. – № 38. – С. 8–10.

ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІРТУАЛЬНОЇ НАОЧНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ

Мулеса Павло Павлович

ORCID ID: 0000-0002-3437-8082

канд. техн. наук, доцент,

завідувач кафедри кібернетики і прикладної математики

Ужгородський національний університет, Україна

Сучасний стан підготовки майбутніх учителів характеризується стрімким розвитком усіх галузей науки, цифрових технологій, а також численними реформами освіти. У той же час спостерігається скорочення годин на аудиторні заняття та збільшення частки самостійної роботи студентів педагогічних спеціальностей ЗВО.

Дана проблема особливо актуальна в процесі підготовки майбутніх учителів математики та інформатики, оскільки, з одного боку, вивчення фундаментальних дисциплін у ЗВО відбувається із застосуванням новітніх інформаційних технологій у навчанні, а з іншого – підготовка майбутніх учителів математики та інформатики відбувається в умовах реалізації нової парадигми освіти «Нова українська школа» у закладах загальної середньої освіти. Для майбутніх учителів математики та інформатики нині складається ситуація, при якій необхідно навчитися приймати кваліфіковані рішення щодо можливостей ефективного і результативного застосування інноваційних технологій навчання, добирати та прогнозувати необхідні для використання цифрові технології у професійній діяльності. Стрімкий розвиток інформаційних технологій вимагає вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів математики та інформатики.

Гармонійне поєднання фундаментальних принципів традиційного навчання та сучасних цифрових технологій відкриває широкі можливості для якісної перебудови принципів та методів навчання класичним математичним дисциплінам. Така перебудова стає можливою передусім за рахунок ефективного застосування переваг, які досягаються в результаті комп'ютеризації форм та методів навчальної роботи.

Серед основних цілей використання цифрових технологій у навчанні можна відмітити інтенсифікацію всіх рівнів навчально-виховного процесу, оптимізацію пошуку необхідних користувачу відомостей, підвищення якості освіти; виконання соціального замовлення суспільства на формування особистості, що проживатиме в умовах інформаційного суспільства. Спостерігається диференціація використання комп'ютера як засобу навчання, виховання та розвитку від тренажера, консультанта, екзаменатора до партнера у вирішенні конкретних навчальних завдань. Завдяки автоматизації функцій розумової праці людини за рахунок перекладання на комп'ютер доступних йому рутинних логічних і обчислювальних операцій, вивільняються резерви розуму для виконання творчої роботи. Можливість швидко проводити обчислювальні експерименти з використанням ЦТ створює передумови навчання розвиваючими методами, що забезпечує досягнення високого рівня навчання та проблемності пізнавальної активності на основі чого створюються пізнавальні навички та потреба у набутті інших [1].

Розглянемо специфічні принципи використання засобів віртуальної наочності у професійній підготовці майбутніх учителів математики та інформатики.

Принцип інноваційності передбачає спрямованість навчального процесу на особистісний розвиток майбутніх фахівців у сфері використання засобів віртуальної наочності, їхню здатність оволодівати новим досвідом на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання використання засобів віртуальної наочності у професійній діяльності. До інноваційних тенденцій професійної підготовки майбутніх учителів математики та інформатики варто віднести: інтенсивність використання сучасних інформаційних технологій на фоні стрімкого «застарювання» знань (комп'ютерні технології стають конкурентами живому слову викладачів та книжкам); максимальну орієнтацію навчального процесу на індивідуальний підхід до особистості студента, надання різноманітних освітніх послуг відповідно до його особистих культурно-освітніх запитів і потреб; інтенсифікацію процесу навчання (у плані впровадження нових моделей освіти); націленість на формування критичного мислення як основи творчої активності особистості.

В умовах становлення і розвитку високотехнологічного інформаційного суспільства постає необхідність у впровадженні у освітній процес ЗВО інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому актуальною залишається проблема їх раціонального використання у навчально-виховному процесі, інтеграції ІКТ в систему дидактичних засобів. Серед інноваційних методів навчання виокремлюємо методи активного навчання, зокрема, метод проєктів, навчання у співробітництві, креативне навчання.

Принцип активного використання засобів віртуальної наочності передбачає моделювання кожної навчальної діяльності з орієнтацією на залучення інструментарію віртуальної наочності. Реалізація цього принципу можлива не лише під час вивчення фахових дисциплін. Його залучення особливо доцільне на I-II курсах під час вивчення математичних, інформатичних дисциплін чи дисциплін педагогічного спрямування.

Принцип міждисциплінарності вимагає побудови цілісного процесу навчання та реалізується завдяки актуалізації і постійному зверненню до міжпредметних зв'язків. Іншими словами, врахування принципу міждисциплінарності передбачає інтегративний взаємовплив спеціальних інформатичних дисциплін та педагогічних фахових дисциплін, які зумовлюють формування цілісної системи професійно важливих знань, умінь і навичок щодо створення віртуальної наочності та методики її застосування, та реалізується на базі міжпредметних зв'язків професійно орієнтованих дисциплін та спецкурсів і практичної підготовки студентів засобами ЕОР.

Принцип інтеграції педагогічних та цифрових технологій передбачає створення електронного освітнього середовища ЗВО [2]. У цьому середовищі повинен здійснювати періодичний контроль за засвоєнням навчального матеріалу, формуванням певних умінь і навичок за рахунок зворотного зв'язку. Реалізація цього положення залежить від кожного конкретного типу програми. Навчальні повідомлення повинні володіти певною надмірністю, і студент повинен мати доступ до роз'яснюючої інформації. Це пояснюється тим, що кожен студент володіє своїм строго індивідуальним тезаурусом і лінгвістичною композицією. Для того, щоб навчальні повідомлення були йому зрозумілі, необхідно закласти в них деяку надмірність. Якщо ж навчальних повідомлень виявляється недостатньо, то

необхідно, щоб студент мав можливість звернутися до роз'яснювальної інформації.

Цей принцип реалізується поєднанням різних організаційних форм і методів навчання з самоосвітою та передбачає застосування засобів віртуальної наочності як засобів навчання у процесі вивчення фахових дисциплін протягом усіх етапів навчання.

Список використаних джерел:

1. Жалдак М. І. Комп'ютер на уроках математики. Київ : Техніка, 1997. 304 с.
2. Коломієць Т. Д. Формування готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності із застосуванням інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2013. 21 с.

РОЛЬ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Рогак Марія

здобувачка освіти відділення початкової та дошкільної освіти
*Луцький педагогічний фаховий коледж КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, Україна*

Наукова керівниця: Хомюк Наталія

викладачка природничих дисциплін
*Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, Україна*

Формування однієї із ключових компетентностей випускників Нової української школи, компетентності в природничих науках і технологіях, відбувається шляхом засвоєння системи інтегрованих знань, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи. Формування природничої компетентності учнів це і є основна мета навчального предмету «Природознавство» в початковій школі [1].

Навчально-пізнавальний процес здобувачів початкової освіти рекомендується будувати на компетентнісно-орієнтованих завданнях із застосуванням сучасних освітніх технологій. Дидактичні ігри, нестандартні заняття, спостереження за довкіллям відіграють важливе значення для емоційно-естетичного сприйняття природи і світу навколо. Основним завданням вчителя початкової школи є плекати в дітей любов до природи, сформувати бережливе ставлення до об'єктів живої та неживої природи [1].

Урізноманітнюючи можливі варіанти виконання поставлених навчальною програмою завдань, компетентні вчителі надають здобувачам освіти вибір відносно їхньої діяльності. Коли учень замислюватиметься над тим, яким чином йому виконати поставлене завдання він віднаходитиме свої сильні сторони, а в когось взагалі можуть відкритися приховані таланти. Діти при такій діяльності формують своє творче та критичне мислення, що є головною передумовою цілісного розвитку сучасної особистості [2].

Основна мета занять в початковій школі – створити сприятливі умови для всебічного розвитку особистості. Саме в таких умовах учні здатні самостійно пізнати себе. Для цього, задля підвищення рівня навчально-пізнавальної діяльності учнів, застосовують дидактичні ігри. Оскільки саме в ігровій діяльності у дітей розвиваються творчі та інтелектуальні здібності, постійно вдосконалюється розумова діяльність, адже під час такої діяльності діти переходять від наочно-дієвого мислення до образного і до елементів словесно-логічного мислення. Саме в грі дитина навчається створювати узагальнені образи об'єктів дійсності, подумки перетворити їх, реалізувати свої ідеї при роботі [1].

Під час гри дитина постійно мусить комунікувати з іншими, тому під час гри в неї формуються такі якості, як вміння спілкуватися з однолітками, дотримуватися правил ведення гри, іноді поступатися, доводити власну думку та поважати думку інших. Цікавість і потреба активно діяти – причини, які спонукають дитину до ігрової навчально-пізнавальної діяльності.

В організації навчального процесу початкової школи гра має колосальне значення, адже діти в початковій школі навчаються та пізнають світ саме через гру.

Іноді вони не помічають, що граючись, вони вже освоїли нові вміння та навички і дізналися багато корисної інформації.

Логвінова Світлана Михайлівна - вчителька початкових класів вищої кваліфікаційної категорії пропонує колегам вправи та дидактичні ігри, які успішно використовує на власній практиці. Серед них: «Відгадай пору року», «Їжа для птахів», «Що де росте?». «Правила поведінки в природі».

Дидактична мета гри «Відгадай пору року» - уточнювати знання дітей про сезонні явища природи. Ігрова ситуація цієї гри полягає в тому, що вчитель демонструє одну з пір року за допомогою жестів, а діти використовуючи індивідуальний роздатковий матеріал у вигляді карток з надписами пір року мають відгадати яку ж саме пору року демонструє учитель. Дитина яка правильно відгадала загадану пору року – демонструє класу наступну [2].

Гра «Їжа для птахів» покликана уточнити знання дітей про птахів, а саме про те чим вони живляться. Під час гри вчитель демонструє зображення птаха, а діти відгадують, що це за птах і чим він харчується, яке середовище його життєдіяльності. Використовуючи індивідуальний роздатковий матеріал у вигляді карток з зображенням корму, діти обирають зображення раціону відгаданого птаха. Після гри вчитель разом з дітьми обговорюють результати гри, вчителю слід зазначити, що під час збирання урожаю завжди потрібно залишати якісь його рештки чи насінинки, щоб птахи взимку не загинули голодною смертю [2].

«Що де росте?» - унікальна дидактична гра, яка розвиває вміння дітей групувати рослини за видами. Суть цієї гри полягає у тому, що діти мають визначити де ростуть рослини, малюнки яких надав педагог. У цій грі дітям найкраще використовувати роботу у парах або групову роботу. Ігрова дія цієї гри така: на партах лежать великі малюнки із зображенням саду, городу, лісу, луку, кімнати, на яких є порожні квадрати. лежать також маленькі малюнки із зображенням рослин. Діти повинні закрити порожні квадрати малюнками рослин, визначивши, де, вони ростуть [2].

Дидактична гра «Правила поведінки в природі» покликана закріпити знання учнів з правил поведінки у природі. Діти отримують малюнки, на яких зображена поведінка людей відносно природи. Діти обговорюють в парах чи позитивна чи негативна діяльність людини зображена на тому чи іншому малюнку, підібрати малюнки на яких зображені правильні і позитивні дії людини, пояснити та обґрунтувати вибір малюнку. Ця гра покликана не тільки реалізувати завдання початкового курсу «Природознавства» в початковій школі, ще вона формує основи знань безпеки життєдіяльності [2].

Основна форма навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи - гра. Саме через гру діти молодшого шкільного віку здатні пізнати світ. Важливо аби ігри які використовуються на заняттях в початковій школі (не лише з курсу «Я досліджую світ») були правильно складені, враховуючи навчальну програму та вікові особливості учнів початкової школи. Завдання вчителя в цій ситуації дуже важливе, вчитель має підібрати гру до певного заняття, підготувати матеріали для реалізації ігрової ситуації гри, спрогнозувати можливі результати ігрової діяльності здобувачів початкової освіти.

Список використаних джерел:

1. Палац С. П. Особливості використання гри при вивченні природознавства. URL: <https://naurok.com.ua/osoblivosti-vikoristannya-gri-pri-vivchenni-prirodoznavstva-268943.html> (дата звернення 03.11. 2022 р.).
2. Логвінова С.М. Ігри на уроках природознавства в початкових класах. URL: <https://vseosvita.ua/library/igri-na-urokah-prirodoznavstva-v-pocatkovih-klasah-13772.html> (дата звернення 03.11. 2022 р.).

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гришкун Аліна Василівна

здобувач другого рівня вищої освіти

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Козлюк Ольга Андріївна

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки і психології

(дошкільної та корекційної) імені проф. Т.І. Поніманської

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

У сучасній українській освіті реалізується компетентнісний підхід. Аналіз наукових досліджень Т. Андрющенко [1], І. Беха [3], М. Головань [5] показав, що під компетентнісним підходом розуміється така організація освіти, де метою виступає формування ключових компетентностей вихованців. Компетентнісний підхід у дошкільній освіті орієнтує заклади дошкільної освіти на формування у випускника ключових компетентностей, які дозволять йому успішно адаптуватися за умов сучасної економіки, зміни технологій, динамічного розвитку соціальних взаємин.

Розрізняючи поняття «компетенція» та «компетентність» М. Головань, пропонує такі визначення. Компетенція - включає сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які задаються стосовно певного кола предметів і процесів, і необхідні для якісної продуктивної діяльності стосовно них [5, с. 225].

Компетентність - це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї та предмета діяльності [5, с. 225].

І. Бех пише, що поняття «компетентність» у порівнянні з компетенцією набагато ширше. Компетенція включає знання, ставлення, способи дії та досвід. Компетенція, за автором, це програма, на основі якої розвивається компетентність [3, с. 21].

Проблема формування предметно-практичної компетентності дітей - важлива соціальна та психолого-педагогічна проблема, її розв'язання торкається нагальних питань суспільства та освіти. У сучасних умовах соціально-економічних змін перед освітою поставлене завдання не просто дати дітям дошкільного віку певний рівень знань, умінь та навичок за основними векторами розвитку, а й виробити у них здатність і готовність жити в сучасному динамічному суспільстві, досягати значних цілей, ефективно взаємодіяти та вирішувати життєві проблеми [1].

Результати аналізу теоретичних джерел (Т. Андрющенко [1], О. Безсонова [2]) засвідчують тенденцію активізації досліджень, присвячених питанню формування предметно-практичної компетентності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності.

Предметно-практична компетентність згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти є здатністю дитини реалізовувати творчі задуми з перетворення об'єктів довкілля з використанням різних матеріалів, що спираються на обізнаність із засобами та предметно-практичними діями - з допомогою дорослого чи самостійно у процесі виконання конструктивних, технічно-творчих завдань і завдань з моделювання [8].

О. Безсонова називає види діяльності, в процесі яких створюються сприятливі умови для розвитку предметно-практичної та технологічної компетентності: предметно-практична, предметно-ігрова, конструктивна, художньо-практична, господарсько-побутова [2, с. 3].

У методичних рекомендаціях до БКДО вказано, що формування предметно-практичної та технологічної компетенції ефективніше відбувається під час вирішення завдань практичного характеру, у активній діяльності, адже високий рівень активності дітей зумовлюється посиленою мотивацією, а рефлексивний аналіз та самоаналіз діяльності впливає на якість її результатів [7, с. 16].

Формування предметно-практичної компетентності відбувається в різних видах активності, що пояснює пріоритетність задекларованого в Стандарті діяльнісного підходу. Головним завданням педагога є створення умов для прояву самостійності та прикладного застосування власних зусиль дошкільників. Вихователям належить підтримувати прагнення дитини приймати прості рішення, вияви ініціативи, вибирати на власний розсуд шляхи та засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати власні потреби та інтереси [7, с. 17].

Завдання з формування предметно-практичної компетентності мають інтегруватися з іншими видами діяльності. Інтеграція різних видів дитячої діяльності сприяє прояву самостійності та активності дітей, надає можливості використовувати отриману інформацію, забезпечує зв'язок з особистим досвідом, а також взаємодію дітей і дорослих. О. Безсонова слушно зауважує, що не потрібно надавати перевагу розвитку певної компетентності (зокрема і завдяки створенню груп з пріоритетними напрямками розвитку), адже, як наслідок, це односторонній (за пріоритетним напрямом), а не різносторонній розвиток дитини [2, с. 3].

Згідно з сучасними підходами побудови освітнього процесу в закладі дошкільної освіти процес формування предметно-практичної компетентності може бути реалізований в проєктній діяльності.

Л. Козак та А. Король вказують, що метод проєктної діяльності, заснований на прийнятті та розумінні особистості дитини, як особливої, унікальної соціально-психологічної категорії, розвиває вміння виявляти продуктивну ініціативу, отримувати позитивний соціальний досвід реалізації власних задумів, стимулює особистісне зростання та самореалізацію [6, с. 170].

Процес проєктної діяльності, що передбачає формулювання та реалізацію задуму, сприяє розвитку пізнавальних здібностей та близький за своєю будовою до психологічної функції – уяви [2, с. 53-69].

Н. Токаренко констатує, що стрижнем проєктної діяльності є самостійна діяльність дітей – дослідницька, пізнавальна, продуктивна, в процесі якої дитина пізнає світ і втілює новий досвід в реальні продукти. Суть «методу проєктів» полягає в такій організації освітнього процесу, при якій діти набувають знання та вміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до дійсності в процесі планування та виконання предметно-практичних завдань, що поступово ускладнюються, проєктів, що мають не тільки пізнавальну, а й прагматичну цінність [9, с. 11].

За словами Ю. Буракової в основу проєктної діяльності закладено ідею про спрямованість пізнавальної діяльності дошкільнят на результат, що досягається у процесі спільної роботи педагога, дітей над певною практичною проблемою, темою [4, с. 16].

Л. Козак та А. Король вважають, що специфікою взаємодії з використанням проєктної діяльності у дошкільній практиці є те, що дорослим необхідно «наводити»

дитину, допомагати виявляти проблему або, навіть провокувати її виникнення, викликати до неї інтерес та «втягувати» дітей у спільний проєкт, але при цьому не перестаратися з допомогою та опікою [6, с. 171].

Основною метою проєктної діяльності у закладі дошкільної освіти є розвиток вільної творчої особистості, що визначається завданнями розвитку та дослідницької діяльності дітей.

Організуючи проєктну діяльність, вихователь повинен чітко уявляти взаємозв'язок наочно-дійового, образного, понятійного та мовленнєвого плану розумового процесу дитини дошкільного віку, спрямованого на визначення та побудову образу результату розв'язання проблеми [3, с. 133-145].

Н. Токаренко відзначає, що у ході проєктної діяльності педагогом розв'язується низка завдань:

1. Створити проблемну ситуацію та сформувати максимально розгорнутий простір можливостей визначення шляхів виходу із проблемної ситуації під час її перетворення;

2. Підтримувати ініціативність дітей у визначенні простору можливостей, утримуючи їх у проблемному полі;

3. Надати кожній дитині право діяти у просторі можливостей знаходження максимальної кількості варіантів вирішення проблеми [9, с. 11].

За словами Ю. Буракової діти, які беруть участь у проєктній діяльності, виявляють творчу активність у пізнанні навколишнього світу. Вони самостійні та гнучкі у прийнятті рішень, свідомо застосовують сенсорні відчуття у вирішенні практичних завдань. Ці діти усвідомлюють себе суб'єктом з розумінням (що відомо, що ні, яким чином можна дізнатися). Діти, які беруть участь у проєктній діяльності, здатні спілкуватися у дитячому співтоваристві щодо обговорення спільного плану дій [4, с. 16].

Таким чином, при виконанні проєктів розвиваються регуляторні, пізнавальні, комунікативні здібності дітей дошкільного віку, засвоюються соціальні навички, примножуються уявлення про оточуючий світ, ігрова діяльність стає складно структурованою, різноманітною.

Проєктна діяльність виявляє позитивний вплив як на розвиток дітей, так і на особистість педагогів. Простір можливостей веде до трансформації світогляду вихователя, сприяє творчому та особистісному зростанню, відходу від шаблонних, стандартних дій.

Отже, оновлення змісту та освітнього процесу в закладах дошкільної освіти сприятимуть формуванню навичок предметно-практичної діяльності, вихованню внутрішньої потреби й шанобливого ставлення до праці, навичок здійснення творчості, які мають прояв у грі, образотворчій, господарсько-побутовій діяльності, й загалом сприяють актуалізації та розвитку задатків і здібностей дитини. Всі ці види діяльності можна вдало поєднати у проєктній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Андрющенко Т.К. Компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку освіти в Україні: теоретичний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 13. С. 8-12.
2. Безсонова О. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. *Дошкільне виховання*. 2021. № 7. С. 3-4.
3. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Вища освіта в Україні*. 2009. №3 (додаток 1). С. 21-24.
4. Буракова Ю.Д. Проєктні технології у дошкільному навчальному закладі. Харків: Видавнича група «Основа», 2009. 204 с.

5. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224-234.
6. Козак Л.В., Король А.В. Проектна діяльність як чинник пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №18. Т.3. С. 169-174.
7. Методичні рекомендації до БКДО (нова редакція 2021 р.). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>.
8. Наказ МОН № 33 від 12.01.2021 року Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ff/ec2/5a1/5ffec25a12343405202526.pdf>
9. Токаренко Н. Проектна діяльність із дітьми старшого дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*: щомісячний спеціалізований журнал. 2013. № 10. С. 11-18.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Тарасенко Вікторія Миколаївна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Науковий керівник: Дмитрієва Марина Вікторівна

викладач кафедри математики, інформатики та інформаційної діяльності.
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Цифровізація суспільного життя та професійної діяльності будь-якого фахівця нині досягла піку актуальності. Зокрема, в спільноті науковців активно досліджуються питання цифровізації освітнього процесу. Узагальнюючи підходи вчених до визначення цифровізації можна визначити її як процес кодування різного виду інформації, що візуалізується засобами комп'ютерної техніки.

Якщо розглянути освітній процес, можна впевнено сказати, що застосування «цифрових» технологій в освіті – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Вони дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою медіа – та інтерактивних засобів педагогам легше викладати навчальний предмет, застосовувати різноманітні інноваційні методи. Крім того, «цифрові» технології дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому технології не замінюють педагога, а доповнюють його.

Вчені відзначають, що одним із головних інструментів успіху Нової української школи є наскрізне застосування інформаційно–цифрових технологій в освітньому процесі. А тому сучасний вчитель має навчитися створювати та використовувати мультимедійний та інтерактивний контент, щоб зацікавити цифрове покоління учнів.

Нині без цифрових технологій проводити урок не ефективно, хоча б тому, що діти покоління Z та Альфа звикли до цифрового способу подання інформації. І якщо їм пропонують лише підручник і записи крейдою, то учням стає на уроці просто не цікаво, а отже, втрачають мотивацію. Вони «відсиджують» уроки, щоб нарешті повернутися до гаджетів.

Вчитель може може «оновити» новими технологіями заняття відео - та аудіоінформацією, віртуальною лабораторією та картами, онлайн - експериментами з різних навчальних предметів тощо. А вчитель має навчити учнів працювати з інформацією, оцінювати інформаційні джерела, працювати в команді, аналізувати та презентувати кінцевий продукт не лише в текстовому форматі.

Проблема організації дистанційного навчання у початковій школі є надзвичайно актуальною в умовах тривалого карантину. Перед педагогами молодших класів постали нові проблеми і завдання:

- як ефективно взаємодіяти з учнями дистанційно;
- які додатки допоможуть просто і дієво взаємодіяти з учнями;
- у чому особливості онлайн-уроків;
- як якісно доносити матеріал;
- як перевіряти завдання;
- які завдання підходять для такої взаємодії;
- які додатки найпростіші у використанні учнями початкової школи.

Аналіз досвіду вчителів початкових класів міста Ізмаїл виявив, що дієвими, ефективними та простими засобами для створення мультимедійного, інтерактивного контенту, візуалізації та гейміфікації навчання, організації спільної роботи є такі засоби як **CLASSROOM, ZOOM, ClassDojo**, скайп, дискорт та багато інших різних сервісів.

В нашій школі - Саф'янському ЗЗСО всі вчителі користуються саме платформою класрум, та сервісом гугл мит.

Щому саме цей сервіс став таким популярним?

Google Classroom – це безкоштовний онлайн-сервіс для організації дистанційної освіти від компанії Google.

За допомогою нього можна:

- створити власний клас/курс;
- запросити користувачів на навчання;
- обмінюватись необхідними файлами;
- додавати завдання для учнів;
- задавати критерії оцінки для тестування;
- планувати відеозустріч у календарі;
- показувати презентацію під час онлайн-трансляції;
- оцінювати роботи учнів та стежити за їх прогресом.

Також під час конференцій в гугл міті в нашій школі викладачі використовують допоміжні інтерактивні інструменти, такі як дошка джамборд, дошка падлет або онлайн сервіс льонін апс.

Вчителі готуючись до уроків створюють вправи та завдання на даних платформах, а на уроках лише кидають учнім посилання за допомогою яких діти швидко переходять до завдання. Саме за допомогою таких інструментів урок для дітей стає більш цікавішим.

Jamboard — це інноваційний сенсорний дисплей, що базується на хмарних технологіях та дозволяє створювати, планувати та впроваджувати ідеї команди.

LearningApps.org - онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час, і для малечі, і для старшокласників.

Дошку падлет на уроках можна використовувати для полегшення використання підручника на уроці або для виду роботи – рефлексія, де діти можуть висловити свої думки, записати що запам'ятали, засвоїли

Результати наших спостережень показують, що учні з більшим задоволенням працюють на уроках, де педагог застосовує «трендові» цифрові технології. А тому використання сучасних цифрових технологій у світі стає не просто трендом, а й необхідністю.

Список використаних джерел:

1. Балютіна К.О. Педагогічні проблеми гуманізації початкової освіти та шляхи їх вирішення II Початкова школа. – 1999 - №10
2. Баранов С.П. Педагогіка. –К,: Либідь. 1991
3. Закон України «Про освіту» Підписаний президентом України 23 березня 1996року. – К. Генеза. 1996.
4. Закон України «Про освіту» Підписаний президентом України 23 березня 1996року. – К. Генеза. 1996.
5. Коберник О. Проектування навчально-виховного процесу в школі II Рідна школа. – 1999. - №3.
6. Коберник О. Проектування навчально-виховного процесу в школі II Рідна школа. – 1999. - №3. – с.54 – 67.

ЯК ДОПОМОГТИ УЧНЯМ ЗНАЙТИ ТЕМУ, ВИКОНАТИ ТА ПРЕДСТАВИТИ НА КОНКУРС ВЛАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Захарченко Олександра Миколаївна

Вчитель англійської мови

КЗ СОР «Обласний ліцей спортивного профілю «Барса», Україна

Дослідження - це творче завдання із заздалегідь невідомим рішенням, що передбачає наявність універсальних етапів притаманних йому в науковій сфері. Для виконання дослідження дітьми необхідно розуміти, що усі дослідні роботи будуються за універсальним алгоритмом, який підтримується традицією організації та проведення досліджень в сучасній науці. Наслідуючи алгоритм, спочатку створюється проєкт дослідження.

Можна виділити три основні етапи у дослідницькій роботі:

1. Зародження задуму дослідження, виявлення проблемної ситуації.

2. Розробка проєкту дослідження (складання плану, розв'язання проблеми).

3. Осмислення отриманих результатів та оформлення роботи для публікації чи конкурсу.

Дослідження - це процес пошуку невідомого, нових знань; воно є одним з видів пізнавальної діяльності, але потрібно мати на увазі, що навчальне дослідження принципово відрізняється від дослідження наукового. Перше базується на допитливості, воно не передбачає досягнення нового наукового знання та розв'язання практичної задачі. Навчальне дослідження дозволяє учню знайти особисте нове знання, яке є важливим для побудови когнітивної особистості (особистості, що має свою систему знань про життя та Універсум).

Навчальне дослідження - це освітній процес, реалізований на основі технології дослідницької діяльності. Для забезпечення цієї творчої діяльності, пов'язаної з дослідженням, необхідна велика підготовча робота. Виникає питання: як знайти цікаву тему дослідження? Щоб відповісти на нього звернемося до поняття гри. Між грою та дослідженням більше подібностей, ніж відмінностей: гравця та дослідника поєднує захопленість, гра та дослідження проходять за певними правилами, досліджувати та грати з примусу дуже складно. Тому не слід пропонувати готові теми для досліджень, кращім рішенням буде поспостерігати за заняттями та іграми дітей – тобто подивитися туди, де є межа справжніх інтересів учнів. Для того, щоб дослідження доставило дитині радість та подив, сформуvalo навички дослідницької діяльності та відкрило цінність пізнання, необхідно проводити дослідження у сфері інтересів дитини. Спробуйте згадати, що останнім часом привертало увагу дитини, яка діяльність приносила радість, чим вона може займатися довго. Далі оберіть тему для розробки спираючись на зони зацікавленості дитини. Припустимо, що хлопця або дівчину нічого не цікавить, окрім футболу. Насамперед перш ніж говорити з дитиною, впишіть у кластер теми, пов'язані з футболом, які спонтанно приходять на думку. Спочатку можна виявити основні теми, які тісно пов'язані з поняттям "футбол": види футболу, видатні гравці, історичні матчі тощо. Інтерес дитини сам вкаже на об'єкт майбутнього дослідження, а вибір проблеми та її формулювання призведуть до виникнення задуму майбутнього дослідження. Ось так виникне проблемно-пізнавальна програма, що має особистісний сенс. Наразі ми готові до мотивування наших дітей. Спробуйте провести мозковий штурм у сфері інтересів дитини з нею

особисто. Виявіть у чому полягає різниця її варіантів та ваших. Не вибирайте за неї. Дуже важливо, щоб учень сам зробив вибір цікавої для нього теми. Ці поради можна використовувати з дітьми в індивідуальній та груповій роботі. Втілювати їх за методикою мозкового штурму. Потрібно підкреслити, що на цьому етапі приймаються без критики всі варіанти відповідей.

Можливість виявити проблему згідно з інтересами учня суттєво залежить від кругозору вчителя. При цьому дитина, як крізь двері, по улюбленій темі входить у світ дослідження та у світ науки. Таким чином, у резонансі інтересів вчителя та учня виникає задум майбутнього дослідження. Він ґрунтується на багатьох обставинах, але основним рушієм завжди є особистий інтерес. Досвід показує, що змушувати працювати дослідника по заданій кимось темі - безглуздо та марно. Навіть молодий дослідник сам обирає тему і сам будує задум майбутньої роботи. Так починає формуватися проблемно-пізнавальна програма особистості, яка і визначає вектор саморозвитку, а роль вчителя полягає у супроводі учня цим шляхом, оскільки методичний його арсенал ширший, житєвий і когнітивний досвід багатший та глибший.

Будь-яке дослідження починається з формулювання проблеми. Зазвичай під проблемою розуміється ясно сформульоване питання або цілий комплекс таких питань, що виникли під час пізнання. Тому, коли учень вибрав тему, її необхідно переформулювати у проблему; далі надати їй вигляду смислових одиниць; вона повинна бути суперечністю між тим, що нам відомо і що не відомо про вибрану тему.

Наприклад: якщо дитина обрала тему "Видатні футбольні матчі", на що в першу чергу повинен бути спрямований інтерес? В історії футболу існує багато видатних футбольних матчів. Якщо про це немає інформації та знань, виділяємо що необхідно уточнити: ми не знаємо, які фактори роблять матчі видатними та яку практичну значущість матиме здобуття цього знання; але якщо ми знатимемо ці фактори, то набагато глибше зрозуміємо культурне значення футболу для людства, що дозволить робити прогнози.

Оцініть вибрану проблему за головними критеріями (актуальність, новизна, практична вагомість) по 10 бальній шкалі.

Дослідницьку роботу потрібно починати зі вступу, який теж будується за певним алгоритмом: висунення проблеми, її обґрунтування, пошуки вирішення. В процесі розв'язання проблеми народжується все дослідження: перша частина у формулюванні проблеми вказує на назву та предмет дослідження, друга на ціль, а третя спирається на практичну значущість.

Мета дослідження – це те, чого в загальному вигляді необхідно досягти після завершення роботи. При цьому, сформулювавши проблему, можна відзначити що «розв'язання цієї проблеми і є метою дослідницької роботи»; але потрібно враховувати що мета вказує на дослідження обраного предмета (вивчення та спостереження предмета дослідження); вона має бути конкретно та ясно сформульована (без зайвих, емоційно забарвлених слів); а також повинна відповідати рівню учня (його рівню розвитку пізнавальної діяльності або виводити на новий рівень освоєння методів дослідження обраного об'єкта та предмета).

Для уточнення теми та її подальшої розробки необхідно ознайомитися з попередниками та їх внеском у вивчення обраної теми. На цій стадії дослідження необхідно з'ясувати, якою мірою вивчені основні питання та які отримані результати. Особливу увагу має бути зосереджено на тих питаннях, які недостатньо вивчені або на них взагалі немає відповідей. Після цього керівником дослідження складається список літератури, в якому підібрано статті та книги, що висвітлюють обрану тему.

Літературний огляд робиться для того, щоб ввести читача в курс справи, показати, що зроблено за цією проблемою іншими авторами, показати свою ерудицію щодо теми дослідження і те, чи вивчена тема роботи на достатньому рівні або не вивчена зовсім.

Але що може бути під силу молодшим школярам? Вони вже можуть використовувати інформацію словників та енциклопедій, проводити порівняльний аналіз першоджерел та документів, але, як показує практика, для молодших школярів самостійний опис огляду літератури стає непосильним завданням, тому для них вітається робота з енциклопедіями, словниками, науково-популярною літературою та науково-популярними журналами. Отже, коли предмет дослідження вже обраний, тоді у своєму огляді молодший школяр має його описати, визначити за допомогою енциклопедичного та довідкового матеріалу.

Уточнення понять, розкриття їх наукового, а не життєвого сенсу є найважливішою складовою раннього дослідницького навчання. Дуже важливо, щоб дитина у своєму дослідженні перейшла від побутових понять до наукових термінів! Звідки учень буде отримувати первинні дані для свого дослідження? Це можуть бути: документи, інтерв'ю, фотографії, твори мистецтва, кінофільми, малюнки, відео, будь-які тексти. Інтернет також може бути чудовим джерелом первинних даних.

Якісні дані часто потребують системного аналізу, класифікацій. Для цього можна використовувати таблиці, графічні організатори, інтелект-карти, кола Вена. Кількісні дані подаються у вигляді таблиць та графіків, гістограм, діаграм. Але найголовніше - описати методику обробки, вирахувати відсотки, середні арифметичні показники, а також прорахувати за спеціальними формулами якісні коефіцієнти. Для учнів 7 - 9 класів вже потрібна первинна статистична обробка даних, а дані опитувань бажано зображати у вигляді гістограм або діаграм у відсотках.

Методику обробки первинних результатів також підбирає керівник дослідницької роботи. Досвід дитини не охоплює багатьох понять, пов'язаних з процедурами оцінки отриманих результатів. Необхідно ретельно обговорювати ці питання та виводити дитину на новий рівень розуміння одержаних результатів. Далі можна розпочати практичну реалізацію дослідження. Для цього потрібно створити календарний план. Після виконання практичної частини, необхідно осмислити отримані результати, зробити висновки, підготувати інтерпретації. При написанні тексту дослідницької роботи відбувається деяке редагування. Практичні результати, труднощі або несподівані відкриття завжди вносять деякі зміни до початкового проекту дослідження. Створення авторського тексту дослідницької роботи це не проста навичка, яка потребує багато часу і вимагає обов'язкового тренування!

СЕКЦІЯ XX. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

METHODS OF PROTECTION AGAINST MANIPULATIVE INFLUENCE

Naumcheva Sofiia Artemivna

graduate of the faculty of computer engineering and management
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Korobkina Tetiana Volodymyrivna

professor of the department of philosophy,
doctor of philosophical sciences, associate professor
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Attempts to control a person or a group of people are likely to be met are likely to collide with resistance. In this case, two options for the development of events are possible: open coercion or conscious avoidance of resistance by masking the controlling influence. Covert Hidden control of a person against his will, which brings one-sided benefits to the initiator, is called manipulation [1]. Such psychological influence is used may be noticed everywhere: in business communication, in everyday life, etc. That is why the skills of recognizing uncovering manipulations and resisting them are a powerful tool skill for defending one's interests in society.

The first step to solving a problem is to be aware of it. It is the same with protection against manipulation - first of all, you need to understand that you are being manipulated. E. Y.V. Datsenko singled out a number of so-called indicators of manipulative influence.

Attempts to apply Attempts to use manipulative influence may be accompanied by an imbalance of interaction "variables". This may be an uneven distribution of responsibility, a discrepancy between the "payment" and the efforts made, the presence of power pressure, an unusual form of information presentation, incongruence in behavior, or the sender's desire to stereotype the victim's behavior.

If we proceed from the analysis of the mechanisms of manipulative influence, then the task of detecting manipulation is to be attentive to the reactions of the addressee manipulation initiator. Here we can highlight distinguish such indicators as clear manifestation of mental automatisms in the behavior of the addressee of the influence, regression to infantile reactions, deliberate lack of time allowed for decision-making, a state of narrowed consciousness, expected changes in background states, etc.

Among the methods of protection against manipulative influence, active and passive protection are distinguished.

Passive protection is the best way to avoid conflict. Avoiding discussion, the addressee manipulations' victim acts in accordance with the rules according to the rules of conflict-free communication - he does not respond with a conflictogen to the conflictogen [1]. The essence of passive protection consists in delaying one's own spontaneous reactions to the actions of the manipulator. All methods of passive defense are designed to reduce the tempo of the attack in order to gain time to analyze the situation. They force the manipulator to reveal his plans or abandon them [2].

In this way, you can avoid the manipulative influence by distancing yourself from the manipulator, partially or completely ignoring him, changing the topic of conversation, or responding only with standard phrases.

Passive protection is characterized by such basic protective devices basic defensive techniques as withdrawal, blocking and freezing. Withdrawal – is an increasing the distance, breaking contact, moving beyond the reach of the aggressor's influence. A common manifestation of this type of protection is changing the topic of the conversation, interrupting the conversation under a favorable pretext, and avoiding contact with unpleasant people [2]. The blocking strategy consists in controlling the influence of the manipulator. It is achieved by using meaningful, semantic or role barriers. Freezing is characterized by the control of information provided to the manipulator by the victim of his influence. Freezing – is a form of controlling the information about the subject itself, its deliberate distortion or reduction. Most often it manifests itself in hiding feelings, deception.

The purpose of active protection is to expose the manipulator and to challenge him to strike back [2]. This method is a counter conflictogen, which is not inferior, and even surpasses the power of the manipulator. In practice, active protection is often a logical extension of passive protection.

Among the main phases of active defense are taking and declaring a clear position on the issue that is the subject of manipulation, as well as bringing the manipulator out of balance and provocation to expose the purpose of manipulation. An effective provocative tool is the use of the "broken record technique": in response to increased psychological pressure, the addressee manipulations' victim formulates and repeatedly repeats during the dialogue a short phrase that contains an important message to the attacker or manipulator. The technique is also known as the "British sergeant's rule," which goes like this: "First tell them exactly what you're going to tell them. Then tell them exactly what you told them. And then you might be heard" [2].

Countermanipulation is also used as part of active protection. The meaning of countermanipulation is to pretend that you do not understand that you are being manipulated, start a counter game and end it with words or actions that put the manipulator in a losing position, thus showing who really owns the situation [1].

Active basic defenses include the so-called banishing, controlling, and ignoring strategies. Exile is characterized by the elimination of the manipulator. It often manifests itself in dismissal of the latter from work, eviction from the house, condemnation, scathing remarks, mockery [2]. The management strategy is closely related to the technique of countermanipulation and usually uses it to change the direction of the vector of influence. The usual ways of using such protection are complaints, crying, bribery, attempts to make friends, to provoke the desired behavior. Ignoring implies distortion of information provided as part of manipulative influence. It usually manifests itself as stereotyping or explaining manipulation with positive intentions [2].

They mirror reflect the corresponding relevant passive defensive settings techniques, creating the following pairs: withdrawal and banishment, which create distance with the aggressor, blocking and control, which control the flow of influence, freezing and ignoring, which work with the information channel.

Unfortunately, there is no universal always and in all cases suitable answer to the question of which protection method to choose. Active defenses, especially counter-manipulations, can provoke an even stronger conflict. On the other hand, disguised hidden bad relationships are fertile favorable ground for manipulators. Sometimes it is more useful not to be afraid to expose the true state of affairs and gain a psychological advantage.

Therefore, the primary task in counteracting manipulative influence is its detection. A variety of factors should be considered when choosing a protection strategy. Among them are relations with the addressee of influence, possible consequences in case of too active resistance. There are many factors to consider when choosing the right protection method: who is the manipulations' initiator, possible consequences in case of too active resistance, etc. Due to the spread of hidden pressure in all spheres of human life, the need to acquire protective skills against manipulation is currently a guarantee of "survival" in society.

References:

1. Шейнов В. П. (2006). Скрытое управление человеком. *Психология манипулирования*. URL: <https://fis.tntu.edu.ua/data/elibrary/6/shreynov.pdf>
2. Петрик В.М. (2011). Сугестивні технології маніпулятивного впливу. Київ: ЗАТ ВІПОЛ.

PERSONALITY IN A SITUATION OF UNCERTAINTY. THE CURRENT STATE OF THE PROBLEM

Lyzen Dmytro Ihorovych

Graduate of the Faculty of Biomedical Engineering
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Academic supervisor: Korobkina Tetyana Volodymyrivna

Associate Professor, Doctor of Philosophical Sciences,
Professor of the Department of Philosophy
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

A sense of uncertainty about the future, psychological instability - this is what characterizes the transitional state of society from a totalitarian political system to a democratic system.

In transitional periods, when the uncertainty of life in society increases, a person needs additional internal strength to overcome various difficulties and problems. The unpredictability associated with unemployment, the impossibility of obtaining a decent education, finding a job, and moving from one field of activity to another prevents people from living fully.

Tolerance - as a factor that stabilizes the system (personality) from the inside and outside, a factor that conditions, interpersonal relations in society on a peaceful course and connects individuals with traditions, norms, culture, etc., is very important, extremely necessary today there is also readiness for change. That is why, when dealing with the problem of education of tolerance in society, one should also remember about the formation of one of its important aspects - tolerance for uncertainty. However, until today, this problem has not been given sufficient attention in the domestic psychological literature, while tolerance for uncertainty is an important personality quality that opposes stereotyping and authoritarianism and is considered necessary for successful adaptation to new unexpected conditions [1].

In Ukraine, studies of tolerance to uncertainty in psychology have been going on for a relatively short time and are characterized by being directed in certain directions. The most common studies concern the formation of tolerance to uncertainty in the spheres of activity (Gusev, A. I., Pichurin, V. V.); Consideration of tolerance to uncertainty as a factor of human well-being (I.M. Yushchenko, P.V. Lushin) and a factor of effective counseling and adaptation of scientists to social changes (R. Kochunas, Prykhodko A. I.); frustration tolerance (Mitina L.M., Popyk I.G., Kholodova O.A.).

The formation and development of the problem of uncertainty in the field of psychological knowledge are determined by a number of theoretical and empirical prerequisites, such as the reflection and development of the categorical apparatus of modern psychology, the introduction of the principle of uncertainty and its consideration as a worldview setting that determines the formation of new schemes for explaining mental phenomena; solving tasks of studying personal identity, professional and personal maturity, socio-psychological characteristics; ethnopsychological studies, etc.

The need for scientific justification and practical development, the study of human behavior in a situation of uncertainty is an urgent problem of modern psychological science.

The main goal of this work is to carry out a theoretical analysis of the psychological phenomenon "tolerance to uncertainty" in foreign and domestic research.

The concept of tolerance in general is relatively new for domestic psychology. Because of this, it remains difficult to explain the content and genesis of the concept of "uncertainty tolerance" [2], [5].

It was determined that long-term military trauma can lead to both negative (PTSD, a decrease in the level of psychological health of the individual) and positive (post-traumatic growth, activation of life) consequences. It is shown that the negative consequences of trauma are manifested at the socio-psychological level of creativity as a decrease in the tendency to cooperate, the ability to empathize, as a decrease in trust in the world; At the value-semantic level - as a loss of the ability to find new life perspectives, a deterioration in the understanding of experience, a decrease in the ability to get pleasure from everyday life; at the individual psychological level - as an experience of splitting, a violation of integrity, destructive changes in identity, a decrease in the need for self-realization, a decrease in balance, adaptability.

Among the strategies for promoting post-traumatic growth, the following are highlighted: development of the ability to positively interpret war traumatization; rethinking the spatial characteristics of the life world by reformatting likes and dislikes, increasing empathy; Restructuring of a life time by restoring the ability to create meaning; a change in attitude towards oneself thanks to the mobilization of self-preservation and self-restoration resources.

Life trials do not always lead to traumatization - sometimes they become a catalyst for positive changes, strengthening of relationships, changes in life position, and identification of personal strengths. A study of survivors of the "Herald of Free Enterprise" ferry disaster conducted three years later found that 46% had changed their outlook on life for the worse and 43% had changed for the better.

The term "post-traumatic growth", introduced into scientific use by R. Tedeschi and L. Calhoun, denotes positive changes that a person experiences as a result of overcoming the consequences of a traumatic event. The prevalence of the phenomenon of post-traumatic growth, according to 39 empirical studies analyzed in a review article by British authors P. Linley and S. Joseph, varies between 30 and 70% of victims of various types of trauma.

Post-traumatic growth occurs primarily in the following aspects:

- 1) In a deeper relationship with the environment;
- 2) In self-understanding, when the Self itself becomes both sensitive and strong;
- 3) In one's own philosophy of life, which involves the ability to experience gratitude for every day lived.

As empirical studies have shown, post-traumatic growth does not have an unequivocal relationship with gender, age, education, and wealth. Positive correlations are traced with the ability to assess threats, focus on a problem, reinterpret it positively, and reinterpret traumatic memories. Personal growth is certainly facilitated by a person's optimism and his religiosity [2], [4].

Most foreign scientists consider TN as a personality trait. Thus, R. Hullman suggests that TN should be considered as "the ability to understand the conflict and tension that arise in a situation of duality, uncertainty and are manifested in the acceptance of the unknown, the ability to resist in a contradictory situation...". R. Norton suggests considering ITN as a personality trait associated with a number of behavioral phenomena, for example, reluctance to analyze problems in specific terms and preferring clear, understandable situations. The scientist defines TN as "...the tendency to perceive ambiguous information as a kind of psychological discomfort or threat" and singles out eight different categories that determine uncertainty: 1) multiplicity of judgments; 2) Inaccuracy, incompleteness and fragmentation; 3) probability; 4) unstructuredness; 5) lack of information; 6) unreliability; 7) incompatibility and contradiction; 8) incomprehensibility (Leonov, 2014).

E. MacDonald, S. Badner and U. Sidanius consider TN as a basic personality trait. S. Budner, from the perspective of psychology, formulated the idea of a threat perceived by a person as the basis for identifying trends in relation to uncertain stimuli. According to him,

TN is a tendency to perceive uncertain situations as desirable. In turn, ITV is the perception of ambiguous, contradictory situations as a source of threat. S. Budner singled out the following signs of an uncertain situation:

- Novelty (absolutely new situation, the experience of living in which does not exist);
- Complexity (a complex situation with a large number of components);
- Unresolved (different elements of the situation give rise to conflicting interpretations).

The scientist also singled out 4 indicators of individual perception of a threat, acting as an experience of a threat (individual reaction) or behavior in a threat situation (operational reaction):

- Phenomenological subjugation (discomfort);
- Phenomenological denial (regression, suppression);
- Operative subjugation (avoidance behavior);
- Operational denial (destructive or reconstructive behavior) (Budner, 1962).

In contrast to the intolerance, the authors defined individual tolerance as "the tendency to perceive uncertain situations as desirable."

The problem of tolerance to uncertainty has also found its place in the research of Ukrainian scientists. Thus, P. Lushin, researching the leading condition of personal support in the conditions of the transition period, determines the tolerance for uncertainty, non-directiveness and non-deficits of the psychologist's professional position. In addition, the scientist considers the types of attitudes towards uncertainty, including intolerant and tolerant, which makes it possible to distinguish the following types: "active", "passive", "utilitarian" and a special "non-deficit" type, the essence of which is an attitude towards chaos and uncertainty as a source of personal growth and development (Lushin, 2017).

According to A. I. Gusev, tolerance for uncertainty is a personality trait that allows it to withstand crisis manifestations related to the uncertainty of the semantic foundations of one's existence, which arise during the transition to a new identity. Tolerance for uncertainty is a multi-level and multi-dimensional personal construct that can be attributed to integral personality characteristics. In addition, the scientist investigated tolerance to uncertainty as a factor in the development of personal identity, applying for this purpose: the "Tolerance to Uncertainty" method (S. Badner, adapted by G. Soldatova), the "Tolerance to Uncertainty Scale" method (D. McLane, adapted E. Lukovytska), the methodology "Personal readiness for change" (Rolnik, Heather, Gold, Hull, adapted by N. Bazanova and G. Bardier) and other methods of identity development research (Gusev, 2007) [4], [5], [6].

References:

1. Дуднік О.А. Психологія особистості: досвід минулого-погляд у майбутнє. "Наука і освіта", № 5-6, 2005. С. 48-56.
2. Томаржевська І. Феномен «Толерантність до невизначеності» і його психологічний аналіз. УДК 159 9.01. С. 1-7.
3. Титаренко Т. М. Психологія війни і миру. Соціально-психологічні стратегії адаптації особистості і спільноти до умов та наслідків воєнного конфлікту Київ: ISSN 2411-1449 ББК 66.07+88.8. С. 3-8
4. Гусев А. І. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності / А.І. Гусев. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12, Психологічні науки. - К., 2007. - № 17 (41), ч. 1. - С 101-113.
5. Гусев А. І. Практичні аспекти формування та розвитку толерантності до невизначеності / А.І. Гусев. // Психологічні перспективи. - 2008. - Вип. 11. -С. 58 - 70.
6. Гусев А. І. До питання побудови експериментальної моделі вимірювання феномена толерантності до невизначеності / А.І. Гусев. // Наукові праці МАУП. - К., 2008. - Вип. 2 (18). - С. 257 - 262.

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ «Я» ТА САМООЦІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Герасимова Юлія Сергіївна

магістрантка 2 курсу за спеціальністю «Психологія»

Хмельницький інститут соціальних технологій

Університету «Україна», Україна

Науковий керівник: Н.В. Волинець

доктор психологічних наук, доцент

Хмельницький інститут соціальних технологій

Університету «Україна», Україна

Молодший шкільний вік – період формування позитивної самооцінки та підвищення власної автономії. У віці від п'яти до семи років діти розповідаючи про себе описують власні вміння, найчастіше соціальні навички і когнітивні здібності. У цей період діти починають усвідомлювати культурні цінності й гендерні ролі та починають включати ці погляди в те, як вони описують себе.

Діти молодшого шкільного віку сприймають себе занадто позитивно і переоцінюють власні здібності. Хоча їхні навички сприйняття перспективи значно вищі, порівняно з дітьми дошкільного віку, проте, вони ще не активно оцінюють себе чи порівнюють себе з іншими. У цьому віці, коли діти порівнюють себе з іншими, вони намагаються визначити, чи справедливо з ними поведуться, і побачити, як інші виконують завдання, щоб підвищити їхню ефективність. Вони набагато частіше порівнюють своє теперішнє «Я» з власним минулим, що значною мірою сприяє виникненню у них занадто позитивного та нереалістичного самопочуття. До восьми років діти бачать себе та інших за принципом «усе або нічого». Незважаючи на те, що діти в цьому віці здатні зрозуміти концепцію протилежностей, вони вважають, що неможливо бути обома антонімами одночасно. Але в цьому віці вони можуть визнати, що люди можуть змінювати якості при нагоді або в майбутньому [1].

Діти молодшого шкільного віку можуть взяти на себе ініціативу, розповідаючи власну автобіографічну історію, і починають використовувати власний особистий досвід, але все ще дозволяють значущим для них дорослим змінювати те, що вони говорять. В цьому віці, вони також частіше означають власні наміри та плани на майбутнє. Окрім того, вони визнають, що вони і є та сама людина, незважаючи на численні зміни в розвитку, які з ними відбуваються.

У віці 8-11 років діти досягають важливого етапу, оскільки починають визначати власні здібності та риси особистості. Вони виходять за межі бачення себе в тій чи іншій перспективі і все більше визнають, що вони можуть володіти як позитивними, так і негативними характеристиками і одночасно відчувати суперечливі емоції. На початку цього вікового періоду діти набагато частіше описують себе на основі особистого досвіду такими рисами, як «розумний», «приємний», «необхідний» або «популярний». На пізньому етапі цього вікового періоду дитинстві дружба та взаємодія з іншими стають значною частиною того, як дитина визначає себе; відображаючи при цьому власні різні соціальні характеристики.

Ще однією віхою на цьому етапі є те, що діти починають порівнювати себе з оточуючими й оцінювати себе. Вони починають бачити себе більш реалістично, особливо в міру того, як їхній соціальний світ все більше розширюється і вони дізнаються більше про інших. Діти сприймають культурні та суспільні цінності і стандарти як свої власні, і починають оцінювати, наскільки вони відповідають цим ідеалам. Наприклад, приблизно у вісім років дитина зрозуміє, чи відповідає вона стандартам, які роблять людину умовно привабливою. Вигляд, одяг або поведінка стають дуже важливими для дитини [2].

Протягом усього шкільного віку важливі стосунки продовжуватимуть мати найбільший вплив на самосприйняття дитини. Тому саме сімейні, культурні, соціальні, екологічні та інші чинники відіграють важливу роль в уявленні дітей про себе. Саме у цьому віковому періоді важливим вбачається створення освітньо-виховного середовища, де відкриватимуться максимальні можливості стосовно розвитку позитивного самоприйняття дітей молодшого шкільного віку.

Розвиток сильної, позитивної самооцінки потребує часу. Вона має почувати себе впевнено та безпечно в процесі оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками, а також проживання нових життєвих ситуацій. Зазвичай переживання успіху та досягнення дає їм відчуття впевненості в собі, щоб пробувати нове, ризикувати та відчувати себе добре. Те ж саме стосується і їх самооцінки. Дітям і молоді необхідно накопичити життєвий досвід, що дасть їм можливість почуватися добре, що і сприяє розвитку позитивної самооцінки. Це проявляється в тому, як діти роблять вибір, переживають невдачі та досягнення та встановлюють стосунки з іншими людьми. Якщо діти роблять позитивний вибір, вони відчувають себе добре. У міру того, як діти ростуть і розвиваються, змінюється і їхнє розуміння правильного і неправильного. Коли їм пропонують вибір, дії та рішення, вони починають дізнаватися, який шлях буде позитивним і успішним, а який може мати негативні наслідки. Коли діти вчаться обирати позитивний шлях, приймати помилки та вчитися на них, вони починають довіряти собі.

Коли діти досягають успіху та досягають успіхів, вони відчувають себе добре. Як і у випадку з позитивним вибором, діти повинні мати можливість досягти успіху та пережити почуття успіху. Якщо діти працюють над досягненням мети й успішно її досягають, вони відчуватимуть впевненість, що зможуть зробити це знову, пробувати щось нове та ризикувати.

Окрім того, якщо діти розвивають і підтримують здорові стосунки, вони також відчувають себе добре. Здорові стосунки допомагають дітям почуватися захищеними, потрібними, любимими. Діти мають вміти встановлювати позитивні стосунки з родиною, друзями, вчителями, і тоді вони відчуватимуть себе прийнятими та в безпеці. Вони знають, що їх підтримають, якщо вони пробуватимуть щось нове, ризикуватимуть і навчатимуться. Діти також повинні знати, що у них є система підтримки, коли їм потрібно поставити запитання чи звернутися по допомогу.

Діти молодшого шкільного віку стають все більш самостійними. Вперше вони можуть робити вибір на основі власного минулого досвіду та знань, а не на варіантах вибору, запропонованих значущими дорослими. Діти починають розвивати власну ідентичність, формувати унікальні особистості та насолоджуватися різноманітністю інтересів і симпатій. А отже, підтримка їхньої самостійності є важливим напрямком розвитку їхнього образу «Я» та самооцінки. Зрілість і самостійність тісно пов'язані з позитивною самооцінкою, тому що все залежить від того, як діти ставляться до себе.

Позитивна самооцінка необхідні дітям, щоб утвердити свою незалежність у підлітковому віці.

Отже, освітньо-виховне середовище дітей молодшого шкільного віку має забезпечувати наступні вектори розвитку позитивного образу «Я» та самооцінки дітей молодшого шкільного віку: підтримка, безпека, допомога в отриманні дітьми власного життєвого досвіду з позитивним підкріпленням, заохочування до дружби та автономії.

Список використаних джерел:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. Москва : Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. 1136 с.

ЕФЕКТИВНИЙ КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Пирог Тетяна Сергіївна

здобувачка вищої освіти

факультету соціально-гуманітарних технологій та менеджменту

Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Нежинська Олена Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-0800-356X

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та соціології

Державний податковий університет, Україна

Останнім часом Україна перебуває в дуже небезпечному стані, пов'язаному із значним зниженням ресурсного потенціалу внаслідок агресивних дій на території всієї країни. Але окрім безпосереднього фронту бойових дій не менш важливим стає фронт економічний, оскільки забезпечення оборони та відновлення роботи інфраструктурних об'єктів потребує чималих коштів. Тому вкрай важливою постала проблема налагодження роботи національного бізнесу, активізація діяльності якого стає ключовим фактором посилення економічної стійкості держави.

Війна змінила всі процеси, всі плани та сподівання на майбутнє, які вибудовувалися у зовсім іншому контексті, під зовсім інші умови. Зараз можна побачити як у країні одночасно міняється логістика, змінюються інвестиційні пріоритети, ринки збуту, праці, фінансові ринки та ін. І все це щосекунди, щоденно, не прогнозовано та не передбачувано...

Варто зазначити, що для того щоб уникнути негативного впливу кризових явищ на системи управління прийнято застосовувати антикризовий менеджмент, головним завданням якого найчастіше виділяють розробку та запровадження найменш ризикованих управлінських рішень, завдяки яким підприємство або організація може досягнути поставленої мети і результату з мінімальними затратами та найменшими негативними наслідками.[5]

Ефективний антикризовий менеджмент під час війни – це процес антикризового управління, що потребує повністю нового погляду з боку керівництва та всієї команди на кризові ситуації в умовах війни, та спрямоване на використання сильних сторін бізнесу, виявлених на основі діагностики його стану, за умови застосування більш прогресивних або новітніх управлінських технологій і механізмів у порівнянні з конкурентами [3]. Необхідно підкреслити, що у час війни потрібні чіткі та рішучі дії. У цьому контексті виділяють [1;2] декілька основних напрямів або стратегій реагування в діяльності керівника, а саме:

1) оперативне реагування на різні складні ситуації: для цього на підприємстві для працівників потрібно запровадити максимальну ІТ-підтримку, включити всі можливі канали зв'язку, що дозволить працівникам знати всі новини та зміни незалежно від місця і часу;

2) аналіз даних підприємства та швидке реагування на будь-які зміни: для цього інформація має надходити максимально швидко від кожного підрозділу, а менеджер або керівник має миттєво реагувати на будь-які зміни;

3) гнучкість в логістиці (шляхи поставок, місця зберігання, банківські транзакції): потрібно продумати будь-які можливі ситуації щодо учасників

логістичних або розрахункових ланцюжків (транспортні компанії або зафрахтовані судна, які належать підсанкційним компаніям, можуть не допускатися в порти, банки отримувачів або платників);

4) емоційна підтримка команди: найважливішою для співробітників підприємства є емоційна підтримка з боку керівництва, оскільки війна є абсолютно нестандартною кризовою подією для нашої країни та прямою загрозою безпеки життєдіяльності людей, що автоматично відштовхує на другорядний план всі інші потреби;

5) займати лідерську позицію та має взяти на себе не тільки відповідальність за підприємство чи бізнес, а й психологічний стан кожного з членів команди: він має бути прикладом для всіх на підприємстві або організації, бути завжди на зв'язку, бути готовим підтримати кожного з команди всіма способами, які тільки можливі;

6) фокус на нові можливості: це по суті пошук нових ринків та інновацій, можливість розширювати сферу діяльності та напрями організації або компанії, бути гнучким до трансформацій і змін.

Висновки. Отже, із вищезазначеного випливає те, що криза – це «точка зростання». В іншому випадку – це може бути «точка занепаду». Тому потрібно звертати увагу на стратегії виходу із кризи задля подальшого існування, а також зібрати всі сили та шукати нові рішення, можливості, бачити та розкривати перспективи для зростання [4]. Разом із цим слід зберегти та підтримати власну команду, яка буде готова до стабілізації економічного росту організації або компанії, та вміти тримати удари, які можуть бути завдані підприємству під час війни. Це можуть бути як економічна нестабільність, так і зовнішні чинники, що завдають шкоди та великі збитки всій країні.

Список використаних джерел:

1. Бізнес Цензор. URL : https://biz.censor.net/columns/3339550/ekonomichnyyi_front_zmina_priorytetiv
2. Ліга Бізнес. URL : <https://biz.liga.net/ua/keysy/all/opinion/vokrug-nas-krizisy-k-kotorym-mu-ne-gotovy-kak-rabotat-dalshe-i-ne-poteryat-biznes>
3. Кривов'язюк І. В. Антикризове управління підприємством : навч. посібник. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 396 с.
4. Левченко В. В., Нежинська О. О. Дослідження тривожності державних службовців в умовах криз. Габітус: науковий журнал з соціології та психології. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 39. С. 160-165 (0,5 др. арк.). URL : <http://habitus.od.ua/journals/2022/39-2022/29.pdf>
5. Шарупова О. О. Сутність, завдання та принципи антикризового управління. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/ep/2009_1/files/Econ_01_2009_Shapurova.pdf

СЕКЦІЯ ХХІ. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

PREVENTION OF INFECTION WITH HEMOCONTACT INFECTIONS FOR DOCTORS

Pashkevych Kyrylo

student of the Department of Computer Science
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Infectious diseases remain an urgent problem in all countries of the world and in the 21st century pose a threat to the further development of humanity. According to the WHO, the mortality of patients because of hemocontact infections ranks second in the world. Over the past 10 years, the level of AIDS patients in the world has increased by 119.6 times, and the number of HIV-infected people - by 6.9 times. An urgent problem is the spread of viral hepatitis - there are more than 300-400 million carriers of the hepatitis B virus in the world, and 2 million people die from this disease every year. Among the total number of medical workers, 10% are persons with occupational diseases. At the same time, the first place belongs to infectious diseases [1].

HIV infection is a chronic disease caused by the human immunodeficiency virus entering the body. The virus affects the immune system, disrupts the body's protective functions, and gradually makes it defenseless against other infections and diseases. In a healthy body, in case of ingress of foreign bodies, protective functions of the immune system are activated. T-lymphocytes are the first to react: they recognize exactly what has entered the body and transmit information about it to B-lymphocytes. B-lymphocytes synthesize antibodies that fight against foreign antigens. HIV affects T-lymphocytes, and more specifically, CD4 cells. Human immunity simply does not know that it needs to respond to a threat and how to do it. Without immunity, a person remains defenseless against any infection.

AIDS - acquired immunodeficiency syndrome - is a global deadly infection caused by HIV and which humanity still cannot overcome. AIDS has a rather long incubation period. From the moment of infection to the first manifestations of the disease, it takes from several months to 5-6, and sometimes even 10-15 years. The first symptoms are: temperature rise to 37-38 degrees, work capacity decrease, and vision and sleep are disturbed. Then pain in the joints and muscles appears. A characteristic feature is an increase in lymph nodes.

A doctor must take an active position in identifying HIV-infected patients, and for this, he must be aware of the signs of the disease, carefully analyze the medical history, and palpate the lymph nodes. There is also a risk of HIV infection from accidental bites by AIDS patients or carriers of the virus, contact of their saliva on damaged skin, or injury from tools used in the treatment of patients.

Considering the possibility of contact of doctors with AIDS patients or virus carriers, the following precautionary measures are recommended to them:

- antiseptic treatment of the skin of the hands and work with rubber gloves;
- use of disposable tools, materials, and needles; sterilization and disinfection of reusable materials;

- avoid minor injuries with tools that came into contact with the patient's blood and saliva;
- it is desirable to change gloves and masks after receiving each patient, at least every hour.

Hands should be washed under running water after examination or treatment of each patient and treated with a 4% solution of chlorhexidine. Robes should have as few seams as possible and tightly cover the chest. It is advisable to use disposable gowns made of synthetic fabric [2].

In case of injury with a needle or other sharp instrument, contaminated with blood or biological materials a person: the place of contact is washed with soap and water. The wounded surface is kept under running water for several minutes or until the bleeding stops. If there is no running water, the damaged area is treated with a disinfectant gel or a solution for washing hands. At the same time, it is not allowed to squeeze or rub the damaged area, use a solution of ethanol, iodine, and hydrogen peroxide.

In case of a bite with a violation of the integrity of the skin: the wound is washed with water, necrotized tissues are removed, and the wound is treated with a disinfectant (20% aqueous solution of chlorhexidine bigluconate, 3% hydrogen peroxide).

If blood or other potentially dangerous biological fluids get into the eyes: the eye is washed with water or physiological solution. At the same time, it is not allowed to wash the eyes with soap or a disinfectant solution.

When blood or other potentially dangerous biological fluids get on the mucous membrane of the oral cavity: the liquid that entered the oral cavity is spat out, and the oral cavity is washed several times with water or physiological solution.

Hepatitis B is an inflammation of the liver caused by the hepatitis B virus. The virus infects hepatocytes and often leads to liver failure, cirrhosis, and a chronic form that persists throughout life. The hepatitis B virus is extremely resistant to the physical and chemical effects of the environment: low and high temperatures, and long-term exposure to an acidic environment. Viral hepatitis B manifests itself in an acute and chronic stages. About 5% of cases of hepatitis B infection in adults end with a chronic stage of the disease. Children under the age of five and the elderly suffer from the most complicated hepatitis. Complications of hepatitis B can be severe and lead to death. With improper and late treatment, the disease leads to the destruction of the liver, the patient develops acute liver failure.

Hepatitis C is an infectious disease that is caused by the hepatitis C virus and affects both the liver and other internal organs and tissues of lymphoid and non-lymphoid origin - the so-called extrahepatic localization of the virus. Hepatitis C often has no symptoms, but chronic infection can cause progressive liver fibrosis and, over a few years, cirrhosis. As cirrhosis progresses, liver failure occurs, and cirrhosis-liver cancer can sometimes develop. Due to the expansion of the veins of the esophagus and stomach, the occurrence of fatal bleeding is likely. The main disadvantage of this disease is that the symptoms of hepatitis can be confused with any other disease. Therefore, it is quite difficult to independently diagnose it in the early stages, only if the ultrasound showed that the liver is enlarged.

Hepatitis B refers to infections managed by means of specific prevention, so the main means of protection is immunization. Medical workers, primarily those who have contact with the blood of patients, must be vaccinated against hepatitis B. Students of medical institutes, as well as students of secondary medical educational institutions, are also subject to a vaccination before starting industrial practice. At the same time, it is important to strictly adhere to the vaccination scheme: 0-1-6 months (the first two vaccinations with a monthly interval, the third - 5 months after the second). In urgent cases of possible infection (in case of an injury of a previously unvaccinated person, obtained because of surgical

interventions or other parenteral manipulations), a specific immunoglobulin is administered, and an emergency vaccination scheme is used with a monthly interval: 0-1-2. Moreover, the first vaccination is carried out in the first 24 hours after possible infection (as soon as possible). Revaccination - after 12-14 months. The vaccine is administered intramuscularly in the deltoid muscle of the shoulder. When combined with other vaccines, it is administered with a separate syringe in another part of the body or at an interval of 1 month [2].

There is no vaccine against hepatitis C. It is important to use personal protective equipment - glasses, masks, shields, gloves, etc. Double gloves should be worn when handling a patient with a diagnosis of hepatitis C. For a doctor, it is important to observe the sanitary regime. It is necessary to carry out regular current and general cleaning of medical premises and equipment, and disinfection of medical instruments. All personnel should use personal protective equipment: cap, robe, mask, gloves, safety glasses or screen, apron that does not get wet, arm sleeves, and shoe covers. One of the most important rules of prevention is vaccination against hepatitis for all medical workers, who primarily belong to the occupational risk group.

References:

1. ВНМУ (2020). Туберкульоз та його поширеність в Україні та світі. 3. Вилучено з <https://emergency.vnmu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/09/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0-8-%D1%83%D0%BA%D1%80.docx>
2. ПДМУ (2020). Диференціальна діагностика проявів ВІЛ-інфекції. 11. Вилучено з <https://terstom.pdmu.edu.ua/storage/common/docs/IsLDCE107miGyhkEQGUpSp2dYpNK92C5Gefp4tMO.pdf>
3. ІФНМУ. Гепатити. Вилучено з <https://studfile.net/preview/5343019/page:7/>

ЗАСТОСУВАННЯ ЕРГОТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ХРОНІЧНОЮ СЕРЦЕВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ, ЩО МАЮТЬ ДЕПРЕСІЮ

Балаж Марія Степанівна

ORCID ID: 0000-0002-6710-9567

канд. фіз.вих., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Хмельницький національний університет, Україна

Дані статистичних досліджень останнього десятиліття свідчать про неухильне збільшення питомої ваги серцево-судинних захворювань в загальній структурі смертності населення як в Україні, так і в багатьох країнах світу. Зокрема, зростає смертність від хронічної серцевої недостатності (ХСН) [3, 9].

ХСН – це синдром, що розвивається в результаті різних захворювань серцево-судинної системи, які призводять до зниження насосної функції серця (хоча і не завжди), дисбалансу між гемодинамічною потребою організму і можливостями серця, хронічної гіперактивації нейрогормональних систем, і виявляється задишкою, серцебиттям, підвищеною стомлюваністю, обмеженням фізичної активності та надмірною затримкою рідини в організмі [9].

В останні десятиліття досягнуті певні успіхи в лікуванні ХСН. В практику впроваджені ефективні медикаментозні і високотехнологічні інвазивні методи лікування, проводяться заходи вторинної профілактики. Однак, смертність залишається високою, незважаючи на прогрес у лікуванні, приблизно 50% пацієнтів із серцевою недостатністю помирають протягом 5 років після встановлення діагнозу [3].

В останній час все більшого значення надають ролі психосоціальних факторів у розвитку, підтримці або навіть прогресуванні багатьох хвороб, що вимагає не тільки дослідження їхнього впливу на перебіг ХСН, але й врахування їх в реабілітаційному процесі.

Психіатричні захворювання поширені серед пацієнтів із ХСН, і попередні дослідження показують, що ці розлади призводять до серйозних негативних наслідків. Найбільш поширені психіатричні стани серед пацієнтів із ХСН – це депресія та тривожні розлади [1].

Клінічно значущі симптоми депресії вражають 21,5% пацієнтів із серцевою недостатністю. Ці епідеміологічні показники приблизно в два-три рази вищі порівняно із загальною популяцією [6, 7].

У хворих із ХСН за наявності виражених депресивних порушень значно підвищується ризик повторних госпіталізацій та смертельних наслідків. Зокрема, у проспективному дослідженні Jünger et al. (2005) було виявлено, що депресія є фактором ризику смерті незалежно від функціонального класу ХСН, фракції викиду лівого шлуночка та пікового споживання кисню [8].

На сьогодні існують обмежені докази ефективності фармакологічної та психотерапії у пацієнтів із серцевою недостатністю, що мають депресію [1]. Доказова база щодо застосування заходів ерготерапії в цього контингенту на даний момент ще більш обмежена, проте ряд досліджень вказують на перспективність даного напрямку.

Зокрема, у дослідженні Norberg et al. (2014) було продемонстровано, що пацієнти похилого віку з ХСН стикаються з прогресуючим погіршеннями заняттєвої

активності, що підкреслює потребу в застосуванні ефективних стратегій клієнт-центрованої ерготерапії [5].

Вважається, що депресія - це додатковий фактор зниження фізичної, психічної та соціальної активності хворих на ХСН, натомість у нещодавньому систематичному огляді було показано, що існують переконливі докази ефективності ерготерапевтичних втручань щодо повернення пацієнтів до професійної діяльності [2]. Це надзвичайно важливо, враховуючи додаткові витрати, пов'язані з психічним розладом пацієнта та відсутністю в нього роботи. Однак, жодне дослідження з тих, що були включені до мета-аналізу, не оцінювало індивідуальну орієнтовану на клієнта ерготерапію, підкреслюючи прогалину в актуальних знаннях.

В рекомендаціях Європейської спілки кардіологів з менеджменту ХСН підкреслено важливість мультидисциплінарного підходу та пацієнто-центричного підходів до кардіореабілітації пацієнтів. Все вище викладене дає підстави включити ерготерапію до переліку обов'язкових заходів кардіореабілітації осіб із ХСН та депресією [4].

Таким чином, вкрай необхідними є подальші наукові дослідження для розробки ефективних стратегій орієнтованої на клієнта ерготерапії для пацієнтів із хронічною серцевою недостатністю, які мають депресію.

Список використаних джерел:

1. Celano, C. M., Villegas, A. C., Albanese, A. M., Gaggin, H. K., & Huffman, J. C. (2018). Depression and Anxiety in Heart Failure: A Review. *Harvard review of psychiatry*, 26(4), 175–184. Retrieved from: <https://doi.org/10.1097/HRP.000000000000162>
2. Christie, L., Inman, J., Davys, D., & Cook, P.A. (2021). A systematic review into the effectiveness of occupational therapy for improving function and participation in activities of everyday life in adults with a diagnosis of depression. *Journal of Affective Disorders*, 282, 962-973. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.12.080>.
3. Go, A. S., Mozaffarian, D., Roger, V. L., Benjamin, E. J., Berry, J. D., Blaha, M. J., ... American Heart Association Statistics Committee and Stroke Statistics Subcommittee (2014). Heart disease and stroke statistics – 2014 update: a report from the American Heart Association. *Circulation*, 129(3), e28–e292. Retrieved from: <https://doi.org/10.1161/01.cir.0000441139.02102.8>
4. McDonagh, Th. A., Metra, M., Adamo, M., Gardner, R.S., Baumbach, A., Böhm, M., ... Skibellund, A.K. (2021). ESC Guidelines for the diagnosis and treatment of acute and chronic heart failure: Developed by the Task Force for the diagnosis and treatment of acute and chronic heart failure of the European Society of Cardiology (ESC) With the special contribution of the Heart Failure Association (HFA) of the ESC. *European Heart Journal*, 42 (36), 3599–3726. Retrieved from: <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehab368>
5. Norberg, E.-B., Boman, K., Löfgren, B. & Brännström, M. (2014). Occupational performance and strategies for managing daily life among the elderly with heart failure, *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 21:5, 392-399, DOI: 10.3109/11038128.2014.911955
6. Sullivan, M., Levy, W.C., Russo, J.E., & Spertus, J.A. (2004). Depression and health status in patients with advanced heart failure: a prospective study in tertiary care. *J Card Fail*, 2004, 10, 390–396.
7. Rutledge, T., Reis, V.A., Linke, S.E., Greenberg, B.H., & Mills, P.J. Depression in heart failure a meta-analytic review of prevalence, intervention effects, and associations with clinical outcomes. *J Am Coll Cardiol*, 2006, 48, 1527–1537.
8. Jünger, J., Schellberg, D., Müller-Tasch, T., Raupp, G., Zugck, C., Haunstetter, A., ... Haass, M. (2005). Depression increasingly predicts mortality in the course of congestive heart failure. *European journal of heart failure*, 7(2), 261–267. <https://doi.org/10.1016/j.ejheart.2004.05.011>
9. Voronkov, L. (2018). Рекомендації Асоціації кардіологів України з діагностики та лікування хронічної серцевої недостатності (2017). *Ukrainian Journal of Cardiology*, 25(3), 11-59. Retrieved from: <http://www.ucardioj.com.ua/index.php/UJC/article/view/39>

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РИТМІЧНОГО ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ОХОЛОДЖЕННЯ (-120°C) НА СТАН ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВНОЇ І СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМ У МОЛОДИХ ЩУРІВ З АЛІМЕНТАРНИМ ОЖИРІННЯМ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Бондаренко Олена Олександрівна

канд. біол.наук, м.н.с. відділу кріофізіології

Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, Харків, Україна

Бабійчук Владислав Георгійович

д-р.мед.наук, пр.н.с., завідувач відділу кріофізіології

Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, Харків, Україна

Бабійчук Георгій Опанасович

д-р.біол.наук, професор

Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, Харків, Україна

Мамонтов В'ячеслав Володимирович

м.н.с. відділу кріофізіології

Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, Харків, Україна

В даний час лідируюче місце серед причин смертності в розвинених країнах та тих, що розвиваються, займають серцево-судинні захворювання (ССЗ). Показано, що ключову роль розвитку факторів ризику ССЗ (дисліпідемії, артеріальної гіпертонії, порушень вуглеводного обміну) грає ожиріння. Найбільш поширеною формою є ожиріння з первинним (аліментарним) фактором патогенезу, яка зустрічається у 70–85% випадків [1]. Основним фактором, що призводить до розвитку аліментарного ожиріння (АО), є порушення енергетичного балансу, невідповідність між енергетичними надходженнями в організм та їх витратами [2, 3].

Пошук нових концептуальних підходів до патогенетичної немедикаментозної терапії даного захворювання залишається високо актуальним [4]. Серед таких засобів особливе місце належить факторам фізичної природи «загальної» дії, що індукує позитивні зрушення на організмовому рівні [5]. Все частіше в лікувальну практику починає впроваджуватись метод загального холододового впливу – кріотерапія [6, 7, 8].

Поява сучасних методів аналізу хвильової структури серцевого ритму дало можливість за даними варіабельності серцевого ритму оцінювати поточний загальний функціональний стан організму [9]. Спектральний аналіз ВСР є найбільш адекватним та простим методом оцінки балансу симпатичної та парасимпатичної ланки вегетативної нервової системи (ВНС), фону нейрогуморальної регуляції [10, 11].

У зв'язку з вище викладеним метою даного дослідження було вивчити особливості дії ритмічних екстремальних холододових впливів (РЕХВ) на стан вегетативної регуляції серцевим ритмом, а також динаміку ультраструктурних перебудов у кардіоміоцитах міокарда молодих експериментальних тварин з моделлю АО.

Дослідження виконані на білих 6-місячних безпородних щурах-самцях. Тварини були поділені на 3 групи: контрольні щури; щури з моделлю АО; щури з моделлю АО на фоні застосування 9 процедур РЕХВ. Експерименти виконували відповідно до загальних принципів роботи на тваринах, схвалених I Національним конгресом з біоетики (Київ, 2001) та узгодженими з положеннями «Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментальних та інших наукових цілей» (Страсбург, 1986).

У даній роботі моделювали АО на молодих білих безпородних щурах-самцях, які до початку експерименту містилися в стандартних умовах віварію ІПКіК НАН України. Вихідна вага щурів становила $200,5 \pm 16,59$ грам. Моделювання АО здійснювали за загальноприйнятою методикою В.Г. Баранова [12], шляхом утримання тварин на гіперкалорійному збалансованому раціоні.

Протягом 3 місяців, на додаток до звичайного щоденного раціону, тварини отримували посилене калорійне харчування з 45–50% вмістом жирів тваринного походження, 35–40% вуглеводів, 10–15% білків.

Гіперкалорійний раціон на одного щура вдень, включав в себе: цукор (5г/кг); вершкове масло (5г/кг); свиняче сало (5г/кг); сухе молоко (5г/кг); яєчний порошок (5г/кг). Додатково тварини щодня отримували хліб, хлібобулочні та кондитерські вироби.

Протягом усього дослідження аж до виведення тварин з експерименту, щурам контрольної і дослідних груп визначали масу і довжину тіла. Наявність ожиріння, фіксували по достовірному збільшенню ваго-ростового показника – індексу Лі, який є точним математичним показником ступеня ожиріння у щурів і розраховується за формулою:

$$\frac{3\sqrt{\text{вага тіла (в грамах)}}}{\text{довжина від носа до анального отвору, (в см)}} \times 1000 \text{ (відн. од)}$$

Величина індексу більше 300 відн.од. свідчить про наявність ожиріння [12]. Підтвердивши наявність АО, тваринам проводили сеанси РЕХВ, при цьому переводячи їх на стандартний раціон віварію ІПКіК НАН України.

РЕХВ проводились у криокамері для охолодження експериментальних тварин [13]. У криокамері (-120°C) тварини перебували протягом 2 хв, потім їх виймали і утримували 5 хв за кімнатної температури ($22...24^{\circ}\text{C}$) поза камерою. Далі процедуру охолодження повторювали: тварини зігрівали 5 хв, після чого за аналогічною схемою проводили цикл охолодження. Таким чином, тварини отримували три процедури РЕХВ на добу. На 3-ту та 5-ту добу сеанси РЕХВ повторювали. Усього тварини піддавалися охолодженню 9 разів по 2 хв при температурі -120°C .

Реєстрацію електрокардіограми здійснювали на електрокардіографі серії "Полі-Спектр" ("Нейро-Софт", Росія) у шести стандартних відведеннях після 3, 6, 9-го сеансу РЕХВ, а також через тиждень та місяць після останньої процедури охолодження. Тривалість запису становила 5 хв. Спектральний аналіз варіабельності серцевого ритму проводився за допомогою програми «Полі-Спектр-Ритм» (Росія). Відповідно до основної системи спектрального аналізу нами було виділено та проаналізовано такі показники [14]:

- TP, (мс²) – повна потужність спектра коливань кардіоритму;
- HF, (мс²) – потужність високочастотних коливань (1-3 Гц);
- LF, (мс²) – потужність низькочастотних коливань (0,04-1Гц);
- VLF, (мс²) – потужність спектра кардіоритму в області дуже низьких частот (0-0,04 Гц).

Статистичну обробку одержаних результатів проводили з використанням t -критерію Стьюдента.

Тварин виводили з експерименту шляхом декапітації на наступну добу і через місяць після 9 сеансів РЕХВ, забираючи шматочки тканини міокарда для електронно-мікроскопічного дослідження.

Попередню фіксацію проводили у глютарово-формальдегідному фіксаторі при температурі 4°C протягом 5-6 годин. Потім шматочки міокарда переносили в 1%-ний забуферений розчин чотирикисі осмію на 3-4 години при температурі 4°C остаточної фіксації. Надалі тканину зневоднювали в спиртах зростаючої концентрації та ацетоні, просочували в суміші епоксидних смол (епон-аралдит) і укладали в блоки за стандартними методиками. Полімеризацію блоків проводили в термостаті при 60°C протягом двох діб. З отриманих блоків, на ультрамікротомі УМТП – 3М, виготовляли ультратонкі зрізи, монтували їх на електролітичні сіточки і після контрастування цитратом свинцю вивчали під електронним мікроскопом ЕМВ-100 БР при прискорюючій напрузі 75 кв.

Слід зазначити, що кожен із виділених частотних діапазонів відображає вплив різних систем регуляції на ВСР. Не викликає сумніву той факт, що високочастотні коливання пов'язані з актом дихання, отже формування їх обумовлено зв'язком блукаючого нерва із синусовим вузлом. Таким чином, значення спектральної потужності у цьому діапазоні свідчить про активність парасимпатичного відділу ВНС. Натомість хвильові коливання серцевого ритму в низькочастотному діапазоні спектра обумовлені спалахами симпатичної вазомоторної активності, тобто наявність низькочастотних хвиль свідчить про активність симпатичного відділу ВНС. Формування хвиль у дуже низькочастотному діапазоні спектра, ймовірно, обумовлено впливом несегментарних відділів ВНС, ендокринних або гуморальних факторів на синусовий вузол.

У зв'язку з тим, що ВНС виконує інтегративну роль щодо забезпечення процесів адаптації і поведінки людини [10], вивчення показників спектрального аналізу ВСР дає можливість оцінити стан вегетативного забезпечення, загальну активність регуляторних механізмів, активність сегментарних і надсегментарних структур, а значить і адаптаційні можливості організму. Відхилення, що виникають в системах регуляції ВСР, передують клінічним проявам і є ранніми ознаками порушення адаптаційних резервів організму. Аналіз ВСР дозволяє виявити ці відхилення і має важливе прогностичне та діагностичне значення при обстеженні як практично здорових людей, так і хворих (для визначення ступеня переважаючого одного з відділів ВНС) [9, 11].

Дослідження ВСР засноване на вимірі (тимчасових) інтервалів між R-зубцями (RR-інтервалів) ЕКГ і побудові на їх основі ритмограми з подальшим її аналізом різними математичними методами.

На сьогоднішній день опубліковано безліч робіт [10, 11, 14, 15, 16], присвячених змінам показників ВСР при різних формах серцево-судинних патологій, часто асоційованих з АО. При розвитку АО відбувається перебудова характеру і швидкості обмінних процесів в організмі, спрямована на підтримку постійної маси тіла. У регуляції такої перебудови основну роль грає нервова і ендокринна системи. При ожирінні в організмі спостерігаються метаболічні, гормональні, гемодинамічні порушення, що викликають структурні і функціональні зміни серцевого м'яза. У тучних людей адаптація серцевої діяльності відбувається за рахунок формування ексцентричної гіпертрофії лівого шлуночка, яка є фактором для розвитку гострого інфаркту міокарда, застійної серцевої недостатності і раптової смерті.

У контрольних тварин із моделлю АО (рис.1) має місце значне зниження загальної потужності спектра нейрогуморальної регуляції (ТР), порівняно з контрольною групою щурів без ожиріння. Стан регуляторних систем цих тварин характеризується низьким рівнем вагальних (парасимпатичних) та симпатичних впливів у модуляції серцевого ритму. У цієї групи щурів відзначається відносно збереження потужності в діапазоні дуже низькочастотних коливань (VLF компонент домінує над високо і низькочастотними коливаннями LF та HF), що може бути пов'язане із впливом ендокринних факторів на синусовий вузол. Після 3 сеансів РЕХВ загальна спектральна потужність зростає по відношенню до контрольної групи щурів з АО переважно за рахунок активації вегетативних центрів (на спектрограмі відзначається збільшення частки високочастотних і низькочастотних хвиль). Достовірних відмінностей у її значеннях порівняно з групою чистого контролю не спостерігалось.

У тварин, які отримали 6 процедур РЕХВ (рис.1), порівняно з 3 сеансами РЕХВ, стан нейрогуморальної регуляції характеризувався підвищенням рівня парасимпатичних впливів на динаміку серцевого ритму, на тлі тону, що не змінюється, симпатичного відділу ВНС. Зростала активність гуморальної ланки регуляції. Відповідно збільшувалися значення загальної спектральної потужності. Аналіз експериментальних даних щодо впливу РЕХВ на функціональний стан систем нейрогуморальної регуляції у щурів з моделлю АО після 9 сеансів РЕХВ та через тиждень після охолодження продемонстрував значне зростання ТР на тлі контрольних значень (рис.1).

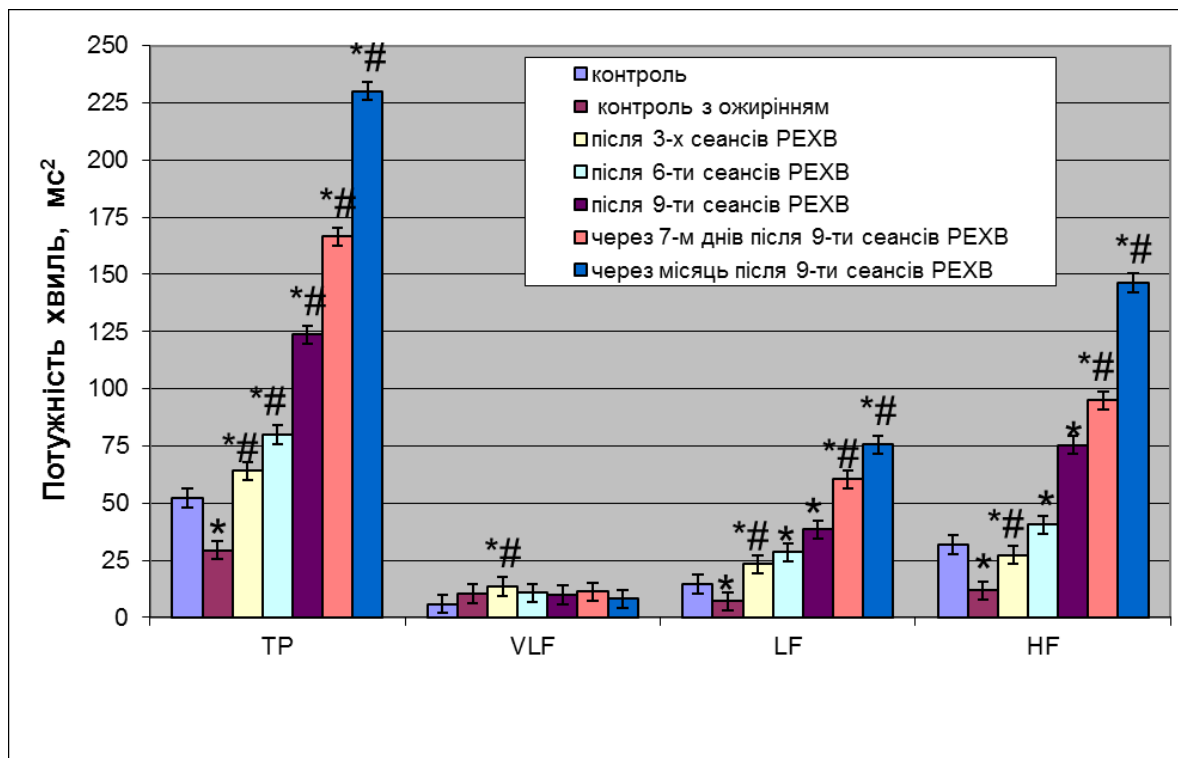

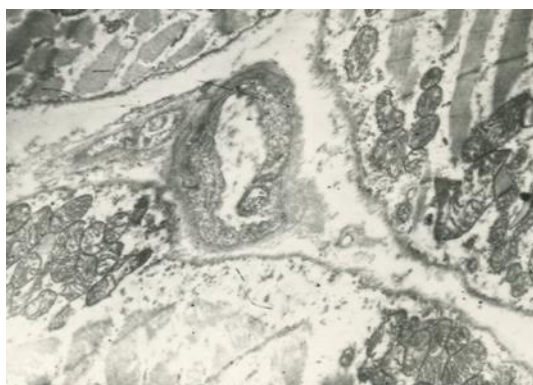
Рис. 1. Показники спектрального аналізу ВСП у молодих щурів з моделлю АО після 3, 6, 9 сеансів РЕХВ, а також через тиждень і місяць після останньої процедури охолодження

Примітка: * – статистично значущі відмінності від контрольних показників ($p < 0,05$); # – статистично значущі відмінності від попереднього терміну спостереження ($p < 0,05$).

Підйом спектральної потужності був результатом активації діяльності як вегетативних центрів (підвищення тону симпатичного та парасимпатичного відділів ВНС), так і гуморальної регуляції. Цей факт дозволяє припустити, що РЕХВ сприяють відновленню функціональних резервів організму тварин з АО.

Простежувалася необхідність оцінити показники спектрального аналізу ВСР у експериментальних тварин через місяць після охолодження, за результатами якого можна судити про стан регуляторних систем. Проведений нами спектральний аналіз ВСР продемонстрував зниження значень загальної спектральної потужності порівняно з такими після 3, 6, 9 впливу, однак її зростання на тлі контрольних значень, до РЕХВ (рис.1). Отримані дані, такі як високий рівень вагальних, симпатичних впливів у модуляції серцевого ритму, свідчили про наявність у молодих щурів розвиненої збалансованої вегетативної регуляції.

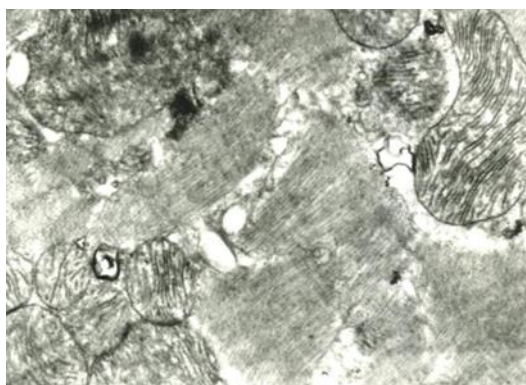
Встановлено, що субмікроскопічна організація кардіоміоцитів міокарда інтактних тварин мала типову ультраструктурну організацію та характеризувалася високою метаболічною активністю цих клітин. У молодих щурів з моделлю АО у кардіоміоцитах спостерігалися дистрофічні та деструктивні зміни, що підтверджувалося накопиченням у їх саркоплазмі включень ліпідів та ліпофусцину, а також вторинних лізосом. Наступної доби після 9-ти сеансів РЕХВ, в ультраструктурній організації кардіоміоцитів міокарда молодих щурів з АО розвивалися слабо виражені гіперпластичні процеси. Збільшувалася кількість мітохондрій та крист у них. Матрикс мітохондрій набував дрібно гранулярну будову та середню електронну щільність. Знижувався ступінь набухання мітохондрій та зменшувалася кількість осередків лізису зовнішніх мембран та крист, а також ступінь розпушування внутрішньоклітинних мембранних компонентів. У саркоплазмі дещо зростала кількість вільних рибосом, полісом та гранул глікогену. Спостерігалася гіпертрофія пластинчастого цитоплазматичного комплексу Гольджі. У препаратах зустрічалася осередкова деструкція внутрішньоклітинних мембран. У саркоплазмі кардіоміоцитів були дрібні включення ліпідів і ліпофусцину, а також вторинні лізосоми. Саркоплазматична мембрана сильно розпушена, з осередками лізису (рис. 2, А).

А

Ультраструктура кардіоміоцитів молодих щурів із модельованим АО на наступну добу після 9-ти сеансів РЕХВ. Осередки розриву та лізису саркоплазматичної мембрани.
x 54 000.

Контрастовано цитратом свинцю.

Б

Ультраструктура кардіоміоцитів молодих щурів із модельованим АО через місяць після 9-ти сеансів РЕХВ. Мітохондрії з численними кристами.
x 40 000.

Контрастовано цитратом свинцю.

Рис. 2.

Через місяць у молодих експериментальних тварин з АО після 9 сеансів РЕХВ порівняно з контролем спостерігалися зміни субмікроскопічної архітекtonіки органел кардіоміоцитів міокарда, характерні для помірної активації внутрішньоклітинних метаболічних процесів. Зростала кількість гранул деконденсованого хроматину, рівномірно розподіленого площею зрізу ядра. Ядерна мембрана значної частини кардіоміоцитів набувала чітко контурованої структури. Суттєво набряклими залишалися і мітохондрії кардіоміоцитів. Поряд з цим у значній кількості мітохондрій суттєво зростала кількість крист, матрикс їх набував помірної електронної щільності та дрібнозернистої структури (рис. 2, Б). У саркоплазмі окремих кардіоміоцитів виявлялися форми мітохондрій, що діляться. У саркоплазмі кардіоміоцитів суттєво зростала кількість гранул глікогену, рибосом та полісом.

Таким чином, РЕХВ здатні суттєво збільшувати значення загальної спектральної потужності нейрогуморальної регуляції за рахунок підвищення тону симпатичного та парасимпатичного відділу ВНС експериментальних тварин. У молодих щурів з АО, порівняно з контролем, розвивалися виражені дистрофічні та деструктивні порушення субмікроскопічної архітекtonіки клітин міокарда, що проявляються у розпушенні внутрішньоклітинних мембран та осередковому лізисі органел. Електронно-мікроскопічне дослідження кардіоміоцитів міокарда щурів з АО на наступну добу, а також через місяць після 9 сеансів РЕХВ показало помірну активацію метаболічної активності цих клітин. Свідченням позитивного впливу РЕХВ було збільшення кількості полісом, рибосом та гранул глікогену в цитоплазмі кардіоміоцитів.

Список використаних джерел:

1. Grundy SM. Obesity, metabolic syndrome, and cardiovascular disease. *J. Clin. Endocrinol. Metab.* 2004; (89): 2595–600.
2. Fock KM, Khoo J. Diet and exercise in management of obesity and overweight. *J Gastroenterol Hepatol.* 2013; 28(4):59–63.
3. Contaldo F, Pasanisi F. Obesity epidemics: simple or simplistic answers? *Clin Nutr.* 2005; 24(1): 1–4.
4. Greenberg A, Obin M. Obesity and the role of adipose tissue in inflammation and metabolism. *Am J Clin Nutr.* 2006; (83): 461–5.
5. Rymaszewska J, Tulczynski A, Zagrobelny Z et al. Influence of whole body cryotherapy on depressive symptoms—preliminary report. *Acta Neuropsychiatrica.* 2003; (15): 122–8.
6. Szygula Z, Lubkowska A, Giemza C et al. Hematological Parameters, and Hematopoietic Growth Factors: Epo and IL-3 in Response to Whole-Body Cryostimulation (WBC) in Military Academy Students. *PLoS ONE: [Electronic source].* 2014; 9(4). 7 p.: e93096. DOI: 10.1371/journal.pone.0093096.
7. Bleakley CM, Bieuzen F, Davison GW, Costello JT. Whole-body cryotherapy: empirical evidence and theoretical perspectives. *Open Access Journal of Sports Medicine.* 2014; (5): 25–36.
8. Bykov AT, Rybkina VA, Kovalenko VV. Hemodynamics state at different modes of systemic air cryogenic exposure. *European Researcher.* 2012; 34(11): 1929–34.
9. Saul JP. Beat-to-beat variations of heart rate reflect modulation of cardiac autonomic outflow. *News Physiol. Sci.* 1990; (5): 32–7.
10. Chen SW. A new algorithm developed bases on amixture of spectral and nonlinear techniques for the analisis of heart rate variability. *J. Med. Eng. Technol.* 2007; 31(3): 210–9.
11. Dobrek L, Skowron B, Baranowska A, Thor PJ. Spectral heart rate variability analysis in experimental obstructive and chemical overactive bladder models. *Adv. Clin. Exp. Med.* 2013; 22(3): 337–46.

12. Баранов ВГ, Баранов НФ, Беловинцева МФ. Чувствительность к инсулину, толерантность к глюкозе и инсулиновая активность крови у крыс с алиментарным ожирением. Проблемы эндокринологии. 1972; (6): 52–58.
13. Кріокамера для екстремального охолодження лабораторних тварин: пат. 40168 Україна, МПК А61В 18/00. № u200812930; заявл. 06.11.2008; опубл. 25.03.2009. Бюл. №6. 4с.
14. Chizh NA. Parameters of Spectral Analysis of Heart Rate Variability in Rats. Probl. Cryobiol. Cryomed. 2015; 25(3): 235–45. doi.org/10.15407/cryo25.03.235
15. Yukinaka M, Nomura M, Saijyo T et al. Evaluation of autonomic nervous function in patients with essential hypertension complicated with peptic ulcer. J. Gastroenterol. Hepatol. 2000; 15(1): 40–4.
16. Markova P, Iliev B, Popov D, Girchev R. Heart rate variability during nNOS inhibition in spontaneously hypertensive rats. Trakia Journal of Sciences. 2010; 8(2): 114–18.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ТА ПАТОМОРФОЛОГІЇ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ А

Грищенко В'ячеслав Геннадійович

здобувач вищої освіти медичного факультету № 2
Донецький національний медичний університет, Україна

Вірусний гепатит А – це гостре антропонозне захворювання вірусної етіології, з фекально-оральним механізмом передачі збудника, клінічно характеризується розвитком паренхіматозного гепатиту з циклічною течією, з доброякісним прогнозом, на відміну від гепатиту С та В не викликає хронічного запалення печінки та розвитку цирозу, але можливий гострий перебіг. Хвороба дуже поширена в бідних регіонах планети, з незадовільними гігієнічними умовами, кожен рік фіксується близько півтори мільйони нових випадків захворювання в світі, близько 100 000 людей помирає (за 2010 рік).

Збудник гепатиту А – вірус, відноситься до роду *Hepatovirus*, родини *Picornaviridae*, морфологічно це маленька сферична частинка без оболонки з одним ланцюгом РНК, яка покрито білковим капсидом. Вірус має слабку цитопатогенну дію на клітини печінки, гепатотропний. Механізм передачі – фекально-оральний, аліментарний, водний.

Патогенез. Збудник попадає в організм фекально-оральним шляхом, відразу проникає через ротову порожнину та шлунок в організм. Через шлунок проникає в тонку кишку (кислотостійкий), всмоктується в кров, та по системі ворітної вени проникає в печінку, далі вірус зв'язується зі специфічними для збудника рецепторами на гепатоцитах, проникає в цитоплазму, де відбувається реплікація, при цьому частина вірусу виводиться з організму з жовчю та калом, інша частина продовжує інфікувати клітини печінки. Цікаво, що реплікація вірусу в клітинах не супроводжується цитолізом гепатоцитів. На гепатоцити, які мають в собі частинки вірусу, починає реагувати імунна система, посилаючи Т-лімфоцити, які лізують інфіковані клітини, запускаючи імунні процеси, внаслідок руйнації клітин відбувається часткове звільнення печінки від вірусу, але, це супроводжується вторинною вірусемією та жовтяницею. Вірус гепатиту А викликає досить активну відповідь імунної системи, відбувається активізація також гуморального імунітету, накопичуються антитіла до вірусу, відбувається блокада реплікації та ліквідації вірусних частинок, які циркулюють в кровоносній системі та знаходяться в гепатоцитах, тому подальше інфікування гепатоцитів припиняється. Тому протягом декількох неділь організм повністю звільняється від вірусних частинок, без хронічного носійства та рецидивів, масивних некрозів не відбувається, незважаючи на руйнацію гепатоцитів Т-лімфоцитами, тому більшості випадків гепатит А протікає в легкій формі, лише при ослабленні імунітету можливий тяжкий перебіг з летальним наслідком. Слід зазначити, що протягом захворювання відбуваються аутоімунні процеси з утворенням антитіл до власних гепатоцитів, тому можливий розвиток аутоімунного гепатиту першого типу.

Патоморфологія. Єдиний орган який уражається це печінка, відмічається гостре дифузне запалення. Легкому перебігу гепатиту відповідають точковий або плямистий некроз, середньої тяжкості – зональні некрози по периферії, тяжкий супроводжується більшими некрозами. Некроз супроводжується гістіоцитарною та лейкоцитарною інфільтрацією.

Висновки. Вірусний гепатит А це дуже поширене захворювання, яке виникає у незадовільних гігієнічних умовах, механізм передачі фекально-оральний. Перебіг захворювання в основному легкий, в деяких випадках можливі летальні наслідки. Масивний некроз гепатоцитів не характерний, викликає гостре дифузне запалення печінки, переважають аутоімунні процеси.

Список використаних джерел:

1. Инфекционные болезни : рук. для врачей / под ред. В. И. Покровского. – М. : Медицина, 2008. – 756 с
2. Інфекційні хвороби, підручник / За ред. О.А. Голубовської. — К.: ВС В “ Медицина”, 2012. — 728 с. + 12 с. кольор. вкл

ПРОБЛЕМИ ХАРЧУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Платонова Даріна Олександрівна

здобувач вищої освіти педіатричного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Мареніч Ганна Геннадіївна

здобувач вищої освіти педіатричного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Древаль Мар'яна Василівна

асистент кафедри гігієни та екології № 1
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої країни кожен з нас зазнав великого стресу та тривожності. Життя кардинально змінилося, починаючи від раціону харчування та режиму дня та закінчуючи місцем проживання. У зв'язку з наступом агресора, багато наших співвітчизників опинилися в умовах, коли не має змоги забезпечити себе базовими потребами та якісними продуктами. Перебуваючи в укритті, через чисельні обстріли, люди лишаються змоги вийти купити продукти та воду, стрес може привести до втрати апетиту або навпаки підвищити – це все веде до порушення раціону. Важливо відмітити, що харчування повинно бути збалансованим і поживним, особливо під час військових дій, щоб подолати стрес та надати сили організму [1].

Мета роботи. Дослідити зміни у раціоні серед населення в умовах війни.

Методи та результати. Онлайн-опитувальник, участь в якому взяло 100 осіб різної вікової категорії.

При аналізі даних було виявлено, що у 72% опитуваних змінився раціон з початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, лише 35% кореспондентів вважають, що їх раціон у нормі. З початком війни 63% почали частіше вживати солодощі, 5% солоної їжі, 26% жирної їжі та лише у 6% не змінилися уподобання в їжі. З 24 лютого 2022 року 52% осіб почали їсти більше, 21% опитуваних менше й у 27% не змінилася кількість вживання їжі. Лише 39% кореспондентів дотримуються регулярності основних прийомів їжі. Кожного дня вживають овочі та фрукти 52% людей. На питання: «Скільки разів на тиждень Ви їсте м'ясо?», 13% опитуваних відповіли, що 1-2 рази, 60% – 5-7 разів, 27% – 3-4 рази. А рибу і морепродукти 1-2 рази на місяць споживають 24% людей, 3-5 разів на місяць – 16%, понад 5 разів на місяць їдять 10% та 50% не їдять рибу взагалі або зрідка. Щодо вживання молочних продуктів були отриманні такі данні: 34% їдять молочні продукти 1-2 рази на тиждень, 32% – 3-4 рази на тиждень, 26% – 5-7 разів, 8% опитуваних не вживають молочні продукти або дуже рідко. Також кореспондентам було поставлено питання: «Скільки разів на тиждень Ви їсте бобові?» і на це питання ми отримали такі відповіді: 24% вживають 1-2 рази, 8% – 3-4 рази, 8% – 5-7 разів й 60% людей не вживають у своєму раціоні бобові або використовують інколи. Кількість випитої кави на день: лише 34% не вживають каву, 37% випивають 1-2 чашки кави, 21% людей п'ють 3-4 рази, 8% за день випивають 5 і більше горняток кави. У 28% опитуваних людей збільшилося споживання алкогольних напоїв з початку повномасштабного вторгнення, 18% вживають алкоголь 1-2 рази на місяць, так само 18% споживають алкогольні напої 3-4 рази на місяць, більше ніж 5 разів на місяць – 24% й 40% людей не п'ють алкогольні напої або вкрай рідко.

Висновок. Проаналізувавши дані анкетування ми відмітили, що більшість опитуваних з початком війни почали вживати велику кількість солодкої та жирної їжі. Причина такої зміни у смаках та потяг до так званої – stress food, приховується у тому, що в умовах сьогодення ми усі перебуваємо у психоемоційному перенавантаженні, яке може бути спричинене актуальними зараз недосипом, фізичним дискомфортом, відчуттям самотності, перевтомою тривоги або сорому чи переживання втрати. [2]. Варто підкреслити, що питання переїдання, також вживання спиртних напоїв набули ще більшої актуальності, оскільки це найпростіші способи отримати мимовільну насолоду та знизити тривогу. Але варто пам'ятати, що вживання алкоголю веде до гальмування нервової системи, що в свою чергу може привести до неправильної оцінки ситуації, знизити пильність та реакцію на небезпеку і збільшити ризики потрапити під обстріли або стати жертвою нещасних випадків. При обробці відповідей стосовно збалансованості харчування, ми дійшли висновку, що майже усі опитувані, на жаль, мають незбалансоване харчування, оскільки більша половина дотримується нерегулярного харчування, а також спостерігається великий відсоток дефіциту споживання риби, бобових, молочних або м'ясних продуктів, фруктів та овочів.

Таким чином, можна сказати, що повномасштабне вторгнення на територію України суттєво вплинуло на якість харчування нашого населення, що негативно відображається на якості життя та стані організму. Переїдання та споживання шкідливої їжі може привести до ожиріння та маніфесту хронічних захворювань, алкоголь та вітамінний дефіцит може привести до алкоголізму, смерті від нещасні випадки, зниженню імунітету, часті захворювання та ослабленню організму. Тому слід намагатися слідкувати та підтримувати збалансованість свого раціону, навіть у такі важкі часи, задля сильної та здорової нації нашої країни та задля якості свого подальшого життя.

Список використаних джерел:

1. Як правильно харчуватися під час війни: лікарі склали список продуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/styler/pravilno-pitatsya-vremya-voynu-vrachi-sostavili-1647976514.html>
2. Їжа та війна. Як харчування впливає на стан здоров'я переселенців і людей у прифронтовій зоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/food/wrong-beliefs/327585-yizha-ta-viyna-yak-harchuvannya-vplivae-na-stan-zdorov-ya-pereselentsiv-ta-lyudey-u-prifrontoviy-zoni>

СТРУКТУРА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ТА АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ЛАБОРАТОРНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЗА УМОВ ВОЄННИХ ДІЙ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Остапенко А.О.

канд.фарм.наук, доцент, доцент кафедри клінічної
лабораторної діагностики та лабораторної імунології
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», Україна

Воронцова Л.Л.

д-р.мед.наук, професор, зав. кафедри клінічної
лабораторної діагностики та лабораторної імунології
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», Україна

Коваленко В.А.

канд.біол.наук, доцент кафедри клінічної
лабораторної діагностики та лабораторної імунології
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», Україна

Міхєєв О.О.

канд.біол.наук, доцент кафедри клінічної
лабораторної діагностики та лабораторної імунології
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», Україна

Як писав Шеріл Носбаум-Біч – автор книжок про методи навчання в цифрову епоху: «Технології ніколи не замінять вчителя. Але вчитель, який ефективно застосовує технологію до розвитку своїх учнів, замінить того, хто нею не володіє.»

Метою цього обзору є висвітлення шляхів удосконалення викладання деяких питань клінічної лабораторної діагностики для лікарів-лаборантів в умовах воєнних дій з використанням методів дистанційної освіти. Необхідність організації дистанційного освітнього процесу в таких умовах потребує особливої уваги до оптимізації проведення цього виду навчання. Сучасні тенденції змушують вищі навчальні заклади запроваджувати дистанційні методи навчання в свій навчальний процес[1].

За умов воєнних дій відбулося зміщення освітнього процесу в мережу Internet, що вимагає від ВНЗ нових форм дистанційного навчання. Запроваджено організацію навчального процесу на базі сервера дистанційного навчання і проведення on-line занять на платформі GoogleMeet, де складовими є: теоретичні матеріали і відеофільми завантажені на сервер дистанційного навчання, опрацювання тем за клінічними ситуаційними завданнями за методом Casestudy[2]. Така форма навчання позитивно сприйнята слухачами, забезпечила підвищення кваліфікаційного рівня лікарів, без відриву від лікувальної роботи.

Відповідно, перед ВНЗ постала проблема пошуку нових форм роботи по організації навчального процесу лікарів на післядипломному етапі, з переходом на дистанційні чи поєднані форми навчання. Тим паче, такий стан речей може залишитися на завжди, що пов'язано не тільки з війною, а й переходом до

віртуалізації нашого життя, і навчання, зокрема. Медичні спеціальності вимагають постійного вдосконалення знань фахівцями. Ми вважаємо єдиним перспективним засобом вирішення цієї проблеми впровадження дистанційних онлайн курсів у систему програм для проведення дистанційної освіти. Нами був використаний пакет програм ZOOM, Moodle та Google Classroom.

Кафедра КЛД та ЛІ при проведенні курсів підвищення кваліфікації стала послуговуватися, хоча, до цього ми йшли останні декілька років, наступною схемою організації навчального процесу:

- організаційною базою навчання слугує сервер дистанційного навчання (СДН) та Google диск;

- заняття проводяться в on-line режимі (використовується платформа GoogleMeet та ZOOM);

- один-два дні відводяться, за умови відповідності епідзоні, на зустріч зі слухачами для проведення практичних занять і відпрацювання практичних навичок.

Сервер дистанційного навчання слугує вмістилищем матеріалів, що необхідні слухачу для опанування тематики курсів. На СДН знаходяться: - теоретичні матеріали за визначеними темами: лекції, протоколи обстеження, що можуть бути вільно завантажені слухачами, тестові завдання для визначення початкового рівня знань (перед поданням теми) і ступеня засвоєння матеріалу (після проходження кожної теми). Варто зауважити, що тестові завдання допомагають викладачеві виявити певні прогалини у знаннях слухачів, а також контролювати самостійну роботу слухача по вивченню матеріалу на СДН;

- відеоматеріали, що стосуються тематики занять і демонструють виконання практичних навичок чи маніпуляцій, якими має оволодіти слухач.

Необхідно наголосити, що використання відеоматеріалів, на наш погляд, – обов'язкова складова навчального процесу. У відеотеці – фільми (відео) доступні для перегляду, які, зазвичай, вибрані з мережі «Internet», серед них є «правильні» та «неправильні» (з помилками) фільми. Наявність відео з помилками, є підґрунтям для проведення, в наступному, семінарських занять та обговорення виявлених помилок. Ще Clark і Lyons (2004), було показано, що візуальні матеріали більш ефективно впливають на процес запам'ятовування, ніж тексти.

Використання відеоматеріалів у навчальному процесі допомагає утримати увагу слухача, змінює динаміку навчального процесу, зберігає час, виключаючи зайві пояснення. Розуміючи, що створення відеотеки, за тією чи іншою тематикою, потребує часу і зусиль, ми пішли шляхом кооперації суміжних кафедр у пошуку і створенні відеоматеріалів. Щодо семінарських занять чи живого спілкування, то це є присутнім у наших віртуальних навчальних класах на платформі GoogleMeet. Враховуючи, що до нас, на курси підвищення кваліфікації, приходять, переважно, сформовані лікарі-лаборанти, ми більше уваги приділяємо вирішенню слухачами ситуаційних клінічних завдань.

Для цього ми послуговуємося Casestudy method – метод, коли навчання відбувається через обговорення, розбір і вирішення конкретної випадку, справи, ситуаційної проблеми. Метод вперше був застосований у Гарвардському університеті у 1870 році. Суть його полягає в колективному аналізі ситуації, знайденні вирішення та його обґрунтуванні, коли слухач бачить шлях оволодіння практичними навичками і виправлення помилок під контролем викладача[3]. Хочеться додати, що наші заняття на платформі GoogleMeet ми пробуємо записати, на випадок, що хтось зі слухачів не зміг вчасно приєднатися до заняття чи не приєднався з технічних причин.

Подальша стратегія підготовки лікарських кадрів у сфері КЛД під час воєнних дій буде спрямована на розробку і впровадження короткочасних циклів ТУ з актуальних питань. Постійне вдосконалення післядипломної освіти в умовах воєнних дій повинно покращувати професійні навички фахівців, тим паче, що лікар-лаборант навчається під час виконання професійної діяльності. Особливу увагу при цьому, має саме оптимізація самостійної роботи. Виконання різних видів самостійної роботи сприяє не тільки накопиченню знань, але і формуванню професійного мислення та спеціальних компетенцій[4]. Наш досвід показує високу ефективність запропонованих методів дистанційного навчання та тестового контролю знань по клінічній лабораторній діагностиці.

Процес навчання у вищому навчальному закладі післядипломної освіти під час воєнних дій все більше спирається на стимулювання самостійної діяльності курсантів, яка формує у них здатності до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, адаптації до професійної діяльності. Слід зазначити, що закон України про вищу освіту передбачає відведення на самостійну роботу курсантів (СРК) не менше 50% навчального часу[1]. Тому вдосконалення форм і методів СРС стає одним з первинних завдань освітнього процесу при вивченні біохімії. У широкому сенсі під СРС слід розуміти сукупність усієї самостійної діяльності курсантів як у навчальній аудиторії, так і поза нею, у контакті з викладачем і в його відсутності.

Успішна робота курсантів на занятті безпосередньо залежить від позааудиторної СРК, оскільки вона сприяє формуванню умінь структурувати матеріал, виділяти головне, запам'ятовувати основні положення. При підготовці до заняття курсантів пропонується зробити підбір і вивчення літературних джерел із заданої тематики, рішення ситуаційних завдань, розробка і складання схем і таблиць, виготовлення засобів наочності (малюнків, стендів, електронних презентацій), написання доповідей і рефератів, і інші способи представлення навчального матеріалу.

На наш погляд, одним з основних видів СРК під час спеціалізації з клінічної біохімії є робота з таблицями і схемами. Згідно з принципом ускладнення на першому етапі курсанти працюють з готовими схемами і таблицями, самостійно вивчаючи і аналізуючи їх зміст, наприклад, схему шляхів катаболізму біополімерів і виділення енергії. На другому етапі курсантів переходять до заповнення запропонованих викладачем таблиць і схем, що "мовчать". Наприклад, вони заповнюють таблиці, що містять основні характеристики білків, гормонів, ферментів, ліпопротеїнів крові, жирно- і водорозчинних вітамінів. На третьому етапі у міру накопичення знань, їх аналізу і осмислення, курсанти можуть вже самостійно складати схеми і будувати таблиці, що допомагає їм побачити основні точки перетину метаболічних шляхів і скласти цілісну картину взаємозв'язку обміну речовин і енергії.

Підсумковою формою стають схеми і таблиці, в яких використовується інтегрований матеріал по декількох суміжних медико-біологічних дисциплінах, таким як біологія, анатомія, гістологія і нормальна фізіологія. Так, наприклад, до завершення вивчення циклу тематичного удосконалення з біохімії у курсантів формується цілісне уявлення про процес переварювання харчових речовин в ШКТ, появи основних метаболітів азотистого обміну або про особливу роль печінки в процесах життєдіяльності організму людини і так далі.

Індивідуальний характер носять і теоретичні ситуаційні завдання. Вони можуть бути двох типів: так звані "академічні" завдання, спрямовані на закріплення теоретичного матеріалу, і "клінічні" завдання, спрямовані на

застосування отриманих знань в медичній практиці[5]. Ми маємо в розпорядженні великий банк ситуаційних завдань і завдань, диференційованих по мірі складності. Залежно від індивідуальної успішності курсантів і групи в цілому ми використовуємо різні варіанти: даємо певну кількість завдань для самостійного вирішення, рівних по трудності, а оцінку ставимо за кількість вирішених за певний час завдань; чи видаємо завдання із завданнями різної трудності і оцінку ставимо за складність вирішеного завдання.

Кожен вид СРК обов'язково контролюється і оцінюється викладачем. При організації поточного контролю на зайнятті найбільш доцільне поєднання різних форм контролю: усного і письмового, індивідуального і фронтального. Одним з найбільш дієвих є тестовий контроль знань курсантів, який відрізняється об'єктивністю, економить час викладача. Дуже ефективно використання тестів також і для самоконтролю курсантів.

Таким чином, використовуючи різні види дистанційної та позааудиторної СРК, ми домагаємося ефективнішої роботи курсантів, перетворюючи їх на активних учасників учбового процесу і націлюючи їх на подальше професійне зростання і успішність в обраній діяльності.

Описані сучасні технології навчання дозволяють не лише підвищити якість засвоєння учбового програмного матеріалу, але і зробити процедуру вивчення лабораторної діагностики цікавою і повчальною. Вони істотно змінюють роль викладача, який з лектора, що пояснює матеріал, перетворюється на консультанта, що допомагає курсантові самостійно знайти і засвоїти змістовну частину предмету і також самостійно перевірити рівень його засвоєння.

Таким чином, методика навчання лабораторної діагностики з використанням самостійної роботи лікарів-курсантів і впровадженням у свідомість курсанта тісного взаємозв'язку понять, наприклад: «властивості мікробного збудника – патогенез захворювання – реакція у відповідь організму – клініка – діагностика – етіотропна терапія – організація профілактики» сприяє мислення у курсантів, що є однією з основних кінцевих цілей навчання у медичному вищій післядипломній освіті.

Набутий досвід показав, що застосування самостійної роботи в позааудиторний час допомагає формуванню в курсантів вміння отримувати знання шляхом самоосвіти, що є однією з умов підготовки медичного фахівця сучасного типу. Вважається доцільним використовувати різні види самостійної роботи курсантів: із застосуванням проблемних питань та задач, які вимагають тривалого пошуку, та використання додаткової літератури, що сприяє розвитку творчої пізнавальної діяльності й формуванню наукового світогляду.

Список використаних джерел:

1. Закон України от 17 января 2002 года №2984-III «О высшем образовании».
2. Тумбрукакі А.В. Метод навчання через задачі як засіб розвитку самостійності та творчої активності студентів // Сучасні освітні технології: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / За ред. І.Ф.Прокопенка, В.І.Лозової. – Харків: ХДПУ, 2001. – С.102-103.
3. Солдатенко М.М., Сусь Б.А. Самостійна пізнавальна діяльність як найважливіша умова формування спеціаліста. // Вища і середня освіта. -2014. - № 7. - С. 39-44.
4. Мисула І.Р., Файфура В.В. Самостійна робота студентів та її вдосконалення // Медична освіта. – 2002. - №1. – С.14-16.
5. Система управління якістю медичної освіти в Україні: Монографія/ І.Є. Булах, О.П. Волосовець, Ю.В. Вороненко та ін. – Д., 2003. – 212с.

ФЕНІЛКЕТОНУРІЯ. ОСОБЛИВОСТІ ЛІКУВАННЯ

Негода Юлія Сергіївна

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Шмуліч Олеся Вадимівна

канд. мед. наук, доцент кафедри медичної біології
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Фенілкетонурія – це аутосомно-рецесивний розлад метаболізму фенілаланіну, при якому особливо високі концентрації фенілаланіну в крові викликають дисфункцію мозку. У хворих порушено перетворення амінокислоти фенілаланіну на тирозин через різке зниження активності ферменту фенілаланінгідроксилази. В результаті вміст фенілаланіну в крові та сечі хворих значно зростає. Далі фенілаланін перетворюється на феніл-ПВК, яка є нейротропною отрутою і порушує формування мієлінової оболонки навколо аксонів центральної нервової системи. Якщо не лікувати це захворювання, то у подальшому це може призвести до серйозної інтелектуальної недостатності, епілепсії та поведінкових проблем. Частота цієї патології різна в усьому світі, в середньому показник близько 1:10000 новонароджених. За даними МОЗ за рік в Україні народжується близько 70 немовлят з даною патологією. Частіше зустрічається класична форма гіперфенілаланінемії. Рання діагностика ґрунтується на скринінгу новонароджених і, якщо лікування розпочато рано та продовжено, то інтелект знаходиться в межах норми [1].

Ціль. Проаналізувати та оцінити ефективність сучасних методів лікування.

Матеріали і методи. Був проведений огляд літературних джерел, які були присвячені сучасному лікуванню фенілкетонурії.

Результати та обговорення. Дієтичне обмеження фенілаланіну є основою лікування протягом понад 60 років і було дуже успішним, хоча результати все ще не оптимальні і пацієнтам важко дотримуватися режиму лікування. Також доступні такі фармакологічні методи лікування, як тетрагідробіоптерин, який ефективний лише для меншості пацієнтів (для тих, в кого легка форма ФКУ) і пегельована фенілаланін-амоніак-лігаза, яка потребує щоденних підшкірних ін'єкцій і викликає несприятливі імунні реакції. Враховуючи недоліки цих підходів, інші методи лікування знаходяться в стадії розробки, такі, як мРНК і генна терапія. Незважаючи на те, що дефіцит ФАГ є найпоширенішим дефектом метаболізму амінокислот у людей, дисфункція мозку в осіб з фенілкетонурією все ще недостатньо вивчена. Необхідні подальші дослідження для сприяння розвитку патофізіологічних методів лікування [2-3].

Первинна профілактика базується на медико-генетичному консультуванні, яке спрямоване на попередження появи в родині дитини, з генетичною хворобою. Вторинна профілактика спрямована на раннє виявлення патології шляхом проведення неонатального скринінгу на фенілкетонурію.

Висновки. Фенілкетонурія – досить поширене захворювання. На даний момент основою лікування є дотримання дієти, тобто виключення з раціону продуктів, які містять фенілаланін. Доступні й фармакологічні методи лікування, але вони або ефективні лише для меншості пацієнтів, або викликають несприятливі імунні реакції.

Профілактикою народження дітей з генетичними захворюваннями є медико-генетична консультація на стадії планування вагітності.

Таким чином, можна стверджувати, що таке генетичне захворювання, як фенілкетонурія, має декілька шляхів і методики лікування. Враховуючи всі недоліки, на даний момент йде пошук ефективної терапії.

Список використаних джерел:

1. Фенілкетонурія. Праймери Nat Rev Dis. 2021 р.
2. Ван Спронсен Ф. Дж., Блау Н., Хардінг С., Бурліна А., та ін. Фенілкетонурія. Праймери Nat Rev Dis. 20 травня 2021 р.
3. Макдональд А., Арінг К., Беланже-Кінтана А., Блау Н., Бош А.М., та ін. Повні європейські рекомендації щодо фенілкетонурії: Діагностика та лікування. Orphanet J Rare Dis. 2017.

СЕКЦІЯ XXII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВПЛИВ СПРЯМОВАНOSTІ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ЗАХВОРЮВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТОМ

Коноваленко Оксана Костянтинівна

доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Оршацька Наталля Володимирівна

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

На захворюваність спортсменів істотно впливає характер тренувального процесу, оскільки функцію і морфологію організму спортсмена формують певні варіанти фізичних вправ, що у тренувальному процесі.

Характер цих вправ визначається не так видом спорту, як тією фізичною якістю, яку необхідно розвивати в даному виді спорту. У різних видах спорту виробляються тією чи іншою мірою однакові якості: витривалість, швидкість, сила, спритність та їх поєднання. Виходячи з цього, в основу розподілу основних видів спорту покладено різні поєднання трьох критеріїв, що характеризують фізичні навантаження.

1. Переважна потужність роботи під час тренувань (максимальна, субмаксимальна, велика, помірна, різна за інтенсивністю).

2. Переважна циклічність чи ациклічність роботи.

3. Переважне розвиток тих чи інших рухових якостей.

Прояви та перебіг навіть найпростіших захворювань у спортсменів не тільки відрізняються від таких у осіб, які не займаються спортом, а й залежать від спрямованості тренувального процесу. У спортсменів, що тренуються на витривалість, суттєво частіше, ніж в інших спеціалізаціях, спостерігаються дистрофії міокарда внаслідок фізичної напруги, неврози (включаючи перетренованість) та гіпертонічні стани.

Аналогічні явища зустрічаються у спортсменів-ігровиків. Хвороби кістково-м'язової системи переважають у гімнастів, фігуристів, лижників (гірськолижний слалом та швидкісний спуск, стрибки на лижах з трампліну), стрибунів у воду.

Одним із серйозних видів патологічних станів, що відзначаються останніми роками, є порушення гемостазу, що виявляються у вигляді ДВС-синдрому (синдрому дисемінованого внутрішньосудинного згортання), який може розвиватися у осіб, які беруть участь у тривалих багатогодинних змаганнях на різних марафонських та надмарафонських дистанціях.

Є підстави вважати, що внаслідок впливу великого фізичного навантаження можуть виникати гострі патологічні стани (наприклад, поява гострої виразки шлунка

у велосипедиста на треку після одноразового навантаження великого обсягу та інтенсивності).

Для розуміння суті, глибини та ступеня того чи іншого захворювання у спортсменів необхідно проведення досліджень саме в процесі виконання дозованих навантажень або відразу після їх закінчення. В іншому випадку можна зробити помилкові висновки про сутність патологічних проявів та ефективність лікування.

Протипоказання до занять спортом та оздоровчою фізкультурою. До захворювань і станів, що обумовлюють у всіх випадках заборону початку або продовження занять видами спорту, пов'язаними зі значним і постійним фізичним навантаженням, слід віднести в першу чергу всі види вроджених та набутих вад серця, різні кардіоміопатії, ішемічну хворобу серця, різко виражені порушення ритму та провідності серця, зокрема, повну поперечну блокаду, різко виражені прояви синдрому слабкості синусового вузла 320 та деякі інші.

До ж патологічних проявів, у яких кожному разі потрібні рішення завдання про допуск до занять спортом, ретельний аналіз та облік всіх виявлених при широкому клінічному обстеженні даних.

Необхідно пам'ятати, що при обстеженні спортсменів встановлення істинної клінічної картини будь-якого захворювання утрудняється тією обставиною, що, прагнучи отримати медичний допуск до тренувань та участі у змаганнях, вони, як правило, свідомо дисимулюють свій стан, намагаючись приховати від лікаря будь-які прояви. Хвороби і не пред'являють жодних скарг. Внаслідок цього при обстеженні спортсменів зростає роль об'єктивних інструментальних методів діагностики.

Список використаних джерел:

1. Фрост Роберт. Прикладная кинезиология. Видавництво: Мультиметод. 2022, С. 352.
2. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії: підручник. Вакуленко Л.О., Клапчук В.В., Вакуленко Д.В. Видавництво: Укрмедкнига. 2019, С. 372.
3. Козак Д.В., Давибіда Н.О. Лікувальна фізична культура. Видавництво: Укрмедкнига. 2019, С. 108.

ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ У ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ОЗДОРОВЧОЮ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА СПОРТОМ

Коноваленко Оксана Костянтинівна

доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Таняньський Станіслав Федорович

доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Захворювання та ушкодження у спортсменів як наслідок нераціональних навантажень, причини захворювань у спортсменів, вивчення причин виникнення захворювань в осіб, які займаються оздоровчою фізичною культурою та спортом, стає з кожним днем більш актуальним.

Це визначається трьома обставинами.

1. У заняття фізичною культурою та спортом залучається дедалі більше людей різного віку та з різним станом здоров'я.

2. Значно підвищуються обсяг та інтенсивність спортивних тренувань, що створює умови для можливого фізичного навантаження спортсменів.

3. Збільшилася питома вага захворювань та ушкоджень при заняттях фізичною культурою та спортом.

Будь-яке фізичне навантаження, тобто фізична активність, без якої немислимо нормальне існування людини, повинна бути оптимальною для кожного конкретного індивіда. Лише таке навантаження забезпечує фізичне вдосконалення людини. Разом з тим, визначити оптимальне навантаження складно, тому воно може виявитися як надмірним, так і недостатнім. Недостатня фізична активність є стан гіподинамії, або гіпокінезії. Цей стан певною мірою характерний для сучасного суспільства. Негативний вплив робить не взагалі гіподинамія, а лише певний її ступінь. Це слід враховувати при дозуванні фізичного навантаження, оскільки лише гіподинамія, що виходить за межі фізіологічної, може бути причиною розвитку різних патологічних змін в організмі. Значна фізична активність називається гіпердинамією, або гіперкінезією. Гіпердинамія може стати фактором, що викликає патологічні зміни лише тоді, коли вона надмірна. Рівень гіпердинамії, при якому вона стає надмірною, індивідуальний і дуже різний як для спортсменів, так і для осіб, які не займаються спортом, а тим більше для хворих.

Біг підтюпцем на 300 м може виявитися для хворого таким же надмірним навантаженням, як біг на 50 км для спортсмена. Під надмірним фізичним навантаженням слід розуміти навантаження, що перевищує можливості цієї конкретної особи в даний момент. Для однієї і тієї ж людини одне й те саме навантаження може бути оптимальним і надмірним залежно від його стану в даний момент. Грань, за якою розвиваються патологічні зміни, у кожного індивіда своя. Якщо при оптимальному навантаженні відбувається фізичне вдосконалення людини, то при надмірній гіпо- та гіпердинамії залежно від їх інтенсивності в органах та системах виникають різні патологічні зміни різного ступеня вираженості – від легень до несумісних із життям.

Причини захворювань у спортсменів можна розділити на великі групи: не пов'язані і пов'язані із заняттями спортом (див. рис. 1).

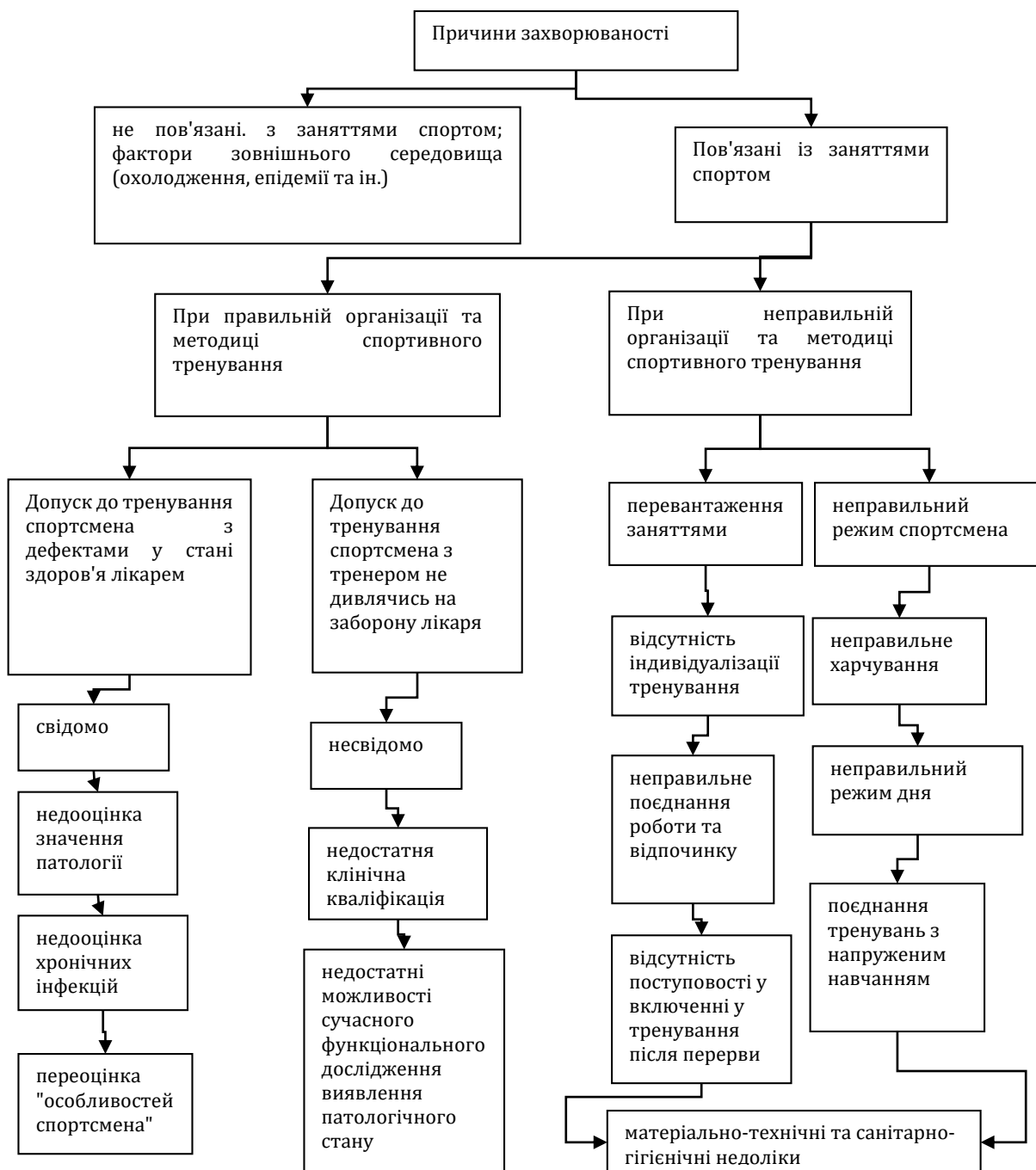

Рис. 1. Причини захворюваності спортсменів

До першої групи належать всі впливи довкілля (охолодження, різні інфекції тощо). Природно, будь-який спортсмен тією чи іншою мірою схильний до впливу цих факторів. Однак реакція організму спортсмена на них, враховуючи особливості стану його здоров'я, фізичного розвитку, має відомі відмінності від реакції осіб, які не займаються спортом. Це, насамперед, найбільш доброякісний перебіг процесу, кращий ефект від терапії, великий відсоток одужання чи тривала ремісія.

Другу, найбільшу, групу причин захворюваності становлять причини, пов'язані із заняттями спортом. Цю групу, своєю чергою, можна розділити на дві підгрупи. До першої підгрупи належать причини, що залежать від неправильної організації тренувального процесу, нераціонального використання засобів та методів

тренування, від відсутності або недостатньої індивідуалізації ступеня фізичного навантаження на тренуваннях, що призводить до перевантаження та перенапруги окремих систем та органів. Однак захворювання у спортсменів можуть виникати і за правильної організації та методики тренування, але за певних умов. Причин, здатних викликати захворювання у спортсменів, у першій підгрупі багато. Вони є наслідком неправильних дій як спортсмена, і тренера.

Список використаних джерел:

1. Мухін В.М. Фізична реабілітація. Видавництво: Олімпійська література. 2019, С. 488.
2. Фрост Роберт. Прикладная кинезиология. Видавництво: Мультиметод. 2022, С. 352.
3. Фізична терапія, здоров'я, фізична культура та педагогіка. за ред. І. Григуса, Д. Скальські, Б. Кіндзера. Видавництво: Рівне. 2021, С. 211.

РЕАБІЛІТАЦІЯ СПОРТСМЕНІВ ПІСЛЯ ПОШКОДЖЕНЬ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Коноваленко Оксана Костянтинівна

доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Коновалов Дмитро Олександрович

Старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Відновне лікування спортсменів проходить у три етапи: медичний та спортивний етапи реабілітації та етап спортивного тренування.

Основна мета етапу медичної реабілітації – відновлення функції травмованого органу, а також відновлення загальної та професійної працездатності спортсмена. За відсутності протипоказань з перших днів надходження спортсмена до стаціонару призначають засоби ЛФК (лікувально-фізичної культури): фізичні вправи, корекцію положенням, масаж, фізіотерапевтичні процедури. При показаннях проводять хірургічне втручання.

Однак до повноцінних тренувань спортсмен приступити ще не може з низки причин.

По-перше, у спортсмена внаслідок відносної гіподинамії, супутньої травми, знижується загальна працездатність.

По-друге, через нейродистрофічні зміни в зоні пошкодження знижується адаптація організму до інтенсивних навантажень.

По-третє, значною мірою порушується міжм'язова координація та частково втрачаються специфічні рухові навички.

На етапі спортивної реабілітації спортсмен поступово та послідовно підводиться до нормальних тренувань з урахуванням колишньої спеціалізації та необхідного рівня обсягів та інтенсивності фізичного навантаження. Значне місце при цьому займає відновлення такої якості, як витривалість. Показано проведення циклічних, силових, швидко-силових та складнокоординаційних вправ. Заняття проводяться з опорою на відомі дидактичні та педагогічні принципи: з одного боку, фізичні якості відновлюються в тісному зв'язку зі специфічними навичками (метод поєданого впливу), а з іншого – складні в рухово-координаційному відношенні вправи полегшуються, спрощуються, поділяються на складові елементи, які спортсмен освоює окремо (так звані розчленований метод, метод вправ, що підводять, і цілісний метод).

Особливого значення надається вправам у водному середовищі (загальнорозвиваючі, бігові, стрибкові, імітаційні, плавання, вправи на розслаблення м'язів). Це дозволяє починати виконувати зазначені групи вправ у щадному варіанті в басейні у більш ранні терміни, ніж у спортивному залі.

Широко використовуються тренажери та спортивні снаряди, що моделюють спеціалізацію спортсмена. За обсягом фізичні навантаження у період наближаються до тих, які спортсмен отримує на початковому етапі спортивного тренування.

Етап спортивного тренування. Основне завдання завершального етапу спортивної реабілітації – повернення спортсмена до нормального навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності, попередження повторних травм та

перенапруг локомоторного апарату. На цьому етапі застосовують три групи засобів відновлення: педагогічні, психологічні та медико-біологічні (фізіотерапевтичні).

Перевантаження опорно-рухового апарату можливе у таких випадках:

- постійне збільшення тренувальних навантажень, що не відповідає функціональним можливостям спортсмена;
- різке підвищення інтенсивності фізичних навантажень;
- зміна техніки спортивної навички без достатньої адаптації організму;
- наявність в опорно-руховому апараті спортсмена слабкої ланки, в якому відбувається концентрація напруг під час фізичного навантаження і як наслідок цього – перевантаження капсульно-зв'язувального та м'язового апаратів та їх пошкодження.

У профілактиці спортивних ушкоджень виділяють три основні напрями: раціоналізація тренувальних навантажень; підвищення функціональних можливостей слабких відділів опорно-рухового апарату з допомогою спеціальних фізичних вправ; активізація відновлювальних процесів у тканинах, що вправляються.

Раціоналізація тренувальних навантажень передбачає:

- гармонійний розвиток опорно-рухового апарату;
- відповідність виконуваного навантаження функціональним можливостям опорно-рухового апарату;
- повноцінне силове тренування м'язів у всіх режимах роботи (подолає, поступається і статичним);
- вдосконалення техніки спортивного руху, спрямоване підвищення його економічності. Основне завдання технічної майстерності – досягнення максимального результату за мінімальних витрат організму;
- вдосконалення якості спортивного інвентарю, устаткування.

Профілактика ушкоджень та захворювань опорно-рухового апарату при заняттях оздоровчою фізичною культурою та спортом полягає насамперед у дотриманні таких положень:

- при проведенні тренувань рівень фізичних навантажень не повинен перевищувати функціональних можливостей локомоторного апарату спортсмена;
- тренувальні навантаження повинні відповідати підготовленості та віку спортсмена, щоб не допустити перевантаження та перевтоми нервово-м'язового апарату;
- перед кожним тренуванням та змаганням необхідно проводити повноцінну за обсягом розминку;
- потрібно виключити можливість переохолодження;
- слід використовувати методи, що забезпечують прискорення відновлювальних процесів у м'язах після тренувань, у тому числі включати у харчування спортсмена продукти, що містять достатню кількість кухонної солі та кальцію;
- необхідно ліквідувати осередки інфекції в організмі спортсмена. У раціонально організованій профілактиці ушкоджень опорно-рухового апарату закладено резерви здоров'я та збереження спортивного довголіття.

Список використаних джерел:

1. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії: підручник. Вакуленко Л.О., Клапчук В.В., Вакуленко Д.В. Видавництво: Укрмедкнига. 2019, С. 372.
2. Козак Д.В., Давибіда Н.О. Лікувальна фізична культура. Видавництво: Укрмедкнига. 2019, С. 108.
3. Мухін В.М. Фізична реабілітація. Видавництво: Олімпійська література. 2019, С. 488.

СЕКЦІЯ ХХІІІ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ВИСВІТЛЕННЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ

Шелепова Д.Д.

аспірант кафедри Філософія та українознавство
Дніпровський інститут інфраструктури та транспорту
Українського державного університету науки і технологій, Україна

Вступ. Майже щороку в українських та закордонних видавництвах виходять книги, присвячені питанню Чорнобильської катастрофи. Художні видання наповнені спогадами, переживаннями та біллю. Першими на жахливу трагедію відгукнулися такі знані письменники, як О. Гончар, Б. Олійник, І. Драч. Майже одночасно з'явилися поеми Л. Горлача, С. Йовенко. Автори намагаються підійти до висвітлення цієї теми з максимальною об'єктивністю.

Ціль роботи. Дослідити перші твори про Чорнобиль, а також твори які з'явилися в країнах пострадянського простору. Розглянути мистецькі роботи представлені після вибуху на Чорнобильській електростанції.

Результати та обговорення. Історія – це не тільки дослідження історичних фактів і процесів, а насамперед зображення суспільства в певну історичну епоху. Для історичного твору важливим є дотримання принципу історизму, потрібно застосовувати не тільки наукові, але і художні методи. Серед них є виділення характерних особливостей, рис, символів певного історичного періоду і місця подій, виписування дрібних деталей, використання фразеологізмів та окремих слів, що живлять мову дослідника минулого, створення художніх образів. Як слушно зауважив доктор історичних наук Г. Г. Кривчик: «Для історика використання в історіографії художніх історичних творів – це можливість подивитися на подію іншими очима» [7].

Поема Івана Драча «Чорнобильська Мадонна» є одним з найвизначніших творів, який розкриває проблему самої трагедії. Головною темою є зображення наслідків подій через призму людського горя. До цього, починаючи з часів Відродження, образ Мадонни зображували, як щось світле та радісне. У Драча Мадонна – збожевіла мати, якій так і не вдалося народити сина. Мадонна – символ самої України, втілення материнського горя. Сповнений тривоги, відчаю і навіть гніву пролог до поеми:

Я заздрю всім, у кого є слова.
Немає в мене слів. Розстріляні до слова.
Мовчання тяжко душу залива.
Ословленість дурна і випадкова[6].

Для Драча пошуки слів – це передусім пошуки відповіді на запитання: "Що робити?", "Хто винен?". У своїй поемі він стверджував, що кожен з людей не має права знущатися над природою і всі ми несемо відповідальність за те, що сталося.

Поет Борис Олійник написав поему «Сім», котру присвятив пам'яті героїв-пожежників та кінорежисера В.Шевченко:

Де ви тепер,
Матерів своїх діти,
Колисаєте сон?
...Вдарило в очі світло,
Ясніше тисячі сонць[8].

Поема «Сім» складається із символічних семи розділів, котрі мають відповідні заголовки. Розділи пов'язані між собою ідейним задумом та образом чорного крука – віщуна смерті. Поет кличе людей зупинитися у своєму безумстві, припинити збройне протистояння всі сили кинути на порятунок землі – спільного людського дому, щоб не дійти до „межі рокової“, коли виросте „гриб сатани“:

Отямся ж нарешті!
Нещадний однаково атом
Що в них над Гудзоном,
що в нас над билинним Дніпром!
Однаково ділиться він до межі рокової.
Чи відаєш ти, що за нею гряде з пелени,
Коли над планетою виросте гриб сатани,
Посіяний сліпо з твоєї гордині людської?![8]

У 1989 р. Володимир Яворівський написав роман «Марія з полином у кінці століття». Трагедія чорнобильської катастрофи розкривається через долю родини Мировичів, батьківська оселя якої знаходилась у селі Городища, розташованого всього за двадцять кілометрів від атомної станції. Автор, нічого не приховуючи і називаючи речі своїми іменами, оприлюднює страшну правду про справжні наміри й шляхи імперії до дешевого збагачення, нехтування Москвою долями України й українців[12].

Одночасно з В. Яворівським з'являється документальна повість Юрія Щербака «Чорнобиль». Героями повісті стали реальні люди – пожежники, лікарі, вчені, військовослужбовці, робітники. Письменник розкриває подробиці аварії, аналізує факти, особливу увагу зосереджує на причинах, що призвели до вибуху. В своєму творі Ю. Щербак негативно ставиться до оспівування науково-технічної революції, критикує прихильників за безвідповідальність. «Чорнобиль» – це не тільки пронизлива точність у змалюванні подій та обставин, а й глибина узагальнень[11].

Окреме місце ви «Чорнобильській літературі» посідає мемуарна література. Мемуарна література являє собою різносторонню картину суспільного побуту, зясовує громадську позицію до подій. Однак мемуарна література може бути небезпечною через приналежність автора до партії, релігії, світоглядних орієнтирів.

До творів мемуарного характеру можна віднести книгу Миколи Долгих «17-й «атомний» або «Три роки під променевим проникненням радіації». Книга не містить ані літературних героїв, ані вигаданих фактів. Це правда про повсяденне життя військовослужбовців, котрі працювали в районі аварії. В книзі М. Долгих відтворює події аварії від очевидців через тридцять років [5].

Мемуарним є роман Світлани Алексієвич «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього». Роман говорить про катастрофу голосами ліквідаторів, вимушених переселенців, посадовців, дітей. Єдине цо залишає після читання – біль. Кожна

історія – аналіз від очевидців, що сталося насправді. З перших рядків роман приголомшує правдою, страшною та моторошною. «Саркофаг – небіжчик, який дихає. Дихає смертю. На скільки його ще вистачить? На це ніхто не відповідає, досі неможливо підібратися до багатьох вузлів і конструкцій, щоб дізнатись, який у них запас міцності. Зате всі розуміють: руйнування “Укриття” призвело б до наслідків навіть страшніших, ніж 1986-го...» [2].

Не стояли осторонь і художники. «Після Чорнобиля українське мистецтво з головою пішло в містику, залишившись при цьому мистецтвом мальовничим і образотворчим. Божевільний страх перед майбутнім і можливими “деформаціями” форм живого викликав до життя виключно вітальні і візіонерські проекти ... » так зазначала Марія Хрущак [1]. Насправді так і є. Квітково-пташині твори Марії Приймаченко «Галочка літає свого хазяїна шукає», «Пам’яті Валерія Ходімчука», «Четвертий енергоблок», «Кочубарки». На картині «Четвертий енергоблок» зображений квітучий енергоблок як пам’ятник загиблим ліквідаторам. Через пташок М. Приймаченко зобразила душі покійних, які літають над пам’ятником і майбутнє покоління, яке приносить квіти (рис.1).

«Отаким снівським четвертий блок. По ньому будуть рости квіточки. А будуть нести діточки квіточки. Як пам’ятник буде навек коло нього. Будуть прилітати голубчики наші герої Спасли нас пішли від нас», – підписала картину Марія Примаченко, створену у 1988 році [3].

Рис. 1. «Четвертий енергоблок»

Нерідко митці зверталися до християнської іконографії, саме таким зобразив гобелен Олександр Кіщенко «Чорнобиль». Гобелен оповідає історію через метафоричні образи. У центрі композиції – людина, що поклоняється знаку атомної енергії, з якого вириваються дракони, уособлюючи катастрофу. Пов’язаний зі слов’янським фольклором півень представляє собою попередження. Нижче зображено Святого Георгія, який вбиває дракона – образ, що символізує пожежників і тих, хто боровся із катастрофою. Хлопчик-підліток з флейтою, ймовірно, уособлює майбутнє покоління, постраждалих від катастрофи (рис 2) [10].

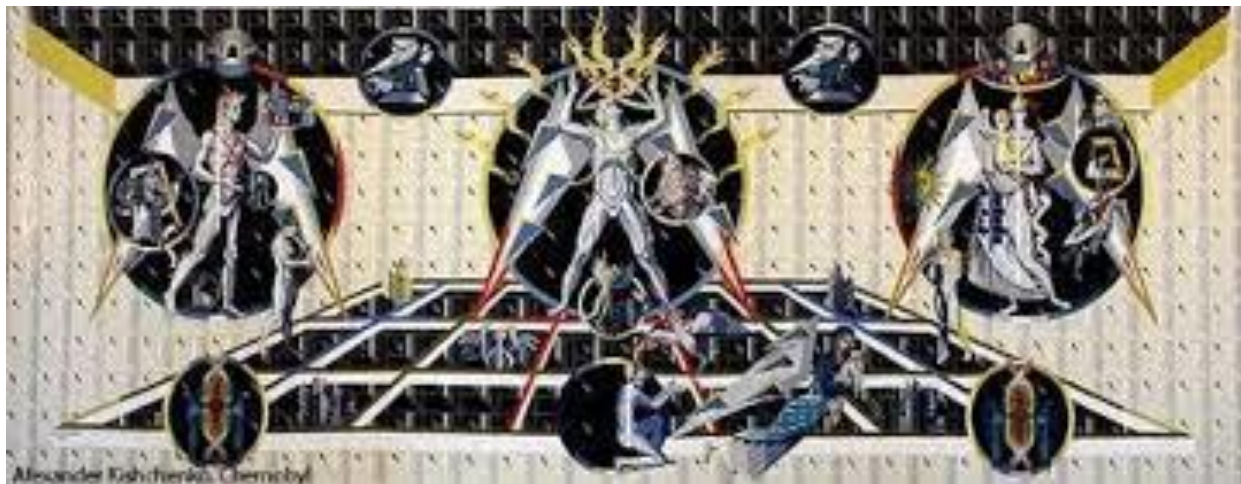

Рис. 2. Гобелен «Чорнобиль»

Події на Чорнобильській АЕС знайшли відображення і в музиці. Першим став композитор вірменського походження Мікаел Тарівердієв, котрий пише симфонію для органу "Чорнобиль". Загалом тема Чорнобильської трагедії налічує близько 30 пісень як українською, так і іноземними мовами. Зокрема, аварії та її наслідкам присвячені «Чорнобиль форева» гурту «Скрябін», «Пісня Чугайстра» гурту «Тінь Сонця», пісні Стаса Тризубого «Чорнобильський метелик» та «Атомне кохання» [4].

Найбільш глибоко цієї теми торкалися кінорежисери. У 1990 р. Михайло Беліковзняв фільм «Розпад», який став першим художнім фільмом про Чорнобильську трагедію. Наступною кінострічкою про наслідки катастрофи стала «Аврора» Оксани Байрак. У 2011 р. з'являється одразу два українських фільми, сюжет який розвивається на фоні катастрофи на ЧАЕС. Стрічка "У суботу" режисера Олександра Міндадзе та україно-французька картина "Земля забуття" режисером якого став Міхаль Боганім [9].

Висновок. Отже, Чорнобиль є досить живою темою для митців, розкриваючи завісу над «мертвою зоною». І хоча вони не відразу мали змогу сказати всієї правди – не мали права або не знали всієї правди. Всієї правди про причини трагедії та справжні її наслідки, до речі, невідомо й досі. Однак можна констатувати, що майже всі автори творили з інтуїтивним розумінням того, що сталося таки щось страшне. І їхні твори дають можливість відчутти психологічну атмосферу тих часів, а також усвідомити велич подвигу учасників ліквідації жахливих наслідків чорнобильської аварії.

Список використаних джерел:

1. 30-а річниця Чорнобильської катастрофи: трагедія та її слід в мистецтві [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://art-holst.com.ua/uk/godovshina-chernobilya/>.
2. Алексієвич С. Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього : роман : пер. с рус. / Світлана Алексієвич; Пер. Оксана Забужко; Післям. Оксана Забужко.– Київ : Комора, 2016.– 285 с.
3. Ворон Б. Чорнобильський бестіарій Марії Приймаченко [Електронний ресурс] / Богдан Ворон // Мистецький Альманах АРТЕС. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://artesanmanac.com/maria-pryimachenko/>.
4. Вплив Чорнобильської трагедії на мистецтво: книги, фільми, музика та комп'ютерні ігри [Електронний ресурс] // Суспільне культура. – 2022. – Режим доступу: <https://suspilne.media/125545-vpliv-cornobilskoi-tragedii-na-mistectvo-knigi-filmi-muzika-ta-komputerni-igri/>.

5. Долгих М. 17-й «атомний» или «Три года под лучами проникающей радиации» : сборник воспоминаний / Микола Долгих. – Київ, 2020. – 431 с.
6. Драч І. Ф. Чорнобильська Мадонна // І. Ф. Драч. – Харків: Фоліо, 2002. – 31 с.
7. Кривчик Г.Г. Методологічні принципи як норми етичного і професійного кодексу історика // Проблеми політичної історії України: Зб.наук.пр. / Редкол. О.Б. Шляхов (відп.ред.) та ін. – № 13. – Д.: Грані, 2018. – С. 270 – 279.
8. Олійник Б. І. Сім / Борис Ілліч Олійник. – К.: Рад.письменник, 1988. – 96 с.
9. Чорнобиль у кіно, літературі та музиці: Боуї, Челентано та інші. [Електронний ресурс] // ЕСПРЕСО. – 2014. – Режим доступу: https://espresso.tv/article/2014/04/26/chornobylska_trahediya_u_mystectvi.
10. Чучвага Г. Пам'ять, травма та материнство: пост-апокаліптичний погляд на Чорнобиль/Чорнобиль/Чарнобильську ядерну катастрофу / Ганна Чучвага. // Схід/Захід: Журнал українознавства. – 2020. – С. 3–34.
11. Щербак Ю. М. Чорнобиль. Документальна повість / Ю. М. Щербак. – К.: Дніпро, 1989. – 223 с.
12. Яворівський В. Марія з полином у кінці століття / В. Яворівський. – Харків: Фоліо, 2016. – 203 с.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТРИЧНИХ КНИГ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІУМУ (НА ПРИКЛАДІ ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Я. ДАШКЕВИЧА)

Сопельняк Анастасія

ORCID ID: 0000-0002-3453-6722

аспірант четвертого року навчання, спеціальності 032 Історія та археологія
ХНПУ імені Г.С. Сковороди, Україна

Останнім часом надзвичайної популярності набула тема дослідження родоводів: походження та історії роду, прізвищ та окремих осіб, родинних зв'язків і складанням родоводів. Зі зростанням попиту на генеалогічні знання виникла потреба в виявленні джерел, інформаційний потенціал яких можна буде використати при дослідженнях родоводів різних верств українського соціуму.

Одним із найбільш цінних та достовірних джерел з генеалогії усіх станів є метричні книги церков. Метричні книги - книги записів про хрещення (народження), вінчання (шлюбу), поховання (смерті) конкретних осіб за встановленою формою. Пріоритет у веденні метричних книг належав церкві, зокрема в християнстві метричні записи велися з III ст. Зважаючи на важливість правових та фіскальних можливостей метрик, керівництво та контроль за їх складанням, а згодом і за веденням відносили до основних завдань державної влади.

У Європі поширенню метричних книг сприяла Реформація, коли виникла необхідність облікувати віруючих католицької, протестантської та інших церков. Наприкінці XVII ст. контроль за веденням метричних книг з боку світської влади усталився у більшості європейських країн [5].

Сьогодні інформація метричних книг використовується для соціально-правового захисту громадян (підтвердження фактів народження, смерті, як непрямий доказ при встановленні національності), генеалогічних, історико-статистичних, історико-краєзнавчих та археографічних досліджень, при вивченні ментальності етносу (дотримання посту, залежність імен у новонароджених від релігійних свят, динаміка народжуваності тощо) [2].

Однак недостатньо дослідженим є питання запровадження метричних книг для інших народностей та віросповідань на українських землях.

Вивченню метричних книг присвячені праці таких українських дослідників: Я. Дашкевича [1], Ю. Легуна [2], В. Любценко [3], А. Мерковського [4], В. Мордвінцева [5], І. Скочиляса [6] та інших.

Ярослав Дашкевич звертає увагу, що одним з перших про значення метричних книг на території України писав Іван Франко у статті про Йосипа Шумлянського, а також робив посилання на них в енциклопедичному словнику Брокгауза та Ефрона [1].

На сьогодні в науковій літературі утвердилася думка, що метричні книги в українських церквах були запроваджені після указів Петра I в 1722 р. [1].

З сучасних дослідників, першу спробу довести помилковість цього твердження в ряді своїх статей зробив товариш Я. Дашкевича львівський дослідник Ігор Скочиляс [6]. В статті «Метричні книги в Галичині першої половини XVIII ст.» автор доводить, що першою відомою метричною книгою, що провадилася Православною церквою на

українських землях був 120-сторінковий «Прототипон онома, сиреч Метрика имен кращаюущихся» братської церкви Святого Миколая в Замості.

Ярослав Дашкевич в своїх публікаціях розкриває історію появи вірменських метричних книги на території України в XVII-XVIII ст. Він згадує такі населенні пункти, як: Бережани, Жванець, Золочів, Кам'янець-Подільський, Львів, Могилів-Подільський, Снятин, Станиславів, Тисменицю та ін. Історик подає інформацію, в яких містах та у яких роках зберігалися та зберігаються вірменські метричні книги.

Вчений вважає, що на появу метричних книг у православних та уніатських церквах України вплинуло запровадження метрик у вірменських та латинських парафіях Західної та Правобережної України упродовж XVII ст. Вірменські метричні книги вперше з'явилися у Львові 1636 р., тобто після того, як львівський вірменський архієпископ Нікогос Тороеянц (Микола Торосов) 1630 р. погодився на унію з Римом. Ця книга (перша) зберігається до сьогодні у бібліотеці ордену Мхитаристів у Відні [1].

У статті «Вірменські метричні книги в Україні XVII-XVIII ст.» автор вважає, що на підставі дослідження відомостей про вірменські книги України XVII-XVIII ст. можна виділити кілька аспектів їх використання. Метрики можуть надати відомості з таких профілів: *біографістика* (складання біографій), *генеалогія* (походження та родинні зв'язки), *історична демографія* (можливості підрахунку кількісного складу колоній, вивчення історії сімей в кількісному аспекті: народжуваність, смертність, міграція вірмен на територію України), *історична медицина* (аналіз смертності з погляду конкретних хвороб), *етнічна і конфесійна історія* (дослідження мішаних шлюбів в інших конфесіях), *лінгвістика* (вивчення вірменської мови, а саме співвідношення класичної, тоді вже, богослужбової мови – грабару – до нововірменської розмовної – ашхаргабару – та її діалектів), *мистецтвознавство* (художні елементи оформлення книг, включаючи їхні палітурки), *історична фактографія* (хронікерські нотатки в книгах) [1].

Протягом багатьох років Ярослав Романович збирав матеріал про історію вірменських колоній в Україні та намагався узагальнити дані про церковні метрики вірменських парафій. В результаті було опубліковано перелік метрик.

В роботі зазначається які метричні книги ще збережено та короткі відомості про них, цей список дає уявлення про одну з віх джерелознавства історії вірменів в Україні та, одночасно, стає підставою для подальших досліджень. До кожної метричної книги зазначений коментар, який містить тип метрики, реєстрацію народження запити (хрещення, укладання шлюбу, смерть, назву парафії, що вела записи, мова, на якій велися записи, обсяг книги в сторінках та місце її зберігання в минулому і станом на 2000-ті роки. Додаткова інформація стосувалася назв книг, імен осіб, що занотовували інформацію (метрики) [1].

На момент публікації статті (2004 р.) вченим було зібрано відомості про близько 15 метричних книг XVII-XVIII ст. різного типу вірмено-католицьких парафій (таб. 1)

Таблиця 1

Зведений перелік метричних книг вірмен (за працями Я. Дашкевича)

№	Місто	Кількість книг	Рік видання	Тип
1.	Бережани	2	1785-1827 1828-1899	Метрики народжень
2.	Жванець	1	1718-1733	Метрики народжень, шлюбів, смертей
3.	Замістя	2	1694-1785; 1698-1751	Метрики народжень, шлюбів, смертей

Продовження табл. 1

№	Місто	Кількість книг	Рік видання	Тип
4.	Золочів	3	н.в.* до 1787; н.в. до 1784; н.в. – до 1783.	Метрики народжень; метрики шлюбів; метрики смертей.
5.	Кам'янець-Подільський	1	1699-1800	Метрики народжень, шлюбів, смертей
6.	Львів	4	1636-1732 1636-1704 1690-1732 1690-1732	Метрики народжень, шлюбів, смертей
7.	Могилів-Подільський	1	1743-1826	Метрики народжень, шлюбів, смертей
8.	Рашків	1	н.в. – 1820	Метрики народжень
9.	Снятин	1	н.в. – 1701	Метрики народжень, шлюбів, смертей
10.	Станиславів	1	1703-1783	Метрики народжень
11.	Тисмениця	1	1713-1727	Метрики смертей

* н.в. – невідомий рік.

Таким чином, Я. Дашкевич доводить, що метричні книги вірменських колоній містять багатий інформаційний матеріал. Достатній ступінь їх збереженості дозволяє оцінити достовірність та інформативність цього виду джерел. Навіть за відсутності додаткових джерел, ретельний аналіз метричних книг дає можливість визначити межі та час утворення приходів або періоди служіння конкретних духовних осіб. Уважне їх вивчення як комплексного джерела дозволить дослідникам виокремити етноконфесійні особливості розвитку церковних громад. Подібні спроби стають більш продуктивними при опрацюванні метричних книг невеликих населених пунктів або окремих конфесійних груп.

Список використаних джерел:

1. Дашкевич Я. Вірменські метричні книги в Україні XVII–XVIII ст. Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. Львів. 2004. Вип. 4. С. 33-40.
2. Легун Ю. Класифікація джерел з генеалогії селянства: історіографія питання. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Київ. 2006. С. 144-177.
3. Любченко В. До селянської генеалогії Поділля: можливості дослідження, джерела та їх інтерпретація. Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика. І-ші генеалогічні читання пам'яті В.Модзалевського. Київ. 1996. С.150- 153
4. Мерковський А. Демографічне джерело для використання в нарисах історії міст і сіл. Український історичний журнал. 1965. № 6. С.106-111.
5. Мордвінцев, В. Метричні книги. Київський університет імені Т. Шевченка. Вісник. Серія Історія. 1999. № 41. С. 13-19.
6. Сkochилас І. Знак. 1997. С. 4-5.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В СВІТОВІЙ ІСТОРІЇ

Соколова Наталія Дмитрівна

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Медвідь Дарина Миколаївна

студентка 1 курсу

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Не можна повністю розкрити історію України без її видатних та прекрасних жінок, які здатні були виконувати будь-які ролі, навіть управлінські. Чи могла жінка правити самотійно? Чи вона залежала від чоловіків і фактично підкорялася їх волі? Якими були ці жінки? Перед нами стоїть завдання – на прикладі життєвого шляху княгині Ольги, королеви Анни та султанші Роксолани, дослідити статус жінок, які не стояли осторонь історії, а творили її, з'ясувати особливості їх політичного та економічного становища, показати їх дієвість у цей історичний період [1, с.60].

За часів існування Давньоруської держави роль жінки зводилась до дітородної функції. Представниці пануючих станів мали виключно можливість займатись меценатством та розвитком освіти. Проте, в історії Русі існували і виключення, коли жінки брали участь у політичному житті або, навіть, одноосібному правлінні. Варто зупинитись на постаті княгині Ольги. Дружина київського князя Ігоря, котра залишилась вдовою в результаті повстання древлян та регентом при малолітньому синові Святославі.

Їй вдалось придушити повстання древлян та провести низку реформ, спрямованих на укріплення центральної влади, а саме: ліквідацію місцевих князів в 946 р.; упорядкування збирання данини та організацію погостів; закріплення багатих на хутового звіра територій за князівською скарбницею. І що саме головне, близько 20 років правила без воєн. Продовжила активну зовнішню політику, налагодив відносини із Візантією й Священною Римською імперією, в зв'язку з чим і прийняла особисто християнську віру. Візантійські хроністи зазначають, що Ольга, поїхавши до греків на гостину, здобула там велику прихильність. Літопис передає таку легенду: цар Константин побачив, що «вона дуже гарна лицем і розумна, подивувався її розуму, бесідуючи з нею, і мовив їй: достойна чи еси царствувати з нами в столиці нашій» [3,с.28]. Померла княгиня у 969 році. Поховали Ольгу у київському храмі святого Миколая згідно з християнським звичаєм. За її мужність, силу, розум, волю і намір запровадити християнство була визнана рівноапостольною в 1547 році.

Вагомий слід в європейській історії залишила київська княжна Анна, наймолодша та найулюбленіша з трьох дочок Ярослава Мудрого, яку вважають праматір'ю всіх французьких королів. Породнитися з правителем Руської держави Ярославом Мудрим на той час мріяли всі європейські монархи. Франція в XI столітті була відсталою державою, де панувала ідея природної гріховності жінки, створеної, на відміну від чоловіка, не за подобою Бога. Жінку позбавили правоздатності та влади. Анна Ярославна порушила всі існуючі канони.

Анна привезла до Франції Реймське Євангеліє, на якому присягалися усі наступні королі. У шлюбі з Генріхом I Капетінгом народила трьох синів, найстарший Філіп став спадкоємцем корони. Ця жінка здійснила революцію у чужій для себе країні. Навчила читати та писати французький двір. Була єдиною жінкою у

середньовічній Європі яка листувалася з Папою Римським, а той у свою чергу захоплювався її розумом. Будувала монастирі, школи, бібліотеки, подарувала французам лазню. Попри існування правила, що активність жінки обмежувалась владою чоловіка, київська княжна мала вагомий вплив у політиці. Державні справи вирішувала разом зі своїм чоловіком, а через 10 років після його смерті, залишилася регентом при малолітньому сині. І сьогодні французи визнають важливу роль королеви Анни в історії своєї країни.

Справжньої романтизації в українській літературі (твори П. Загребельного, О. Назарука) набув образ легендарної Роксолани, дружини султана Сулеймана I Пишного. За версією літераторів, звичайна дівчина Настя Лісовська, дочка священника з м. Рогатин (Івано-Франківська область) або Чемерівці (Хмельницька область) всупереч османським традиціям змогла піднятися із наложниці до правительки імперії. В Османській імперії зазвичай укладали династичні шлюби із сербськими чи візантійськими принцесами. Нажаль, галицькі гродські книги та земські акти кінця XV – початку XVI ст. не підтверджують існування роду Лісовських. Тому, питання про походження дівчини залишається відкритим.

Думки істориків різняться і щодо її ролі в українській історії. Існує версія, що Роксолані вдавалось впливати на султана і відмовляти його від походів на територію України. При цьому, кількість нападів з боку татар на українські землі не зменшились. Не відомо, чи вплинула Роксолана на рішення Сулеймана I відібрати у татар фортецю Джан-Керман (Очаків) та домовитись про мілітаризацію кордонів з Литовською державою [2, с. 137]. Сучасники Роксолани відмічали її освіченість, наголошували, що жінка приймала іноземних посланців, правителів та діячів мистецтва. За її ініціативи в країні розбудовували мечеті, школи, караван-сараї. Доля українки і досі викликає інтерес у суспільстві. Турецький серіал «Величне століття. Роксолана» з успіхом транслювався у 35 країнах світу.

Отже, українським жінкам всупереч пануючим традиціям вдалось залишити вагомий слід у вітчизняній та світовій історії. Правителька Давньоруської держави княгиня Ольга змогла провести низку вдалих реформ та укріпити князівську владу. Високоосвічена королева Франції Анна Ярославна спромоглась стати справжньою правителькою в період, де жінка була позбавлена правоздатності. Легендарна Роксолана не лише пройшла шлях від наложниці до султанші, а і мала вплив на прийняття політичних рішень свого чоловіка.

Список використаних джерел:

1. Жіночі студії в Україні: Жінки в історії та сьогодні: Монографія /За загальн. ред. Л. О. Смоляр. - Одеса: Астропринт, 1999. - 440 с.
2. Пастущин О. Визначні українські жінки в історії Туреччини \ IX Всеукраїнська студентська науково - технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання». – Тернопіль, 2016. – С. 137-138.
3. Українки в історії/ За заг. ред. В. Борисенко. - К.: Либідь, 2004.- 328 с.; іл.

СУДОВО-ПРАВОВА СИСТЕМА СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ

Григорєць Ліліана Миколаївна

Здобувач фахової передвищої освіти
*Вижницький фаховий коледж мистецтв та дизайну
імені Василя Шкрібляка, Україна*

Науковий керівник: Кузик Василь Васильович

Викладач суспільних дисциплін
*Вижницький фаховий коледж мистецтв та дизайну
імені Василя Шкрібляка, Україна*

Ранньо-рабовласницьке суспільство в країнах Стародавнього Сходу було першим класовим утворенням в історії людства. В середині III тис. до н.е. на зламі ранньодинастійного періоду та утворення об'єднаних держав склалися нові соціально-політичні відносини. Вони вимагали законодавчого регулювання, оскільки норми традиційного звичаєвого права общин, якими регулювалися відносини у суспільстві, вже не відповідали новим умовам. Держава почала поступово перебирати на себе функції територіальної общини, в тому числі й судові, створюючи в цей час нові закони та фіксуючи їх у письмовій формі. Саме від цього періоду дійшли до нас найдавніші законодавчі акти, вивчення яких дозволяє відстежити самий процес законотворення, регулювання соціально-класових та майнових відносин, дає багатий та різноманітний матеріал щодо інших сторін життя месопотамського суспільства. [1, № 6. - С. 114-119]

Період Старовавилонського царства характеризується зародженням вавилонської централізованої держави й переходом від первіснообщинного ладу до ранньо-рабовласницького. В цей період поглиблюються процеси соціального поділу суспільства, розшарування серед вільних виробників-общинників на тих, хто володів і тих, хто не мав засобів виробництва у власності. Тема цікава і в науковому плані, оскільки дослідження законодавства Месопотамії є досить проблематичним та дискусійним. Нові документальні матеріали, що періодично потрапляють у науковий обіг, ставлять все нові питання, що потребують відповіді. Це й обумовило цікавість до досліджуваної теми та визначило її актуальність.

Із появою держави у Стародавній Месопотамії з'явилися писемність і, відповідно, десь із середини III тис. до н.е. та до середини II тис. до н.е., з'явилися писані закони ранніх держав Месопотамії, що знаменувало кодифікацію права. Період існування міст-держав, а згодом перших централізованих держав Межиріччя і визначив хронологічні рамки роботи.[2, 1963.]

Великого значення для вивчення історії Стародавнього Сходу багатьма поколіннями істориків та правознавців надається зібранням документів: "Реформи царя Лагашу Урукагіни" та "Табір для військовополонених жінок у Шумері", "Фрагменти законів Ур-Намму". Особливо слід відзначити одні з найдавніших писаних законів з міста Ешнунни, закони царя Ліпіт-Іштара з міста Іссін, "Закони вавилонського царя Хаммурапі (1792 - 1750 рр. до н.е.)" та "Середньоассірійські закони".[3, №1]

Стародавньомесопотамське суспільство проіснувало понад 3 тис. років і на протязі цього періоду формувалось, розвиваючись та вдосконалюючись, її

законодавство, як один з інститутів державності. Право виникло як особлива форма регулювання суспільних відносин у ранньо-класовому стародавньо-східному суспільстві. Одним із головних завдань, що вирішували законодавчі акти – захист інтересів панівної верхівки, узаконення їхньої влади.

У формуванні інституту права на Стародавньому Сході прослідковується (на прикладі Месопотамії) тенденція до узагальнення й ускладнення правових відносин. Так, на ранньому етапі розвитку суспільства найдавнішою формою правових відносин був правовий звичай. Більшість зі звичаїв розвивалися, пристосувалися до нових історичних умов, що породжувалися майновою нерівністю. У класовому суспільстві поступово вироблялися та застосовувалися з покоління у покоління нові правила суспільної поведінки, які згодом стали традиційними.

У період виникнення держави в Месопотамії роль законодавства була дуже слабкою, а право заснувалося більшою мірою на звичаях та судовій практиці. Велику роль у цей період відігравало звичаєве право. Перші законодавчі пам'ятки надавали силу закону великій кількості звичаїв, що існували у родовому суспільстві, як наприклад, кровної помсти Таліона. Але слід відзначити, що вплив майнового розкладу і тут зіграв свою роль. Так, за законами Хаммурапі принцип Таліона застосовувався лише до членокривдників проти вільної людини – авілума. Що стосується царських людей мушкенумів, то за нанесені їм каліцтва призначається лише грошовий штраф.

Неможливо не відмітити в даному випадку відмінність законів Ур-Намму, які абсолютно виключали принцип Таліона та заміняли його грошовим штрафом.

Найдавнішими законодавчими актами, що дійшли до нас, є закони перших централізованих держав Шумеро-Аккадського царства та держави III династії Ура. На цьому та попередньому етапах розвитку законотворчості однією з найдавніших форм правових відносин був звичай, з якого народилося звичаєве право.

У період виникнення держави роль законодавства виявилась ще досить слабкою. Рішення суддів ґрунтувалося в основному на звичаєвому праві та судовій практиці. Так, перші законодавчі пам'ятки надавали силу закону великій кількості звичаїв, що існували у родовому суспільстві. Одним з яскравих прикладів є кровна помста - таліон.

Значні залишки материнського права містять закони Білалами, де батько і мати мали однакові права на дочку. Закони Ліпіт-Іштар вказують на необмежену владу батька над дочкою, яку він міг або віддати заміж, або зробити жрицею. Навіть у законах Хаммурапі жінці надавались деякі права (самостійність у володінні власним майном; право вийти заміж за раба тощо). А вже у середньо-ассирійських законах жінка за своїм становищем прирівняна була до рабині.[4, №3]

В умовах патріархальної сім'ї та велико-сімейної общини на Стародавньому Сході склались основи формування кодифікованого права. Проаналізовані закони доводять, що за будь-яких причин власність не випускали за межі сімейної общини, що, безперечно, своїми коріннями сягало у глибини родового ладу.

Закони Межиріччя є цікавим та цінним джерелом з історії цієї цивілізації і містять дані про розвиток економіки країн, про соціальні відносини, певною мірою про культуру народів і опосередковано про деякі моменти політичної історії. З них ми довідуємось про землеробство іригаційного типу, елементи агротехніки, культивовані у межиріччі культури. Досить цікавими є відомості про скотарство, ремесло і торговельні відносини месопотамців.[5, 1983.]

Аналіз законодавчих актів дозволяє прийти до висновку, що соціальне розшарування суспільства Месопотамії можна прослідкувати з найдавніших часів (до

виникнення класового суспільства) і аж до занепаду цивілізації. Найбільш глибоким був поділ тогочасного суспільства на вільних та залежних. Закони називають основні шляхи попадання у рабську залежність: військовий полон, боргове рабство, продаж та самопродаж у рабство, рабство за злочини, самовідтворення рабів (народження у рабстві). Однак у багатьох категорій рабів залишалась можливість позбутись рабської залежності, що було характерною рисою стародавньо-східного рабовласництва.[6, 1988.]

Найбільш захищеними у правовому відношенні були вільні люди – авілуми. Про складність соціальної організації суспільства Стародавньої Месопотамії свідчать всі закони, що дійшли до нашого часу. Вони свідчать, що право тогочасної епохи будувалось на уявленні про те, що люди не народжуються рівними.

У законодавстві Стародавньої Месопотамії ще не склалось струнка (у сучасному розумінні) система права, не відбулось відокремлення по галузях. Чисельні норми права, статті закону не були структуровані у відповідності з чіткими і визначеними критеріями. Так, стародавнє право ще не знало поділу на такі галузі, що існують сьогодні – цивільне, карне, процесуальне тощо. Однак у стародавніх, навіть найдавніших законах, існував певний порядок викладу статей і певна логіка.[7, №1.]

Законодавство Месопотамії знаходилось на ранньому етапі формування. Відсутні загальні правила про співучасть у скоєнні злочинів, про вік злочинців, з якого настає карна відповідальність людини, про замах на злочин та інші.

Вершиною законодавства Стародавньої Месопотамії були закони Хаммурапі, що акумулювали усі попередні досягнення юридичної думки, і які справили великий вплив на подальший розвиток законотворчості в усьому світі.

Список використаних джерел:

1. Білецький А. Світ народжується в межиріччі. Всесвіт. 1968. № 6. С. 114-119.
2. Хрестоматія по історії давнього Сходу. Під редакцією В.В. Струве і Д. Г. Редера. - М: Видавництво східної літератури 1963.
3. Дьяконов І. М. реформи Урукагіні в Лагаші. ВДІ. 1951. №1
4. Струве В.В. Табір військовополонених жінок Шумері кінця III тис. до н.е. ВДІ. 1952. №3
5. Історія стародавнього сходу: зародження давнього класового суспільства і перші рабовласницькі цивілізації. Ч. I. Месопотамія. Під редакцією І. М. Дьяконова. М.,1983.
6. Історія стародавнього сходу. Під редакцією В. І. Кузіщина. М., 1988.
7. Афанасьєва В. Закони Ур-Намму. ВДІ 1960. №1.

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ГАЛИЧИНИ У 20–30-Х РОКАХ ХХ СТ.

Руда Оксана Василівна

ORCID ID: 0000-0003-4361-8313

д-р іст. наук, старший науковий співробітник відділу новітньої історії
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Україна

На сучасному етапі українського державотворення важливим залишається мовне питання. Адже українська мова є одним з ключових інструментів об'єднання українського суспільства, піднесення його національної свідомості та дієвим засобом зміцнення національної єдності. Питання правового режиму функціонування української мови, яке поставало ще на початку ХХ ст., донині не втратило своєї актуальності, оскільки є тим визначальним чинником, який лежить в основі самоідентифікації народу.

У 20–30-х роках ХХ ст. влада міжвоєнної Польщі, до складу якої входила частина українських теренів, спрямувала свою політику на нівелювання мовно-культурної ідентичності українського населення, взяла курс на забезпечення польській мові провідних позицій в освітній, культурній, інформаційній, міжнаціональній сферах і державному управлінні [5]. Спроби польських урядовців побудувати мононаціональну державу шляхом примусової асиміляції національних меншин, в тому числі й українців, призвели до дискримінації непольського населення, оскільки така державна мовна політика обмежувала суспільні функції регіональних і місцевих мов [4]. Важливою ланкою у реалізації польською владою мовної політики на території Галичини виступали органи місцевого самоврядування. Однак уся політика польських урядів у сфері самоврядування упродовж 1919–1939 рр. була спрямована на полонізацію органів місцевого самоврядування, забезпечення переважання представництва поляків у цих органах, а також встановлення над ними повного контролю адміністративної влади [2]. Несприятливим моментом для впровадження функціонування української мови в цих органах було те, що органи місцевого самоврядування підпорядковувалися місцевим державним адміністраціям, що до певної міри позбавило українців Галичини можливості впливати на визначення у них статусу рідної мови [1].

Правовий статус української мови в органах місцевого самоврядування та мовні відносини в органах державної влади й самоврядування регулював закон «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад», ухвалений сеймом 31 липня 1924 р. Він закріпив за польською мовою статус державної та офіційної мови в державних і самоврядних установах Галичини, та водночас гарантував використання української мови в органах місцевого самоврядування різних рівнів. Водночас 24 вересня 1924 р. уряд прийняв імплементаційний нормативний акт «Виконавче розпорядження Ради Міністрів від 24 вересня 1924 р. до Закону від 31 липня 1924 р. про державну мову і мову урядування органів державної влади та органів самоврядування адміністративних влад», який роз'яснював основні положення закону від 31 липня 1924 р.

Відповідно до статей закону «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад» цивільні органи влади та адміністративні органи I та II інстанцій, а також органи самоврядування були зобов'язані у межах своєї компетенції приймати письмові заяви та усні звернення від польських громадян української національності їх рідною мовою. Однак було чітко визначено перелік воєводств, на які поширювалася чинність закону. Так, українці Львівського,

Тернопільського, Станиславівського, Волинського та Поліського воєводств мали можливість подавати звернення рідною мовою до місцевих органів влади, натомість українці, які проживали на інших територіях Польщі були позбавлені такого права. Водночас у законі необґрунтовано було закладено відмінності між українцями Львівського, Тернопільського, Станиславівського та українцями Волинського й Поліського воєводств. Оскільки українське населення Волині відповідно до ст. 3 закону мало окремо висловити прохання до службовців державної установи чи органу місцевого самоврядування виконати свій обов'язок щодо надання відповіді українською мовою. Загалом, це суперечило положенням статей 95 та 96 Конституції Польщі 1921 р., які гарантували усім громадянам Польської держави рівність перед законом. Подібні положення обмежували мовні права українського населення, у порівнянні з австро-угорським періодом, оскільки національні меншини Австро-Угорщини мали право вносити подання та отримувати відповіді від місцевих органів влади рідною мовою, адже ті були зобов'язані приймати заяви та подання українською мовою та відповідати представнику української національності його рідною мовою [3].

Відповідно до ст. 5 і 6 закону, під час засідань гмінних і міських рад, повітових і воєводських сеймиків дозволялося використовувати на рівні з державною мовою ті мови національних меншин, які допускалися в поданнях у даному воєводстві. Нормативним актом виданим органом місцевого самоврядування дозволялося укладати оголошення самоврядних органів двома мовами: державною (текст розміщувався на першому плані) та іншою мовою, дозволеною до використання в поданнях на окресленій території. На підставі власного рішення об'єднання органів місцевого самоврядування могли вести кореспонденцію з іншими самоврядними органами як державною, так і мовою національних меншин, однак лише на території, дозволеній законом. Водночас приписи ст. 2–5 не стосувалися органів управління залізницями, поштовими центрами, телеграфами та телефонами.

Висновки. Право використання української мови в органах місцевого самоуправління регулював закон «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад» від 31 липня 1924 р. Однак більшість його положень, які визначали використання української мови, не реалізувалися повною мірою, оскільки польські чиновники, які очолювали органи самоврядування в Галичині, зазвичай вирішували питання щодо мови відповідей на звернення від українців на користь польської мови, а не української. Певним недоліком мовного законодавства міжвоєнної Польщі був регіональний підхід до визначення статусу української мови, що, запровадило відмінності між українським населенням Львівського, Тернопільського, Станиславівського та українцями Волинського й Поліського воєводств.

Список використаних джерел:

1. Гаврецька М. Й. (2015). Правовий режим української мови у Східній Галичині (1848 – 1939 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ.
2. Іваник М. (2008). Українсько-польські стосунки в органах місцевого самоврядування Галичини в 1919–1939 рр.: етнополітичний аспект. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, (17), 166–176.
3. Марковський В. Я. (2012). Правовий статус української мови в органах державної влади та органах місцевого самоврядування Другої Речі Посполитої. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*, (4), 37–48.
4. Руда О. (2019). *Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та реценції* / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів.
5. Ogonowski J. (2000). *Uprawnienia językowe mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

СЕКЦІЯ XXIV. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

МАЙСТЕР-РІЗЬБЯР ЛЮБОМИР ДМИТРОВИЧ ГАВРИШ

Молинь Валентина Дмитрівна

ORCID ID: 0000-0003-0815-6096

кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри
образотворчого мистецтва та академічних дисциплін
*Косівський фаховий коледж прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв, Україна*

Молинь Іван Романович

викладач відділу художнього дерева
*Косівський фаховий коледж прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв, Україна*

Косів'янин Любомир Дмитрович Гавриш – член Національної спілки художників України, майстер художнього різьблення, викладач Косівського фахового коледжу прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв цього року відзначив 70-літній ювілей.

Любомир Гавриш народився 6 лютого 1952 року у родині Дмитра Васильовича та Надії Михайлівни Гавришів у Косові Івано-Франківської області. Про свою родину Любомир Дмитрович розповідає із великим захопленням, акцентуючи про козацьке походження роду Гавришів. За сімейними переказами двоє братів (один з яких був його дід Василь) з Черкащини перебралися до передгір'я Карпат і оселилися в Косові. У сім'ї діда Василя було шестеро синів, яким з підліткового віку доводилося заробляти на прожиття.

Володимир Гавриш (рідний дядько, 1922 р.н.) спочатку поступив на навчання різьби та інкрустації до Юрія Баранюка, випускника приватної школи-майстерні Василя Девдюка у Старому Косові, що давало право відкривати власну майстерню. Згодом перейшов до майстра Василя Кабина (одного з перших учнів Василя Девдюка), де і закінчив науку різьби. Володимир Гавриш працював в артілі «Гуцульщина» у Косові, брав участь у виставках. 1950 року став членом Спілки художників (тоді союзної). Працював майстром в експериментальному цеху артілі «Гуцульщина», звідки у 1958 році був запрошений на посаду учбового майстра на відділі художньої обробки дерева до Косівського училища прикладного мистецтва. Як досвідчений практик, з великою любов'ю і знанням справи передавав свій практичний досвід учням спочатку училища, а потім технікуму народних художніх промислів до виходу на пенсію 1982 року.

Перші навички різьблення від старшого брата Володимира перейняв і Дмитро Гавриш (1925 р.н.), який згодом став відомим різьблярем, членом Спілки художників з 1960 року. Працював у Косові в артілі «Гуцульщина» і майстернях Художнього фонду, поглиблено цікавився композицією, беручи приватні заняття у Володимира Васильовича Гуза, який мав професійну художню освіту. У художньо-виробничих майстернях Дмитро Гавриш спочатку працював різьблярем, потім бригадиром бригади різьбярів, а згодом – майстром творчого цеху. Від 1973 року працював у Тернополі,

займався оформленням інтер'єрів, виготовленням різьблених декоративних та житкових творів, брав участь у колективних виставках в Україні і закордонних.

Говорячи про Любомира Дмитровича Гавриша, не можемо оминати фактів біографії, що мали значний вплив на формування майстра-різьбяра. Як зауважує пан Любомир «Різьби я навчився значно раніше: на гуртку художньої обробки дерева (2-8 клас) у Яреми Миколайовича Полатайка, біля тата, у школі на уроках Василя Юрійовича Довбенчука, а потім – у майстернях художньо-виробничого комбінату». Починаючи з лютого 1971 року Любомир став учнем у різьбярському цеху Косівських художньо-виробничих майстерень, де тоді працювали відомі різьбярі М.Бернацький, М.Кабин, М.Бович, О.Іщенко, І.Смолянець, І.Савченко, І.Дреботюк, В.Кучеров. Це були кращі з кращих народних майстрів і кращі випускники Косівського училища. Зовсім скоро учень і сам успішно виготовляв планову продукцію (тарілки, шкатулки, рахви). «Коли я прийшов у різьбярський цех, де працювали 27 майстрів, з них 18 були членами Співки художників, Іван Балагурак – заслужений майстер народної творчості, Михайло Озерний і Ярема Полатайко – заслужені художники» – згадує пан Любомир.

Відчувши необхідність підвищення професійної освіти, Любомир Гавриш поступає на навчання до Косівського технікуму народних художніх промислів, який з відзнакою закінчив у 1979 році. Дипломним керівником був Володимир Васильович Гавриш. В студентські роки Любомир був активним у музиці (один із засновників рок-гурту «Гуцули», дипломант конкурсу «Червона рута») і спорті (II спортивний розряд зі стрільби, посвідчення майстра спорту).

Праця над виконанням планової продукції та експериментальних авторських творів із застосуванням різних технік художньої обробки деревини займає понад три десятки літ. Починаючи з 1984 року Любомир Гавриш приймає участь у колективних виставках(обласних та всеукраїнських).Найбільш активним був період початку 2000 років, коли за три роки майстер був учасником дев'яти всеукраїнських виставок. 2005 року став членом Національної спілки художників України. 2006 – закінчив «бакалаврський» рівень, а 2007 – рівень «спеціаліста» у Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

Впродовж двох десятиліть Любомир Дмитрович Гавриш на посаді викладача фахових дисциплін відділу художнього дерева передає свої вміння студентам, викладає навчальні дисципліни композиція та профмайстерність, організовує навчальні практики, проводить керівництво дипломними роботами студентів. Він активний учасник громадсько-мистецького життя Косівщини, зокрема в популяризації народного мистецтва та естетичному вихованні молоді. Неодноразово дипломні роботи студентів освітнього рівня «молодший спеціаліст» під його керівництвом отримували високі відмінні оцінки й заслужували похвали Державної екзаменаційної комісії. Варто назвати хоча б окремі з них: Прокоп'юк М. «Скриня» (за мотивами Д.Ф.Шкрібляка, 2003), Соколовський Я. «Ікона-хрест» (2003), Юрків В. «Скринька» (2017), Гринюк І. Футляр «Коник-стрибунець» (2017), Ярославцев І. «Свічник» (2017), Рибенчук Р. «Декоративний набір» (2019), Цюрак І. Скринька для прикрас «Моя любов» (2020), Сметанюк Я. «Скринька» (2020), Ткач М. «Пасківник» (2020).

Творчі роботи Любомира Гавриша зберігаються у багатьох музеях України, зокрема у Косівському музеї народного мистецтва та побуту Гуцульщини і Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім Й. Кобринського у Коломиї. Довершеністю технічного виконання та композиційним вирішенням вирізняються авторські твори Любомира Гавриша – таріль «Хлібний лан» (2002), рахва «Буйноцвіт» (2003), рахва «З прадавніх джерел», скриня «Чотири сторони світу» (2004), таріль «Паморозь» (2006), скриня «Святкова» (2007), книга відгуків журналу «Ковальська майстерня» (2014), таріль «Бечка б'є» (2018) (рис. 1-5).

2022 рік – ювілейний для косівського майстра-різьбяра і викладача Любомира Дмитровича Гавриша. Здоров'я міцного і здійснення задумів зичимо нашому колезі!

Рис. 1. Таріль «Хлібний лан»

Рис. 2. Таріль «Паморозь»

Рис. 3. Таріль «Бечка б'є»

Рис. 4. Рахва «Буйноцвіт»

Рис. 5. Рахва «З прадавніх джерел»

РЕПЕРТУАР ХОРУ ІМЕНІ ВЕРЬОВКИ: ЖАНРОВА І СТИЛЬОВА ЕВОЛЮЦІЯ

Бондаренко Андрій Ігорович

ORCID ID: 0000-0002-6856-991X

кандидат мистецтвознавства, викладач кафедри музичного мистецтва
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Вступ. Вивчення репертуару провідних національних колективів в історичній ретроспективі дозволяють відслідкувати процеси розвитку мистецької культури у найбільш практичному розрізі – виконавської традиції. Народні хори, найбільш відомим з яких є Національний заслужений академічний український народний хор України імені Григорія Верьовки (надалі скорочено – Хор ім. Верьовки), являють собою специфічну проблему для дослідників – з одного боку такі колективи покликані зберегти народну традицію [7], з іншого – опиняються осторонь процесів стрімких нововведень у світовій музичній культурі, через що і зазнають критики.

Безпосередньо репертуар Хору ім. Верьовки досліджувала Г. Павлюченко, проте лише у ранній період – за часів керування колективом Г. Верьовки. Дослідниця відзначила «спирання на традиції народного гуртового співу та носіїв цієї традиції, відчуття імпровізаційної природи українського народного мелосу, культивування багатоголосного розспіву, збагачення хорового співу стильовими засобами музичної театралізації, сценографії, усвідомлення хору, як художньої цілісності» [6]. Натомість спроби статистичного аналізу репертуару Хору імені Верьовки за більш широкий часовий проміжок – від його створення і до настання катаклізмів 2020-х років ми здійснюємо вперше. Мета такого аналізу – охарактеризувати жанрово-стилістичну нішу колективу.

Джерельна база і методологія. У Хорі ім. Верьовки дбайливо ведеться робота із каталогізації всього репертуару, що виконувався колективом, завдяки чому маємо базу даних із більш ніж 1300 творів із зазначенням назви твору, авторів та року надходження до репертуару. Обробка цих баз даних дозволила отримати результати, наведені нижче.

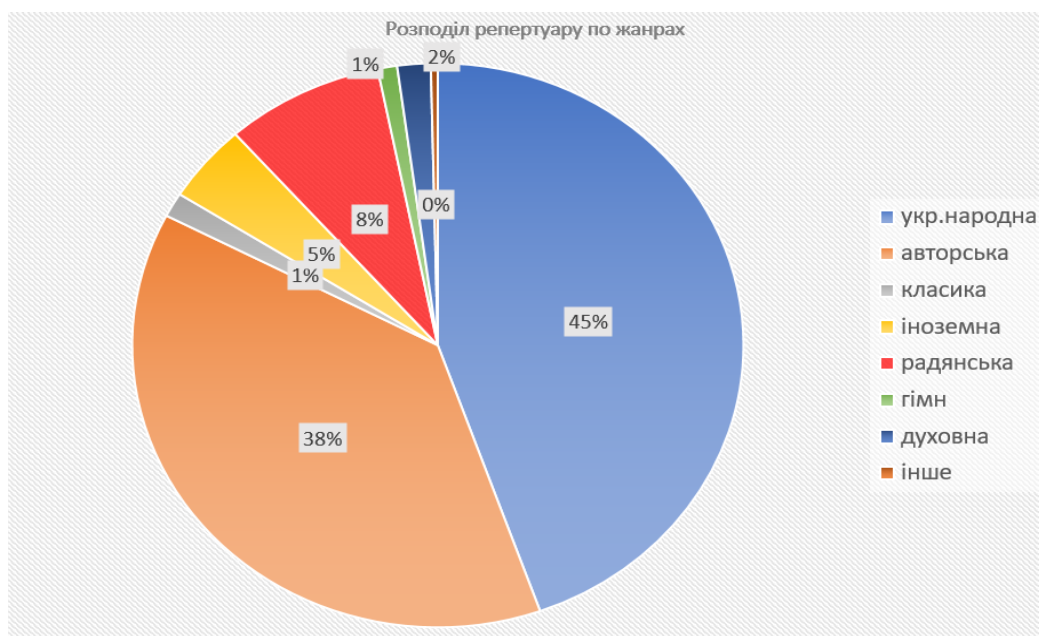
Результати дослідження. За період з 1943 по 2020 в репертуарі Хору ім. Верьовки представлено 1362 композиції. Розподіл за роком включення виявляє три періоди – більш інтенсивної роботи в 1946-1978 роках, менш інтенсивної – в 1982-2010, і нарощення інтенсивності в 2012-2018 роках (Діагр. 1).

Діагр. 1 Поповнення репертуару Хору ім. Верьовки

Розподіл за жанрами свідчить про паритет між народною (до 700 обробок пісень і танців) та авторською музикою (діагр. Діагр. 2 Розподіл репертуару Хору ім. Верьовки по жанрах), цей паритет дотримувався впродовж усієї історії існування колективу. Близько 90% репертуару – це українські пісні або авторські композиції на українські тексти, близько 10% - пісні інших народів світу або пісні, написані на іншомовні тексти. Це співвідношення також дотримувалось впродовж більшої частини історії колективу.

114 композицій мають радянську тематику (про В.І. Леніна, Комуністичну партію, прославлення радянських солдат, партизан, колгоспників, шахтарів тощо), причому автором музики багатьох із них був сам Г.Верьовка. Останньою з пісень радянської тематики є «Іллічова правда» (муз. Філіпенка), узята до репертуару в 1987 році. Найбільшої ваги частка радянських пісень в репертуарі Хору ім. Верьовки досягла на початку 1950-х років – до 18%, проте на кінець радянської епохи зменшилася до 11%, що, на нашу думку, відображає загальну динаміку ідеологічного тиску системи.

Діагр. 2 Розподіл репертуару Хору ім. Верьовки по жанрах

Менш типовими для репертуару Хору ім. Верьовки є пісні інших народів світу (61 композиція), духовна музика (24), твори західно-європейських авторів XVIII-XIX століть (19) і державні гімни різних країн (14). Остання категорія вказує на те, що колектив щонайменше з 1947 року регулярно брав участь в офіційних церемоніях та урочистостях.

За рамками статистичного аналізу лишається питання стильового розмаїття репертуару Хору ім. Верьовки, тож висловимо наші спостереження побіжно. Серед дослідників існує думка про те, що народні хори «можуть відповідати запитам сучасної слухацької аудиторії, для якої притаманна своєрідна універсальність смаків, яка полягає у поєднанні різних стильових напрямків» [3, с.231]. На практиці ж, це не зовсім так. З одного боку сучасна аудиторія доволі строката у смаках, з іншого – репертуари народних хорів мають свої стильові обмеження.

Так, українська музика ХХ століття, розвиваючись в умовах жорсткого ідеологічного пресингу, виявляє дві основні стильові парадигми – модерну і традиціоналістичну. Перша парадигма обумовила новаторську за гармонічними і

метро-ритмічними засобами творчість Б. Лятошинського та, пізніше, його учнів: Є. Станковича, Л. Грабовського, В. Сильвестрова, які, на жаль, нерідко через свій новаторський підхід зазнавали звинувачень і цькувань. Звернення до таких творів Хору ім. Верьовки поодинокі – це участь у постановці фольк-опери Є. Станковича «Коли цвіте папороть» (заборонена постановка у 1978 та її відновлення у 2011 році) і композиція «Сонячний струм» Л. Дичко (включена до репертуару 2014 року, виконується вкрай рідко). Друга парадигма обумовила стилістичне поле як академічної, так і естрадної музики, що характеризується певними обмеженнями у гармонічних та метро-ритмічних засобах. Саме до цього поля потрапляє основна частина репертуару Хору ім. Верьовки.

Що стосується української музики ХХІ століття, то завдяки падінню радянського режиму її стилістичне розмаїття значно розширилось. Зокрема естрадна музика розгалужується на три основні складові: рок-, джаз- та поп-музика [1, с.10], кожна з яких, в свою чергу, представлена розмаїттям напрямів і течій [2]. Проте, жодна з цих складових поки що не знайшла свого місця в репертуарі Хору ім. Верьовки (за винятком окремих інструментальних композицій Т. Старенкова, близьких до рок-музики, які з'явилися в репертуарі колективу в 2021-22 роках).

Нарешті, значна кількість творів комуністичної тематики у минулому дала підставу критикам говорити про «красиву ностальгійну картинку з некрасивим ідеологічним підґрунтям» [3]. Хоча функцію прославлення тогочасного керівництва виконували й інші хорові колективи (зокрема, влучну оцінку цієї тенденції знаходимо у спогадах М. Кречка [4]), прикрим, однак, лишається випадок обслуговування інтересів окремих політичних сил в 2019 році, коли Хор ім. Верьовки виступив із номером «Горіла хата палала» з метою цькування одного з колишніх державних чиновників.

Висновки. Хор ім. Верьовки знайшов власну стилістичну нішу, що спирається на традиціоналістичний підхід до народної творчості. До 1990-х років ця ніша була фактично єдиною можливістю популяризувати українську пісню, уникаючи репресивних заходів з боку радянського керівництва. Репертуар колективу включає в рівній мірі обробки народних пісень та авторські композиції, частка питомо української музики складає близько 90%. В останні десятиліття, з урізноманітненням музичних напрямів, актуалізується питання оновлення репертуару колективу із залученням сучасних підходів до аранжувань народнопісенного матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Барановська М. С. Естрадно-вокальна музика в Україні кінця ХХ ст.: тенденції розвитку. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2013. № 28. С. 5-11.
2. Бондаренко А. До проблеми термінології у класифікації популярної музики за жанрами, стилями та напрямками. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. статей*. 2011. Вип. 19. С. 70-77.
3. Шевченко В., Ноздріна О., Павлюкова Г. Стильові модифікації репертуару народних хорів. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 229-232.
4. Кречко Н. М. Хорова культура України 60-80-х рр. ХХ ст. Репертуар. Концертна діяльність. Вплив на сучасність. *Література та культура Полісся. Серія : Історичні науки*. 2015. Вип. 79. С. 274-280.
5. Морозова Л. «Горіла хата» хору Верьовки: відлуння сталінської епохи. *LB.UA*. URL:https://lb.ua/culture/2019/10/21/440276_gorila_hata_horu_verovki.html
6. Павлюченко П. Г. Особливості репертуару українського народного хору під керівництвом Григорія Верьовки. *Молодий вчений*. 2018. № 2(2). С. 547-549.
7. Скопцова. О.М. Становлення та особливості розвитку народного хорового виконавства в Україні (кінець ХІХ-ХХ століття) : монографія. Київ : Ліра-К, 2017. 180 с.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ФОРМОЮ І ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СПРЯМУВАННЯМИ (АНАЛІТИЧНО-ДИСКУРСИВНИЙ ЗРІЗ)

Миронова Ганна Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-8490-7739

Викладач кафедри дизайну

Факультет образотворчого мистецтва і дизайну

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Однією з нагальних проблем української гуманітаристики, представленої цариною історії і теорії мистецтва, є визначення, оцінка, осмислення сутності взаємодії національної форми з тими загальнокультурними універсаліями (європейського спрямування), що значно впливають на її розвиток.

Проблематизація національної форми в мистецтвознавчій науці почалася чи не від самого початку 90-х рр. ХХ ст., а за часів незалежності отримала належну, хоча і сповнену протиріч, науково-методологічну і дискурсивну базу.

Мова йде не лише про оцінку українського тематизму в творчості українських художників ХХ – першої третини ХХІ ст., а перш за все про внутрішню сутність національної форми, виражену через категорії стилю, творчого методу, семантики і синтаксису образотворчості та візуальності.

В умовах стрімкого й строкатого розвитку сучасного українського мистецтва, його двоїстості (одночасне перебування на рейках образотворчості і візуальності), актуальною стає потреба мистецтвознавчого осмислення стильових вимірів, шукань і спрямувань українських мистців та необхідність контекстуалізації виробки і розвитку національної форми на тлі загальноєвропейських спрямувань, якими живиться сучасне мистецтво України.

Зробимо в аналітичному зрізі співставлення теоретичних мистецтвознавчих концепцій, що найяскравіше унаочнюють поставлену у назві проблему.

Назагал взаємодія національної форми і європейських спрямувань (орієнтирів) як культурно-мистецька проблема сьогодні вивчається у декількох напрямках.

Один з них – вивчення спадку засновника самотньої школи українського монументалізму першої третини ХХ ст. М. Бойчука і його послідовників, яскраво представлене фундаментальними роботами Л.Д. Соколюк [3;4], дослідження українського окциденталізму, розгорнуте працями О.К. Федорука [5], змістовне дослідження національної форми у її загальноєвропейському спрямуванні, виконане в роботах Я. Кравченка, В. Рубан-Кричевської, О. Лагутенко, Т. Павлової, Л. Смирної, М. Шевченко та іншими.

Другий – всебічне висвітлення сучасних художніх практик і «шляхів світосприйняття, що відбиваються на самій образності мистецтва», ґрунтовно викладено в науковому дискурсі Г.Я. Скляренко [2], В. Сидоренка [1] та інших.

Розглянемо у дискурсивному вимірі деякі з вказаних концепцій.

Сутність національної форми як виразу національного стилю в мистецтві України початку ХХ ст. ґрунтовно досліджено Л.Д. Соколюк [3; 4].

Авторка численних праць визначає неовізантизм М. Бойчука, саме як вираз національного стилю, що базується, за висловом самого М. Бойчука, «на синтетичному національному напрямі всенародного мистецтва» [4, с. 39]. «Національне» тут подано як «синтетичне», утім воно базується на художній практиці

у станковому (іконопис) і монументальному живописі, графіці, скульптурній пластиці, архітектурі, гончарстві, кераміці, різьбленні, карбуванні, в наших «вишиванках, гончарстві, набойках, писанках, килимах і т.і.» (М. Бойчук).

За дослідницею, національна форма проростає крізь «ритм ритму» своєї органіки, через закони декоративності і монументальності шляхом звернення до середньовічної спадщини і спадщини італійського Кватроченто (Джотто і т.і.), через відчуття площинного середовища, барвної плями і лаконізму лінії.

Важливим є і те, що оновлення візантійзму, на думку дослідниці, відбувається саме через звернення до європейських джерел і мистецьких пошуків – від Середньовіччя, Ренесансу до сучасних мистцю новітніх модерних практик. Оновлюючи стиль, оновлювалася і малярська техніка, поглиблювався семантичний вимір релігійного живопису.

Спираючись на аналіз живописних творів М. Бойчука того часу (темпера «Пророк Ілля», «Тайна вечеря», тепер НЛГ ім. Б. Возницького), Л.Д. Соколюк визначає пріоритетні риси як «неовізантійзму», так і «бойчукізму» як форми оприявлення національного стилю: вона оперує категоріями ритмічної організації форм, контрастним звучанням відкритих кольорів, гнучким оперуванням криволінійними деформаціями форми, що походять від зворотної перспективи, особливою таїною світла і повітря; але головнішою засадою вправності стилістичного рішення науковця визнає за композиційною будовою твору. Хоча поза її увагу не проходять елементи, що відбивають світло європейської традиції – деформація зображення, скручений характер форм, злам першого плану, «згуртованість» фігуративного ряду, увага до експресії, намагання розширити рамки іконографічної програми живопису і тому подібне [4, с. 42].

Діалог з європейським мистецтвом дослідниця простежує не лише у певній акцентуації мотивів релігійного живопису – пророки, «Тайна вечеря», мотив Оранти, мотивом аркади тощо – вона бачить його у намаганні саме через композицію вичерпуюче розкрити ідею твору, «в якій знаходить відображення активізація духовного суспільного розвитку в тогочасній Україні» [4, с. 43].

Між тим, вважаємо вірним не лише акцент на загальноєвропейському релігійному тематизмі, а пряма вказівка на «форми штучні, не реалістичні» у прямому сенсі значення, тобто тих, що заторкують саму сутність пластичної мови: «Бойчук в його релігійних формах синтезує і досвід проторенесансу, що спостерігається в моделюванні фігур, і досвід модерну щодо ритмічної організації композиції» [4, с. 42].

Подібний підхід Л.Д. Соколюк використовує і при характеристиці школи нового українського монументалізму В. Гонтаріва та його учнів.

По-іншому інтерпретує «хвилю загальноєвропейського контексту», з різними мистецькими моделями входження, академік О.К. Федорук [5].

На широкому матеріалі, долучаючи до свого аналізу творчість Ф. та В. Кричевського, Г. Нарбути, М. Жука, О. Мурашка, О. Грищенка, В. Хмелюка, львівських сюрреалістів, харківських конструктивістів, київських кубофутуристів, вчений вбачає хитку, утім збалансовану взаємодійність національної форми і європейських орієнтацій. Причому не лише в різкому відході від академічних настанов, що простежується і у М. Бойчука, а в послідовному співставленні традиційного і авангардового, нефігуративного і орнаментального і поза фігуративного, сполучі загальноприйнятних мистецьких завдань і їх трансформацій.

О.К. Федорук вказує, що така єдність національного і загальноєвропейського існує «як паралелі», у чому і вбачає потенціал українського мистецтва, його бажання утримати національну форму у межах національної традиції, хоча не затиснути її у їх

кордонах, а через міфологізм, неопримітивізм, надпотужну кольоровість, що відбиває світоглядність форми, вийти на рівень надпотужного метафоризму і знакотворчості.

Їх дослідник простежує не лише на матеріалі ХХ ст., а і в контексті сучасного мистецтва – на матеріалі творчості представників одеської школи (В. Маринюк, Л. Дульфан, А. Ялоза, В. Стрельников і т.д., переважно зосередившись на роботах з колекції Кнобеля, тепер МСМО), київських транс авангардистів і представників «нової хвилі», харківських монументалістів (В. Гонтарів і його учні), узагальнюючи сучасний мистецький процес, оцінюючи його через «суму паралельних констант» образотворчості і візуальності, розкритих через широкий історико-типологічний і світовий мистецький контекст.

Розкриттю питання генези національного стилю в українському мистецтві початку ХХ ст. присвячено роботу М. Шевченко [6].

Звертаючись до творів і засобів розкриття української теми в творчості художників початку ХХ ст. (Бойчук, Седляр, Павдалка, Кричевські, Нарбут, Красицький, Івасюк, Кульчицька, Мурашко, Бурачек, і багато інших) молода науковця виділяє риси, що увиразнюють нові стилістичні прояви у мистецтві у контексті національно-європейського синтезу.

Визначаючи головні історичні віхи, пов'язані з формуванням УАМ та тими тенденціями, що увиразнили розвиток української національної малярської форми, графіки, архітектури, вплив на них форм народного мистецтва, авторка зазначає – національна форма проростає крізь ознаки доби та часу: «Форма є відображенням часу. Ознаки відображаються в усі роки і періоди, а стилістика відображає час. Виявити національну форму можна лише через ознаки. Основними національними ознаками є інтерпретація народного мистецтва, відтворення у творах українського фольклору, побуту, звичаїв, обрядів, образу Т. Шевченка» [6, с.118].

Утім, на нашу думку, така узагальнена позиція, попри яскраво проінтерпретовані твори наведених мистців, дещо звужує проблематику – як семантично, так і прагматично, адже заганяє її в глухий кут, з якого вона ще досі не вийшла від часів кінця ХІХ – початку ХХ ст., кут етнографізму, ідеалізації, самоідентичності мистця, натуралістичної чи сентименталістської відтворюваності українського тематизму. Це призводить до спрощення проблеми і знов актуалізує потребу в її розв'язанні. Висновок М. Шевченко надто категоричний і надто закріплений за концептом самоідентифікації: «Митець тоді є національним, коли визнає свою належність до певної нації і творить за національною формою» [6, с. 118]. Однак зміст і семантичні рівні концепту «національної форми» в дослідженні авторки так і залишилися не розкритим.

Зовсім інший підхід до проблеми демонструє Г. Скляренко [2].

З притаманною дослідниці віртуозною есеїстичністю, глибоким розумінням мистецького процесу в Україні від кінця 80-х по наш час, оприявнюється проблематика «національного / європейського» в мистецтві. Визначальним стає таке: на шляху «загального перекодування усталеної образотворчості на візуальне мистецтво» [2, с. 161], через застосування новітніх видів мистецтва, що визначають особливості сучасного, і українського, і європейського художнього простору – гібридні художні об'єкти, інсталяції, геппенінги, перформанси, відео-арт, віртуальне мистецтво, медіарт, національна форма збігається з загальноєвропейськими творчими експериментами через її аналітизм, «аналіз», а не «ілюстрацію» «української теми», не лише через актуалізацію художньої практики авангарду і попередніх десятиліть, а через зняття опозиції між «елітарністю» і масовістю», через контрверсійність складових сучасного мистецтва, що набуває більшої

концептуалізації свого змісту, іронічної аналітичності, перехрестям художніх систем мистецтва «архаїки», пізнього модернізму, постмодернізму та нового модернізму.

Дослідниця прямо називає історико-естетичні фактори, що уможливають співіснування національної форми і загальносвітових універсалій (орієнтація на нові медіа і творчі технології, візуалістський шлях інтерпретації дійсності; інтерактивність, віртуальність пластичних форм; органічний синтез візуально-вербального, орієнтація на текстотворчість («текстоподібна в'язь», гібридизація, парафрастика, за О.В. Ковалем) пластичної форми, «де мовою сучасного інтернаціонального мистецтва «відтворюється» складність суспільно-психологічної, культурної ситуації» в Україні [2, с. 165].

Від простежених авторкою проєктів необароко та трансавангардизму, сучасних мистецьких трансформацій до констатації пульсуючих протиріч мистецького руху, що роблять проблематику «національного / євроцентричного» «зависаючою» у суспільно-культурному і фаховому контексті, переходимо до констатації потреби знов розібратися в виключно пластичних ознаках національної форми і з тими векторами її розвитку, що є продиктованими сучасними вимогами художньої практики.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко В.Д. Візуальне мистецтво: від авангардних зрушень до новітніх спрямувань. К. 2008. С. 94-113.
2. Склярєнко Г. На берегах. Нотатки до українського мистецтва ХХ століття. Зб. статей. К.: Софія. 2007. 336 с.
3. Соколюк Л.Д. Проблеми національного стилю в українському мистецтві першої третини ХХ ст. *Вісник ХДАДМ. 2002. № 4. С. 3-5.*
4. Соколюк Л.Д. Михайло Бойчук та його школа. Х. 2014. 386 с. ц
5. Федорук О.К. Перетин знаку. Вибрані мистецтвознавчі статті. Кн. третя. К., 2008. С. 131-137.
6. Шевченко М. Інтерпретація традицій української культури у творчості художників початку ХХ століття: генеза національного стилю у мистецтві. *Мистецтвознавство України. Вип. 20. С. 114-120.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ»**

2 грудня 2022 року ♦ Івано-Франківськ, Україна

Українською, англійською та французькою мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 02.12.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 16,08. Замовлення № 352. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.